ടാഗോർകഥകൾ

(രണ്ടാംഭാഗം)

പരിഭാഷകൻ

പുത്തേഴത്ത് രാമമേനോൻ,

ബി-ഏ, ബി-എൽ.

ടാഗോർകഥകൾ

(രണ്ടാംഭാഗം.)

സർ. രവീന്ദ്രനാഥടാഗോറിന്റെ

ചെറുകഥകൾ.

പരിഭാഷകൻ

പുത്തേഴത്ത് രാമമേനോൻ.

ബി. ഏ., ബി. എൽ.

"രാമാനന്ദമുദ്രാലയം" ക്ലിപ്തത്തിൽ

അച്ചടിച്ചത്

ഇഞ്ഞിവപേരൂർ.

൧൦൯൮.

വില ഉറുപ്പിക ഒന്ന്.

രണ്ടാംഭാഗം ഒന്നാംപതിപ്പ് — പ്രതി ൧൦൦൦.

വിഷയവിവരം.

പ്രസ്താവന.

ഞാൻ അപ്പോഴപ്പോഴായി എഴുതി ഓരോ മാസികകളിൽ ചേൎത്തിട്ടുള്ള ടാഗോർ കഥകളിൽ ഒമ്പതു കഥകൾ ഇതിനുമുമ്പു പുസ്തകരൂപേണ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തീട്ടുള്ളതു കഴിച്ചു ബാക്കിയുള്ള ഏതാനും കഥകളെ കൂട്ടിച്ചേൎത്തതാണു പ്രസ്തുതപുസ്തകം. ഒന്നാംഭാഗത്തിനു കൊല്ലംതോറും ഓരോ പുതിയ പതിപ്പു വേണ്ടിവരത്തക്കവണ്ണം പൊതുജനങ്ങൾ ആ പുസ്തകത്തെ സദയം സ്വീകരിച്ചുകാണുന്നതുകൊണ്ടാണു് ഇതു രണ്ടാംഭാഗം പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്നതിനു് ഞാൻ ധൈൎയ്യപ്പെട്ടതു്. ഒന്നാംപുസ്തകത്തിന്റെ പ്രചാരത്തിനുള്ള പ്രധാനകാരണം മൂലകവിയുടെ യോഗ്യതയും കഥകളുടെ അകൃത്രിമമായ സൌന്ദൎയ്യവും ആയതുകൊണ്ടു് ഈ പുസ്തകത്തിന്റെ ഭാവിയും ശോഭനമായിരിക്കുമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു.

ഒന്നാംഭാഗം പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയപ്പോൾ അതിൽ ആ മഹാകവിയുടെ ഒരു ജീവചരിത്രസംക്ഷേപം ഞാൻ എഴുതി ചേൎത്തിട്ടുണ്ടു്. ഈ രണ്ടാംഭാഗത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചെറുകഥകളുടെ ഒരു നിരൂപണം ചേൎത്തായ്ക്കൊള്ളാമെന്നു ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുകയും, ഒരു വിമൎശം എഴുതിത്തന്നു് എന്നെ സഹായിക്കുന്നതിനു ഞാൻ സാഹിത്യരസികന്മാരായ എന്റെ ചില മാന്യസുഹൃത്തുക്കളോടു് അപേക്ഷിക്കുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ, സംഗതിവശാൽ അവൎക്കാൎക്കും അക്കാൎയ്യത്തിൽ എന്നെ തുണയ്ക്കുന്നതിനു, സാധിക്കാഞ്ഞതിനാൽ ആ കൃത്യം ഞാൻതന്നെ ചെയ്യാൻ ഉ-

റച്ചതാണ്. എന്റെ അല്പജ്ഞത്വത്തിന്റെ ഫലമാണ് ഈ പുസ്തകത്തിലെ 'നിരൂപണം.' ടാഗോർ കഥകളിലെ രസത്തെ ശരിയായും പൂർണ്ണമായും ആസ്വദിക്കുന്നതിനു ആ നിരൂപണം അല്പമെങ്കിലും ഉപകാരപ്പെടുമെങ്കിൽ എന്റെ പ്രയത്നം അശേഷം വ്യർത്ഥമായിട്ടില്ലെന്നു സമാധാനപ്പെടാവുന്നതാണ്.

ഈ പുസ്തകത്തിന്റെ അച്ചടിയിൽ അവിചാരിതങ്ങളായ പല തടസ്സങ്ങളും താമസങ്ങളും നേരിട്ടിട്ടുണ്ട്. നിർഭാഗ്യവശാൽ ഈ പുസ്തകത്തിൽ വളരെ അച്ചടിത്തെറ്റുകൾ കടന്നുകൂടുവാനും സംഗതിയായിരിക്കുന്നു. ആ വക തെറ്റുകളിൽ പ്രധാനപ്പെട്ടവയായ ചില തെറ്റുകൾക്കു പ്രത്യേകം ഒരു ശുദ്ധിപത്രം ചേർത്തിട്ടുണ്ട്. വെറും അക്ഷരത്തെറ്റുകളും, വായനക്കാരിൽ ആർക്കുംതന്നെ തെറ്റാണെന്നു തോന്നുന്ന മറ്റു ചില്ലറ സ്ഖലിതങ്ങളും ആ ശുദ്ധിപത്രത്തിൽ ചേർത്തിട്ടില്ല. ശുദ്ധിപത്രം നോക്കി ശരിപ്പെടുത്തിയും സ്വന്തമായിത്തന്നെ തെറ്റുകൾ തിരുത്തിയും വായിക്കുന്നതിനു എന്റെ പ്രിയവായനക്കാരോടു അപേക്ഷിക്കേണ്ടിവന്നതിൽ എനിക്ക് അത്യന്തം വ്യസനമുണ്ട്. അനിവാര്യമായിത്തീർന്ന ആ കാര്യത്തിൽ ഉദാരമതികളായ വായനക്കാർ യഥാബുദ്ധിയോടുകൂടി പ്രവർത്തിക്കുന്നതിനു ഞാൻ അവരോടു സവിനയം അപേക്ഷിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

ഇതുവരെ മലയാളത്തിലേക്ക് തർജ്ജമചെയ്യപ്പെടാത്തവയായി അനേകം ടാഗോർകഥകൾ ഇനിയും കിടപ്പുണ്ട്. വായനക്കാരുടെ അനുഗ്രഹവും സഹായവും സിദ്ധിക്കുന്നപക്ഷം സൌകര്യംപോലെ ഒരു മൂന്നാംഭാഗംകൂടി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്നതിനു സാധിക്കുമെന്നാണു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നതു. ഈശ്വരൻ അതിനു സംഗതിവരുത്തട്ടെ.

തൃശ്ശിവപേരൂർ
98 കർക്കടകം 20-ാംനു- } പരിഭാഷകൻ.

ടാഗോർ കഥകൾ.

ഒരു നിരൂപണം.

മഹാകവി രവീന്ദ്രനാഥടാഗോർ ഇപ്പോൾ മലയാളവായനക്കാർക്ക് അശേഷം അപരിചിതനല്ല. ലോകോത്തമനായ ആ സാഹിത്യവീരന്റെ കൃതിതല്ലജങ്ങളിൽ ഒന്നെങ്കിലും തർജ്ജമയിലായാലും വായിച്ചിട്ടില്ലാത്തവർ ഇക്കാലത്തു ചുരുക്കമായിരിക്കും. ടാഗോർകൃതികളിൽ അശേഷം അപ്രധാനമല്ലാത്ത ഒരു സ്ഥാനത്തെ അർഹിക്കുന്നവയാണ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചെറുകഥകൾ. അതിരമണീയങ്ങളായ ആ ചെറുകഥകളിൽ പതിനെട്ടു കഥകൾ ഞാൻതന്നെ അപ്പോഴപ്പോഴായി തർജ്ജമചെയ്ത് ഓരോ മാസികകളിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുകയും, ഒമ്പതു കഥകളെ— നവരത്നങ്ങൾ എന്നു ചില നിരൂപകന്മാർ അഭിപ്രായപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ഒമ്പതു കഥകളെ— മൂന്നു കൊല്ലങ്ങൾക്കുമുമ്പ് ഒരു പുസ്തകരൂപേണ പൊതുജനസമക്ഷത്തിൽ അവതരിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. ബാക്കിയുള്ള ഒമ്പതു കഥകളെ കൂട്ടിച്ചേർത്തു പുസ്തകമാക്കിയിരിക്കുന്നതാണ് "ടാഗോർകഥകൾ— രണ്ടാംഭാഗം" എന്ന ഈ പുസ്തകം. ഈ പതിനെട്ടു കഥകൾ കൂടാതെ വേറെയും ചില കഥകൾ ഭാഷാഭിമാനികളായ മററു ചിലർ തർജ്ജമചെയ്തിട്ടുണ്ട്. എന്റെ ഒന്നാംപുസ്തകത്തിനു മൂന്നാംപതിപ്പുകൂടി അടുത്തു വേണ്ടതായിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു ടാഗോറിന്റെ ചെറുകഥകൾക്കു മലയാളത്തിൽ ധാരാളം പ്രചാരവും പ്രസിദ്ധിയുമുണ്ടെന്നും, ആ കഥകളെക്കുറിച്ചു സാമാന്യമായും ചില കഥകളെപ്പററി പ്രത്യേകമായും ഈ അവസരത്തിൽ ഒരു നിരൂപണംചെയ്യുന്നതിന്റെ ഔചിത്യത്തെക്കുറിച്ചു വി

ന്നാഭിപ്രായത്തിന്നു വഴിയില്ലെന്നും ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. ലോകോത്തരങ്ങളായ ആ കഥാരത്നങ്ങളെ പരിശോധിച്ചു വിലമതിക്കുന്നതിന്നു യോഗ്യന്മാരായ രത്നവ്യാപാരികൾക്കല്ലാതെ, ചെകൽപ്പണിക്കാരനെപ്പോലെയുള്ള എനിക്കു സാധിക്കുന്നതല്ലെന്നും, എന്റെ സംരംഭം കുറെ സാഹസമാണെന്നും എനിക്കുതന്നെ ബോധമില്ലായ്കയില്ല. എന്നാൽ മൂലകവിയോട് എനിക്കുള്ള നിഷ്കളങ്കമായ ഭക്തിബഹുമാനങ്ങൾ എന്റെ ഈ പ്രവൃത്തിയിൽ എന്നെ സഹായിക്കുമെന്നു ഞാൻ ദൃഢമായി വിശ്വസിക്കുന്നു.

“എന്താണ് ഈ ചെറുകഥകൾക്ക് ഒരു വിശേഷം—ഞാൻ നോക്കീട്ട് ഒന്നും കാണുന്നില്ല” എന്ന് എന്റെ ചില മാന്യസുഹൃത്തുക്കൾ എന്നോടു പലപ്പോഴും പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. “ഒന്നുകൂടി വായിക്കു— ആലോചിക്കു,” എന്നു മാത്രമേ അപ്പോഴെല്ലാം ഞാൻ അവരോടു സമാധാനം പറയാറുള്ളു. ശിശുത്തരങ്ങളിൽ പഠിക്കുന്ന കുട്ടികൾക്കു ബി.എ.ക്കാരുടെ പുസ്തകങ്ങൾ വായിച്ചാൽ ഒന്നും സാധാരണ മനസ്സിലാകാറില്ല. “ഭാഷ്യം അയ്യങ്കാ”രുടെ കേസ്സുപ്രസംഗത്തിലുള്ള യോഗ്യതകൾ ആസ്വദിച്ച് ആഹ്ലാദിക്കുന്നതിന്നു വക്കീലന്മാർക്കല്ലാതെ മിക്കവാറും സാധിക്കുന്നതല്ല. അനന്തരാമൻ ഭാഗവതരുടെ രാഗാലാപങ്ങൾ “സരിഗമ” പാടുന്ന കുട്ടികൾക്കു “ബലേഭേഷാ”യി കാണപ്പെടുന്നില്ല. ഓരോരീതിയിൽ പരിചയം സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ളവർക്കു മാത്രമേ ആ രീതിയുടെ പരമകാഷ്ഠയെ ആസ്വദിച്ച് ആനന്ദിക്കുവാൻ സാധിക്കുകയുള്ളു. ഇതാണ്, എനിക്ക് എന്റെ സ്നേഹിതന്മാരോടു പറയുവാനുണ്ടായിരുന്ന സമാധാനം. എന്നാൽ അതിതരളങ്ങളായ അവരുടെ അഭിമാനങ്ങൾക്കു പതക്കേല്പിക്കുവാൻ മടിച്ചു ഞാൻ മുഴുവനും തുറന്നുപറയാതെ മേൽപ്രകാരം അവരെ സമാധാനപ്പെടുത്തിയതാണ്. എന്റെ സമാധാനവാക്യത്തെ

അനുസരിച്ചു പ്രവൃത്തിക്കുന്നതുതന്നെയാണ് ആ കഥകളുടെ ആന്തരമായ മാഹാത്മ്യത്തെ അറിയുന്നതിനുള്ള ഏക മാർഗ്ഗവും. അവരിൽ പലരും എന്റെ ഉപദേശം അനുസരിച്ചു പിന്നീട് ആ കഥകളുടെ രാമണീയകം സ്വതന്ത്രമായി കണ്ടറിഞ്ഞിട്ടുള്ളവരുമാണ്.

“മനോഹരങ്ങളായ ബന്ധുരസമൃദ്ധമായ ചിത്രങ്ങൾ വഴിയായി അനശ്വരങ്ങളായ ഹൈന്ദവാദർശങ്ങളെ, അനന്യസാധാരണമായ ചമൽക്കാരസ്ഫുടതയോടുകൂടി, വർണ്ണിച്ചും ഉദാഹരിച്ചും, വായനക്കാരെ എന്തെന്നില്ലാത്ത സന്തോഷോത്സുകതാപരവശരാക്കി, അവരിൽ വിജ്ഞാനത്തെ വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നവയാകുന്നു, രവീന്ദ്രനാഥടാഗോറിന്റെ പ്രശാന്തരമണീയങ്ങളായ ചെറുകഥകൾ. ആ കഥകളിൽ, അതിവിശിഷ്ടങ്ങളായ മനോവികാരങ്ങളെ, കവി, മനോധർമ്മമാകുന്ന ഭൂതക്കണ്ണാടിയുടെ സഹായത്താൽ, വായനക്കാരുടെ മാംസചക്ഷുസ്സുകൾക്കുപോലും ഗോചരങ്ങളാക്കിത്തീർത്ത്, അവരെ ആലോചനാനിമഗ്നരാക്കുന്നു. പറയത്തക്ക “പ്ലാട്ടുകൾ” ഒന്നുംകൂടാതെ സാധാരണന്മാരായ ഒന്നോ രണ്ടോ കഥാപാത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടു മനുഷ്യലോകത്തെ മുഴുവനും മനോമുകുരത്തിൽ പ്രതിഫലിപ്പിച്ചു കാണിക്കുന്നു. ഓരോ കഥയും ഓരോ വലിയ നോവലാകുന്നു. ടാഗോറിന്റെ ചെറുകഥകൾ അന്യാദൃശങ്ങൾ ആകുന്നു” എന്നിപ്രകാരമാകുന്നു ഈ ചെറുകഥകളെക്കുറിച്ചു, എന്റെ പുസ്തകത്തിന്റെ ഒന്നാംഭാഗത്തിൽ ചേർത്തിരിക്കുന്ന “ജീവചരിത്രസംക്ഷേപ”ത്തിൽ ഒരിടത്തു ഞാൻ പ്രസ്താവിച്ചിരിക്കുന്നത്. ടാഗോർ കഥകളുടെ അഭിനന്ദനീയമായ ഉൽകൃഷ്ടതയ്ക്കുള്ള പ്രധാനകാരണങ്ങൾ എല്ലാം ഏറെക്കുറെ ആ അഭിപ്രായത്തിൽതന്നെ അടങ്ങിയിട്ടുണ്ടെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു. ആ അംശങ്ങളിൽ ചിലതിനെയെല്ലാം പ്രത്യേകം എടുത്തു നിരൂപണംചെയ്യാനാണ് ഇപ്പോൾ വിചാരിക്കുന്നത്.

“നോവലുകൾ” പാശ്ചാത്യന്മാരാൽ ഇന്ത്യയിലേക്ക “എറക്കുമതി” ചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുള്ള “പുത്തൻചരക്ക”ുകളിൽ ഒന്നാണെന്നാണ് പ്രായേണ വിശ്വസിച്ചുപോരുന്നത്. നോവലുകളുടെ വർഗ്ഗത്തിൽപ്പെട്ട ഇന്നത്തെ ഇംഗ്ലീഷുപുസ്തകങ്ങളുടെ സാധാരണമായ സ്വഭാവം പരിശോധിക്കുന്നതായാൽ, അപ്രകാരമുള്ള “നോവൽഗ്രന്ഥങ്ങൾ” ഹൈന്ദവ സാഹിത്യപ്രസ്ഥാനങ്ങളിൽ ഉൾപ്പെട്ടിട്ടുള്ളവയല്ലെന്നു സമ്മതിക്കുന്നതായിരിക്കും അധികം അഭിമാനകരമായിരിക്കുക എന്നുകൂടി തോന്നിപ്പോകും. വളരെ മെച്ചപ്പെട്ടവയും ഒന്നാംതരം സാഹിത്യഗ്രന്ഥങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ ചേർക്കാവുന്നവയും ആയ ഏതാനും ചില ‘നോവലു’കൾ കഴിച്ചാൽ ബാക്കിയുള്ള ഇംഗ്ലീഷുകഥകൾ എല്ലാം, തീവണ്ടിയാത്രക്കാർക്ക സമയംകളയുവാനൊ, യാതൊരു മനസ്സംസ്കാരവുമില്ലാത്ത ചില “പുറംപോക്കുകാരാ”യ വായനക്കാരെ വിനോദിപ്പിക്കുവാനൊ മാത്രം ഉതകുന്ന ക്ഷുദ്രകൃതികളാകുന്നു. അസംഭാവ്യങ്ങളും, അസംബന്ധങ്ങളും, പൂർവ്വാപരവിരോധങ്ങളും ആയ ഏതാനും സംഭവങ്ങളുടെ കേവലം കൃത്രിമമായ സമ്മേളനത്തെ വിശേഷപ്പെട്ട ‘പ്ലോട്ടുകൾ’ എന്നു നാം തെററിദ്ധരിക്കുന്നതുകൊണ്ടും, ഇംഗ്ലണ്ടിലെ പ്രസിദ്ധീകരണകർത്താക്കന്മാർ നല്ല “കച്ചവടക്കണ്ണുള്ള” വിദഗ്ദ്ധന്മാരായതുകൊണ്ടും, ഇംഗ്ലണ്ടിൽനിന്നു വരുന്നവയെല്ലാം ശ്രേഷ്ഠങ്ങളാണെന്നു, യാതൊരു ആലോചനയും കൂടാതെ വിശ്വസിക്കുന്നതിന്നു, സ്വാഭിമാനക്ഷയത്തിന്റെ നെല്ലിപ്പടികണ്ടിട്ടുള്ളവരായ നാം സദാ സന്നദ്ധരായതുകൊണ്ടും മാത്രം, ആവക നീചഗ്രന്ഥങ്ങൾക്ക ഇന്ത്യയിൽ പ്രചാരം സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ളതാണ്. അവയിൽ ഒന്നും യഥാർത്ഥയോഗ്യതയുള്ള സാഹിത്യഗ്രന്ഥങ്ങൾ അല്ലാ; നൂററിൽ ഒന്നിന്നു പോലും ഇംഗ്ലീഷുസാഹിത്യചരിത്രത്തിൽ സ്ഥലം അനുവദിക്കപ്പെടുന്നതുമല്ല. അപ്രകാരമുള്ള പുസ്തകങ്ങൾ നമ്മു

ടെ ആളുകൾ അധികം വാങ്ങി വായിച്ചുവരുന്നതുകൊണ്ടു സംഭവിക്കുന്ന അനൎത്ഥങ്ങൾ അനേകങ്ങൾ ആകുന്നു. അതുകൊണ്ടാണ് – 'എന്താണ് ഈ ചെറുകഥകൾക്ക് ഒരു വിശേഷം? ഞാൻ നോക്കീട്ട് ഒന്നുംകണ്ടില്ല.' എന്നിങ്ങനെ ടാഗോർകഥകളെപ്പററി ചില വായനക്കാർ പറയുന്നതിനു കാരണമായിത്തീൎന്നതു. വിവേകശൂന്യമായ ആ വായനനിമിത്തം, നമ്മുടെ മനസ്സും ബുദ്ധിയും ദൂഷിതങ്ങളായിത്തീരുകയും, നമ്മുടെ വിലയേറിയ സമയവും പണവും വ്യൎത്ഥമായിപ്പോകുകയും, ആ ഗ്രന്ഥങ്ങളാണു യഥാൎത്ഥ സാഹിത്യമെന്നു നാം തെററിദ്ധരിക്കുകയും, നോവലുകളെപ്പററിയുള്ള നമ്മുടെ ജ്ഞാനത്തിനു ശരിയായ അവലംബമില്ലാതാകുകയും ചെയ്യുന്നു. കൂടാതെ, ആവക പുസ്തകങ്ങളെ മാതൃകകളായി സ്വീകരിച്ചും, അനുകരിച്ചും അനേകം നോവലുകൾ നാട്ടുഭാഷകളിൽ ഉണ്ടായിത്തീരുന്നു. അസംപ്രദായികളായ ചിലർ ആ പുസ്തകങ്ങളിൽ ചിലത് അങ്ങിനെതന്നെ, ഉടുപ്പോടും കൂടി മാററാതെ തൎജ്ജമ ചെയ്യുന്നു; അഥവാ, മലയാളലിപികളിൽ പകൎത്തിവിടുന്നു. അത്തരത്തിലുള്ള തൎജ്ജമകളും "സ്വതന്ത്രകൃതി"കളും വായിച്ച്, ഇംഗ്ലീഷറിയാത്ത വായനക്കാർ പ്രത്യേകിച്ചും അബദ്ധത്തിൽ ചാടുന്നു. അവരുടെ സദാചാരനിഷ്ഠയും സാമുദായികബോധവും ദുൎബ്ബലങ്ങളായിത്തീരുന്നു. മലയാളത്തിൽ വിശേഷിച്ചും "നോവലുകൾ" വലിയ "നോവലുകൾ" തന്നെ ആയിത്തീരുന്നു. "ഇമിറേഷ്യൻ" കല്ലുകളിൽ ഭ്രമിച്ചു ശരിയായ രത്നങ്ങളെ നാം നിരാകരിക്കുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ലാ, "ഇമിറേഷ്യൻ" കല്ലുകൾതന്നെയാണു യഥാൎത്ഥരത്നങ്ങൾ എന്നു ജനങ്ങൾ കാലാന്തരത്തിൽ വിശ്വസിക്കുവാനും തുടങ്ങുന്നു. "ആ ചെറുകഥകൾക്ക് എന്താ ഒരു വിശേഷം; ഞാൻ നോക്കീട്ട് ഒന്നും കണ്ടിട്ടില്ല" എന്നു പറയുന്ന വായനക്കാർ സ്വ

ഹിത്യരംഗത്തിൽ കടന്നുകൂടി തിക്കും തിരക്കുമുണ്ടാകുന്നു.

സദാചാരബോധത്തിന്റെ അടിസ്ഥാനങ്ങളെ കിളച്ചുമറിക്കുന്നവയും, ഐഹികശക്തികൾക്കു സർവ്വപ്രധാന്യം കല്പിക്കപ്പെടുന്നവയും ആയ നോവലുകൾ ഹൈന്ദവസാഹിത്യപ്രസ്ഥാനങ്ങളിൽ പെട്ടവയല്ലെന്നു തീർച്ചയാണ്. എന്നാൽ, "നോവൽ" എന്ന പ്രസ്ഥാനംതന്നെ കപ്പൽ കയറിവന്നതാണെന്നു സമ്മതിക്കുവാൻ നിർവ്വാഹമില്ല. നോവൽവംശത്തിൽപ്പെട്ട ആഖ്യായികകളും കഥകളും ഹൈന്ദവസാഹിത്യത്തിൽ സ്ഥിരപ്രതിഷ്ഠ സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ള വിഭാഗങ്ങൾതന്നെ ആകുന്നു. എന്നു മാത്രമല്ല "കഥപറയൽ" ഇത്ര സാർവ്വത്രികമായും പണ്ടേക്കുപണ്ടേയും നിലനിന്നുപോന്നിട്ടുള്ള ഒരു രാജ്യംതന്നെ വേറെയുണ്ടോ എന്നു സംശയമാണ്. ഇന്ത്യയിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ടു ലോകംമുഴുവൻ പലവട്ടം സഞ്ചരിച്ചു തിരിച്ചെത്തിയിട്ടുള്ള 'ഹിതോപദേശ'കഥകളും 'പഞ്ചതന്ത്ര'കഥകളും സുപ്രസിദ്ധങ്ങളാണ്. അതിനുംപുറമേ ഒരോ സംഗതികളെ ഉദാഹരിക്കുന്നതിനും, അസ്വസ്ഥചിത്തന്മാരെ സാന്ത്വനപ്പെടുത്തുന്നതിനും, ഈശ്വരഭക്തിയെ വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നതിനും, സദാചാരബോധത്തെ ഉജ്ജ്വലിപ്പിക്കുന്നതിനും, മററു ഹൈന്ദവസാഹിത്യകാരന്മാർ പുരാതനകാലം മുതൽക്കുതന്നെ അംഗീകരിച്ചിട്ടുള്ള എളുപ്പവും ഉത്തമവും ആയ മാർഗ്ഗം 'കഥകൾ' ആകുന്നു. രാമായണവും ഭാരതവും രണ്ടു വലിയ കഥകളാണ്. ഒരു വിധത്തിൽ നോക്കിയാൽ, ആ ഗ്രന്ഥങ്ങൾ ഏററവും പുരാതനങ്ങളും അത്യന്തം ശ്രേഷ്ഠങ്ങളും ആയ രണ്ടു വമ്പിച്ച നോവലുകൾതന്നെയാകുന്നു. അതുകൂടാതെ, ആ ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽതന്നെ ഒരോരോ ഘട്ടങ്ങളിൽ ഉദാഹരണത്തിന്നായും സമാധാനത്തിന്നായും ഉദ്ധരിച്ചിരിക്കുന്ന ഉപാഖ്യാനങ്ങളും, ഉപകഥകളും പദ്യത്തിൽ എഴുതപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ചെറുകഥകൾ ആകുന്നു. 'ഹരികഥകൾ'

എഴുതപ്പെടാത്ത കഥകളാകുന്നു. ആ കഥകൾക്കു ഇന്ത്യയിൽ സാർവ്വത്രികമായ പ്രചാരവുമുണ്ടു്.

കുട്ടികൾക്കു കഥ പറഞ്ഞുകൊടുക്കുന്നതു് എല്ലാ ഗൃഹത്തിലെയും ‘മുത്തശ്ശി’മാരുടെ ഒരു ചുമതലയാകുന്നു. അവരെ അതിന്നായി അലട്ടുന്നതു കുട്ടികളുടെ അവകാശാധികാരങ്ങളിൽ ഉൾപ്പെട്ടതാകുന്നു. നാലഞ്ചു വയസ്സാകുന്നതിന്നു മുമ്പുതന്നെ കുട്ടികളെ സ്കൂളുകളിലേക്കു അയച്ചുതുടങ്ങുന്ന, അത്യന്തം ശോചനീയമായ ഇന്നത്തെ നടവടിക്കു ഇത്ര സർവ്വസാധാരണത്വം സിദ്ധിക്കുന്നതുവരെ, “കൊട്ടക്കണക്കായി കഥകൾ പറയുവാൻ ശീലിച്ചിട്ടില്ലാത്ത കുട്ടികളെ ഒരു വീട്ടിലും കാണുകയില്ലായിരുന്നു. ആ കഥകളിൽ മിക്കതും വളരെ രസപ്രദങ്ങളും ഉൽകൃഷ്ടമായ തത്വോപദേശവും ഗൂഢാർത്ഥവും അടങ്ങീട്ടുള്ളവയും ആകുന്നു. അത്തരം കഥാശ്രവണത്തിനുള്ള നൈസർഗ്ഗികസൗന്ദര്യം, ഈ പുസ്തകത്തിൽ ഒന്നാമതായി ചേർത്തിരിക്കുന്ന “പണ്ടൊരു രാജാവുണ്ടായിരുന്നു” എന്ന കഥകൊണ്ടു ടാഗോർതന്നെ എ ഒന്നാന്തരമായി ചിത്രീകരിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഞാൻ പ്രബന്ധവിഷയംവിട്ടു കുറച്ചധികംവ്യതിചലിച്ചതായി വായനക്കാർ സംശയിക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കും. നോവലുകൾ ഇംഗ്ലീഷുകാരുടെ ചരക്കായാലുംവേണ്ടില്ല, അല്ലെങ്കിലുംവേണ്ടില്ല, നോവൽ കുടുംബത്തിലെ അംഗങ്ങളായ ഉപാഖ്യാനങ്ങളും കഥകളും ഹൈന്ദവസാഹിത്യപ്രസ്ഥാനങ്ങളിൽ ഉൾപ്പെട്ടിട്ടുള്ള വിഭാഗങ്ങൾ ആണെന്നും, ആ പ്രസ്ഥാനങ്ങളെ ഇന്ത്യയിലെപ്പോലെ ഇത്ര ചമല്ക്കാരത്തോടുകൂടിയും ഫലപ്രദമായവിധത്തിലും, മററാരേടത്തും ആദരിച്ചു് അനുസരിച്ചിട്ടില്ലെന്നും നിർവ്വിവാദമാണു്. പറയുന്നതു പദ്യത്തിലായാലും വേണ്ടില്ല, ഗദ്യത്തിലായാലും വേണ്ടില്ല. പറയുന്നവർ യതീശ്വരന്മാരോ, ഭാഗവതോത്തമന്മാരോ, മുത്തശ്ശിമാരോ ആയാലും വേണ്ടില്ല, ശ്രോതാക്കളും

വായനക്കാരും ഭക്തന്മാരോ കുട്ടികളോ ആയാലും വേണ്ടില്ല, കഥാഘടനയുടെ വൈചിത്ര്യത്തെയും കഥാപാത്രങ്ങളുടെ സ്വഭാവസംസ്കാരാദികളെയും, കഥകളുടെ പരമമായ ഭാവനോദ്ദേശങ്ങളെയും, ഇതുകൂടാതെ സൂക്ഷ്മമായി പരിശോധിക്കുകയും ആഹ്ലാദത്തോടുകൂടി അനുഭവിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. "പൊതുനൃവണ്ടിക്കാം" "കെട്ടുവെള്ളത്തിനും" വലിപ്പത്തിൽ മാത്രമേ വ്യത്യാസമുള്ളൂ. അതുപോലെത്തന്നെയാകുന്നു ചെറുകഥകളുടെയും വലിയ നോവലുകളുടെയും അവസ്ഥയും. ഇപ്രകാരമുള്ള കഥാശ്രവണം ചെറുകഥകളുടെ നിർമ്മിതിക്കു ടാഗോറിനെ വളരെ സഹായിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നുള്ള വാസ്തവം വഴിയെ വിവരിക്കപ്പെടുന്ന സംഗതികളിൽനിന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നതാണ്.

"ടാഗോറിന്റെ ചെറുകഥകളാണ് വിശിഷ്ടങ്ങളായ അദ്ദേഹത്തിന്റെകൃതികളിൽ ഏററവും ശ്രേഷ്ഠമായിട്ടുള്ളവ" എന്നുകൂടി മർമ്മജ്ഞന്മാരായ ചില നിരൂപകന്മാർ അഭിപ്രായമുണ്ട്. ആ അഭിപ്രായം ആങ്ങിനെതന്നെ അംഗീകരിക്കുന്നതിനു പലർക്കും സങ്കോചമുണ്ടായേക്കാമെങ്കിലും, അദ്ദേഹം എഴുതീട്ടുള്ള ഏതു കഥ വായിച്ചാലും, കഥപറയുന്നതിന് അദ്ദേഹം അദ്വിതീയനാണെന്നും, അതിന് അദ്ദേഹത്തിനു ജന്മസിദ്ധവും അനന്യസാധാരണവും ആയ ഒരു വാസനയുണ്ടെന്നും, പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്നതാണ്. കഥ പറയുന്നതിന് ഇന്ത്യക്കാർക്ക് സ്വതവേയുള്ള ഒരു സാമർത്ഥ്യം മാത്രമല്ലാ നാം അദ്ദേഹത്തിൽ കാണുന്നത്. പണ്ടത്തെ കഥകളെ ആ പഴയരീതിയിൽ തന്നെ പറയുകയുമല്ലാ അദ്ദേഹം ചെയ്യുന്നത്. പ്രസിദ്ധപ്പെട്ട ഏതെങ്കിലും ഒരു വ്യവസായശാലയിൽനിന്നു തീർന്നുവിടുന്ന സാമാനങ്ങളിന്മേലെല്ലാം ആ കമ്പനിയുടെ കച്ചവടചിഹ്നങ്ങൾ മുദ്രിതങ്ങളായിരിക്കുന്നതുപോലെ, ടാഗോറിന്റെ ഏതുകഥകളിലും, എന്നുവേണ്ട, അദ്ദേഹം ഉച്ചരിക്കു

ന്ന് ഏതുവാക്കിലും, 'ടാഗോർമുദ്രകൾ' പതിഞ്ഞുകാണാവുന്നതാണ്. ചെറുപ്പം മുതല്ക്കുതന്നെ കഥകൾകേട്ടു പരിചയിച്ചിട്ടുള്ളവനും, പ്രവൃദ്ധമായ പ്രതിഭാവിലാസത്തോടും ചമല്ക്കാരസമ്പൂർണ്ണമായ മനോധർമ്മമാഹാത്മ്യത്തോടും കൂടിയവനും, ആയ ഒരു വശ്യവാക്കായ മഹാകവി കഥപറയുവാൻതുടങ്ങുന്നതായാൽ എങ്ങിനെ ഇരിക്കുമെന്നു ടാഗോറിന്റെ ചെറുകഥകൾ വായിച്ചാൽ ആൎക്കും അറിയാവുന്നതാണ്. ഷാപ്പുകാർ സാമാനപ്പൊതികൾ കെട്ടിക്കൊടുക്കുന്നതിന്നു ഉപയോഗപ്പെടുത്തിയിരുന്ന ഉണക്കുലകൾ കൊണ്ടുതന്നെ കലാനൈപുണ്യമുള്ള ചില സ്ത്രീജനങ്ങൾ വിചിത്രാകൃതിയിലുള്ള മേശവിരിപ്പുകൾ തുന്നിയുണ്ടാക്കുന്നതു നാമെല്ലാവരും കണ്ടിരിപ്പാൻ അവകാശമുണ്ട്. ആ വിരിപ്പിന്റെ മനോഹരതക്കു കാരണം നൂലിന്റെപുതുമയല്ല, അതിനെ ഉപയോഗപ്പെടുത്തിയ കൈവിരലുകളുടെ സാമർത്ഥ്യമാണ്. എന്നാൽ, ടാഗോർ തന്റെ കഥാവസ്തുക്കളെ നെയ്യുന്നതിന് ഉപയോഗിക്കുന്ന നൂലുകൾക്കു പുതുമയില്ലായ്കയുമില്ല.

സാധാരണസംഭവങ്ങളെ കുറിച്ചാണ് ടാഗോർ പ്രായേണ കഥകൾ രചിക്കുന്നത്; സ്വാഭാവികത്വം അദ്ദേഹത്തിന്റെ കഥകളിലെ സാമാന്യമായ ഒരു ഗുണമാണ്. എന്നാൽ കെട്ടുകഥകളിൽ മിക്കവാറും കാണപ്പെടുന്ന അമാനുഷശക്തികളുടെ പ്രവേശത്തെ അദ്ദേഹം ആവശ്യംപോലെ അംഗീകരിക്കാറുണ്ട്. Realism. Romanticism എന്ന രണ്ടു പ്രസ്ഥാനങ്ങളേയും ടാഗോർ സ്വീകരിച്ചുകാണുന്നുണ്ട്. പക്ഷെ പലപ്പോഴും അവ രണ്ടും പരസ്പരം സംബന്ധപ്പെട്ടും പ്രത്യേകം വേർതിരിക്കുന്നതിന്നു നിവൃത്തിയില്ലാതെയും കൂടികലർന്നിരിക്കും. Nathaniel Hawthorne എന്ന വിശ്രുതനായ പാശ്ചാത്യഗ്രന്ഥകാരനെക്കൂടി അനുസ്മരിപ്പിക്കത്തക്ക വൈചിത്ര്യത്തോടുകൂടിയവയാണു ടാഗോറി

ന്റെ കഥകൾ എന്നാണു പാശ്ചാത്യപണ്ഡിതന്മാരുടെ അഭിപ്രായം. Flaubert എന്ന ഫ്രഞ്ച് സാഹിത്യവീരന്റെ കഥകളോടുമാത്രമേ, മററു വല്ലവരുടെയും ചെറുകഥകളോടും താരതമ്യപ്പെടുത്താമെങ്കിൽതന്നെ, ടാഗോർകഥകളെ സാദൃശ്യപ്പെടുത്തുവാൻ പാടുള്ളൂ എന്നാണ് Dr-seal എന്ന നിരൂപകൻ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നതു. ടാഗോറിന്റെ ഏതു കഥയിലും, കഥാകഥനത്തിന് അദ്ദേഹം തിരഞ്ഞെടുക്കുന്ന സാമുദായികജീവിതത്തിന്റെ യഥാർത്ഥ്യം, അതിനായി അദ്ദേഹം സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്ന രീതിയുടെ തന്മയത്വത്തിൽ, അന്യാദൃശമായ ഒരു സുപ്രസന്നത കൈക്കൊള്ളുന്നുണ്ട്.

ഭാഗവതോത്തമന്മാരുടെ 'കഥപറയുന്ന' സമ്പ്രദായം ടാഗോറിനെ കണക്കിലധികം ആകർഷിക്കുകയും, ആ രീതിയെ അദ്ദേഹം ആദരവോടുകൂടി അനുസരിക്കുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടെന്നു നിശ്ചയമാണ്. 'കഥപറയുന്നവൻ' ഏതെങ്കിലും ഒരു പ്രത്യേകസംഭവത്തെ പ്രധാനമായി സ്വീകരിക്കുകയും, അതിനെ എപ്പോഴും ദൃഷ്ടിയിൽ വെച്ചുകൊണ്ട്, സ്വതന്ത്രമായ വാഗ്വിലാസത്തോടുകൂടി വിവരിച്ചു ശ്രോതാക്കളെ രസിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. അവസരോചിതങ്ങളായ ഗാനങ്ങളാലും സന്ദർഭത്തിനുചേർന്ന ഗാഥാ ചൊല്ലുകളാലും, തരംപോലെ ചെയ്യപ്പെടുന്ന [illegible]സംഭാഷണങ്ങളാലും, വിവിധങ്ങളായ മുഖഭാവങ്ങളാലും, [illegible] ശ്രോതാക്കളുടെ അന്തരംഗങ്ങളെ [illegible] "ചെപ്പും പന്തുംകളിക്കുന്നു." പ്രഹ്ലാദന്റെ വിഷ്ണുഭക്തിയോ, ഹരിശ്ചന്ദ്രന്റെ സത്യനിഷ്ഠയോ, ദമയന്തിയുടെ അനുരാഗസ്ഥൈര്യമോ, അതുപോലെയുള്ള മറെറതെങ്കിലും സംഗതിയോ ആയിരിക്കും 'കഥക്കാര'ന്റെ വിഷയം. വിവിധവിഷയങ്ങളുടെ സംഘടനത്താലുള്ള കുഴപ്പമോ, കഥാപാത്രങ്ങൾ അധികമാകുന്നതുകൊണ്ടുള്ള 'തിക്കുംതിരക്കുമോ', മൂലവിഷയത്തെ വിസ്മ

ത്തിപ്പിക്കുന്നവയായ വൃത്തിമഖനമോ, കഥക്കാരന്റെ കലാവിദ്യകൾ യോജിക്കുന്നവയല്ലാ. അയാൾ തന്റെ ഹൃദയത്തിൽനിന്നു, എളവുംവേലവും നോക്കാതെ, നേരെ ശ്രോതാവിന്റെ ഹൃദയാന്തർഭാഗത്തു പാഞ്ഞുകയറുന്നു; അല്പസമയത്തിനുള്ളിൽ അവിടെ ഏതെന്നില്ലാത്ത ചില നൂതനവികാരങ്ങളെ ജനിപ്പിക്കുന്നു; ഏതാനും നിമിഷങ്ങൾക്കുള്ളിൽ ശ്രോതാവിന്റെ നേത്രങ്ങൾ നിശ്ചലങ്ങളായിത്തീരുന്നു; ആ നേത്രങ്ങളിൽനിന്നു ഒന്നുരണ്ടു ബാഷ്പകണങ്ങൾ ഉതിർന്നുവീഴുന്നു; ശ്രോതാവു വസ്ത്രാഗ്രംകൊണ്ടു കണ്ണുകൾ തുടക്കുന്നു; അയാൾ ദീർഘമായി ഒന്നുനിശ്വസിക്കുന്നു; കഥക്കാരൻ മംഗളംപാടി വന്ദനംപറയുന്നു. ഈ രീതിതന്നെയാണു ടാഗോറും അംഗീകരിച്ചിരിക്കുന്നതു.

എന്നാൽ ഒരു വ്യത്യാസം മാത്രമുണ്ടു്. പാശ്ചാത്യസാഹിത്യത്തിൽ അപാരമായ പരിചയം സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ള ടാഗോർ, കഥക്കാരുടെ കഥകളിൽ സാധാരണ കാണപ്പെടുന്നതുപോലെ, അമാനുഷങ്ങളായ ശക്തികളുടെ പ്രാബല്യത്തെ, അത്ര അധികം അനുവദിക്കുന്നില്ല. ഈശ്വരന്റെ പ്രത്യക്ഷമായ പ്രവേശത്തെ’ ദൈവികങ്ങളായ ശക്തികളുടെ നേരിട്ടുള്ള പ്രവൃത്തിയെ, കഥയുടെ ഒരു അംശമായി അദ്ദേഹം അംഗീകരിക്കാറില്ല. നമ്മുടെ അനുഭവപരിധിക്കുള്ളിൽ വരുന്ന സംഭവങ്ങളെയല്ലാതെ, ആവക സംഗതികളുടെ പരിണാമത്തിനു അടിസ്ഥാനങ്ങളായേക്കാവുന്ന അദൃശ്യശക്തികളുടെ പ്രത്യക്ഷഭാവത്തെ അദ്ദേഹം വർണ്ണനകൾക്കു വിഷയമാക്കാറില്ല. തന്നിമിത്തം, അദ്ദേഹത്തിന്റെ കഥകൾക്കു പണ്ടത്തെ ഉപാഖ്യാനങ്ങളെക്കാൾ അധികം സ്വാഭാവികത്വവും തന്മയത്വവും സിദ്ധിക്കുന്നു. മനുഷ്യാതീതങ്ങളായ അനുഭവങ്ങളുടെ സന്നിധാനം വല്ല കഥകളിലും കാണുന്നുണ്ടെങ്കിൽതന്നെ അവയുടെ പ്രവേശം ഏററവും സന്ദർഭോചിതവും അത്യാവശ്യ

വും ആയിരിക്കും. സകലചരാചരങ്ങളും ഒരേ ഒരു പ്രപഞ്ചാത്മാവിനാൽ സവിശേഷം ആപ്ലാവിതങ്ങളാകയാലും, സകലശക്തികളുടെയും നിദാനം പരബ്രഹ്മംതന്നെയാകയാലും, മനുഷ്യപ്രയത്നങ്ങൾ എല്ലാം, എന്നും, സ്പഷ്ടമോ അസ്പഷ്ടമോ ആയ ഏതോ ഒരു ദിവ്യശക്തിയുടെ പ്രേരണയാൽ മാത്രം സംഭവിക്കുന്നവയാകയാലും ആവക ശക്തികൾക്കും അന്തരംഗങ്ങൾക്കും അലംഘ്യങ്ങളായ അതിർത്തികളെ നിശ്ചയിക്കുന്നതു അസംബന്ധവും അസാദ്ധ്യവും ആണെന്നാണ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആന്തരമായ അഭിപ്രായമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു.

ടാഗോർകഥകളിൽ പാത്രങ്ങൾക്കുമാത്രമല്ല, ജീവനും ചൈതന്യവും കാണപ്പെടുന്നതു്. ആ സംഭവങ്ങൾ നടക്കുന്ന ഭവനങ്ങളും, പരിസരപ്രദേശങ്ങളും, അവിടത്തെ വായുമണ്ഡലവും കൂടി, കഥാപാത്രങ്ങളെപ്പോലെതന്നെ, സചേതനങ്ങളും വികാരപരിപൂർണ്ണങ്ങളും ആകുന്നു. ആ കഥകളിലെ ഗൃഹങ്ങൾക്കുകൂടി ആത്മാവുണ്ട്. ജീർണ്ണിച്ചുകിടക്കുന്ന ഗൃഹഭാഗങ്ങൾക്കും, അമ്പലങ്ങൾക്കും, കടവുകൾക്കും എല്ലാം സ്വന്തമായ ചില വിചിത്രചരിത്രങ്ങൾ രേഖപ്പെടുത്തുവാനുണ്ട്. മരങ്ങളും മലകളുംകൂടി തങ്ങൾ നിശ്ശബ്ദമായി നോക്കിക്കണ്ടിട്ടുള്ള അനേകകാലത്തെ അനവധി സംഭവങ്ങളെക്കുറിച്ചു പ്രസംഗിക്കുവാൻ ഒരുമ്പെടുന്നു. സ്ഥലകാലപാത്രങ്ങൾ എല്ലാം ഒന്നുപോലെ, സവിശേഷം പ്രവൃത്തിക്കുന്ന അദ്ദേഹത്തിന്റെ തത്വബോധമാകുന്ന വിദ്യുച്ഛക്തിയാൽ, സർവ്വത്ര സചേതനങ്ങളുംസർവ്വോപരി രമണീയങ്ങളും ആയിത്തീരുന്നു.

ടാഗോർ ഏതുവിഷയത്തെയും ദർശിക്കുന്നതു കവിദൃഷ്ട്യാ ആകുന്നു. ഒരു ചെറുവഞ്ചിയിൽ ഇരുന്നും തന്നെത്താൻ തുഴഞ്ഞും നദീതീരങ്ങളുടെ നൈസർഗ്ഗികമഹിമയെ സോല്ലാസം നോക്കിക്കാണുന്ന ഒരു തത്വജ്ഞാനിയെപ്പോ

കഥയാണ് ആഹ്ളാദാവേശത്താൽ തന്നെത്താൻ മറന്നു ആ നദിയിൽതന്നെ ചാടി മുങ്ങിനീന്തിക്കളിക്കുന്ന ഒരു യുവാവിനെപ്പോലെയല്ലാ ടാഗോർ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ കഥാവസ്തുവിനെ വീക്ഷിക്കുന്നതു്. തന്റെ സ്വന്തം കണ്ണുകളിൽകൂടെയും, വിചാരങ്ങളിൽകൂടെയും, പ്രതിഭാവിലാസത്തിന്റെ പ്രഭയിൽകൂടെയും, ആത്മീയബോധത്തിൽ അടിയുറച്ചുള്ളതായ വിവേകശക്തിയുടെ സഹായത്തോടുകൂടെയും ആകുന്നു ടാഗോർ എല്ലാ കാൎയ്യവും കാണുന്നതും, എന്തിനെപ്പററിയും ചിന്തിക്കുന്നതും, ഏതു സന്ദൎഭത്തെയും വിവരിക്കുന്നതും. എന്നാൽ, കഥയെഴുത്തുകാരൻ ഒരു മഹാകവികൂടിയായതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം നമുക്കു കാണിച്ചുതരുന്ന എല്ലാ കാൎയ്യവും, നമ്മുടെ ദൃഷ്ടികൾക്കു [illegible] മനോഹരങ്ങളും നമ്മുടെ ഹൃദയങ്ങൾക്കു എന്നെന്നും ആലോചനാർഹങ്ങളും ആയിത്തീരുന്നു.

ജന്മനാതന്നെ ഒരു മഹാകവിയായ ടാഗോറിന്നു് എല്ലാ സംഗതിയുടെയും സംഭവത്തിന്റെയും ആന്തരമായോ ബാഹ്യമായോ ഉള്ള എല്ലാ രസികത്വവും ചമല്ക്കാരവും കാണാതിരിക്കുവാനോ പറയാതിരിക്കുവാനോ സാധിക്കുന്നതല്ല. തന്നിമിത്തം, അദ്ദേഹം ഒരു വെറും "യഥാൎത്ഥവാദി" യാണെന്നു് അഭിപ്രായപ്പെടുവാനുംകൂടി പ്രയാസമായിരിക്കുന്നു. താൻ കണ്ടതിനെ അങ്ങിനെതന്നെ കാണിപ്പാനോ, കേട്ടതിനെ അപ്രകാരംതന്നെ കേൾപ്പിപ്പാനോ അദ്ദേഹത്തിന്നു ശക്തിയില്ലെന്നുതന്നെ വേണം പറയുവാൻ. കാരണം, ഉജ്ജ്വലവും ഉന്മേഷജനകവും ആയ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽ പെടുന്ന യാതൊന്നും, തീവ്രവും ദിവ്യവും ആയ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനോധൎമ്മവുമായി സമ്പൎക്കം സിദ്ധിക്കുന്ന യാതൊന്നും, ആവിഷ്കരണചാതുരിക്കും മനോധൎമ്മമാഹാത്മ്യത്തിന്നും അനുരൂപങ്ങളായ ചില പ്രകൃതിഭേദങ്ങളോടുകൂടിയല്ലാതെ അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നു ഒരിക്കലും ബഹിർ-

ഗമിക്കുന്നതല്ല. തന്നിമിത്തം, ഇഹലോകജീവിതത്തിൽ കാണപ്പെടുന്ന സംഭവങ്ങൾക്കു സദാചാരവിരോധംകൊണ്ടുള്ള വൈരൂപ്യത്തെയും, ലൌകികവ്യവഹാരങ്ങളിൽ പ്രായേണ കാണപ്പെടുന്ന നികൃഷ്ടതയേയും, രാത്രിന്ദിവം പരിതപിക്കുന്ന ലോകോത്തമന്മാരായ ചില മഹാകവികളുടെ ദൃഷ്ടികൾക്കുംകൂടി പലപ്പോഴും സംഭവിക്കുന്നതായി തോന്നുന്ന അന്ധത ടാഗോറിൽ അണുപോലും പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്നില്ല. അതായത്, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉൽകൃഷ്ടമായ മനോധൎമ്മശക്തി, മേൽപറഞ്ഞപ്രകാരമുള്ള വൈരൂപ്യത്തിന്നിടയിലുംകൂടി കാണപ്പെടുന്ന രാമണീയകത്തെയും, നികൃഷ്ടതകൾക്കുള്ളിലുംകൂടി ഒളിഞ്ഞുകിടക്കുന്ന ഔൽകൃഷ്ട്യത്തെയും, തേടിപ്പിടിക്കുകയും, ആ മനോഹരതയേയും വൈശിഷ്ട്യത്തെയും പതിന്മടങ്ങു വൎദ്ധിപ്പിച്ചു വിശദപ്പെടുത്തിക്കാണിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ലോകത്തിൽ എവിടെയും, എന്തിലും, ദിവ്യമായ ഒരു സുന്ദരഭാവത്തെയും, അചിന്ത്യമായ ഒരു സ്നേഹവായ്പിനെയും. അപാരമായ ഒരു ആഹ്ലാദത്തെയും അദ്ദേഹം കാണുന്നു! ലോകത്തിൽ നടക്കുന്ന സംഭവങ്ങളെ അദ്ദേഹം തന്റെ സ്വന്തം ആത്മാവിൽക്കൂടി മാത്രമേ വായനക്കാൎക്കു കാണിച്ചുകൊടുക്കുന്നുള്ളു. ദിവ്യമായ ആ കാഴ്ച, എന്നും മനോഹരവുമായിരിക്കും.

ശസ്ത്രക്രിയയിൽ അതി വിദഗ്ദ്ധനായ ഒരു ഡോക്ടർ ഒരു രോഗിയുടെ ശരീരത്തിന്റെ ആവശ്യമുള്ള ഭാഗം മാത്രം അതി ലോലങ്ങളായ ആയുധങ്ങളെക്കൊണ്ടു സംശയലേശംകൂടാതെ ഭേദിച്ച് അന്തൎഭാഗത്തെ വിടൎത്തിവെച്ചു പരിശോധിക്കുന്നതുപോലെ, മാനസികശാസ്ത്രജ്ഞാനത്തിൽ അദ്വിതീയനായ ടാഗോറും മനുഷ്യസഹജങ്ങളായ പ്രാഥമികവികാരങ്ങളിൽ ഏതെങ്കിലും ഒന്നിനെ മാത്രം, നമ്മുടെ ബാഹ്യദൃഷ്ടികൾക്കുകൂടി ഗോചരമാകത്തക്കവണ്ണം പ്രത്യേകം വേർതിരിച്ചെടുത്ത് അതിന്റെ വിവിധഭാവങ്ങളെയും

സ്തോഭംകൂടാതെ പരിശോധിക്കുന്നു. പരിശോധനക്കു ശേഷം, ദീനസ്ഥിതിയെ മനസ്സിലാക്കുകയും ദൂഷിതമായ അംശത്തെ ഛേദിച്ചുകളയുകയും ചെയ്തു്, പുറത്തെടുത്ത സിരാപടലങ്ങളേയും മററും യഥാസ്ഥാനത്തുചേർത്തു തുന്നിക്കെട്ടി വെടിപ്പാക്കുന്ന വൈദ്യപുംഗവനെപ്പോലെതന്നെ, മാനസികചികിത്സകന്മാരിൽ അഗ്രഗണ്യനായ ടാഗോറും, പരസ്പരമുള്ള സംബന്ധങ്ങൾക്കു ചലനം സംഭവിക്കാതെയും അന്യഭാവങ്ങളുടെ സംഘട്ടനത്താൽ 'ഓപ്പറേഷൻ' ദുഷ്കരമാക്കിത്തീർക്കാതെയും, മനുഷ്യരുടെ മനോവ്യാപാരങ്ങളാകുന്ന അനേകം അറകളിൽ പ്രധാനപ്പെട്ട ഏതെങ്കിലും ഒന്നിനെ മാത്രം സ്പഷ്ടമായി തുറന്നുകാണിക്കുകയും, അല്പനേരത്തെ പ്രദർശനത്തിനുശേഷം ഹൃദയകവാടത്തെ അങ്ങിനെതന്നെ ബന്ധിച്ചുവെക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. പ്രധാനപ്പെട്ട ഏതെങ്കിലും ഒരു സംഭവത്തിലെ സ്ഥായിയായ കരുണാരസത്തെയോ, സുന്ദരഭാവത്തെയോ, രസികത്വത്തെയോ മാത്രം അദ്ദേഹം തന്റെ കഥയുടെ കേന്ദ്രമായി ഉറപ്പിക്കുകയും, മററു സംഗതികളേയും സംഭവങ്ങളേയുമെല്ലാം ആ രസത്തെയോ ഭാവത്തെയോ പ്രസ്ഫുടമാക്കിത്തീർക്കുന്നതിന് ഉപകാരപ്പെടുന്ന ഉപകരണങ്ങൾ മാത്രമായി സ്വീകരിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. അപ്രകാരം പ്രവൃത്തിക്കുന്നതുകൊണ്ട് അന്യങ്ങളായ സംഭവങ്ങളുടെ എണ്ണം കുറയുവാനും, വിവരിക്കപ്പെടുന്ന പ്രധാനസംഭവത്തിന്ന് അധികം പൂർണ്ണത സിദ്ധിക്കുവാനും കാരണമാകുന്നു. അതായതു്, അദ്ദേഹം രചിക്കുന്ന ചിത്രങ്ങളിൽ, പരിതഃസ്ഥലങ്ങളുടേയും, സമീപത്തുള്ള കാഴ്ചകളുടേയും, ഛായകൾകൂടി കൂട്ടിച്ചേർത്തു മദ്ധ്യത്തിലുള്ള പ്രധാനപ്പെട്ട രൂപത്തിനു മ്ലാനത വരുത്തുന്നില്ല; കൈവെച്ചിരിക്കുന്ന കസേലയുടേയോ, സമീപത്തുവെച്ചിരിക്കുന്ന പൂച്ചട്ടിയുടേയോ, പിൻഭാഗത്തു കാണുന്ന കെട്ടിടത്തിന്റേയോ, ഛായകൾകൂടി ആ ചിത്ര

ത്തിൽ വരുന്ന ന് അനുഗ്രഹിച്ച്, ആ ചിത്രത്തിനെ വരച്ചുകാണിപ്പാൻ ഉദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന ആളുടെ സാരൂപത്തിന്നസ്ഫുടതക്കുറവോ, ചൈതന്യത്തിന്ന മന്ദതയോ സംഭവിപ്പിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ അങ്ങും ഇങ്ങും നോക്കാതെ, ആ ആളുടെ ചിത്രം മാത്രം വരച്ചു പരിസരപ്രദേശങ്ങളെ തീരെ വിസ്മരിച്ച്, അദ്ദേഹം ആ ഛായയെ അശേഷം ശൂന്യമാക്കിത്തീർക്കുന്നതുമില്ല. മനസ്സിനെ കഥാകേന്ദ്രത്തിൽതന്നെ ഉറപ്പിച്ചുനിർത്തുന്നതിന്ന പ്രതിബന്ധങ്ങളായിത്തീരുന്ന അന്യവസ്തുക്കളെ മാത്രമേ അദ്ദേഹം നിരാകരിക്കുന്നുള്ളു.

ടാഗോർകഥകൾക്കുള്ള ശ്രേഷ്ഠതയുടെ നിദാനം, ആ മഹാകവിയുടെ മനോധർമ്മത്തിന്റെയും വാസനയുടെയും പ്രത്യേകമായ ഒരു ക്ലിപ്തതാവസ്ഥയും എന്നാൽ അവയുടെതന്നെ അത്ഭുതകരമായ ഒരു പരിപൂർണ്ണാവസ്ഥയും ആകുന്നു. ആ മനോധർമ്മവും വാസനയും വിസ്താരത്തിൽ പരിമിതമാണെങ്കിലും ആഴത്തിൽ അപാരമായിട്ടുള്ളവയാകുന്നു. ടാഗോർ, വലിയ നോവലുകളെയോ, മഹാനാടകങ്ങളെയോ അല്ലാ അധികം ഇഷ്ടപ്പെടുവാൻ കാരണമുള്ളത് എന്ന് അദ്ദേഹത്തിന്റെ വിചാരങ്ങളുടെ ഗതിയിൽനിന്നു ധാരാളം അനുമിക്കാവുന്നതാണ്. വിവിധങ്ങളായ കഥാപാത്രങ്ങളുടെ വ്യത്യസ്തങ്ങളായ സ്വഭാവവിശേഷങ്ങൾ, ആ സ്വഭാവങ്ങളുടെ നാനാപ്രകാരത്തിലുള്ള വളർച്ചകൾ, വിഭിന്നങ്ങളായ സംഭവങ്ങളുടെ അവിചാരിതസംക്രമങ്ങൾ, കഥാപാത്രങ്ങളുടെ പരസ്പരസംഘട്ടനങ്ങൾ മുതലായി ഒരു വലിയ നോവലിന്റെ ശ്രേഷ്ഠതക്ക പ്രധാനകാരണങ്ങളായ നാനാവിഷയങ്ങളിൽ ഒന്നിലും അദ്ദേഹം അധികം ശ്രദ്ധിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ ഓരോരുത്തരുടെ ജീവിതാനുഭവങ്ങളിലെ ഹൃദയദ്രവീകരണശക്തിയുള്ള ഏതെങ്കിലും ഒരു സംഭവത്തെയോ, സൌഭാഗ്യപൂർണ്ണമായ ഏതെങ്കിലും ഒരു സ

ങ്ങരങ്ങളെയോ, മാത്രം സഹായിയായി പിടിച്ച് അതിനെ തന്റെ മനോധർമ്മമായ 'ഭൂതക്കണ്ണാടി'ക്കടിയിൽവെച്ച് അതിന്റെ അതിസൂക്ഷ്മങ്ങളായ വിശിഷ്ടാംശങ്ങളെയെല്ലാം ദൃഷ്ടിഗോചരങ്ങളാക്കിത്തീർത്ത്, വായനക്കാരെ അത്ഭുതപരതന്ത്രരാക്കുന്നതായ ആ മഹാകവിയുടെ ആ മഹനീയകൃത്യം മാനസികശാസ്ത്രവിശാരദന്മാർക്ക് ഒരു സാധനപാഠമായിത്തീരത്തക്കവണ്ണം അത്ര വിശേഷോത്തരവും വിശേഷവും ആകുന്നു. ഗാനകവിതയാണ് ടാഗോറിന്റെ ജന്മസിദ്ധമായ സാഹിത്യപ്രസ്ഥാനം. അതാണ്, ഏററവും ചുരുക്കത്തിലും, എന്നാൽ ഏററവും ശക്തിയോടുകൂടിയും കവന്റെ ഉൽകൃഷ്ടാശയങ്ങളെ വിവരിക്കുന്നതിന്ന് ഏററവും പററിയതായ സാഹിത്യരീതിയും. പദ്യത്തിൽ ടാഗോർ ഗാനകർത്താവായതുകൊണ്ടു, ഗദ്യസാഹിത്യത്തിൽ അദ്ദേഹം സ്വയമേവ അംഗീകരിക്കുന്ന രീതിയും, ഏതാണ്ട് അതുപോലെതന്നെ ഉള്ളതായിരിക്കണം. "ടാഗോറിന്റെ ചെറുകഥകൾ ഗദ്യത്തിലുള്ള ഗാനങ്ങൾ ആകുന്നു". വളരെ ചുരുക്കത്തിലും, എന്നാൽ ഒട്ടും ശക്തിക്ഷയംകൂടാതെയും ഗദ്യത്തിൽ ഒരു സംഗതിയെക്കുറിച്ചു വിവരിക്കുന്നതിന്നു ടാഗോറിനെപ്പോലെയുള്ള ഒരു മഹാകവിക്കു "ചെറുകഥകൾ" ആകുന്നു ഏററവും യോജിക്കുന്നതായ സാഹിത്യപ്രസ്ഥാനം. ഒരു മഹാനാടകമോ, ഒരു വലിയ നോവലോ രചിക്കുന്നതിന്ന് ഒരുസമയം, തീവ്രമായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനോധർമ്മത്തിന്നു ക്ഷമയോ പ്രാപ്തിയോ ഉണ്ടായില്ലെന്നുകൂടിവന്നാലും, അപ്രകാരമുള്ള ഒരു വലിയ ഗ്രന്ഥംകൊണ്ടു സാധിക്കേണ്ടവയായ സംഗതികൾ എല്ലാം അദ്ദേഹം ചെറുകഥകൾമുഖേന നിഷ്പ്രയാസം സാധിച്ചിട്ടുണ്ടെന്ന് ഞങ്ങൾ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നതാണ്.

ഹൈന്ദവസ്ത്രീകളുടെ "മറെറങ്ങുമല്ല്യങ്ങൾ" ആയ ധീരതയും, ഭക്തിവിശ്വാസങ്ങളും ആകുന്നു മിക്ക ടാഗോർ

കഥകളിലെയും പ്രധാനമായ വിഷയം. സ്വതന്ത്രങ്ങളായ ചില പ്രശ്നോത്തരങ്ങളാലും, സംശയനിവൃത്തികളാലും സ്ത്രീജനങ്ങളുടെ ആത്മീയചൈതന്യത്തിന്റെ അനശ്വരകാന്തിയെ അദ്ദേഹം ഉജ്ജ്വലിപ്പിക്കുന്നതു കാണേണ്ട കാഴ്ചയാകുന്നു. സ്ത്രീകളുടെ അന്തരംഗത്തിന്റെ ഘടനാവൈചിത്ര്യത്തേയും, വ്യാപാരവിശേഷങ്ങളെയും, ജന്മസിദ്ധമായ ഒരു വാസനാശക്തിയോടുകൂടി അദ്ദേഹം അശേഷം തെററാതെ കണ്ടറിയുകയും, വിചിത്രങ്ങളായ വിവരണങ്ങളാൽ വിശദപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്യുന്നു. പൌരാണികകാലത്തിനുശേഷം, ഹൈന്ദവസ്ത്രീകളുടെ പ്രത്യേകങ്ങളായ സ്വഭാവവിശേഷങ്ങളെ, ഇത്ര ശരിയായും കൃത്യമായും കണ്ടറിഞ്ഞിട്ടുള്ള ഒരു ഗ്രന്ഥകാരൻ ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടോ എന്നുതന്നെ സംശയമാണ്. നികൃഷ്ടമായ ഏതു പ്രവൃത്തികളിലും, നിന്ദ്യമായ ഏതു വിചാരത്തിന്നിടയിലും, അദ്ദേഹം ഉൽകൃഷ്ടമായ ഒരു പ്രേരണാശക്തിയേയും, നിർമ്മലമായ ഒരു ചേതോവികാരത്തേയും കണ്ടെത്തുന്നു; ദിവ്യമായ ഒരു ചൈതന്യത്തെ ദർശിക്കുന്നു. നിർമ്മലാകാശത്തു മുഴുവൻ കരിതേക്കുന്ന കാർമ്മേഘപടലങ്ങൾക്ക് അടിയിൽക്കൂടി സൂക്ഷ്മദൃഷ്ടികൾക്കു മാത്രം കാണപ്പെടുന്ന ആ 'വെള്ളിരേഖ'യെ അദ്ദേഹം ജാജ്ജ്വല്യമാനമാക്കിത്തീർക്കുകയും, അചിരേണ ആ കരാളകാളാംബോദത്തെതന്നെ ആ കാന്തികന്ദളം ആപാദചൂഡം പ്രശോഭിതമാക്കിത്തീർക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. "ഉടന്തടിചാട്ടക" എന്ന ക്രൂരമായ നടവടി ഇപ്പോൾ നാമാവശേഷമായിത്തീർന്നിട്ടുണ്ടെങ്കിലും, ആ ആചാരം ഇന്ത്യയിൽ അശേഷം അത്ഭുതംജനിപ്പിക്കാത്ത ഒരു സാധാരണധർമ്മമായിത്തീരുന്നതിന്നു കാരണമായിരുന്ന അപൂർവ്വവികാരങ്ങൾ ഇന്ത്യയിൽനിന്ന് ഇന്നും തീരെ നശിച്ചുപോയിട്ടില്ലെന്നു ടാഗോർകഥകളിലെ അതിധീരകളും പതിവ്രതാരത്നങ്ങളുമായ നായികമാർ തെളിയിക്കുന്നുണ്ട്.

ആരെയും അത്ഭുതപാരവശ്യത്തിൽ 'നിമഗ്നരാക്കുന്ന പരിത്യാഗശീലവും, ഏതു പ്രതിബന്ധങ്ങളോടും നേരിട്ടു മല്ലിടുന്നതിന്ന് അവരെ പ്രാപ്തകളാക്കുന്ന സ്നേഹവിശ്വാസങ്ങളും, തന്നെത്താൻ മറന്നുള്ള പുത്രവാത്സല്യവും, നിശ്ചഞ്ചലമായ നിഷ്ഠയും നിർമ്മലമായ ശുദ്ധതയും ഹൈന്ദവസ്ത്രീകളുടെ പാരമ്പര്യസ്വത്തുക്കളാണെന്ന് ആ നായികമാർ ഉദാഹരിച്ചുകാട്ടുന്നു. 'ഞാൻ കൃതാർത്ഥനായി' എന്ന കഥയിലെ സുരബാല, രാമലോചനന്റെ ഭാര്യയായ സുരബാല, മൂന്നു വാരയിൽ അധികം വിസ്താരമില്ലാത്ത ഒരു തുരുത്തിന്മേൽ അവർ രണ്ടുപേരും തനിച്ചുനിന്നിട്ടും, പരിസരപ്രദേശങ്ങൾ എല്ലാം പ്രവാഹത്തിൽ മഗ്നമായിത്തീർന്നിട്ടും, മരണമാകുന്ന ഭയങ്കരപ്രവാഹം ഇടതൂർന്നും കറുത്തിരുണ്ടും ഗംഭീരമായി ഇരമ്പിയും അടിച്ചുകേറിക്കൊണ്ടിരുന്നിട്ടും," തന്നിൽ അത്യന്തം അനുരാഗത്തോടുകൂടിയ തന്റെ ബാല്യത്തിലെ സ്നേഹിതനോട്, തന്റെ ജീവനെ രക്ഷിക്കുന്നതിന്ന് അത്യന്തം ശ്രമപ്പെട്ട മിത്രത്തോട്" ഒരക്ഷരംപോലും ഉരിയാടാതെ, "അന്ധകാരത്തിലേക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു നിശ്ശബ്ദയായി നില്ക്കുന്നു!" "അനധികൃട"ത്തിലെ നായിക "ആദ്യന്തമില്ലാത്ത നിത്യരാത്രിയാകുന്ന എന്റെ വിവാഹമണ്ഡപത്തിലേക്കു ഞാൻ കടക്കുമ്പോഴും എന്റെ മുഖം ഒരു പുഞ്ചിരിയാൽ പ്രശോഭിതമായിരിക്കണമെന്ന്" ആശിച്ചുംകൊണ്ടു ചാരിതാർത്ഥ്യത്തോടുകൂടി ആത്മഹത്യ ചെയ്യുന്നു! "അർദ്ധരാത്രി"യിലെ എന്നും മറക്കാത്ത നായിക, ഭർത്താവായ "ദക്ഷിണബാബു"വിനെ ആജീവനാന്തം അസ്വസ്ഥചിത്തനാക്കിത്തീർക്കത്തക്കവണ്ണം സ്വാർത്ഥത്യാഗത്തിന്റെ പരമകാഷ്ഠയെ പ്രാപിച്ചിരുന്ന സതീരത്നമാകുന്നു. "ജ്യേഷ്ഠസഹോദരി"യുടെ "നീലമണിസ്നേഹം" പാശ്ചാത്യനായ ഒരു മജിസ്ത്രേട്ടിനെപ്പോലും ആകർഷിക്കത്തക്കവണ്ണം അഗാധവും അപാരമ്യവും ആകുന്നു. "തപാൽമാസ്റ്റരു"ടെ

“ഞനാം” മലയന്തിയുടെ “വിപ്ലു.”വിനെപ്പോലെ ജ്ഞാനശോഭ കാന്തിയോടുകൂടിയ ഒരു തിലകമാകുന്നു. ദുരാചാരനിരതനായ തന്റെ ഭർത്താവ് “ഗോപിനാഥ”നെ നേർവഴിക്കു നടത്തുന്നതിനു നിഷ്ഫലമായി പരിശ്രമിക്കുന്ന “ഗിരിബാല”യുടെ, “നാലുഭാഗത്തേക്കും പതഞ്ഞുകവിഞ്ഞൊഴുകുന്ന യൌവനസമൃദ്ധിയോടുകൂടിയ “ഗിരിബാല”യുടെ, ധൈര്യവും ഭർത്തൃസ്നേഹവും വാചാമഗോചരങ്ങൾ ആകുന്നു. ഷേക്സ്പീയരുടെ‘മിറാണ്ട’യെപ്പോലെ നിഷ്കളങ്കഹൃദയയായ “കൈലാസബാബുവിന്റെ കുസുമയും” “വജ്രകഠിന”ത്തിലെ അതിധീരയും വലിയ വ്രതനിഷ്ഠയോടുകൂടിയവളുമായ “മഹാമായ”യും, ചത്തുകൊണ്ടു ജീവിച്ചു സകലരേയും ഭയപരിഭ്രമങ്ങളിൽപെടുത്തിയ ‘പ്രേതമോ മനുഷ്യനോ’ എന്നു തീർച്ചപ്പെടാത്ത “കാദംബിനി”യും ആരാന്റെ കുട്ടിയെ അവനവന്റെ കുട്ടിയാക്കിയ “എജമാനന്റെ മകന്റെ അമ്മയും”, “നവേന്ദുശേഖര”ന്റെ ഭാര്യയുടെ സഹോദരിയായ “ലാവണ്യലേഖ”യും, ഏതു ഗ്രന്ഥകാരനും അസൂയ തോന്നത്തക്ക ചമൽക്കാരസ്ഫുടതയോടുകൂടിയ വിശേഷസൃഷ്ടികളാകുന്നു. ആ നായികമാരുടെ പ്രത്യേകങ്ങളായ സ്വഭാവവിശേഷങ്ങളെ വേറെ വേറെ നിരൂപണം ചെയ്യുന്നതിന്ന് ഉഴറുന്ന എന്റെ തൂലികയെ, വിസ്താരഭയത്താൽ, ഞാൻ പിടിച്ചുനിറുത്തുകതന്നെ ചെയ്യുന്നു.

കുട്ടികളുടെ കാര്യത്തിൽ രവീന്ദ്രനുള്ള സ്നേഹവായ്പ് അവർണ്ണനീയമായിട്ടുള്ളതാണെന്ന് അദ്ദേഹത്തിന്റെ “ചന്ദ്രകല” എന്ന ചെറുഗ്രന്ഥംതന്നെ സാമാന്യത്തിൽ അധികം തെളിയിക്കുന്നുണ്ട്. അഗാധവും അതികോമളവും ആയ ആ പ്രേമം അദ്ദേഹത്തിന്റെ കഥകൾക്ക് ആഹ്ളാദകരമായ ഒരു ഉത്സാഹശക്തിയെ പ്രദാനംചെയ്യുന്നുണ്ട്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ കുട്ടികൾ, ‘അമ്മക്കുമാത്രമല്ലാത്മമെ,ചെ

ന്നോട്, ഉമ്മവെച്ചിടുവാൻതോന്നുമല്ലോ" എന്ന് ആരെക്കൊണ്ടും പാടിക്കുന്ന ഉൽകൃഷ്ടസൃഷ്ടികളാകുന്നു. ബാലലീലകളിൽ അദ്ദേഹം പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധവെച്ചിരിക്കുന്നു. "ഞാനും സുരബാലയും കുട്ടിക്കാലത്തു അച്ഛനും അമ്മയുമായി കളിക്കാ"റുണ്ടത്രെ! "കബൂളിവാല"യിലെ "മിനി", "എപ്പോഴും എന്തെങ്കിലും സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന" മിനി, "അച്ഛനും അമ്മയും തമ്മിൽ എന്താ ചാർച്ച്" എന്നു തന്റെ പിതാവിനോടുതന്നെ ചോദിച്ച് അച്ഛന്റെ ഉത്തരം മുട്ടിച്ച മിനി, ഭീമകായനായ ഒരു ഘാതകനിൽപോലും അതിസൂക്ഷ്മങ്ങളായ ചില ഹൃദയതന്തുക്കളെ ചലിപ്പിച്ച മിനി, "അയാളും എന്നെപ്പോലെ ഒരു അച്ഛൻ" എന്ന ദിവ്യശൃംഖലകൊണ്ടു വിദ്യാസമ്പന്നനും കുലീനനും ആഢ്യനും ആയ തന്റെ പിതാവിനേയും, നരഹത്യയ്ക്കു ശിക്ഷിക്കപ്പെട്ട ഒരു "മനുഷ്യക്രൂരാ"നേയും കൂട്ടിക്കെട്ടിയ മിനി, നമ്മുടെ ദൃഷ്ടികളിൽ നിന്ന് ഒരിക്കലും മാഞ്ഞുപോകാത്ത ഒരു 'ബാല'യാകുന്നു. മുത്തച്ഛൻ "പൂജക്കിരിക്കുമ്പോൾ ഉപദ്രവിക്കുന്നവനും, ഭക്ഷണത്തിനിരിക്കുമ്പോൾ ഉരുള തട്ടിക്കളയുന്നവനും, കണക്കെഴുതുമ്പോൾ മഷി തട്ടിമറിക്കുന്നവനും" ആയ ഗോകുലചന്ദ്രൻ, അരക്കന്മാരിൽ അഗ്രഗണ്യനായ "ജഗന്നാഥ"ന്റെ അതികർക്കശമായ മനസ്സിൽ പോലും ഒരു ഭാഗത്ത് അല്പം മാർദ്ദവം വരുത്തിയ ഗോകുലചന്ദ്രൻ, "എന്റെ അച്ഛൻ എന്നോട് സ്കൂളിൽ പോവാൻ പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു" വീട്ടിൽനിന്നു ചാടിപ്പോയവനായ ഗോകുലചന്ദ്രൻ, ഒളിച്ചു കളിക്കുവാൻ ആഗ്രഹിച്ച് ഒളിപ്പിച്ച മുതലുകൾ കാക്കുന്നതിനു സംഗതിവന്ന ആ ഗോകുലചന്ദ്രൻ, "അച്ഛാ!" എന്നുള്ള ശബ്ദം മാത്രം പുറപ്പെടുവിച്ചുംകൊണ്ടു ഖനിഗുഹയിൽ കിടന്നു ശ്വാസംമുട്ടി മരിക്കുന്ന ഗോകുലചന്ദ്രൻ, നമ്മുടെ മനസ്സാകുന്ന ആകാശത്തുനിന്നു ഒരിക്കലും അസ്തമിക്കാത്ത ഒരു ബാലചന്ദ്രൻത

ന്നെയാകുന്നു. "സൃഷ്ടികർത്താവു പൊള്ളയായ ഒരു കോലെടുത്തു് ഊതി തലക്കൽ ഒരു പോളയുണ്ടാക്കി"യതാണെന്നു തോന്നിപ്പിക്കുന്ന "ജ്യേഷ്ഠസഹോദരി"യുടെ "നീലമണി"വളരെ രസകരമായ ഒരു മനോധർമ്മമാകുന്നു. "ഫാതികനെപ്പോലെ അത്ര മണ്ടനായ ഒരു കുട്ടി സ്കൂളിൽ വേറെ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ഗുരുനാഥൻ വല്ലതും ചോദിച്ചാൽ കേട്ടുവായ് ഇട്ടുംകൊണ്ടു മിഴിച്ചു നില്ക്കുന്നതല്ലാതെ ഒരു വാക്കുപോലും സമാധാനം പറയില്ല. ഏററുവാൻ വയ്യാത്ത ഒരു ഭാരം വഹിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു കഴുതയെപ്പോലെ അവൻ ഗുരുനാഥൻ അടിക്കുന്ന അടിയെല്ലാം നിശ്ശബ്ദമായി അനുഭവിച്ചുകൊള്ളും. ഗ്രാമത്തിലെ വികൃതിക്കുട്ടികളിൽ തലവനാ"യിരുന്ന "ഫാതികചക്രവർത്തി"യുടെ സ്വഭാവമാണു മേൽ വിവരിച്ചിട്ടുള്ളതു്. "അമ്മേ! സ്കൂൾപൂട്ടൽ ആയി ഞാൻ വീട്ടിലേയ്ക്കു പോകുന്നു." എന്നു് ആരോടെന്നില്ലാതെവണ്ണം ദീനസ്വരത്തിൽപറഞ്ഞു സർവ്വചേഷ്ടകളും അവസാനിപ്പിച്ചു ആ'ഫാതിക'ന്റെ അന്ത്യഘട്ടം വളരെ പരിതാപകരമാകുന്നു. "ഒരു ഗുരുനാഥന്റെ നിഷ്ഠുരമായ പിടുത്തത്തിൽനിന്നു, കല്ക്കട്ടയിലെ ഒരു മൂലയിലിരിക്കുന്ന നിസ്സഹായനായ ഒരു കുട്ടിയെ, വിട്ടുവിക്കുവാനല്ലാതെ മഴകൊണ്ടു തല്ക്കാലം യാതൊരാവശ്യവുമില്ലെന്നു" വിശ്വസിക്കുന്നവനും, മുത്തശ്ശിയുടെ കയ്യുപിടിച്ചു കിടക്കയിലേയ്ക്കു വലിച്ചിഴച്ചു കൊതുവലക്കുള്ളിൽ പിടിച്ചിരുത്തി കട്ടിലിന്റെ കാലുകൾ പിടിച്ചു കുലുക്കിച്ചാടി 'അമ്മൂമ്മേ! ഇനി ഒരു കഥപറയു' എന്നു മുത്തശ്ശിയെ അലട്ടുന്നവനും, ആയ "പണ്ടൊരു രാജാവുണ്ടായിരുന്നു" കഥയിലെ ബാലനിൽ കുട്ടിക്കാലത്തെ ടാഗോറിനെത്തന്നെയാണു് നാം കാണുന്നതു്. "എജമാനന്റെ മക"നെ വളർത്തുന്ന 'രായിചരൻ' ആ കുട്ടിയോടു പെരുമാറുന്ന രീതിയും, കുട്ടിയുടെ "കാന" ആ ബാലലീലകളിൽ മുങ്ങി തന്നെത്താൻ മറക്കുന്നതും ഏതൊ

ആ കഠിനഹൃദയന്റെയും മനസ്സിനെ ആകർഷിക്കത്തക്ക തന്മയത്വത്തോടുകൂടിയവയാകുന്നു. ടാഗോറിന്റെ കുട്ടികൾ ഉത്സാഹഭരിതരായ ഉത്തമസന്താനങ്ങളാകുന്നു. ഓരോ കുട്ടിയും ഓരോ പ്രത്യേക നിരൂപണത്തെ അർഹിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്കു ഞാൻ എടുത്തുകാണിക്കുന്ന അവരുടെ ഈ ഒരു "ഗ്രൂപ്പ്ഫോട്ടോ" ഏതുവിധവും അപൂർണ്ണവും അസ്പഷ്ടവും ആയിരിക്കുവാനേ തരമുള്ളു.

ടാഗോർകഥകളുടെ മറെറാരു മാഹാത്മ്യം അവയിൽ മിക്കതിലും പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടുകാണുന്ന ഇന്ത്യയുടെ രാഷ്ട്രീയബോധമാകുന്നു. ഇന്ത്യയിൽ ഹിമവൽസേതുപര്യന്തം വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന ആ പുതിയ ഉണർച്ചയുടെ കല്ലോലകോലാഹലം ആ കഥകളിൽ മുഴങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. യുവഭാരതത്തിന്റെ ഹൃദയസ്പന്ദനങ്ങൾ ആ കഥാപാത്രങ്ങളിൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്നു. അചേതനങ്ങളായ ആചാരപരമ്പരകളെ രാഷ്ട്രീയബോധമാകുന്ന കട്ടപ്പാറമേൽ എറിഞ്ഞുടക്കുന്നതിന്റെ ഘോരാരവം അതിൽ മാറെറാലിക്കൊള്ളുന്നു. 'സ്വദേശിവ്രതവും' വിദേശീയസാധനങ്ങളുടെ ബഹിഷ്കരണവും ആ കഥകളിൽ സ്തോഭജനകമായ വിധംതന്നെ പ്രകാശിക്കുന്നു. പാശ്ചാത്യപരിഷ്കാരത്തിലുള്ള അനാശാസ്യമായ പരിഭ്രമവും ഒരു വിദേശീയഗവർമ്മെണ്ടിൽനിന്നു ലഭിക്കാവുന്ന അർത്ഥശൂന്യങ്ങളായ സ്ഥാനമാനങ്ങളിലുള്ള അത്യാസക്തിയും, ത്യാജ്യങ്ങളായ വികൃതസ്വഭാവങ്ങൾ ആണെന്നു കഥാപാത്രങ്ങൾ ഉദാഹരിക്കയും ഉപന്യസിക്കയും ചെയ്യുന്നു. യഥാർത്ഥമായ ത്യാഗശീലമാണ്, കോൺഗ്രസ്സ്ഫണ്ടിലേക്കു കുറെ സംഖ്യ സംഭാവന കൊടുക്കുന്നതിനേക്കാൾ നേതൃത്വത്തെ അർഹിപ്പിക്കുന്ന സംഗതിയെന്നും ആരംഭശൂരത്വമല്ലാ ധൈര്യത്തോടുകൂടിയ അതിപ്രയത്നമാണ് വിജയലബ്ധിക്കുള്ള മാർഗ്ഗമെന്നും ഗവർമ്മെണ്ടുദ്യോഗസ്ഥന്മാരെ 'കുണ്ഠംകരയുമില്ലാ

ത്തെ' ഭയപ്പെടുന്നതും അഭിമാനംകളഞ്ഞ് ആദരിക്കുന്നതും അസംബന്ധമാണെന്നും കഥാസന്ദർഭങ്ങളും സംഭവങ്ങളും ഉച്ചത്തിൽ ഉൽഘോഷിക്കുന്നു.

“ഇക്കാലത്തു നാട്ടുകാർ ആരാധിക്കുന്ന ഈശ്വരന്മാർ സർക്കാർ ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരാകുന്നു. ഹിന്ദുപുരാണങ്ങളിൽ വർണ്ണിച്ചിട്ടുള്ള മുപ്പത്തുമുക്കോടി ദേവന്മാരുടെ പ്രത്യക്ഷപകർപ്പുകളാകുന്നു അവർ. ഐഹികമായ വിജയലാഭത്തിനുവേണ്ടി ജനങ്ങൾ വിദേശീശ്വരന്മാരെക്കാൾ അധികം വിശ്വസിക്കുന്നതും ആശ്രയിക്കുന്നതും അവരെയാകുന്നു. അതുനിമിത്തം ജനങ്ങൾ മുൻകാലങ്ങളിൽ ചെയ്തിരുന്ന വഴിപാടുകൾ എല്ലാം ഇപ്പോൾ ആ ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാർക്കാണ് ചെയ്യുന്നത്.” “എന്റെ സ്വാതന്ത്ര്യത്തിനുവേണ്ടി ജീവനെക്കൂടിയും ത്യജീകരിച്ച് ഉടനെ പ്രവർത്തിക്കേണ്ടത് അത്യാവശ്യമാണെന്നുള്ള സംഗതിയെപ്പറ്റി എനിക്ക് അന്ന് ലവലേശം സംശയമുണ്ടായില്ല.” മേലുദ്ധരിച്ച വാചകങ്ങൾ “ഞാൻ കൃതാർത്ഥനായി” എന്ന കഥയിൽനിന്നെടുത്തവയാണ്. കൈലാസബാബു ഗവർണ്ണർജനറലുടെ സേവയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടതിന്റെ ഫലം “നയഞ്ജരത്തിലെ ബാബുമാർ” പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തുന്നുണ്ട്. നവേന്ദുശേഖരന്റെ ചിത്രം എത്ര മനോഹരമായിരിക്കുന്നു!

തീവണ്ടിയുടെ ഒരു മുറിയിൽനിന്നു യാത്രക്കാരായ ചില ഇന്ത്യക്കാരെ അതിയായ ധിക്കാരത്തോടുകൂടി യൂറോപ്യനായ ഒരു പൊലീസുദ്യോഗസ്ഥൻ പിടിച്ചുവലിച്ചു പുറത്താക്കി. പശ്ചിമഭാഗത്തു പുത്തനായി ഉഴുതു പച്ചവിട്ടിരിക്കുന്ന വയലുകളിൽ പ്രതിഫലിക്കുന്ന അസ്തമയസൂര്യന്റെ കിരണങ്ങൾ ഇന്ത്യാരാജ്യത്തെ മുഴുവൻ ബാധിച്ചിരിക്കുന്ന ലജ്ജാവഹമായ അപമാനത്തിന്റെ ഒരു നിഴലാട്ടംപോലെ അദ്ദേഹം നോക്കിക്കണ്ടു. വൃക്ഷങ്ങളായവയുടെ മറവിലൂടെ ശോച്യാവസ്ഥയിൽ എത്തിയിരിക്കുന്ന ഇ

ന്ത്യാമാതാവിന്റെ അശ്രുനയനങ്ങൾ കാണപ്പെട്ടു. എനിക്ക് ഇന്നു സിദ്ധിച്ചതായ ബഹുമതി എന്നെ ഉദ്ദേശിച്ചല്ലാ എന്റെ വേഷത്തെ ഉദ്ദേശിച്ചാണു ചെയ്തിട്ടുള്ളത്. പ്രഥമനാഥൻ വീട്ടിലുള്ള കുട്ടികളെ എല്ലാവരേയും വിളിച്ചുവരുത്തി പരസ്യമായി ഒരു അഗ്നികുണ്ഡം ജ്വലിപ്പിച്ചു തന്റെ യൂറോപ്യവസ്ത്രങ്ങൾ ഒക്കെ ഓരോന്നോരോന്നായി അതിലേയ്ക്കു എറിഞ്ഞുകളഞ്ഞു. കുട്ടികൾ അഗ്നിക്കു ചുററും വലംവെച്ചു തുള്ളിക്കളിച്ചു. 'മുക്തി'പഥത്തിലേക്കു കയറുവാനുള്ള കോണിയുടെ ആദ്യത്തെ പടിയായ 'റായിബഹദൂർസ്ഥാനം'. എനിക്കെന്തായാലും വേണ്ടില്ല ഒരു 'റായിബഹദൂറിണി' ആവാതെ കഴിഞ്ഞാൽ മതി. ഡംഭനിറഞ്ഞവരായി ഇന്ത്യയിലുള്ള അവിവേകികളായ ഇംഗ്ലീഷുകാരാണ് ഇന്ത്യാഗവൎമ്മെണ്ടിന്റെ വലിയ ശത്രുക്കൾ. ആ ശബ്ദം കേട്ടു ലജ്ജിച്ചു നിസ്സഹായയായ നമ്മുടെ ഇന്ത്യാമാതാവു കൎണ്ണാന്തത്തോളം വിവൎണ്ണയായിട്ടുണ്ടായിരിക്കും. ഈവിധം നേതൃത്വം നേടിയവരുടെ നേതൃത്വം ഭാരതമാതാവിന്ന് എങ്ങിനെ അഭിമാനകരമായിരിക്കും". "ഹിപ്, ഹിപ്, ഹുറേ." എന്ന കഥയിൽനിന്ന് എടുത്തു ചേൎത്തിട്ടുള്ള മേലുദ്ധരിച്ച വാക്യങ്ങൾതന്നെ .മേൽ പറഞ്ഞ സംഗതികൾക്കു മതിയായ തെളിവുകളാകുന്നു.

പ്രശാന്തമായ ചിന്താസമാധിയിൽ ആകണ്ഠം ആമഗ്നനായി അധികസമയവും കഴിക്കുന്ന ഒരു യതീശ്വരനായ, ടാഗോർ നല്ല ഫലിതരസികത്വമുള്ള ഒരു നേരംപോക്കുകാരൻകൂടിയാണെന്നു പറഞ്ഞാൽ ആദ്യത്തിൽ അവിശ്വാസം തോന്നിയേക്കും. എന്നാൽ, കേവലം നിർദ്ദോഷമാണെങ്കിലും, അത്യന്തം മർമ്മഭേദകമായ ഒരു പരിഹാസച്ഛായയോടുകൂടിയ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഫലിതങ്ങൾ ഏതു കഥയിലും അവിടവിടെ തിളങ്ങി പ്രകാശിക്കുന്നതു കാണാം. സാധാരണ ജനങ്ങളുടെ അന്ധവിശ്വാസങ്ങളെ

യും, വിദ്വാന്മാരാണെന്ന് അഭിമാനിക്കുന്ന ചിലരുടെ ദുരഭിമാനങ്ങളെയും, മനുഷ്യസഹജങ്ങളായ ബലഹീനതകളെത്തന്നെയും, അദ്ദേഹം മന്ദസ്മിതാഞ്ചിതം പരിഹസിച്ചു കാണിക്കുന്നു.

“നയൻജോറത്തിലെ ബാബു”മാരും, “ഹിഫ്, ഹിഫ് ഹുറേ” എന്ന കഥയും ആപാദചൂഡം ഫലിതമയമാകുന്നു. “സിഗാറും വലിച്ചു വെടിപറഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ധാരാളം തുറന്നു സംസാരിക്കുവാനും മാനസികമായ അസംതൃപ്തിയെ വാക്കുകൾക്കു സാധിക്കുന്ന ശക്തിയോടുകൂടി പ്രദർശിപ്പിക്കുവാനും, ഇന്ത്യയുടെ നിർഭാഗ്യസ്ഥിതി, വളരെ പററിയ ഒരു വിഷയമാകുന്നു.” “ആസന്നമായ പരീക്ഷയാണ് ഇന്ത്യയുടെ ഭാവിയേക്കാൾ കുട്ടികൾക്ക് അധികം പ്രധാനമായി ഗൌനിക്കേണ്ട കാര്യം”. എന്നിപ്രകാരമുള്ള അഭിപ്രായപ്രകടനങ്ങൾ ഇന്നത്തെ നേതാക്കന്മാരിൽ പലർക്കും മർമ്മം തുളയുന്ന ഒളിയമ്പുകളാകുന്നു. ഈദൃശങ്ങളായ പൊടിക്കൈകൾ ഏതു കഥകളിലും ധാരാളം കാണുന്നുണ്ട്.

രസപ്രദങ്ങളായ ഫലിതോക്തികൾ മാത്രമല്ല, അനർഘങ്ങളും തത്വജ്ഞാനപരങ്ങളുമായ അനേകം വാക്യങ്ങളും ടാഗോർകഥകളിൽ നിറഞ്ഞുകിടക്കുന്നുണ്ട്. “മനുഷ്യസമുദായം കെട്ടുപിണഞ്ഞുകിടക്കുന്ന അബദ്ധങ്ങളെക്കൊണ്ട് ഉണ്ടാക്കീട്ടുള്ള ഒരു വലപോലെയാണ്. ശരിയായ കർത്തവ്യത്തെ തക്കസമയത്തു ചെയ്യുവാൻ മാത്രം ബുദ്ധിയും തന്റേടവും ആർക്കും ഇല്ല.” “ഹാ! വിഡ്ഢിയായ മനുഷ്യ! മായാമോഹങ്ങൾക്ക് അവസാനമില്ല. അവധിയില്ല. ഗുണദോഷവിവേചനവും കാര്യബോധവും വളരെ ഒടുവിൽ മാത്രമേ ഉണ്ടാകുന്നുള്ളു. ആലംബനീയങ്ങളായ തെളിവുകളെ മനുഷ്യർ വിശ്വസിക്കാതെ നിരാകരിക്കുന്നു. ഇല്ലാത്ത ആശകളെ ജനങ്ങൾ വീണ്ടും വീണ്ടും

പൂർണ്ണമായ ഹൃദയത്തോടും തികഞ്ഞ ജീവശക്തിയോടും കൂടി അവലംബിക്കുന്നു. ഒടുവിൽ ആ അവലംബം ശിഥിലീഭവിച്ചുപോകുന്നു. താൻ മുറുകെ ആശ്ലേഷിച്ചിരുന്ന ആശയിൽനിന്നു തനിക്കു നിശ്ശബ്ദമായി വേറിട്ടുപോകേണ്ടിവരുന്നു. അപ്പോൾ നാഡികൾ തളരുന്നു; ഹൃദയരക്തം വററിപ്പോകുന്നു; ആശ നിശ്ശേഷം നശിക്കുന്നു. തദവസരത്തിൽ താനെ വീണ്ടും സ്വബോധമുണ്ടായിത്തീരുന്നു. വീണ്ടും ഹൃദയം പുതിയമോഹത്താൽ വഞ്ചിക്കപ്പെട്ടു വലകളിൽ അകപ്പെടുന്നു. ഇങ്ങിനെ എത്രതവണ!'' ഉദാഹരണങ്ങൾ വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നില്ല.

'സൂക്ഷിപ്പാൻ ഏല്പിച്ച മുതൽ', 'പ്രേതമോ മനുഷ്യനോ', 'വഞ്ചകറിനം' 'ഞാൻവീട്ടിലേയ്ക്കു പോകുന്നു' മുതലായ ചില കഥകൾ അത്യന്തം ഭയാനകങ്ങളാണെന്നു പലർക്കും അഭിപ്രായമുണ്ട്. ആ കഥകൾ വായിച്ചിട്ടു ചിലർക്കു രാത്രിയിൽ സുഖമായി ഉറങ്ങുവാൻ സാധിച്ചിട്ടില്ലെന്ന് എനിക്ക് അനുഭവമുണ്ട്. നിസ്സാരങ്ങൾ എന്നു സാധാരണ നാം തെററിദ്ധരിക്കുന്ന ചില ചില്ലറ മനോവികാരങ്ങളുടെ ശരിയായ പര്യവസാനം അവിചാരിതങ്ങളായ എന്തെല്ലാം ഭയങ്കരപരിണാമങ്ങൾക്കു കാരണമായിത്തീരുന്നു എന്ന് ആ കഥകൾ സവിശേഷം ഉദാഹരിക്കുന്നു. അന്യന്മാരുടെ കുട്ടികളോടു സ്നേഹവാത്സല്യങ്ങൾ തോന്നാത്ത നിഷ്ഠുരകന്മാർക്കു പ്രായേണ സംഭവിക്കുന്ന ഭയങ്കരാനുഭവം 'ജഗന്നാഥ'നു വന്നുചേരുന്നത് ഒരു വിധിവൈപരീത്യമാണ്. കുട്ടികളുടെ ബാലവികൃതികൾ സോല്ലാസം ക്ഷമിക്കപ്പെടേണ്ടവയാണെന്നും അതിനു തക്ക ക്ഷമയോ സ്നേഹമോ ഇല്ലാത്ത മാതാവ് ആ കുട്ടികളുടെ ആ വികൃതികളെത്തന്നെ എണ്ണിയെണ്ണി നെഞ്ചത്തടിച്ചു കരയേണ്ടിവരുമെന്നും "ഹാരികചക്രവർത്തിയു"ടെ "വീട്ടിലേക്കു പോകുന്ന"തിൽനിന്നു തെളിയുന്നു. സ്ത്രീപുരുഷസംബ

ന്ധം അചേതനങ്ങളായ നടപടിക്രമങ്ങൾക്ക് എന്നെന്നും അടിമപ്പെട്ടുകിടക്കുന്നതല്ലെന്നും കൃത്രിമങ്ങളായ വിവാഹബന്ധങ്ങൾ പ്രകൃത്യാ രമണീയങ്ങളായ ജീവിതമാർഗ്ഗങ്ങളെ മുൾപ്പടർപ്പുകൾ നിറഞ്ഞ കാട്ടുവഴികളാക്കിത്തീർക്കുകയാണ് ചെയ്യുന്നതെന്നും 'വജ്രകഠിന'ത്തിലെ നായിക അവളുടെ മൂടുപടത്തിനുള്ളിൽക്കൂടി പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തുന്നു. ഭയങ്കരങ്ങളായ പര്യവസാനങ്ങൾ ലോകത്തിൽ അപൂർവ്വസംഭവങ്ങളല്ലാ. അപ്രകാരമുള്ള അനുഭവങ്ങളാണ് ഹൃദയഭിത്തികളിൽ ശിലാലിഖിതങ്ങൾപോലെ എന്നെന്നേക്കു മായാതെ നിലനില്ക്കുന്നത്. കൈക്ഷേതാഷകരം കുട്ടികൾക്കു ജീവനാശത്തിനും, വിവേകികൾക്ക് ആത്മരക്ഷക്കും കാരണമാകുന്നു. ലോകമല്ലാ ദൂഷിതമായിട്ടുള്ളത്; അതിലെ ജനങ്ങളുടെ പ്രവൃത്തിയാണ്.

ടാഗോർകഥകളിലെ വാക്യരീതി,—മൂലകഥകളിലെ വാക്യരീതി—അനുകരണസാദ്ധ്യമല്ലാത്തതാകുന്നു. ആദ്യമായി ബങ്കാളിയിൽ എഴുതപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ആ കഥകളുടെ "അപൂർണ്ണവും അനലംകൃതവും" ആയ ഇംഗ്ലീഷുതർജ്ജിമകളിൽനിന്നാണ് മലയാളത്തിലേക്ക് ആ കഥകൾ മിക്കതും ഭാഷാന്തരപ്പെടുത്തിട്ടുള്ളത്. തന്നിമിത്തം, രണ്ടുവിധത്തിൽ അപൂർണ്ണവും അലങ്കാരവിഹീനവുമായ പരിഭാഷകൾതന്നെ വായനക്കാരെ അത്യന്തം ആനന്ദിപ്പിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിൽ മൂലത്തിലെ പ്രതിപാദനരീതിയുടെ നിരുപമമായ നൈർമ്മല്യം ഊഹഗോചരമാകുന്നു. ആവശ്യമുള്ളേടത്തോളം മാത്രമേ വാക്കുകളെ അദ്ദേഹം ഉപയോഗപ്പെടുത്തുന്നുള്ളൂ. പറയുവാൻ ഉദ്ദേശിച്ചതെല്ലാം പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞാലും, പിന്നേയും, പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിൽ അധികം പറയാതെ കിടക്കുന്നുണ്ടെന്നുള്ള ഒരു ബോധം വായനക്കാരനെ വിടാതെ പിടികൂടുന്നു. അതിനുള്ളിൽ എന്തൊക്കെയോ ചിലത് ഇനിയും ഒളിഞ്ഞുകിടക്കുന്നുണ്ടെന്നുള്ള ഒരു ധാരണ വായനക്കാരൻ്റെ ജിജ്ഞാ

സമയവധിപ്പിക്കുന്നു. പുസ്തകം അടച്ചുവെച്ചും ആ കഥാവസ്തുവെക്കുറിച്ചുതന്നെ വീണ്ടും വീണ്ടും ആലോചിക്കുന്നതിന്നു വായനക്കാരൻ ഉത്സുകനായിത്തീരുന്നു. ഇതാണ് ആ കഥകളുടെ വ്യഞ്ജകശക്തി. കഥാബീജത്തിന്റെ പ്രസ്പഷ്ടതയും, ചമല്ക്കാരപൂർണ്ണമായ ആ പ്രതിപാദനരീതിയുടെ നൂതനത്വവുമാകുന്നു ആ കഥയുടെ ശ്രേഷ്ഠതയുടെ നിദാനങ്ങൾ.

ടാഗോർകഥകളിലെ പ്രകൃതിവർണ്ണനകൾ കഥയുടെ ഉദ്ദേശത്തിന്ന് അനുരൂപങ്ങൾ ആകുന്നു. സ്ത്രീപുരുഷന്മാരുടെ സർവ്വസാധാരണങ്ങളായ ചില പ്രധാന വികാരങ്ങളുടെ "വ്യക്തമാക്കപ്പെട്ട" ചിത്രങ്ങളെയാണ ടാഗോർ വരച്ചു കാണിക്കുന്നതു. കഥകളിൽ കാണപ്പെടുന്ന പ്രകൃതിവർണ്ണനകൾ ആ ഹൃദയവ്യാപാരങ്ങളിലേക്കു പ്രകാശം കൊടുക്കുന്ന മണിദീപങ്ങൾമാത്രമാകുന്നു. അധിക പ്രകൃതിവർണ്ണനക്കു വൈദഗ്ദ്ധ്യമുണ്ടെന്നു കാണിപ്പാനായി ടാഗോർ ആ വിഷയത്തിൽ പരിശ്രമിക്കുന്നില്ല. ലോകപ്രകൃതിയും മനുഷ്യപ്രകൃതിയും പരസ്പരം ഇണയായി ബന്ധിക്കപ്പെട്ടുകിടക്കുന്നു എന്ന അഭേദാത്മകത്വത്തെ ആ പ്രകൃതിവർണ്ണനകൾ ഉദാഹരിക്കുന്നു. പ്രപഞ്ചോത്തരവും മനുഷ്യാത്മാവും, ദൃശ്യങ്ങളും അദൃശ്യങ്ങളും ആയാലും, ഏതോ ചില ദിവ്യതന്തുക്കളാൽ അലംഘ്യമായ വിധത്തിൽ ബന്ധിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു എന്നാണ് അദ്ദേഹം വിശ്വസിക്കുന്നത്. ആ വിശ്വാസം അദ്ദേഹത്തിന്റെ വർണ്ണനകളുടെ രീതിയിൽനിന്നും സന്ദർഭങ്ങളിൽനിന്നും സ്പഷ്ടമാകുന്നുമുണ്ട്. പ്രബന്ധദൈർഘ്യത്തെ ഭയന്ന് ഉദാഹരണങ്ങൾ ഉദ്ധരിക്കുന്നതിന്നു മുതിരുന്നില്ല.

രംഗത്തു നടക്കുന്ന സംഗതികളെ തിരശ്ശീലകളുടെ ഇടയിൽക്കൂടി എത്തിനോക്കുന്ന നാടകമാനേജരെപ്പോലെ, തന്റെ കഥകളാകുന്ന യവനികകളുടെ പിന്നിൽക്കൂടി കഥാ

രംഗത്തിലേക്കുനോക്കുന്ന ഗ്രന്ഥകാരനായ ടാഗോറിന്റെ "പ്രശാന്തഗംഭീരനിസർഗ്ഗസുന്ദര"മായ സ്വരൂപം നാം ആ കഥകളിൽ പ്രതിഫലിച്ചുകാണുന്നുണ്ട്. നാടകത്തിന്റെ ഉടമസ്ഥൻ രംഗപ്രവേശം ചെയ്യുന്നില്ലെങ്കിലും എല്ലാനടന്മാരുടേയും ചരടുകൾ അയാളുടെ കൈവിരലുകൾക്കിടയിലാണ്. ടാഗോർ നേരിട്ടു വല്ല കഥയും പറയുന്നുണ്ടോ എന്നു സംശയമാണ്. താൻ കഥകളെല്ലാം മററാരേയുംകൊണ്ടു പറയിപ്പിക്കുകയാണു ചെയ്യുന്നത്. കഥാപാത്രങ്ങളിൽ ഒരാൾതന്നെ തന്റെ അനുഭവങ്ങളെ മററാരാളോടു വിവരിക്കുന്നതായിട്ടാണു ടാഗോർകഥകൾ അധികവും കാണപ്പെടുന്നത്. എന്നാൽ, ആ 'കഥപറയൽ' ശരിയാകുന്നില്ലേ എന്നു ഗ്രന്ഥകാരൻ കഥകൾക്കുപിന്നിൽനിന്നു നോക്കിക്കാണുകയും, മുഖഭാവങ്ങളെക്കൊണ്ടും, ആംഗങ്ങളെക്കൊണ്ടും കഥക്കാരനെ പ്രോത്സാഹിപ്പിക്കുകയും, സഹായിക്കുകയും ചെയ്യുന്നതു സൂക്ഷ്മദൃഷ്ടികൾക്ക് അനുഭവയോഗ്യമാണ്. "ഞാൻ" മിക്കപ്പോഴും മഹാകവിതന്നെയാണ് എന്നുതോന്നിപ്പോകും. 'ഞാൻ കൃതാർത്ഥനായ' കഥപറയുന്നതു "ഞാൻ"തന്നെയാണ്. "കബൂളിവാല"യുടെ കഥപറയുന്നതു മിനിയുടെ പിതാവാണ്. നോവലെഴുത്തുകാരനായ ആ പിതാവിൽ "ടാഗോർമുദ്ര" അവിടവിടെ കാണപ്പെടുന്നുണ്ട്. "അസ്ഥികൂട"ത്തിനു കഥപറയുവാൻ വേറെ ആരും വേണ്ടാ. മൂളിക്കേൾക്കുന്നതിനു "ഞാൻ" മാത്രമെ ആവശ്യമുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. "അർദ്ധരാത്രി"യിലെ അനുഭവങ്ങൾ എല്ലാം ദക്ഷിണബാബുതന്നെ തന്റെ സ്നേഹിതനായഡോക്ടരോടുപറയുന്നവയാണ്. "പണ്ടൊരു രാജാവുണ്ടായിരുന്നു" എന്നുപറയുന്നതു "എന്റെ" മുത്തശ്ശിയാണ്. ഇപ്രകാരം മററാരാളെക്കൊണ്ടു കഥപറയിക്കുന്ന "കളിപ്പാട്ടരീതി" ഗ്രന്ഥകാരനു നേരിട്ടു രംഗത്തുവരാതെ കഴിക്കുന്നതിന് അത്യന്തം സഹായമായി

ത്തീരുന്നുണ്ടു്. എന്നാൽ, "വേഷക്കാരനെ കണ്ടാൽ പുട്ടികുത്തിച്ചതു് ആരാണെന്നു് അറിയാം" എന്നു പറഞ്ഞ പോലെ ഏതുകഥയിലും ഗ്രന്ഥകാരൻെറ സജീവമായ സന്നിധാനം അറിയാതെതന്നെ അനുഭവപ്പെടുന്നതാണു്.

"മാന്യമിത്രങ്ങളേ! നിങ്ങൾ അധികമധികം സഹാനുകമ്പയും സഹോദരസ്നേഹവും ഉള്ളവരായി വൎത്തിക്കുവിൻ! നിങ്ങളുടെ നിത്യജീവിതം അഹങ്കാരവിഹീനവും അക്രിത്രിമവും ആക്കിത്തീൎക്കുവിൻ; നിങ്ങൾ സ്വബോധശക്തിയേയും ശാന്തഭാവത്തേയും ഉത്തരോത്തരം വൎദ്ധിപ്പിക്കുവിൻ, നിങ്ങൾ സകലനിയന്താവായ ജഗദീശ്വരൻെറ ആജ്ഞകൾക്കു് അനുസരണത്തോടുകൂടി കീഴടങ്ങുവിൻ; ജീവിതത്തിൻെറ മുഴുവൻ അടിസ്ഥാനം, കുടിൽമുതൽ കൊട്ടാരംവരെ, ദിവ്യചൈതന്യംതന്നെയാണെന്നുള്ള യഥാൎത്ഥത്തെ നിങ്ങൾ പൂൎവ്വാധികം അനുഭവപ്പെടുത്തുവിൻ." ഇതാണു ടാഗോറിൻെറ ഉൽകൃഷ്ടമായ സന്ദേശം.

ടാഗോർകഥകളെ ഞാൻ ഒന്നു നിരൂപണം ചെയ്തു എന്നാണു് എൻെറ അഭിമാനം. ആ നിരൂപണംകൊണ്ടു കഥകളുടെ പ്രകൃത്യാ ഉള്ള ആസ്വാദ്യതയ്ക്കു ഭംഗം സംഭവിച്ചിട്ടില്ലെങ്കിൽ ഞാൻ അപരാധിയല്ല; എൻെറ പ്രയത്നം ഫലപ്രദമായില്ലെങ്കിലും അനൎത്ഥകരമായിട്ടുമില്ല. ആ കഥകളുടെ ശ്രേഷ്ഠത കണ്ടുപിടിക്കുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുകയും ആയതു മററുള്ളവൎക്കു മനസ്സിലാക്കിക്കൊടുക്കുവാൻ ശ്രമിക്കുകയും ചെയ്തു എന്നതു് ഒരിക്കലും എൻെറപേരിൽ ഒരു കുററമായിരിക്കുന്നതല്ലല്ലൊ. ഹേ! ലോകോത്തമനായ മഹാകവേ! പാശ്ചാത്യപൌരസ്ത്യാദൎശങ്ങളെ വിശാലമതിമൂലം കൂട്ടിയിണക്കുവാൻ അത്യന്തപരിശ്രമം ചെയ്യുന്നവന്ദ്യാത്മാവേ! അവിടത്തെ സാരാൎഹങ്ങളായ ചെറുകഥകളെ നിരൂപണംചെയ്വാൻ തുനിഞ്ഞ എൻെറ ഉപരിപ്ലവതയെ അവിടുന്നു സദയം ക്ഷമിച്ചരുളേണമെ!

പുത്തേഴത്തു രാമമേനോൻ

ടാഗോർകഥകൾ

രണ്ടാം ഭാഗം.

പണ്ടൊരുരാജാവുണ്ടായിരുന്നു.

"പണ്ടൊരുകാലത്ത് ഒരു രാജാവുണ്ടായിരുന്നു."

ഞങ്ങളുടെ കുട്ടിക്കാലത്തു കെട്ടുകഥയിലെ രാജാവ് ആരായിരുന്നു എന്നു പ്രത്യേകിച്ചറിയേണ്ട ആവശ്യം തോന്നിയിരുന്നില്ല; അദ്ദേഹത്തിന്റെ പേര് "ശിലാദിത്യൻ" എന്നായാലും വേണ്ടില്ല, "ശാലിവാഹനൻ" എന്നായാലും വേണ്ടില്ല; അദ്ദേഹം വാണിരുന്നതു 'കാശി'യിലായാലും വേണ്ടില്ല, 'കനൗജി'ലായാലും വേണ്ടില്ല. ആറേഴുവയസ്സുപ്രായമുള്ള ഒരു കുട്ടിയുടെ ഹൃദയത്തിൽ അളവററ സന്തോഷമുണ്ടാക്കിയതും അവനെ രസിപ്പിച്ചതും ആയ സംഗതി "പണ്ടൊരു രാജാവുണ്ടായിരുന്നു" എന്നുള്ള ആ വല്ലപ്പൊരുത്ഥം മാത്രമാണ്. അതിന്റെ ചരിത്രമോ ശാസ്ത്രമോ അല്ല.

എന്നാൽ, ഇക്കാലത്തെ വായനക്കാർ അധികം കണിശവും കരാറും ഉള്ളവരാണ്. അവർക്ക് മുഴുവനും അറിയാതെ നിവൃത്തിയില്ല. "പണ്ട് ഒരു രാജാവുണ്ടായിരുന്നു" എന്ന് ഒരു കഥ ആരംഭിച്ചാൽ അവർ ഉടനെ വലിയ ഗുണദോഷനിരൂപണക്കാരാണെന്ന് നടിച്ചു സംശയഭാവത്തിൽ പുരികം ചുളിക്കും. ഐതിഹ്യമേഘപടലങ്ങളെ അവർ ആധുനികശാസ്ത്രപ്രകാശത്തിൽ പരിശോധിക്കുവാൻ ശ്രമിക്കുകയും "ഏതുരാജാവ്?" എന്ന് ഉടനെ ചോദിക്കുകയും ചെയ്യും.

തന്നിമിത്തം കഥ പറയുന്നവരും കുറെക്കൂടി കണിശക്കാരായിത്തീർന്നിട്ടുണ്ട്. അവരും പണ്ടത്തെപ്പോലെ

വെറുതെ, "ഒരു രാജാവുണ്ടായിരുന്നു" എന്നുള്ള അനിശ്ചിത രീതിയിൽ കഥ ആരംഭിക്കുകയില്ല. അവരും വലിയ പണ്ഡിതന്മാരെപ്പോലെ അവരുടെ വിദ്വത്വത്തെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന വിധത്തിൽ "പണ്ടൊരു കാലത്ത് അജാതശത്രു എന്ന് ഒരു രാജാവുണ്ടായിരുന്നു", എന്നിങ്ങിനെ കഥ തുടങ്ങുന്നു. ആധുനികവായനക്കാരന്റെ ജിജ്ഞാസയെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തുവാൻ അത്ര എളുപ്പമല്ല. അയാൾ സംശയം തീരാതെ പിന്നേയും കഥപറയുന്ന ആളെത്തന്നെ തുറിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ട്, "ഏത് അജാതശത്രു?" എന്നു വീണ്ടും ചോദിക്കുന്നു.

"അജാതശത്രു എന്നു പേരായി മൂന്നു രാജാക്കന്മാരുണ്ടായിരുന്നു എന്ന്, ഏതു സ്കൂൾകുട്ടിക്കും അറിയാം. ആദ്യത്തെ അജാതശത്രു ക്രിസ്ത്വാബ്ദത്തിനു മുമ്പ് ഇരുപതാം നൂററാണ്ടിൽ വാണിരുന്ന ഒരു രാജാവാണ്. അദ്ദേഹം രണ്ടുകൊല്ലവും എട്ടുമാസവും പ്രായമുള്ള ഒരു ബാലനായിരുന്നപ്പോൾതന്നെ അന്തരിച്ചു പോയി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ വാഴ്ചക്കാലത്തെക്കുറിച്ചു വിശദമായി അറിയുന്നതിനു സഹായിക്കുന്ന വിശ്വാസയോഗ്യങ്ങളായ രേഖകളൊന്നും കണ്ടുകിട്ടിയിട്ടില്ലാത്തതിൽ ഞാൻ നിർവ്യാജം വ്യസനിക്കുന്നു. രണ്ടാമത്തെ അജാതശത്രു ചരിത്രകാരന്മാർക്ക് അതിലുമധികം അറിയപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ആളാണ്. പുതിയ ചരിത്രനിഘണ്ടു നോക്കിയാൽ—" എന്നിങ്ങിനെ കഥ പറയുന്ന ആൾ വിവരിക്കുവാൻ തുടങ്ങും.

ഇത്രയും പറയുമ്പോഴേയ്ക്കും ശ്രോതാവിന്റേയും വായനക്കാരന്റേയും സംശയങ്ങളെല്ലാം പറപറന്നുകഴിഞ്ഞു. ഗ്രന്ഥകാരനെ യാതൊരുസംശയവുംകൂടാതെ വിശ്വസിക്കാമെന്ന് അയാൾ തീർച്ചയാക്കിക്കഴിഞ്ഞു. "രസകരവും വിജ്ഞാനപ്രദവും വിശ്വാസയോഗ്യവും ആയ ഒരു

ചരിത്രകഥ ഇപ്പോൾ നമുക്കു കിട്ടിയിരിക്കുന്നു-" എന്നിങ്ങിനെ വായനക്കാരൻ തന്നെത്താൻ പറയുന്നു.

ഹാ! വാസ്തവത്തിൽ, വഞ്ചിക്കപ്പെടുന്നതിന്നു നാം എത്രമാത്രം താല്പര്യമുള്ളവരാണ്! മൂഢന്മാരാണെന്ന് മറ്റുള്ളവർ ധരിച്ചാലൊ എന്നുള്ള ഭയം നമ്മെ നിഗ്രഹമായി വളരെ പീഡിപ്പിക്കുന്നു. എന്നിട്ടും ഒടുവിലത്തെ ഫലമെന്താണ്? നാം വിഡ്ഢികളും മൂഢന്മാരുമാണെന്നു സ്ഥാപിക്കുകതന്നെ. ഒരു വ്യത്യാസം മാത്രമുണ്ട്. അതു നേരെ പറയാതെ വളഞ്ഞുതിരിഞ്ഞു വളരെ കഷ്ടപ്പെട്ടതിന്റെ ശേഷം മാത്രമാണ് ഉറപ്പിക്കുന്നത്.

"എന്നോടു ചോദ്യങ്ങളൊന്നും ചോദിക്കാഞ്ഞാൽ ഞാൻ നുണപറയുകയില്ല" എന്നർത്ഥമുള്ള ഒരു ഇംഗ്ലീഷു പഴഞ്ചൊല്ലുണ്ട്. ഒരു കെട്ടുകഥ കേട്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ആറേഴുവയസ്സു പ്രായമുള്ള ഒരു കുട്ടിക്ക് ഈ പഴഞ്ചൊല്ലിന്റെ അർത്ഥം നല്ലപോലെ മനസ്സിലായിട്ടുണ്ട്. അവൻ, അതുകൊണ്ട്, കഥ പറയുന്നതിനിടയ്ക്കു ചോദ്യങ്ങളൊന്നും ചോദിക്കാതെ മുഴുവൻ "മൂളിക്കേൾക്കുന്നു". അതുകാരണം ആ കഥയിലെ നിർദ്ദോഷവും സുന്ദരവും ആയ അവാസ്തവത്വം, ശ്രോതാവായ ആ കുട്ടിയെപ്പോലെ തന്നെ, നിരുപദ്രവവും നിർമ്മലവുമായി പ്രകാശിക്കുന്നു. അതിലുള്ള കളവുകളെല്ലാം സത്യംപോലെ തെളിഞ്ഞ സ്ഫടികശകലങ്ങളാണ്. അതിന്നു ശുദ്ധമായ ഉറവുജലത്തെപ്പോലെയുള്ള നവീനത്വവും തെളിവും നിറവും ഉണ്ട്. എന്നാൽ, ഇക്കാലത്തെ വായനക്കാരുടെ കനംകൂടിയതും പരിശ്ലേഷിക്കവാൻവയ്യാത്തതുംവിപരീതത്തോടിണങ്ങിയതും ആയ "കല്ലുവെച്ച പൊളികൾ" പുറത്തു വരാതിരിക്കുന്നതിന്ന് അതുപോലെ തന്നെയുള്ള കൃത്രിമങ്ങളായ തടിച്ച മൂടുപടങ്ങൾ ആവശ്യമായിത്തീരുന്നു. ആ മൂടുപടത്തിന്ന് എവിടെയെങ്കിലുമുണ്ടായേക്കാവുന്ന ഒരു സുഷിരത്തിലൂടെ "ഉള്ള

കാണു''വാൻ സാധിക്കുന്ന പക്ഷം, "ചെമ്പു മുഴുവൻ പുറത്താവുക"യും, വായനക്കാരൻ കലുഷനായ വൈമനസ്യത്തോടും നിരാശയോടും കൂടി പുസ്തകം വലിച്ചെറിയുകയും ഗ്രന്ഥകാരന്റെ വിലയും നിലയും അതോടുകൂടി അസ്തമിച്ചു പോവുകയും ചെയ്യുന്നു.

ഞങ്ങൾ കുട്ടികളായിരുന്നപ്പോൾ രസമുള്ള സംഗതികളുടെ സ്വാദ് ഞങ്ങൾക്ക് തിരിച്ചറിയാമായിരുന്നു. കെട്ടുകഥകളിലെ രസപ്രദങ്ങളായ ഭാഗങ്ങളെ അന്യസഹായംകൂടാതെ വേർതിരിച്ചറിയുന്നതിനു ഞങ്ങൾക്കു സ്വതേതന്നെ ഒരു ശക്തിയുണ്ടായിരുന്നു. അനാവശ്യങ്ങളായ ജ്ഞാനശകലങ്ങളെ ഞങ്ങൾ അശേഷം വിലവെച്ചിരുന്നില്ല. ഞങ്ങൾ സത്യത്തെ മാത്രം ആരാധിച്ചിരുന്നു. യാതൊരു ദോഷത്തിനും കലരാതിരുന്ന ഞങ്ങളുടെ ഹൃദയങ്ങൾ സത്യത്തിന്റെ സ്ഫടികമേടയെ കണ്ടെത്തിപ്പിടിക്കുവാനും വഴിതെറ്റാതെ അതിൽ ചെന്നു ചേരുവാനും ശക്തിയുണ്ടായിരുന്നു. ഇക്കാലത്താകട്ടെ, വളരെ ഭാഗങ്ങൾ എഴുതി നിറക്കപ്പെട്ടുവരുന്നുവെങ്കിലും, അതിൽനിന്നെല്ലാം കൂടി കിട്ടുന്നതു, "പണ്ടൊരു രാജാവുണ്ടായിരുന്നു" എന്നുള്ള പണ്ടത്തെയൊരു പച്ചപ്പരമാർത്ഥം മാത്രമാണ്. പഴയ കാലങ്ങളിൽ എളുപ്പത്തിൽ അറിയുവാൻ സാധിക്കുമായിരുന്ന ആ രസസംഗതികണ്ടുപിടിച്ചു മനസ്സിലാക്കുന്നതിന്നു, ഇപ്പോൾ വളരെ ഭാഗങ്ങൾ വായിച്ചു മുഷിയേണ്ടിവരുന്നു.

ആ കഥ തുടങ്ങിയ ദിവസം എനിക്കു നല്ലപോലെ ഓർമ്മയുണ്ട്. "കൽക്കത്ത"യിൽവെച്ച് ഒരു ദിവസം സന്ധ്യയ്ക്കാണ് ആരംഭിച്ചതു്. അന്നു ഭയങ്കരമായ കൊടുങ്കാറ്റും ധാരമുറിയാതെ മഴയും ഉണ്ടായിരുന്നു. പട്ടണം മുഴുവൻ വെള്ളംകൊണ്ടു മൂടിയിരുന്നു. ഞങ്ങളുടെ ഇടവഴിയിൽ തന്നെ മുട്ടിനൊപ്പം വെള്ളമുണ്ടായിരുന്നു. എന്നെപ്പറ്റി

ച്ചിരുന്ന ഗുരുനാഥന്ന് അന്നു വരുവാൻ സാധിക്കയില്ലെന്നു ഞാൻ വിചാരിച്ചു. എന്റെ ആശയ്ക്കു ക്രമേണ ശക്തി വർദ്ധിച്ചു്, അതു് ഏതാണ്ടു് ഒരു തീർച്ചയായിപ്പരിണമിച്ചു. ഞാൻ ഇറയത്തു് ഒരു മൂലയിൽ ഇടവഴിയിലേയ്ക്കുതന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടു ഒരു പീഠത്തിന്മേൽ ഇരുന്നു. എന്റെ ഹൃദയസ്പന്ദനത്തിന്നു വേഗം കൂടിക്കൂടി വന്നു. ഞാൻ മഴ പെയ്യുന്നതു ശ്രദ്ധവെച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. മഴയുടെ ശക്തി കുറഞ്ഞുതുടങ്ങിയപ്പോൾ, "ഈശ്വര! ഏഴരമണി കഴിയുന്നതുവരെ മഴ പെയ്യിക്കണേ" എന്നു ഞാൻ സർവ്വേശ്വരനോടു പ്രാർത്ഥിച്ചു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, കൽക്കത്തയിലെ ഒരു മൂലയിലിരിക്കുന്ന നിസ്സഹായനായ ഒരു കുട്ടി അവന്റെ ഗുരുനാഥന്റെ നിഷ്ഠുരമായ പിടുത്തത്തിൽ നിന്നു വിടുവിക്കുവാനല്ലാതെ മഴകൊണ്ടു തൽക്കാലം യാതൊരാവശ്യവുമില്ലെന്നു പൂർണ്ണമായി വിശ്വസിക്കുവാൻ ഞാൻ തെയ്യാറായിരുന്നു.

എന്റെ പ്രാർത്ഥനയുടെ ഫലമായിട്ടല്ലെങ്കിൽ, പ്രകൃതിയിലെ ചില അദൃശ്യശക്തികളുടെ പരിവർത്തനത്താലായിരിക്കാം, എങ്ങിനെയായാലും, മഴ തീരെ വിട്ടുമാറിയില്ല.

പക്ഷെ, കഷ്ടം! എന്റെ ആ ഗുരുനാഥനും തീരെ വിട്ടുമാറിയില്ല! പതിവുസമയത്തിന്നു ശരിക്കു്, ഒരു മിനിട്ടുപോലും തെറ്റാതെ, ഇടവഴിയുടെ വളവിൽ, ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കുട പൊന്തിക്കണ്ടു. എന്റെ ഹൃദയത്തിലുണ്ടായിരുന്ന ആശാബിന്ദു പൊട്ടിത്തകർന്നു. എന്റെ ഹൃദയം അതോടുകൂടി വളരെ ഇടിഞ്ഞുപോയി. ഈ ലോകത്തിൽവെച്ചു ചെയ്യുന്ന കുററങ്ങൾക്കു ഇനിയത്തെ ജന്മത്തിൽ ശരിയായ ഒരു ശിക്ഷാവിധി ഉണ്ടാകുമെങ്കിൽ, തീർച്ചയായും വരുന്ന ജന്മത്തിൽ ഞാൻ ആ ഗുരുനാഥനായും, ആ ഗുരുനാഥൻ ഞാനായും ജനിക്കാതിരിക്കയില്ല.

ഗുരുനാഥന്റെ കുട ദൂരെ കണ്ടമാത്രയിൽതന്നെ ഞാൻ അതിവേഗത്തിൽ എന്റെ അമ്മയുടെ മുറിയിലേയ്ക്കു് ഓടിച്ചെന്നു. അമ്മയും മുത്തശ്ശിയുംകൂടി നേരിട്ടിരുന്നു വിളക്കവെച്ചു ശീട്ടുകളിക്കുകയായിരുന്നു. ഞാൻ ഓടി അകത്തെത്തി, അമ്മയുടെ സമീപത്തു കിടന്നിരുന്ന കിടയ്ക്കമേൽ ചെന്നു വീണു്, "അമ്മേ! മാസ്റ്റർ വരുന്നുണ്ടു്. എനിയ്ക്കു തലക്കുത്തീട്ടു് ഒരു നിവൃത്തിയില്ല. ഇന്നു പഠിപ്പില്ലാതെ കഴിച്ചുകൂട്ടിക്കൂടെ?" എന്നു് അമ്മയോടു ചോദിച്ചു.

പ്രായം തികയാത്ത കട്ടികളെ ഈ കഥ വായിക്കവാൻ സമ്മതിക്കുകയില്ലെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. പാഠശാലകളിലെങ്ങും ഇതു് ഒരു പാഠ്യപുസ്തകമായി സ്വീകരിക്കുകയില്ലെന്നു ഞാൻ ഏറ്റവും ആശിക്കുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, ഞാൻ അന്നു ചെയ്തതു വളരെ വലിയ തെറ്റാണു്. എങ്കിലും, എനിയ്ക്കതിന്നു് ഒരു ശിക്ഷയും കിട്ടിയില്ല. എന്നു മാത്രമല്ല, എന്റെ അധികപ്രസംഗം മുഴുവനും വിജയപ്രദമായിത്തീരുകയും ചെയ്തു.

അമ്മ എന്നോടു്, "അങ്ങിനെ ആവട്ടെ" എന്നും, വേലക്കാരനെ വിളിച്ചു് അവനോടു്, "മാസ്റ്ററോടു പൊയ്ക്കോളാൻ പറ" എന്നും പറഞ്ഞു.

എന്റെ സുഖക്കേടിനെപ്പറ്റി അമ്മ സഗൌരവം വിചാരിച്ചില്ലെന്നു പ്രത്യക്ഷമായി. അവർ മുമ്പിലത്തെപ്പോലെ ശീട്ടുകളിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. എന്നെപ്പറ്റി ഒരന്വേഷണവും ചെയ്തില്ല. ഞാൻ കിടക്കമേൽ കമിഴ്ന്നുകിടന്നു മുഖം അമർത്തിപ്പിടിച്ചു, തൃപ്തിയാവുന്നതുവരെ ചിരിച്ചു. അമ്മയ്ക്കു എന്നേയും, എനിക്ക അമ്മയേയും പരസ്പരം നല്ലപോലെ അറിയാമായിരുന്നു!

ഏഴു വയസ്സു മാത്രം പ്രായമുള്ള ഒരു കട്ടിക്ക, തീരെ ഇല്ലാത്ത ഒരു സുഖക്കേടു് ഉണ്ടെന്നു നടിച്ചു മററുള്ളവരെ ബോധപ്പെടുത്തുവാൻ എത്രനേരത്തേയ്ക്കു സാധിക്കുമെന്നു്

എല്ലാവർക്കും അറിയാവുന്നതാണ്. അല്പം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ഞാൻ മുത്തശ്ശിയെ കടന്നു പിടികൂടി "അമ്മൂമ്മേ, ഒരു കഥ പറഞ്ഞു തരൂ" എന്ന് അവരോട് ആവശ്യപ്പെട്ടു.

അതു ഞാൻ പല തവണ പറയേണ്ടി വന്നു. മുത്തശ്ശിയും അമ്മയും ഞാൻ പറഞ്ഞതു കേൾക്കാതെ ശീട്ടുകളിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഒടുവിൽ അമ്മ എന്നോടു, "കുട്ടീ! അനങ്ങാതിരിക്കൂ ഈ കളി കഴിയട്ടെ" എന്നു പറഞ്ഞു. ഞാൻ അതു കൂട്ടാക്കാതെ "അമ്മൂമ്മേ, ഒരു കഥ പറഞ്ഞു തരൂ", എന്നു വീണ്ടും നിർബന്ധിച്ചു. അമ്മയ്ക്കു കളി മുഴുവനാക്കുവാൻ നാളെയാകാമെന്നും, എനിക്കു കഥ പറഞ്ഞു തരുവാൻ മുത്തശ്ശിയെ വിട്ടയയ്ക്കണമെന്നും ഞാൻ അമ്മയോടപേക്ഷിച്ചു.

അമ്മ ശീട്ടു വലിച്ചെറിഞ്ഞു മുത്തശ്ശിയോടു പറഞ്ഞു "ആ ചെക്കനെക്കൊണ്ടൊരു നിവൃത്തിയില്ല. അവനെന്താവേണ്ടത്? എന്നു വെച്ചാൽ അതു ചെയ്തു കൊടുക്കൂ."

നാളെ ഈവക ബുദ്ധിമുട്ടുകളൊന്നും ഉണ്ടാകയില്ലെന്നും, ഞാനെന്റെ ഗുരുനാഥന്റെ അടുക്കലിരുന്നു വിസ്തൃതങ്ങളായ പാഠങ്ങൾ പഠിച്ചുകൊള്ളുമെന്നും അമ്മയ്ക്കു തോന്നിയിട്ടുണ്ടായിരിക്കണം.

അമ്മ വിട്ടയച്ചപ്പോഴേക്കും, ഞാൻ മുത്തശ്ശിയുടെ വസ്ത്രത്തിന്മേൽ തൂങ്ങി. അവരുടെ കയ്യുപിടിച്ച് സന്തോഷിച്ചു തുള്ളിച്ചാടിക്കൊണ്ടു, കൊതുവലയാൽ മൂടിയിരുന്ന എന്റെ കിടക്കയിലേക്ക് അവരെ വലിച്ചിഴച്ചു; കൊതുവലയ്ക്കുള്ളിൽ പിടിച്ചിരുത്തി. കട്ടിലിന്റെ കാലുകൾ പിടിച്ച് ഞാൻ തുള്ളിച്ചാടി. കുറച്ചു കഴിഞ്ഞപ്പോൾ, സന്തോഷംകൊണ്ടുള്ള എന്റെ അത്യുത്സാഹം ഒട്ടു നിലച്ചു. "ആട്ടെ അമ്മൂമ്മേ, ഇനി ഒരു കഥ പറയൂ" എന്നു പറഞ്ഞു.

മുത്തശ്ശി കഥ തുടങ്ങി: "ആ രാജാവിന്ന് ഒരു രാജ്ഞി

യുണ്ടായിരുന്നു." അതു നല്ല ഒരു ശുഭലക്ഷണത്തെയാണ് . അദ്ദേഹത്തിന്നു രാജ്ഞി ഒന്നേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു.

കഥകളിലെ രാജാക്കന്മാർ പ്രായേണ അനവധി രാജ്ഞിമാരുണ്ടാവാറുണ്ട്. ആ കാര്യത്തിൽ അവർ അശേഷം ലുബ്ധന്മാരായിരുന്നില്ല. രണ്ടു രാജ്ഞിമാരുണ്ടായിരുന്നു എന്നു കേട്ടാൽ ഞങ്ങളുടെ മനസ്സിൽ അത്ര രസമാകയില്ല. രണ്ടുണ്ടെങ്കിൽ ഏതെങ്കിലും ഒന്ന് തീരെ ഭാഗ്യഹീനയായിരിക്കും. എന്നാൽ, ഗുണശ്രീയുടെ കഥയ്ക്ക് ആ വക ദോഷമൊന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ആ കഥയിലെ രാജാവിന്ന് ഒരു രാജ്ഞിയേ ഉള്ളു.

"ആ രാജാവിന്നു പുത്രന്മാരുണ്ടായിരുന്നില്ല" എന്നായിരിക്കും സാധാരണകഥയിൽ പിന്നെ പറയുക. ഒരാൾക്കു പുത്രന്മാരില്ലെങ്കിൽ അതിലെന്താണിത്ര പരിതപിക്കുവാനോ പരിഭ്രമിക്കുവാനോ ഉള്ളതെന്നു കുട്ടിക്കാലത്ത് എനിക്കു മനസ്സിലായിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. കുട്ടികളുണ്ടാവാൻ കാലമായിട്ടില്ലായിരിക്കാം, എന്നല്ലാതെ എന്താണ്? "സന്താനലബ്ധിക്കുവേണ്ടി തപസ്സുചെയ്യുന്നതിന്നു രാജാവു കാട്ടിലേക്കു പോയി" എന്നു കേട്ടാൽ ഞങ്ങൾക്കത്ര രസം തോന്നാറില്ല. ഒരു കാര്യത്തിന്നുവേണ്ടി മാത്രമേ ഞാൻ കാട്ടിലേയ്ക്കു പോവുകയുള്ളു. അതെന്താണെന്നല്ലേ, എന്റെ ഗുരുനാഥനിൽനിന്ന് വിട്ടൊഴിയുവാൻ വേണ്ടി മാത്രം.

രാജ്ഞി രാജാവിനെ അനുഗമിച്ചില്ല. രാജ്ഞിയും ഒരു ചെറിയ പെൺകുട്ടിയും കൊട്ടാരത്തിൽത്തന്നെ താമസിച്ചു. ക്രമേണ ആ പെൺകുട്ടി വളർന്നു സുന്ദരിയും യൌവനയുക്തയും ആയ ഒരു സ്ത്രീയായിത്തീർന്നു. അവൾ രാജാവിന്റെ ഏകപുത്രിയായിരുന്നു.

പന്ത്രണ്ടു കൊല്ലം കഴിഞ്ഞു. രാജാവിന്റെ തപസ്സ് ഇനിയും പ്രകാശിച്ചിട്ടില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്നു ലാവണ്യവതി

യായ തൻെറ മകളെക്കുറിച്ചു യാതൊരു വിചാരവുമില്ല. ആ കന്യകയിൽ യൌവനം അതിൻെറ പരമകാഷ്ഠയെ പ്രാപിച്ചു. വിവാഹത്തിന്നുള്ള കാലം അതിക്രമിച്ചു. എന്നിട്ടും രാജാവു മടങ്ങിവന്നില്ല. രാജ്ഞി അത്യന്തം വ്യസനിച്ചു പരവശയായിത്തീൎന്നു. "തങ്കംപോലെയുള്ള എൻെറ മകൾ കന്യകയായി മരിക്കുവാനാണോ ദൈവവിധി? എൻെറ ഈശ്വര! എൻെറ തലയിലെഴുത്ത് ഇങ്ങിനെയായല്ലൊ" എന്നും മററും രാജ്ഞി സങ്കടപ്പെടാറുണ്ട്. ഒരു ദിവസത്തേക്കു മാത്രമായിട്ടെങ്കിലും രാജാവു കാട്ടിൽനിന്നു മടങ്ങിയെത്തി കൊട്ടാരത്തിൽ താമസിച്ച് ഒരു നേരത്തെ ഊണെങ്കിലും അവിടെനിന്നു കഴിച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനോടു അപേക്ഷിക്കുവാൻ രാജ്ഞി കാട്ടിലേക്കു ദൂതന്മാരെ അയച്ചു. രാജാവ് ആ അപേക്ഷയെ സ്വീകരിച്ചു.

രാജ്ഞി തൻെറ സ്വന്തം കൈകൊണ്ടു വളരെ മനസ്സുവെച്ച് അറുപത് കൂട്ടം കറികളോടുകൂടി രാജാവിന്നു ഭക്ഷണം തയ്യാറാക്കി. ചന്ദനമരംകൊണ്ട്, അദ്ദേഹത്തിന്നിരിക്കുവാനൊരു സിംഹാസനം തീൎപ്പിച്ചു. സ്വൎണ്ണപാത്രങ്ങളിലും വെള്ളിപ്പാത്രങ്ങളിലുമായി ഭക്ഷണപദാൎത്ഥങ്ങളെല്ലാം വിളമ്പിവെച്ചു. രാജകന്യക മയിൽപ്പീലികളോടുകൂടിയ ഒരു താലവൃന്തത്താൽ പിതാവിനെ മന്ദം മന്ദം വീശിക്കൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിൻെറ പിന്നിൽ നിന്നു. പന്ത്രണ്ടു കൊല്ലത്തിന്നിടയ്ക്ക് അന്നാണ് രാജാവു കോവിലകത്തേയ്ക്കു വന്നത്. വിശറിയുമായി നില്ക്കുന്ന കോമളഗാത്രിയായ രാജപുത്രിയുടെ സൌന്ദൎയ്യപരിപൂൎത്തിയാൽ കോവിലകമെല്ലാം പ്രശോഭിതമായിത്തീൎന്നു. രാജാവു മകളുടെ മുഖത്ത് നോക്കിക്കൊണ്ട്, അത്ഭുതപ്പെട്ടിരുന്നു. അദ്ദേഹം ഭക്ഷണം കഴിക്കേണ്ട കാൎയ്യംതന്നെ അതിന്നിടയ്ക്കു മറന്നുപോയി.

രാജാവു രാജ്ഞിയോടു ചോദിച്ചു "ഈ കന്യക ഏതാണ്? സർവ്വേശ്വരിയുടെ കനകബിംബംപോലെ പ്രകാശിക്കുന്ന ഇവളുടെ സൌന്ദര്യസമ്പത്തി വിസ്മയകരം തന്നെ. ഇവൾ ആരുടെ പുത്രിയാണ്?"

രാജ്ഞി മനോവേദനയോടുകൂടി തലയ്ക്കടിച്ചുംകൊണ്ട്, "ഹാ! എൻെറ വിധി എത്ര കഷ്ടതരം! അവിടുന്ന്, അവിടത്തെ സ്വന്തം പുത്രിയെ അറിയുന്നില്ലയോ?" എന്നു രാജാവിനോടു ചോദിച്ചു. രാജാവു അത്ഭുതപരതന്ത്രനായി. "എൻെറ ചെറിയ പുത്രി വളർന്ന് ഒരു സ്ത്രീയായിരിക്കുന്നു!"

"അല്ലാതെ അവൾ എന്തു വേണം. പന്ത്രണ്ടു കൊല്ലം കഴിഞ്ഞ വിവരം അവിടുന്ന് ഓർക്കുന്നില്ലയോ?"

"എന്തുകൊണ്ട് അവളെ വിവാഹം കഴിച്ചുകൊടുത്തില്ല!"

"അവിടുന്ന് ഇവിടെയില്ലാതെ അവളുടെ വിവാഹം എങ്ങിനെ കഴിയും? അവൾക്കു അനുരൂപനായ ഒരു ഭർത്താവിനെ ഞാനെങ്ങിനെ തിരഞ്ഞെടുക്കും?"

രാജാവു പരിഭ്രമത്താൽ അന്ധനായിത്തീർന്നു. "നാളെ പ്രഭാതത്തിൽ ഞാൻ കൊട്ടാരത്തിൽനിന്നു പുറത്തു കടക്കുമ്പോൾ ആദ്യമായി കണ്ടെത്തുന്ന പുരുഷൻ അവളുടെ ഭർത്താവായിരിക്കും" എന്നു രാജാവു ശപഥം ചെയ്തു.

രാജകന്യക പിതാവിനെ മന്ദം മന്ദം വീശിക്കൊണ്ടിരുന്നു. രാജാവിൻെറ "അമൃതേത്തു" കഴിഞ്ഞു.

പിറേറ ദിവസം പ്രഭാതസമയത്തു രാജാവു പുറത്തു വന്നപ്പോൾ കൊട്ടാരവാതിലിന്നു സമീപത്തുള്ള ചെറുകാട്ടിൽനിന്നു വിറകൊടിക്കുന്ന ഒരു ബ്രാഹ്മണപുത്രനെ അദ്ദേഹം കണ്ടു. അവന്ന് ഏഴെട്ടു വയസ്സ് പ്രായമായിരുന്നു. രാജാവു അവനോട് പറഞ്ഞു, "ഞാൻ എൻെറ മക

ളെ നിനക്കു വിവാഹം ചെയ്തു തരും."

രാജശാസനത്തെ നിരസിക്കുന്നതാരാണ്? ബ്രാഹ്മണപുത്രനെ ഉടനെ വിളിച്ചു വരുത്തി. അവനും രാജകന്യകയും പരസ്പരം വിവാഹമാല്യങ്ങൾ മാറി.

കഥയുടെ ഈ ഘട്ടത്തിൽ ഞാൻ മുത്തശ്ശിയുടെ അടുത്തു ചെന്നിരുന്ന് അത്യാഗ്രഹത്തോടുകൂടി, "പിന്നെയോ അമ്മൂമ്മേ?" എന്നു ചോദിച്ചു. എന്റെ ഹൃദയത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തു, ഭാഗ്യശാലിയായ ആ ബ്രാഹ്മണപുത്രൻ ഞാനായിരുന്നാൽ കൊള്ളാമെന്ന് ഒരു വലിയ മോഹമുണ്ടായി. മഴ പെയ്യുന്നതിന്റെ ശബ്ദംകൊണ്ട് അവിടമെല്ലാം മാറൊലിക്കൊണ്ടു. എന്റെ അടുത്തുണ്ടായിരുന്ന മണ്ണെണ്ണവിളക്ക് മങ്ങിക്കത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നു. കഥ പറഞ്ഞുപറഞ്ഞു മുത്തശ്ശിയുടെ ശബ്ദം താണുതുടങ്ങി. ഇതിന്നിടയ്ക്ക്, എന്നും വിശ്വസിക്കാൻ ഒരുങ്ങാറായിരുന്ന എന്റെ ഹൃദയത്തിന്റെ ഒരു മൂലയിൽ, അനിശ്ചിതമായ ഏതോ ഒരു കാലത്ത്, ഏതോ ഒരു രാജാവിന്റെ രാജധാനിക്കു സമീപം, ഞാൻ വിറകു പെറുക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു എന്നും, അപ്പോൾ ലാവണ്യത്തിന്റെ അധിദേവതയെപ്പോലെ വിളങ്ങുന്ന ഏതോ ഒരു യുവതി എന്റെ കഴുത്തിൽ ഒരു മാലയിട്ടു എന്നും, ഞാനവളുടെ ഭർത്താവായിത്തീർന്നുവെന്നും, ഒരു വിശ്വാസം വളർന്നു വളർന്ന് ഉറച്ചുവന്നു. അവളുടെ കേശഭാരം ഒരു കനകസൂത്രംകൊണ്ടു ബന്ധിച്ചിരുന്നു; കാതുകളിൽ സ്വർണ്ണകുണ്ഡലങ്ങളുണ്ടായിരുന്നു; കണ്ഠത്തിൽ ഒരു കാഞ്ചനമാലയും പതക്കവും ഉണ്ടായിരുന്നു. ഇടുങ്ങിയതായ അവളുടെ കടിപ്രദേശത്ത് ഒരു ഉഡ്യാണമുണ്ടായിരുന്നു. മൃദുലകോമളങ്ങളായ കണങ്കാലുകളിൽ കിങ്കിണീരവത്തോടുകൂടിയ ചിലങ്കകളുണ്ടായിരുന്നു. അവൾ സർവ്വാഭരണവിഭൂഷിതയും മോഹനാംഗിയുമായിരുന്നു.

എന്റെ മുത്തശ്ശി ഒരു ഗ്രന്ഥകർത്രിയായിരുന്നുവെങ്കിൽ, അവരുടെ ഈ ചെറിയ കഥയ്ക്കു് എന്തെല്ലാം തരത്തിലുള്ള വിവരണങ്ങളും കാരണങ്ങളും പറയേണ്ടി വരുമായിരുന്നു; എത്ര ചോദ്യങ്ങൾക്കു സമാധാനം പറയേണ്ടി വരുമായിരുന്നു. ഒന്നാമതായി, രാജാവ് എന്തിനാണ് പന്ത്രണ്ടു കൊല്ലം കാട്ടിൽ വസിച്ചത്? എന്ന് ആരും ചോദിക്കും; രണ്ടാമത്, ആ കാലമെല്ലാം രാജകന്യകയുടെ വിവാഹം കഴിക്കാഞ്ഞതു് എന്തുകൊണ്ടാണ്? അതൊരു മാതിരി അസംബന്ധം തന്നെയാണ്.

ഒരുവേള, ഇവിടംവരെ വഴക്കൊന്നും കൂടാതെ കഴിഞ്ഞാൽതന്നെ, വിവാഹവട്ടം വരുമ്പോൾ ലഹളയും തർക്കവും ഉണ്ടാകാതിരിക്കയില്ല. ആദ്യമായി അങ്ങിനെ ഒരു സംഭവംതന്നെ ഉണ്ടായിട്ടില്ല; രണ്ടാമതായി, യോദ്ധാക്കളായ ക്ഷത്രിയന്മാരുടെ വംശത്തിൽ ജനിച്ച ഒരു യുവതിയും പുരോഹിതന്മാരായ ബ്രാഹ്മണരുടെ വർഗ്ഗത്തിൽപെട്ട ഒരു ബാലനും തമ്മിൽ എങ്ങിനെയാണ് വിവാഹം നടക്കുന്നത്? ഗ്രന്ഥകർത്രി, സാമുദായികപരിഷ്കാരത്തെ ഉപായത്തിൽ പ്രസംഗിക്കുകയും, ഇന്നത്തെ നടപടികളെ അധിക്ഷേപിക്കുകയും ചെയ്യുകയാണെന്നു വായനക്കാർ വിചാരിക്കാതിരിക്കയില്ല. വായനക്കാർ അതിനെ സംബന്ധിച്ചു കടലാസ്സുകളിലേയ്ക്കു് എഴുതാതെയും വാദപ്രതിവാദങ്ങൾ നടത്താതെയും ഇരിക്കയില്ല.

അതുകൊണ്ട്, എന്റെ മുത്തശ്ശി ഇനിയത്തെ ജന്മത്തിൽ ഒരു മുത്തശ്ശിയായിത്തന്നെ ജനിക്കണമെന്നും, വിധിവൈപരീത്യത്താൽ, മന്ദഭാഗ്യനായ അവരുടെ പൌത്രനെപ്പോലെ ജനിക്കാതിരിക്കേണമെന്നും ഞാൻ ഹൃദയപൂർവ്വം ജഗദീശ്വരനോടു പ്രാർത്ഥിച്ചു.

സന്തോഷത്തോടും അത്യുത്സാഹത്തോടുംകൂടി ഞാൻ

വീണ്ടും മുത്തശ്ശിയോടു, "പിന്നെയോ അമ്മൂമ്മേ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

മുത്തശ്ശി കഥതുടൎന്നു:– "പിന്നെ വളരെ ബുദ്ധിക്ഷയത്തോടുകൂടി രാജകുമാരി അവളുടെ ഭൎത്താവായ ബാലനേയും കൊണ്ടുപോയി. അവരും ഏഴു നിലയിൽ മാളികയായ ഒരു വലിയ രാജധാനി തീൎത്തു് അത്യന്തം ഭക്തിയോടുകൂടി ഭൎത്താവിനെ ശുശ്രൂഷിച്ചുംകൊണ്ടു് അവിടെ സുഖമായി താമസിച്ചു."

ഞാൻ സന്തോഷാധിക്യത്താൽ മതിമറന്നു കിടക്കയിൽകിടന്നു തുള്ളുകയും കട്ടിലിന്റെ 'ക്രാതിക'ംപിടിച്ചു ചാടുകയും ചെയ്തു. അക്ഷമനായി വീണ്ടും "പിന്നെയോ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

മുത്തശ്ശി പറഞ്ഞു:—ഭൎത്താവായിത്തീൎന്ന ആ ബാലൻ പാഠശാലയിൽ ചെന്നു ഗുരുക്കന്മാരിൽനിന്നു ഓരോ പാഠങ്ങൾ പഠിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. അവനു പ്രായപൂൎത്തിവന്നപ്പോൾ, അവന്റെ സഹപാഠികൾ അവനോടു്, "ആ ഏഴുനില മാളികയിൽ തന്റെ കൂടെ താമസിക്കുന്ന സുന്ദരിയായ യുവതി ആരാണു്" എന്നു് അന്വേഷിച്ചു തുടങ്ങി.

അവളുടെ ഭൎത്താവായ ബ്രാഹ്മണയുവാവിനാകട്ടെ തന്റെ കൂടെ താമസിക്കുന്ന രൂപവതിയായ ആ സ്ത്രീ ഏതാണെന്നറിഞ്ഞാൽ കൊള്ളാമെന്നു വളരെ ആഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നു. പണ്ടൊരിക്കൽ അവൻ വിറകു പെറുക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ഏതോ ഒരു ലഹളയുണ്ടായി എന്നും രാജഭൃത്യന്മാർ തന്നെ സബഹുമാനം എടുത്തുകൊണ്ടുപോയി എന്നും അല്ലാതെ സംഗതികൾ ഒന്നുംതന്നെ അവനു ഓൎമ്മയുണ്ടായിരുന്നില്ലാ. അതുതന്നെ എത്രയോ മുമ്പുകഴിഞ്ഞ കാൎയ്യമാണു്. അവനു് അതിന്റെ ഒന്നും സ്പഷ്ടമായ ഒരു ധാരണയുണ്ടായിരുന്നില്ല.

നാലഞ്ചു കൊല്ലം ഇങ്ങിനെ കഴിഞ്ഞു. "തന്റെ കൂടെ ആ ഏഴുനിലമാളികയിൽ താമസിക്കുന്ന സുന്ദരി ഏതാണ്?" എന്നു സഹപാഠികൾ എപ്പോഴും അവനോടു ചോദിച്ചുംകൊണ്ടിരുന്നു. അവൻ നിത്യവും പാഠശാലയിൽ നിന്നു മടങ്ങി എത്തിയാൽ ആ വിവരം വ്യസനത്തോടുകൂടി രാജകുമാരിയോടു പറയും. "തന്റെ കൂടെ ആ ഏഴുനില മാളികയിൽ താമസിക്കുന്ന സുന്ദരി ഏതാണ് എന്ന് എന്റെ സഹപാഠികൾ എന്നോടു ദിവസേന ചോദിക്കുന്നു; എനിക്കു ഒരു മറുപടിയും പറയുവാൻ സാധിക്കാറില്ല. നിങ്ങൾ ഏതാണ്? ആരാണെന്ന് എന്നോടു പറയു" എന്ന് അവൻ അവളോടും അപേക്ഷിക്കാറുണ്ട്.

"ഇന്നത്തെ കഴിയട്ടെ. പിന്നെ പറയാം" എന്നായിരുന്നു അവളുടെ മറുപടി. എല്ലാദിവസവും ബ്രാഹ്മണയുവാവ് "നിങ്ങൾ ഏതാണ്" എന്നു ചോദിക്കും. "ഇന്നത്തെ കഴിയട്ടെ. പിന്നെ പറഞ്ഞുതരാം" എന്ന് എല്ലാദിവസവും ആ യുവതി മറുപടിയും പറയും. ഇത്തരത്തിൽ നാലഞ്ചു കൊല്ലംകൂടി കഴിഞ്ഞു.

ഒടുവിൽ ബ്രാഹ്മണയുവാവു തീരെ അക്ഷമനായിത്തീർന്ന് "അല്ലയോ സുന്ദരി, നീ ഏതാണെന്ന് ഇന്ന് എന്നോടു പറയാത്തപക്ഷം ഞാൻ ഈ ക്ഷണത്തിൽ ഈ ഏഴുനിലമാളിക വിട്ടുപോകും" എന്നു തീർത്തുപറഞ്ഞു. അപ്പോൾ രാജകുമാരി "തീർച്ചയായും ഞാൻ നാളെപ്പറഞ്ഞുതരാം" എന്നുറപ്പിച്ചു പറഞ്ഞ് അയാളെ സമാധാനപ്പെടുത്തി.

പിറേറദിവസം അയാൾ പാഠശാലയിൽനിന്നു തിരിച്ചെത്തിയ ഉടനെ, "ഇപ്പോൾ പറയണം. നിങ്ങൾ ഏതാണ്" എന്നു തന്റെ പത്നിയോടു അപേക്ഷിച്ചു. "ഇന്നുരാത്രി അത്താഴംകഴിച്ചു കിടക്കുമ്പോൾ സത്യമായിട്ടും ഞാൻ പറഞ്ഞുതരാം" എന്ന് അവൾ വാഗ്ദാനംചെയ്തു.

ബ്രാഹ്മണയുവാവു അപ്രകാരം സമ്മതിച്ചു. നിശ്ചിതസമയം വരുവാൻ അവൻ കാത്തിരുന്നു മണിക്കൂറും നിമിഷവും എണ്ണിക്കൊണ്ടു കഴിച്ചുകൂട്ടി. രാജകുമാരി ഉത്സാഹഭരിതയായി കനകക്കട്ടിലിന്മേൽ ഹംസതൂലികമെത്ത വിരിച്ചു ധവളപുഷ്പങ്ങളാൽ അലങ്കരിച്ചു, സുഗന്ധിതൈലം നിറച്ചു സുവർണ്ണദീപത്തിൽ നല്ല നൂൽത്തിരിയിട്ടു കത്തിച്ചു രാത്രിയെ എതിരേല്ക്കുവാൻ കാത്തിരുന്നു. അവൾ അവളുടെ കുന്തളഭാരത്തെ ചീകിമിനുക്കി അലങ്കരിക്കുകയും, സ്വച്ഛദീപ്തിപൂർണ്ണം നിർമ്മലവും മനോഹരവും ആയ ഒരു പട്ടുസാരി ഉടുക്കുകയും, ആവശ്യമുള്ള ആഭരണങ്ങൾ അണിഞ്ഞൊരുങ്ങുകയും ചെയ്തു. അവളും പ്രത്യാശയോടുകൂടി ഭർത്താവിനെപ്പോലെ നിമിഷങ്ങൾ എണ്ണിയെണ്ണിത്തന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടി.

അന്നു രാത്രി ആ ബ്രാഹ്മണകുമാരൻ അത്താഴം കഴിച്ചതിന്നു ശേഷം—പരിഭ്രമത്താലും സന്തോഷത്താലും പതിവുപോലെ ഭക്ഷണം കഴിക്കുവാൻകൂടി അവനു സാധിച്ചില്ല—രാജകുമാരി താൻതന്നെ അലങ്കരിച്ചതായ ശയനമുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു സുഖമായി കിടന്നപ്പോൾ "എന്റെകൂടെ ഈ ഏഴുനിലമാളികയിൽ താമസിക്കുന്ന സുന്ദരി ഏതാണെന്നു തീർച്ചയായും എനിക്കിന്നു രാത്രി അറിയാം" എന്നു തന്നെത്താൻ പറഞ്ഞ് അയാൾ അത്യന്തം സന്തോഷിക്കയും തൃപ്തിപ്പെടുകയും ചെയ്തു.

തന്റെ ഭർത്താവു ഭക്ഷണം കഴിച്ചുപോയ ശേഷം ആ ദേഹത്തിന്റെ ഉച്ഛിഷ്ടത്തെ ഭക്തിയോടുകൂടി ആ രാജകുമാരി ഭക്ഷിച്ചു. അവൾ മന്ദം മന്ദം ശയനമുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. ആ ഏഴുനിലമാളികയിൽ താമസിക്കുന്ന സുന്ദരി ഏതാണെന്നു—താൻ ഏതാണെന്നു—പറയേണ്ട ദിവസമായിരുന്നു അത്. അതു പറയുന്നതിന് അവൾ അവ

ളുടെ ഭർത്താവിൻെറ അടുക്കൽ ചെന്നു നോക്കിയപ്പോൾ കിടയ്ക്കമേലുണ്ടായിരുന്ന പുഷ്പങ്ങളിൽനിന്നു ഒരു സർപ്പം ഇഴഞ്ഞുവന്ന് ആ ബ്രാഹ്മണപുത്രനെ ദംശിച്ചിരിക്കുന്നതായി അവർ കണ്ടു. പുഷ്പതല്പത്തിൽ അവളുടെ ബാലഭർത്താവു മരിച്ചു കിടക്കുന്നു: അവൻെറ മുഖം മരണംകൊണ്ടു വിളർത്തിരുന്നു.

എൻെറ ഹൃദയം പെട്ടെന്നു നിശ്ചേഷ്ടമായി. കഥയുടെ ഈ പര്യവസാനം തീരെ വിചാരിക്കാത്തതായിരുന്നു. "എന്നിട്ടോ?" എന്ന് ഞാൻ മുത്തശ്ശിയോടു ചോദിച്ചു.

"എന്നിട്ട്..............." എന്ന് മുത്തശ്ശി മറുപടി പറഞ്ഞു.

കഥ ഇനിയും തുടർന്നു പറയുന്നതിൻെറ ആവശ്യമെന്താണ്? അധികമധികം അസാദ്ധ്യങ്ങളും മനുഷ്യബുദ്ധിക്കു അഗോചരങ്ങളുമായ സംഗതികളിൽ പ്രവേശിക്കുക എന്നല്ലാതെ അതുകൊണ്ടു ഒരു ഫലവുമില്ല മരണാനന്തരം വല്ല "എന്നിട്ടോ" എന്നുള്ളതുണ്ടായിരുന്നാൽ തന്നെ അതിനെപ്പററിപ്പറയുന്നതിന്നു ഒരു മുത്തശ്ശിക്കും മുതുമുത്തശ്ശിക്കും സാധിക്കുന്നതല്ലെന്ന് ഏഴുവയസ്സായ കുട്ടിക്ക് അറിവുണ്ടായിരുന്നില്ല.

എന്നാൽ ആ കുട്ടിയുടെ വിശ്വാസവും മനസ്സും ഒരിക്കലും പരാജയത്തെ അറിഞ്ഞു സമ്മതിക്കുകയില്ല. മരണമാകുന്ന മൂടുപടത്തെക്കൂടി കടന്നു പിടിച്ചു വലിച്ചു നീക്കി മരിച്ചുപോയ ആളെ തിരിയെ വരുത്തുന്നതിന്നുകൂടി കുട്ടി ആഗ്രഹിക്കുന്നു; ശ്രമിക്കുന്നു! ഗുരുനാഥനില്ലാതെ കിട്ടിയ ആ സന്ധ്യയ്ക്കു പറഞ്ഞു കേട്ട കഥ ഇത്രക്ഷണത്തിൽ ഇതിനെ അവസാനിപ്പിച്ചതു തീരെ അസംബന്ധമാണെന്നു കുട്ടി വിചാരിച്ചു കഥ അല്പംകൂടിയെങ്കിലും തുടരുന്നതിന്നു മുത്തശ്ശി നിർബന്ധിതയായി. അതുകൊണ്ട് ആ മു

ത്തെല്ലിക്ക പരമമായ ആ "അവസാന"ത്തിൽനിന്നു കഥാഗതിയെ വീണ്ടും ആവർത്തിക്കേണ്ടിവന്നു. അവർ ആ കൃത്യത്തെ എത്ര എളുപ്പത്തിൽ, എത്രസാധാരണമട്ടിൽസാധിക്കുന്നു! വൃദ്ധാ ആ മൃതശരീരത്തെ എടുത്ത് ഒരു വാഴപ്പിണ്ടിയോടു ചേർത്തുകെട്ടി പുഴയിൽ ഒഴുക്കുന്നു! ഒരു വൈദികനെക്കൊണ്ടു കുറെ മന്ത്രങ്ങളും ചൊല്ലിക്കുന്നു! കഥാനായകനും കഥയും അങ്ങിനെ കാലനദിയിൽ ഒഴുകുന്നു. എന്നാൽ, തോരാതെ മഴപെയ്തുകൊണ്ടിരുന്ന ആ രാത്രിയിൽ, വളരെ മങ്ങിക്കത്തിക്കൊണ്ടിരുന്ന ഒരു വിളക്കിന്റെ പ്രകാശത്തിൽ മരണത്തിന്റെ ഭയാനകത്വം ഒട്ടും ഏഴു വയസ്സുള്ള ഒരു കുട്ടിയുടെ ഹൃദയത്തിൽ പതിയുന്നില്ല. അതിന്റെ യഥാർത്ഥമായ സ്വഭാവത്തെ അവൻ അറിയുന്നില്ല. ഒരു രാത്രിയിലെ പൂർണ്ണമായ സുഷുപ്തിയെന്നല്ലാതെ അതിലും മീതെയൊന്നും ഉള്ളതായി അവനു തോന്നുന്നില്ല. കഥ അവസാനിച്ചപ്പോഴേയ്ക്കും കുട്ടിയുടെ കൺപോളകൾ ഉറക്കംകൊണ്ടു കനംകൂടിയവയായി താനേ അടഞ്ഞുതുടങ്ങി. കാലമാകുന്ന ശാന്തനദിയിലൂടെ നിദ്രയാകുന്ന വാഴപ്പിണ്ടിയോടു ചേർത്തുകെട്ടി കുട്ടികളുടെ ശരീരത്തെ നാം സാധാരണമായിഒഴുക്കാറുള്ളത് ഇപ്രകാരമാകുന്നു. പ്രഭാതത്തിൽ, അവരെ വീണ്ടും ചൈതന്യവും പ്രകാശവുമുള്ള ജീവലോകത്തിലേയ്ക്കു തിരിച്ചെടുക്കുവാൻ മാന്ത്രികന്മാരായ നാം ഏതാനും സങ്കീർത്തനങ്ങളേയും ഉച്ചരിക്കുന്നു.

—:*:—

നയഞ്ജരത്തിലെ ബാബുമാർ.

നയഞ്ജരത്തിലെ ബാബുമാർ പണ്ടുവലിയ ജന്മികളായിരുന്നു. അവരുടെ ധാരാളിത്തം സുപ്രസിദ്ധമായിരുന്നു. അതിലോലമായ 'ഢക്കാമസ്ലിന്റെ' കസവുവേഷ്ടികൾപോ-

ല്വാ അവൎക്ക് പരുപരുത്തതായി തോന്നിയതുകൊണ്ടു് ഉടുക്കുമ്പോഴും ശരീരത്തിൽ മുട്ടി ഉരസാതിരിക്കുന്നതിന്ന് ആ പട്ടുവസ്ത്രങ്ങളുടെ കര ചീന്തിക്കളയുന്നതിന്നുകൂടി അവർ മടിച്ചിരുന്നില്ല. എന്തെങ്കിലും ഒരു കാരണം പറഞ്ഞു അനവധി ദ്രവ്യം വ്യയംചെയ്യുന്നതിന്നു അവൎക്കു ദാക്ഷിണ്യമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഏതോ ഒരു വിശേഷദിവസത്തിൽ അവർ, രാത്രിയെ പകലാക്കിത്തീൎക്കുന്നതിന്ന്, അസംഖ്യം വിളക്കുകൾ കത്തിച്ചതുകൊണ്ടുമാത്രം തൃപ്തിപ്പെടാതെ, സൂൎയ്യരശ്മികൾക്കു പകരം ആകാശത്തുനിന്നു "വെള്ളിക്കസവുവൎഷം" കൂടി ഏൎപ്പെടുത്തിയതായി കേട്ടിട്ടുണ്ട്. അക്കാലമൊക്കെ കഴിഞ്ഞു. അതൊക്കെ ആ വലിയ വെള്ളപ്പൊക്കമുണ്ടായതിന്നുമുമ്പാണ്. പുരാതനകുടുംബക്കാരായ ആ ബാബുമാരുടെ വംശപരമ്പര പഴയ പ്രതാപൈശ്വൎയ്യങ്ങളോടുകൂടി അധികം കാലം നിലനില്ക്കുക എന്നതു് അസാദ്ധ്യമായിത്തീൎന്നു. വളരെ തിരിയിട്ടു കത്തിക്കുന്ന ഒരു നിലവിളക്കിലെ എണ്ണപോലെ അവരുടെ സമ്പൽശ്രേയസ്സുകൾ ക്ഷണത്തിൽ നഷ്ടപ്പെട്ടുപോയി. എണ്ണ കഴിഞ്ഞു വിളക്കു കെട്ടു.

ഞങ്ങളുടെ അയൽവാസിയായിരുന്ന 'കൈലാസബാബു' കത്തിക്കയിച്ച ആ ഐശ്വൎയ്യാഗ്നികുണ്ഡത്തിലെ ഒടുക്കത്തെ 'ചൊരി' യായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്നു പ്രായം തികയുന്നതിന്നുമുമ്പുതന്നെ ആ ശ്രേഷ്ഠകുടുംബം അതിന്റെ 'നെല്ലിപ്പടി' വരെ അധഃപതിച്ചിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പിതാവ് അന്തരിച്ചപ്പോൾ, കെടാറായ വിളക്കിന്റെ ഒടുവിലത്തെ വൎദ്ധിച്ച പ്രകാശംപോലെ പെട്ടെന്ന് ഒരു ആളിക്കത്തലുണ്ടായി. ശവസംസ്കാരാദികൾ അളവററ പണം ചിലവുചെയ്തു വളരെ ധാടിയിലും മോടിയിലും നടത്തി. ആ ചിതാഗ്നിയിൽത്തന്നെ ബാബുമാരുടെ സമ്പത്സമൃദ്ധിയും എന്നെന്നേക്കുമായി നശിച്ചുപോയി. അതോടുകൂടി നില്ക്കുന്ന ഭവനവും സ്ഥാപിക്കപ്പെട്ടു. കടം വീട്ടുന്നതിന്നു ബാക്കിയുണ്ടാ

യിരുന്ന തറവാട്ടുമുതലുകളെല്ലാം വിററു. ശേഷിച്ച കൈമുതലും റൊക്കംകിട്ടിയ സംഖ്യയും പുരാതനമായ പുകഠംപ്പെട്ടാലിമയെ പുലർത്തുന്നതിന്നു ഒട്ടുംതന്നെ പര്യാപ്തമായില്ല.

കൈലാസബാബു സ്വരാജ്യംവിട്ടു കല്ക്കട്ടയിലേക്കു പോന്നു. ദിനംപ്രതി അധികമധികം മങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്ന കുലമഹിമയേയും തന്റെ ജീവനേയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഏകപുത്രൻ അചിരേണ വിട്ടൊഴിഞ്ഞു. പരേതനായ പുത്രന്റെ ഒരു പെൺകുട്ടിമാത്രം അവകാശിനിയായിത്തീർന്നു.

അദ്ദേഹം കല്ക്കട്ടയിൽ താമസിച്ചിരുന്നതു ഞങ്ങളുടെ വീട്ടിന്നടുത്താണ്. സംഗതിവശാൽ, ഞങ്ങളുടെ കുടുംബചരിത്രം അദ്ദേഹത്തിന്റേതിൽനിന്നു വളരെ വ്യത്യാസപ്പെട്ടതായിരുന്നു. എന്റെ അച്ഛൻ പണക്കാരനായിരുന്നു എങ്കിലും ആ സ്വത്തെല്ലാം അദ്ദേഹം തന്നത്താൻ സമ്പാദിച്ചതാണ്. അനാവശ്യമായി ഒരു പൈപോലും ഒരിക്കലും കളഞ്ഞിട്ടില്ലെന്നായിരുന്നു അച്ഛന്റെ അഭിമാനംതന്നെ. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉടുപ്പുകൾ ഒരു ശ്രമികാരന്റേതുപോലെ കേവലം സാധാരണങ്ങളും കൈകൾ, അതുപോലെതന്നെ, പണിയെടുത്തു തഴമ്പുവീണവയും ആയിരുന്നു. പണംവാരിക്കോരി ചിലവുചെയ്തു പ്രമാണിത്വം സമ്പാദിച്ചു 'ബാബു'സ്ഥാനം നേടി ഞെളിയുവാൻ അച്ഛൻ അശേഷം ആഗ്രഹിച്ചില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഏകപുത്രനായ ഞാൻ അതിന്ന് അദ്ദേഹത്തിനോടു എത്രയും കടപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. 'ജീവിതപ്പോരിന്നുററ മഹാസ്ത്രമാകിയ' പഠിപ്പുകൊണ്ടു ലോകരംഗത്തിൽ തന്നത്താൻ എറങ്ങി പ്രയത്നിക്കുന്നതിന്ന് എന്റെ പിതാവ് എന്നെ പ്രാപ്തനാക്കിത്തീർത്തു. സ്വപ്രയത്നംകൊണ്ടുയർന്നവരാണ് ഞങ്ങൾ എന്നസംഗതിക്കുന്നതിൽ ഞങ്ങൾക്ക് അശേഷം അഭിമാനക്ഷയംതോന്നുന്നില്ല. എന്റെ പെട്ടിക്കുള്ളിൽ നീണ്ടവംശപാരമ്പര്യപ്പട്ടികകളെ

ക്കാൾ പുതിയ ബാബുക്കൂട്ടുകാർ നിറഞ്ഞുകാണുന്നതാണ് എനിക്കധികം പ്രിയമായിട്ടുള്ളത്. 'അനന്തൻമൊട്ടൻ്റെ ബന്ധുതയെക്കാൾ 'കിലും കിലും' എന്നുള്ള പണത്തിൻ്റെ ശബ്ദംതന്നെയാണ് എനിക്കിഷ്ടം.

തന്നിമിത്തം, കൈലാസബാബു കേവലം നാമാവശേഷമായ പഴയ ബാബുകുടുംബത്തിൻ്റെ പേരും പറഞ്ഞു പൊതുജനങ്ങളുടെ സ്നേഹാദരങ്ങളെ സാധാരണയുള്ളതിൽ അധികം ആകർഷിക്കുന്നതും അനുഭവിക്കുന്നതുംകണ്ട് എനിക്കു വാസ്തവത്തിൽ അസൂയ തോന്നി. 'പണത്തെയും പറഞ്ഞു പടിക്കൽ ഇരിക്കേണ്ട കാലം' വന്നിട്ടും അയാൾ ആ രാഗം തന്നെ വീണ്ടും വീണ്ടും വിസ്തരിക്കുന്നതിൽ എനിക്കു വല്ലാത്ത അസഹ്യതയുണ്ടായി. അതായിരിക്കണം എനിക്ക് അയാളുടെ നേരെ നീരസം തോന്നിയതിനുള്ള കാരണം. എൻ്റെ അച്ഛൻ സ്വപ്രയത്നംകൊണ്ടു പണക്കാരനായവനല്ലേ, ഞങ്ങളെല്ലാം 'ഇന്നലെ പെയ്ത മഴക്ക് ഇന്നു മുളച്ച തകര' യല്ലേ എന്നുള്ള ഒരു പുച്ഛരസത്തോടുകൂടിയാണ് 'ബാബു' എന്നെയും മററും കരുതിപ്പോന്നിരുന്നത് എന്നു ഞാൻ ഗാഢമായി ശങ്കിച്ചിരുന്നു.

ഞാനല്ലാതെ ആ ഗ്രാമത്തിലാരും, കൈലാസബാബുവിനോടു നീരസം നടിച്ചിരുന്നില്ലെന്നു ഞാൻ സൂക്ഷിച്ചറിഞ്ഞതായിരുന്നു. വാസ്തവത്തിൽ അദ്ദേഹത്തെപ്പോലെ അത്ര നിരുപദ്രവനായ നിരാധാരനായ ഒരു വയോധികനെ കാണുവാൻതന്നെ സാധിക്കയില്ല. ആപത്തുകാലത്തും സമ്പത്തുകാലത്തും ഒരുപോലെ മററുള്ളവരോട് അദ്ദേഹം വളരെ സ്നേഹസഹതാപങ്ങൾ പ്രദർശിപ്പിച്ചിരുന്നു. അദ്ദേഹം നല്ല ഒരു മര്യാദക്കാരനായിരുന്നു. അയൽവാസികളുടെ ആഘോഷങ്ങളിലും മതാനുഷ്ഠാനങ്ങളിലും മററും അദ്ദേഹം യഥാവസരം പങ്കുകൊണ്ടിരുന്നു. വൃദ്ധന്മാരോടും കുട്ടികളോടും ഒരുപോലെ പ്രസന്നമായും സ്നേഹമസൃണമായ മന്ദസ്മി

അതോടുകൂടിയും അല്ലാതെ സംസാരിക്കയില്ല. കലാപ്രശ്നങ്ങളിൽ അദ്ദേഹത്തിനുള്ള ജാഗരൂകതയും നിഷ്കാപട്യവും അദ്വിതീയമായിരുന്നു. വഴിമദ്ധ്യത്തിൽ വല്ല പരിചയക്കാരെയും കണ്ടുമുട്ടിയാൽ തനിക്ക് എത്രധൃതിയായാലും, അദ്ദേഹം അടുത്തുചെന്ന് നാട്ടുവർത്തമാനങ്ങളും വീട്ടുകാര്യങ്ങളും സ്നേഹാദരങ്ങളോടുകൂടി അന്വേഷിക്കാതിരിക്കയില്ല. തുടരെത്തുടരെ അദ്ദേഹം താഴെ പറയുംപ്രകാരം ചോദിച്ചുതുടങ്ങും:—

'അല്ലാ! ഇപ്പോഴും എവിടുന്നാണ്. കണ്ടിട്ടു വളരെ നാളായി. സുഖംതന്നെയല്ലേ. എന്താ 'ഷാഷി'ക്ക സുഖക്കേടൊന്നുമില്ലല്ലോ. ജ്യേഷ്ഠനും ക്ഷേമംതന്നെയല്ലേ. മാധവന്റെ കുട്ടിക്ക പനിയാണത്രെ, ഞാൻ ഇന്നേ കേട്ടുള്ളു. നിങ്ങൾ വല്ലതും അറിഞ്ഞുവോ. എങ്ങിനെ ഇരിക്കുന്നു ആവോ? നമ്മുടെ 'ഹരി'യെ കണ്ടിട്ട് വളരെ നാളായി. ഇവിടെ തന്നെയില്ലേ. വിശേഷമൊന്നുമില്ലല്ലോ. രാഘവനെന്താ ആവോ? പിന്നെ അവിടെ ആർക്കും വിശേഷിച്ചൊന്നുമില്ലല്ലോ'. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിന്റെ ശുദ്ധത സംഭാഷണത്തിൽനിന്നു മനസ്സിലാക്കാവുന്നതാണ്.

തന്റെ പെട്ടികളിൽ ഉടുപ്പുകൾ അധികമില്ലെങ്കിലും അദ്ദേഹം എല്ലാസമയത്തും വളരെ ശുചിയായും ഭംഗിയായും വസ്ത്രധാരണം ചെയ്യും. താൻ പതിവായി ഇരിക്കാറുള്ള പരവതാനിയും കിടക്കാറുള്ള മഞ്ചക്കിടക്കയും ദിവസംതോറും വെയിലത്തിട്ടുണക്കുകയും മറ്റും ചെയ്യുന്നതുപോലെതന്നെ തന്റെ ഉടുപ്പുകളും നിർമ്മലമായും ഭംഗിയായും അദ്ദേഹം സൂക്ഷിക്കാറുണ്ട്. ഉള്ള ഉടുപ്പുകളെക്കൊണ്ടു വളരെ വൃത്തിയായും ഭംഗിയായും ഉപയോഗിക്കാനറിയാം. താമസിക്കുന്ന ഗൃഹത്തിൽ, വളരെ കുറച്ചുമാത്രമേ ഉള്ളൂ. എങ്കിലും, വീട്ടുസാമാനങ്ങളും മറ്റും ഭംഗിയിൽ ക്രമപ്പെടുത്തിവെച്ചിരിക്കുന്നതു കണ്ടാൽ, അതിശയം തോന്നും. കാ-

ണന്നവൎക്ക് അതുകൂടാതെ ഇനി എത്ര വേണമെങ്കിലും അകത്തു വേറെയുമുണ്ടെന്ന തോന്നിപ്പോകം. ഇടക്കിടക്ക വേലക്കാരൻ ഇല്ലാത്തപ്പോൾ അദ്ദേഹം വീട്ടിന്റെ പടി അടച്ചു തഴുതിട്ടുകളയും; അല്ലെങ്കിൽ ആരെങ്കിലും വന്നുകണ്ടാൽ പോരായ്മയില്ലേ? ആളില്ലാത്തപ്പോൾ പടിയടച്ചു വീട്ടുവേലകളെല്ലാം താൻതന്നെ ചെയ്തുതീൎക്കും. പണിമുഴുവൻ കഴിഞ്ഞാൽ വീണ്ടും 'ബാബു'വായി പടിതുറന്ന സ്നേഹിതന്മാരെ എതിരേല്ക്കും.

കൈലാസബാബുവിന്റെ തറവാട്ടുവകയായുള്ള വസ്തുക്കളെല്ലാം വിററുപോയാലും, വിലപിടിച്ച ചില കൈമുതലുകൾ പാരമ്പൎയ്യസ്വത്തായി അദ്ദേഹത്തിന്റെ പക്കൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. സുഗന്ധദ്രാവകങ്ങളും നിറച്ചുവെയ്ക്കുന്നതിനുള്ള ഒരു വലിയ വെള്ളിപ്പാത്രവും, വിചിത്രവേലകളോടുകൂടിയ ഒരു പൂത്തട്ടും, ഒരു സ്വൎണ്ണചഷകവും, വളരെ വിലപിടിച്ച ഒരു പഴയ സാൽവയും, ആഡംബരാവസരങ്ങളിൽ കാരണവന്മാർ ധരിച്ചുവന്നിരുന്ന ഉടുപ്പുകളും തലപ്പാവും അദ്ദേഹത്തിനു തറവാട്ടുസ്വത്തുക്കളിൽ ബാക്കി കിട്ടീട്ടുണ്ടായിരുന്നു. കടക്കാരുടെയും ഉണ്ടികക്കാരുടെയും വായിൽനിന്നു ഇതെല്ലാം വീണ്ടെടുത്തു കൊണ്ടുപോന്ന കഥതന്നെ അത്യന്തം അത്ഭുതമാണ്. വിശേഷദിവസങ്ങളിലെല്ലാം അദ്ദേഹം ഇതെല്ലാം പുറത്തെടുത്തു യഥോചിതം ഉപയോഗപ്പെടുത്തി ഒരു കാലത്തു വിശ്രുതമായിരുന്ന നയഞ്ജൂരത്തിലെ ബാബുകുടുംബത്തിന്റെ പാവനമായ യശോരാശിയെ നിലനിൎത്തുവാൻ ശ്രമിക്കും. വാസ്തവത്തിൽ, ഹൃദയംകൊണ്ടു ഇത്ര വിനീതനായ ഒരു മനുഷ്യനില്ല. എന്നാൽ, നിത്യവ്യവഹാരങ്ങളിലും സംഭാഷണങ്ങളിലും തന്റെ പുരാതനകുടുംബത്തിന്റെ ശ്രേഷ്ഠതയെക്കുറിച്ചു പ്രസംഗിക്കുന്നതു തന്റെ അവസ്ഥയ്ക്കു താൻ ചെയ്യുവാൻ ബാദ്ധ്യതപ്പെട്ടതായ ഒരു കടമയാണെന്ന അ-

ദ്ദേഹം യഥാർത്ഥമായി വിശ്വസിച്ചിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹിതന്മാർ ഈ ദുരഭിമാനത്തെ—അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വഭാവത്തിലുള്ള ഈ ന്യൂനതയെ—യഥാവസരം കൊണ്ടാടുകയും പ്രോത്സാഹിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. ദോഷരഹിതമായ ആ അഭിമാനത്തിൽനിന്നു അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടാകാവുന്ന മനസ്സുഖത്തെ കുറയ്ക്കുവാനോ കെടുക്കുവാനോ അവർ ആഗ്രഹിച്ചില്ല. സ്വകുഡുംബകീർത്തിയെക്കുറിച്ചു പ്രസംഗിക്കുന്നതിൽനിന്ന് അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടാകാവുന്ന അഭിനവമായ കൃതാർത്ഥത തന്നെ അവരെയും പ്രകാരം രസിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

അയൽവാസികളെല്ലാം കൈലാസബാബുവിനെ 'ഠക്കുർദാദാ' (നാടൻമട്ടിൽ 'കാരണവര്') എന്നാണു സാധാരണ വിളിച്ചുവരാറ്. അവരെല്ലാം അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്ഥലത്തു പലപ്പോഴും ഒന്നിച്ചുകൂടി വളരെ സമയം രസമായി ചിലവഴിക്കുന്നതു സാധാരണയായിരുന്നു. തന്നിമിത്തം ഗൃഹസ്ഥന്നു അസ്വാസ്ഥ്യമുള്ള ചിലവുകളൊന്നും വരാതിരിക്കുവാൻ അവർതന്നെ പ്രത്യേകം സൂക്ഷിച്ചിരുന്നു. കൂട്ടത്തിൽ ഒരാൾ തങ്ങൾക്കെല്ലാവർക്കും ആവശ്യമുള്ള പുകയില കൊണ്ടുചെന്നിട്ടുണ്ടായിരിക്കും. അയാൾ ആ ബാബുവിന്റെ മേശപ്പുറത്തു അഴിച്ചുവെച്ചു 'കാരണവരെ ഈ പുകയില എനിക്കു ഗയയിൽനിന്നു ഒരാൾ ഇന്നു രാവിലെ അയച്ചുതന്നതാണ്. നല്ലതാണോ എന്നു നോക്കു. നിങ്ങൾക്കു പിടിക്കുമോ ആവോ?' എന്നു പറയും.

'ഠക്കുർ ദാദ' ഉടനെ ആ പുകയില എടുത്തു ഉപയോഗിച്ച് അതു ഒന്നാന്തരമാണെന്നു അഭിപ്രായപ്പെടും. പണ്ടു നയഞ്ജോരത്തിലെ ബാബുമാർ റാത്തലിന്നു ഒരുപവൻ വിലയുള്ള ഒരുതരം വിശേഷപ്പെട്ട പുകയില ഉപയോഗിച്ചിട്ടുള്ളതായും മറ്റും പഴയ പ്രതാപങ്ങളെ കുറിച്ചും ആ അവസരത്തിൽ അദ്ദേഹം പ്രസംഗിക്കുവാൻ തുടങ്ങും.

ആൎക്കെങ്കിലും ആ വിശേഷപ്പെട്ട പുകയില ഉപയോഗിച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നുണ്ടോ? ഞാൻ കുറച്ചു സൂക്ഷിച്ചു വെച്ചിട്ടുണ്ടു. വേണമെങ്കിൽ വേഗത്തിൽ എടുത്തു കൊണ്ടുവരാം.' എന്നിപ്രകാരം വൃദ്ധൻ അതിന്നിടക്കു പ്രസ്താവിക്കും.

ആവശ്യപ്പെട്ടാൽ കിട്ടുകയില്ലെന്നു എല്ലാവൎക്കും അറിയാമായിരുന്നു. ഒന്നുകിൽ അലമാരിയുടെ താക്കോൽ കാണാനില്ലെന്നോ, അല്ലെങ്കിൽ വാലിയക്കാരനെ കാണാനില്ലാ അവനാണ് എടുത്തുവെച്ചിരിക്കുന്നത് എന്നോ മറ്റൊ വല്ല തല്ക്കാലകാരണവും പറഞ്ഞൊഴിയും! ഉണ്ടെങ്കിലല്ലേ എടുക്കുവാൻ സാധിക്കയുള്ളു.

'വാലിയക്കാരനില്ലാത്തതാൽ എന്തു ബുദ്ധിമുട്ടാണെന്നു പറയാൻ പ്രയാസം. എന്റെ വേലക്കാരൻ ആ 'ഗണേശൻ' ഇല്ല, അവനെപ്പോലെ ഗുണമുള്ളവൻ ഭൂമിയിലില്ല. എങ്കിലും സാധു. അവനെ പിരിച്ചയപ്പാൻ എനിക്കു മനസ്സുവരുന്നില്ല.'

ഗണേശനാവട്ടെ, ബാബുകുഡുംബത്തേയും കൈലാസനേയും യഥാൎത്ഥമായി സ്നേഹിച്ചിരുന്ന ഒരു ഉത്തമവേലക്കാരൻ ആയിരുന്നു. യജമാനന്റെയോ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പഴയ തറവാട്ടിന്റെയോ പുരാതനകീൎത്തിയെ നിലനിൎത്തുന്നതിന്നുവേണ്ടി എന്തു കുറവും കല്പിക്കുന്നതിന്നു അയാൾ സദാ സന്നദ്ധനായിരുന്നു.

ചിലപ്പോൾ ജനക്കൂട്ടത്തിൽ ആരെങ്കിലും പറയും—'സാരമില്ല കാരണവരെ. നമുക്ക് ഇപ്പോൾ ഈ പുകയില മതി. കാരണവര് ബുദ്ധിമുട്ടണ്ടാ. ഗണേശൻ വരട്ടെ. ആ പുകയിലയ്ക്കു വളരെ ശക്തികൂടും. ഞങ്ങൾക്കാൎക്കും അത്ര ശക്തിയുള്ളതുപയോഗിച്ചു പരിചയമില്ല.'

ഈ മറുവടികിട്ടിയാൽ ബാബുവിന്നു സമാധാനമായി. പരിഭ്രമമെല്ലാം തീൎന്നു വീണ്ടും സംസാരിക്കുവാൻ തുടങ്ങും.

അന്നത്തെ സരസസല്ലാപങ്ങൾ കഴിഞ്ഞ് അതിഥികൾ എല്ലാവരും പിരിയുന്നതിന്ന ആരംഭിക്കുമ്പോൾ കൈലാസബാബു അവരെ പടിക്കലോളം അനുഗമിച്ച്, വാതലുക്കൽ നിന്നുംകൊണ്ടു, തിരിച്ചുപോകുന്ന സ്നേഹിതന്മാരെ നോക്കി "നിങ്ങളെല്ലാവരും പോവുകയാണ് അല്ലെ. ആട്ടെ ഒരിക്കലെങ്കിലും നിങ്ങളാരും ഭക്ഷണത്തിന്ന് ഇവിടെ ഒരുമിച്ചുകൂടീട്ടില്ലല്ലൊ. ഒരു ദിവസം ഊണ് ഇവിടെ ആവാം. നിങ്ങളെല്ലാവരും വരണം അതിനെന്നാണ ആവാം?" എന്നിപ്രകാരം 'ലൌക്യം' പറയും.

'ഇന്നുവേണ്ടാ കൈലാസബാബു, ഇന്നുവേണ്ട. അതിനൊക്കെ ഇനിയും എടയില്ലെ ഞങ്ങൾ ദിവസം തീൎച്ചയാക്കിയറിയിക്കാം' എന്നു ഞങ്ങളിൽ ആരെങ്കിലും അതിന്നു സമാധാനവും പറയും.

"അതു മതി, അങ്ങിനെതന്നെ മതി. മഴക്കാലം ആവട്ടെ. അതായിരിക്കും നല്ലത്. ഇപ്പോൾ ചൂടു ഉഷ്ണമാണ്. ഞാൻ കഴിക്കുവാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്ന തരത്തിലുള്ള ഒരു വലിയ സദ്യ ഈ വേനൽകാലത്തു കഴിച്ചാൽ പന്തിയാകുന്നതല്ല. നമുക്കുതന്നെവല്ലതരക്കേടും തട്ടിയേക്കും" എന്നും മററും തൃപ്തനായിത്തീൎന്ന കൈലാസബാബു ഞങ്ങളോടു ഉപദേശിക്കും.

മഴക്കാലം വന്നാൽ വാഗ്ദത്തം ചെയ്തിട്ടുള്ള സദ്യയെക്കുറിച്ച്, അദ്ദേഹത്തെ ഓൎമ്മപ്പെടുത്താതെ കഴിക്കുവാൻ ഞങ്ങൾ എല്ലാവരും പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധവെക്കും. അഥവാ, വല്ലസംഗതിവശാലും, ആ വിഷയം പ്രസ്താവത്തിലായാൽ, കൂട്ടത്തിൽ ആരെങ്കിലും ഉടനെ "ഹേ! ഈ മഴയത്ത് അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും എറങ്ങി നടക്കുവാൻകൂടി കഴിയാത്തപ്പോൾ എന്തു സദ്യയാണ്. മഴയുടെ ശക്തി ഒന്നു ശമിക്കട്ടെ. എന്നിട്ടു മതി. അതാണ് നല്ലത്." എന്നോ മറെറാ പറഞ്ഞ് ഒഴികഴിവുണ്ടാക്കും. സദ്യയുടെ കാൎയ്യം ഇങ്ങിനെ നീട്ടിക്കൊണ്ടു പോന്നു.

'കൈലാസബാബു'വിന്റെ വസതി അദ്ദേഹത്തിന്റെ അവസ്ഥയ്ക്കും സ്ഥിതിക്കും തീരെ പോരാത്ത തരത്തിലായിരുന്നു. അക്കാര്യത്തിൽ കൂട്ടുകാർ അദ്ദേഹത്തോടു അനുശോചിക്കാറും ഉണ്ട്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ബുദ്ധിമുട്ടുകളെക്കുറിച്ച് അവർക്കു പൂർണ്ണമായ അറിവുണ്ടെന്നു സ്നേഹിതന്മാർ എപ്പോഴും ഉറപ്പിച്ചു പറയാറുണ്ട്. "കല്ക്കട്ടയിൽ ഒരു നല്ല വീടു കിട്ടിക്കൊള്ളുക എന്നതു കേവലം അസാദ്ധ്യമാണ്. ഒന്നുരണ്ടുകൊല്ലമായിട്ട് ഉചിതമായ ഒരു വീടു കണ്ടുകിട്ടുവാൻ അവരെല്ലാവരും വളരെ ശ്രദ്ധയോടുകൂടിത്തന്നെ അന്വേഷിക്കാറുണ്ട്. തക്കതായി ഒരു ഗൃഹം കണ്ടുപിടിക്കുന്നതിനു മാത്രമുള്ള വിസ്തൃതത്തം ആ സ്നേഹിതന്മാരിൽ ആർക്കും ഉണ്ടായിരുന്നില്ലെന്ന് പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ. വലിയ അസംതൃപ്തിയേയും മനോവേദനയേയും പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തുന്ന ഒരു ദീർഘനിശ്വാസത്തോടുകൂടി ചില അവസരങ്ങളിൽ 'തക്കുർദാദാ' "എന്തു ചെയ്യാം. എന്റെ ജീവകാലംമുഴുവൻ ഈ വീട്ടിൽതന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടേണ്ടിവരുമെന്നാണ് തോന്നുന്നത്" എന്നിപ്രകാരം നിരാശപ്പെട്ടു പറയാറുണ്ട്. ഉടനെതന്നെ അദ്ദേഹം ഹൃദയാകർഷകമായ മന്ദസ്മിതത്തോടുകൂടി "എന്നാൽ, എനിക്ക് എന്റെ ഉത്തമമിത്രങ്ങളായ നിങ്ങളെയൊക്കെ വിട്ടുപിരിവാൻ തീരെ മനസ്സുവരുന്നില്ല. അല്ലെങ്കിൽ എനിക്കു നഗരത്തിലേക്കുതന്നെ പോകരുതെ. നിങ്ങളുടെ സന്നിധാനവും സാമീപ്യവും മറ്റുള്ള സകല അസൌകര്യങ്ങളേയും നിസ്സാരങ്ങളാക്കിത്തീർക്കുന്നു." എന്നെല്ലാം ഞങ്ങളോടുപറയും.

എങ്ങിനെയല്ലാ, എന്തോ, ഈ സംഗതികളെല്ലാം എന്റെ മനസ്സിൽ വല്ലാതെ തട്ടി. തനിച്ചു മൂഢത്വം, ബാക്കിയുള്ള എല്ലാ അപരാധങ്ങളെക്കാളും നികൃഷ്ടമായിട്ടുള്ളതാണെന്നു ചെറുപ്പക്കാർക്കു സാധാരണ തോന്നുവാനിടയുള്ളതുകൊണ്ടായിരിക്കണം എനിക്കു ഈ സംഗതി എല്ലാവ

രെക്കാളമധികം ഉള്ളിൽ കൊണ്ടത്. കൈലാസബാബു യഥാൎത്ഥത്തിൽ ഒരു വിഡ്ഢിയായിരുന്നില്ല. സാധാരണ ലോകവ്യവഹാരങ്ങളിലെല്ലാം ജനങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിപ്രായത്തെ അറിഞ്ഞ് ഉപദേശം അനുസരിച്ചു പ്രവൎത്തിക്കാറുണ്ട്. അതിലെല്ലാം അദ്ദേഹം നല്ല വിചക്ഷണനായിരുന്നു എന്നാൽ നയഞ്ജോറത്തിലെ കാൎയ്യങ്ങളെക്കുറിച്ചു സംസാരിക്കുമ്പോൾമാത്രം കൈലാസബാബു സാധാരണബുദ്ധികൂടിയില്ലാത്ത വങ്കനെപ്പോലെ കാണപ്പെട്ടു. നിൎദ്ദോഷിയായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പേരിൽ കൌതുകജനകമായ ഒരു സ്നേഹാദരം പൊതുജനങ്ങൾക്കു തോന്നിയതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിന്റെ അസംബന്ധങ്ങളും അസംഭവ്യങ്ങളുമായ വാക്കുകളെ ആരും നിഷേധിക്കുകയോ ഖണ്ഡിക്കുകയോ ചെയ്തില്ല. തന്നിമിത്തം, ആ വിഷയത്തിൽ അദ്ദേഹം ഉപൎയ്യുപരി ധീരനായിത്തീൎന്നു. കൈലാസത്തിന്റെ അസംബന്ധപ്രലാപങ്ങൾക്കറുതിയില്ലാതായി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സന്നിധാനത്തിൽ ജനങ്ങൾ നയഞ്ജോറത്തിലെ പഴയ പ്രതാപൈശ്വൎയ്യങ്ങളെക്കുറിച്ചും മററും അത്യന്തം അതിശയോക്തിയായി വൎണ്ണിക്കാറുണ്ട്. അതിലൊന്നും അശേഷം കളവുണ്ടെന്നു അദ്ദേഹം ധരിക്കാറില്ല. എന്നുമാത്രമല്ല, അതെല്ലാം സഗൌരവം അക്ഷരംപ്രതി വിശ്വസിക്കുകയും തന്നെത്താൻ അഭിമാനപ്പെടുകയും ഞെളിയുകയും ചെയ്യാറുണ്ട്. ആ സ്തുതിപാഠകന്മാരിൽ ആൎക്കെങ്കിലും അകാൎയ്യത്തിൽ മനഃപൂൎവ്വമുണ്ടെന്നോ, അവൎക്കാൎക്കെങ്കിലും അതിൽ അവിശ്വാസമുണ്ടെന്നോ അദ്ദേഹം സ്വപ്നത്തിൽപോലും സംശയിച്ചിട്ടുമില്ല.

II

കൈലാസബാബുവിനെ സംബന്ധിച്ച് എനിക്കുണ്ടായിരുന്ന വിപരീത വികാരങ്ങളെ ഞാൻ സാവധാനത്തിൽ സൂക്ഷ്മമായി പരിശോധിച്ചു നോക്കിയപ്പോൾ, അ

ദ്ദേഹത്തിന്റെ നേരെ എനിക്കു തോന്നിയ അനിഷ്ടത്തിന്നു കുറച്ചുകൂടി കാതലായ ഒരു കാരണമുണ്ടായിരുന്നതായി കാണപ്പെട്ടു. അതു മറെറാന്നുമല്ല.

ഞാൻ, വലിയ ഒരു പണക്കാരന്റെ പുത്രനാണെങ്കിലും, സാധാരണ ധനികന്മാരുടെ കുട്ടികളെപ്പോലെ, ചെറുപ്പകാലമെല്ലാം പാഠശാലകളിൽ വ്യർത്ഥമായി കഴിക്കാതെ, സ്ഥിരോത്സാഹത്തോടുകൂടി പഠിച്ച് നന്നെ ചെറുപ്പത്തിൽ തന്നെ കല്ക്കത്താ സർവ്വകലാശാലയിലെ എം. എ. പരീക്ഷ ജയിച്ചുവനായിരുന്നു.

എന്റെ സദാചാരനിഷ്ഠ അസാധാരണവും നിഷ്കളങ്കവുമായിരുന്നു. പുറമെ, ഞാൻ കാഴ്ചയിൽ കുറെ സുന്ദരനുമായിരുന്നു. അതു ഞാൻതന്നെ പറയുന്നതായാൽ ഒരു സമയം ആത്മപ്രശംസയായിപ്പോയേക്കാമെങ്കിലും അവാസ്തവമായിരിക്കയില്ല.

വിവാഹം കഴിയാത്ത പെൺമക്കളുള്ള ബങ്കാളത്തിലെ മാതാപിതാക്കന്മാർ എല്ലാം എന്നെ ഉചിതനായ ഒരു വരനായി കരുതിപ്പോന്നിട്ടുണ്ടായിരിക്കണമെന്ന കാര്യത്തിൽ പക്ഷാന്തരമുണ്ടാകുവാൻ തരമില്ല. വിവാഹകാര്യത്തിൽ എനിക്കു നല്ല ദൃഢതയുണ്ടായിരുന്നു. കിട്ടാവുന്നേടത്തോളം കൂടുതൽ വില ലഭിച്ചില്ലാതെ "കല്യാണച്ചന്ത"യിൽ എന്നെ ഞാൻ വിററുകളയുകയില്ലെന്നു ഉറപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. കുബേരോപമനായ ഒരു പിതാവിന്റെ ഏകസന്താനവും, അത്യന്തം രൂപവതിയും, ഉന്നതവിദ്യാഭ്യാസം ലഭിച്ചിട്ടുള്ളവളുമായ ഒരു യുവതിയെയാണ് ഞാൻ ഏകദേശം മനസ്സുകൊണ്ടു സങ്കല്പിച്ചു വെച്ചിരുന്നത്. അടുത്തുനിന്നും, അകലത്തുനിന്നും, ഒരുപോലെ, എന്റെ അടുക്കൽ അപേക്ഷകൾ വന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. സ്ത്രീധനമായി റൊക്കം വലിയ വലിയ തുകകളും വാഗ്ദാനംചെയ്തിരുന്നു. ഞാൻ ഈ ആലോചനകളെയെല്ലാം സ്വാഭിപ്രായമാകുന്ന തുലാസ്സിൽ

വെച്ച് വികാരശൂന്യമായ നിഷ്പക്ഷപാതിത്വത്തോടുകൂടി കൃത്യമായി തൂക്കം നോക്കി. എന്റെ സഹധർമ്മചാരിണിയായിത്തീരുവാൻ യോഗ്യതയുള്ള ഒരു പെൺകുട്ടിയെ ആ കൂട്ടത്തിൽ എങ്ങും കണ്ടില്ല; എനിക്ക സ്വീകാരയോഗ്യമായി തോന്നിയ ഒരപേക്ഷയെങ്കിലുമുണ്ടായിരുന്നില്ല.

“ഉൽപസ്യതേമമതുകോപിസമാനധർമ്മാ
കാലോഹ്യയംനിരവധിർവിപുലാചപൃഥ്വീ.”

എന്നു പാടിട്ടുള്ള മഹാകവി ഭവഭൂതിയുടെ വാക്യാർത്ഥത്തെ ഞാൻപൂർണ്ണമായിവിശ്വസിച്ച് സമാധാനപ്പെട്ടു. എന്നാൽ, എത്രയോ സങ്കുചിതമായ ഇന്നത്തെ ലോകജീവിതത്തിൽ, അതുതന്നെ വളരെ ചുരുങ്ങിയതായ ബന്ധുരാജ്യത്ത്, ആപ്രകാരമുള്ള ഒരു അത്ഭുതം ജനിച്ചുകഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടോ എന്നു എങ്ങിനെ അറിയാം?

എന്നെ ഉന്നംവെച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന മാതാപിതാക്കന്മാരെല്ലാം, ഇതിന്നിടക്ക, പല വൃത്തത്തിലും, രാഗത്തിലും എന്റെ യോഗ്യതകളെയും ഗുണങ്ങളെയും കുറിച്ച് ഉച്ചത്തിൽ പാടിക്കൊണ്ടിരുന്നു.

അവരുടെ പുത്രിമാരെ ഞാൻ ഇഷ്ടപ്പെട്ടാലും ഇല്ലെങ്കിലും, എന്റെനേക്ക ആ മാതാപിതാക്കന്മാരിൽനിന്നു അശ്രാന്തം പ്രവഹിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന സ്നേഹധാരകളും എന്നെ സന്തോഷിപ്പിക്കാതിരുന്നില്ല. അത്, എന്റെ യോഗ്യതയുടെ സ്ഥിതിക്ക്, അവരെല്ലാം ഔദാര്യത്തിൽ ചെയ്യേണ്ടതായ കൃത്യമാണെന്നും, എന്റെ അഹന്തയിൽ കവിഞ്ഞതൊന്നും അതിലില്ലെന്നും ഞാൻ വിശ്വസിച്ചുപോന്നു. ഈശ്വരന്മാർ അനുഗ്രഹങ്ങളെ നമ്മിൽനിന്നു പിൻവലിച്ചു നിർത്തിയാലും നാം പതിവുള്ള വഴിവാടുകൾക്കൊന്നും മുടക്കംവരുത്തുവാൻ പാടില്ലെന്നും, അങ്ങിനെചെയ്താൽ അവർ പൂർവ്വാധികം കോപിക്കുമെന്നും സാധാരണ പറഞ്ഞുവരാറുണ്ടല്ലൊ. ഈശ്വരന്മാർക്കുള്ളതായി സങ്കല്പി

കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ആ ഒരു പ്രത്യേകമനോഭാവം എൻെറ ഹൃദയത്തിൽ ശക്തിയോടുകൂടി വളർന്നുറച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു.

'ഠക്കൂർ ഡാഡ'ക്ക് ഒരു പൌത്രിയുണ്ടായിരുന്നതായി മുമ്പു പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. ഞാൻ അവളെ പലപ്പോഴും കണ്ടിട്ടുണ്ട്. ഒരിക്കലും അവളുടെ സൌന്ദര്യം എൻെറ നയനങ്ങളെ ആനന്ദിപ്പിച്ചിട്ടില്ല. ഞാൻ അവളെ സുന്ദരിയായി ഗണിച്ചിരുന്നുമില്ല. ഒരു വേള, അവൾ എൻെറ ഭാൎയ്യയായിത്തീൎന്നേക്കുമെന്ന ശങ്ക സ്വപ്നത്തിൽപോലും എൻെറ ഹൃദയത്തെസ്പർശിച്ചിരുന്നില്ല. എങ്കിലും, എന്നെങ്കിലും ഒരിക്കൽ 'കൈലാസബാബു' അവളെ ഉചിതങ്ങളായ [illegible]വാത്സല്യങ്ങളോടും അപേക്ഷകളോടുംകൂടി എൻെറ കാല്ക്കൽ കൊണ്ടുവന്നു നിവേദിക്കാതിരിക്കയില്ലെന്ന് എങ്ങിനെയോ ഒരു തോന്നൽ എൻെറ മനസ്സിൽ വളൎന്നുവന്നു. വാസ്തവത്തിൽ, എൻെറ അനിഷ്ടത്തിൻെറ ബീജം ഇതായിരുന്നു. അയാൾ ഇതിനുവരെ ചെയ്തില്ലല്ലോ എന്നായിരുന്നു എൻെറ പരിഭവം മുഴുവനും.

നയഞ്ജോരത്തിലെ ബാബുമാർ ഒരിക്കലും ആരോടും ഒരപേക്ഷയും ചെയ്തിട്ടില്ലെന്നു കൈലാസൻ ഒരു ദിവസം ഒരാളോടു പറയുന്നതു ഞാൻ കേട്ടു. തൻെറ പൌത്രി ആജീവനാന്തം കന്യകയായിരിക്കേണ്ടിവന്നാലും തറവാടിൻെറ വില അയാൾ കളയുകയില്ലെന്ന് ഉറപ്പിച്ചു പറഞ്ഞു. പണ്ടു ചെയ്തിട്ടില്ലാത്ത ഒരു കാൎയ്യം ചെയ്വാൻ അദ്ദേഹം ഒരുക്കമുണ്ടായിരുന്നില്ല. അയാളുടെ ഈ ദുരഭിമാനമാണ്, ഈ ഡംഭാണ് എന്നെ കുപിതനാക്കിത്തീൎത്തത്. എൻെറ കോപാഗ്നി എരിഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു. എങ്കിലും ഞാൻ അത്യന്തം സത്സ്വഭാവിയായിരുന്നതുകൊണ്ട് അതൊന്നും അശേഷം പുറത്തുകാണിക്കാതെ നിശ്ശബ്ദനായി ക്ഷമിച്ചു കഴിച്ചുകൂട്ടി.

ഇടിവെട്ടോടൊപ്പം തന്നെ മിന്നലുംകൂടി ഉണ്ടാകുന്നതുപോലെ, എൻെറ ഹൃദയത്തിൽ കോപത്തിൻെറ നിഴ

ക്കിന്നിടക്ക് ഉന്മേഷജനകമായ നേരംപോക്കുംകൂടി കലൎന്നിരുന്നു. എന്റെ കോപശമനത്തിന്നുവേണ്ടി മാത്രമായി ആ വൃദ്ധനെ ശിക്ഷിക്കുക എന്ന കാൎയ്യം തീരെ അസാദ്ധ്യമായിരുന്നു. തന്നിമിത്തം, കുറെകാലത്തേക്ക് എനിക്കു ഒന്നും തന്നെ ചെയ്വാൻ സാധിച്ചില്ല. അങ്ങിനെയിരിക്കുമ്പോൾ ഒരു ദിവസം എനിക്ക് അത്യന്തം രസാവഹമായ ഒരു പൊടിക്കൈ തോന്നി അതിലുള്ള രസംകൊണ്ടു അത് ഉടനടി പ്രവൎത്തിക്കാതിരിപ്പാൻ എനിക്കു മനസ്സുവന്നില്ല.

കൈലാസബാബുവിന്റെ സ്നേഹിതന്മാരിൽ പലരും അദ്ദേഹത്തെ ആകാശത്തോളം സ്തുതിച്ചുയൎത്താറുണ്ടെന്നു ഞാൻ മുമ്പു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. അവരിൽ ഒരാൾ പെൻഷ്യൻ പറ്റിപ്പിരിഞ്ഞ ഒരുവലിയ സൎക്കാരുദ്യോഗസ്ഥനായിരുന്നു. താൻ ഗവൎണ്ണർസായ്വിനെ കാണാൻ പോകുമ്പോളെല്ലാം അദ്ദേഹം നയഞ്ജരത്തിലെ ബാബുമാരെക്കുറിച്ചു സ്നേഹപുരസ്സരം അന്വേഷിക്കാറുണ്ടെന്നും ബംഗാളത്തിൽ എല്ലാംകൂടി നോക്കിയാൽ ബർദ്ധ്വാനിലെ മഹാരാജാവിന്റെയും നയഞ്ജരത്തിലെ ബാബുമാരുടെയും ഇങ്ങിനെ രണ്ടു സ്ഥാപനങ്ങൾ മാത്രമേ പഴക്കവും ശ്രേഷ്ഠതയും തികഞ്ഞതായിട്ടുള്ളു എന്ന് അഭിപ്രായപ്പെടാറുണ്ടെന്നും, മറ്റും അയാൾ കൈലാസനെ പറഞ്ഞു ധരിപ്പിക്കാറുണ്ട്. ഈ 'കല്ലുവെച്ചുപൊളി' കേട്ടു ബാബു അഭിമാനത്താൽ തന്നെത്താൻ മറന്നുപോകാറുണ്ടെന്നു മാത്രമല്ല ആ സംഭവത്തെക്കുറിച്ചു പിന്നെക്കാണുന്നവരോടെല്ലാം താൻതന്നെ വൎണ്ണിക്കുകയും ചെയ്യാറുണ്ട്. ആദ്യമായി ഈ വിഷയം എടുത്തിട്ട് ആ ഉദ്യോഗസ്ഥനെ മറ്റുള്ളവരുടെ കൂട്ടത്തിൽവെച്ചു കണ്ടാൽ കൈലാസബാബു ഉടനെ അദ്ദേഹത്തിനോടു താഴെ കാണുന്നവിധം അന്വേഷണങ്ങൾ ആരംഭിക്കും.

'ആഃ നമ്മുടെ ഗവൎണ്ണൎക്കു ക്ഷേമമല്ലെ. സുഖക്കേടൊന്നുമില്ലെന്നല്ലെ നിങ്ങൾ പറഞ്ഞത്. അതു ശരി. സന്തോ

ഷംതന്നെ. ലേഡി ഗവൎണ്ണൎക്കും സൌഖ്യമല്ലെ. കുട്ടികൾക്കും വിശേഷിച്ചൊന്നുമില്ലല്ലൊ. ശരി. അതു രസംതന്നെ. ഇനി അവരെ കാണുമ്പോൾ എന്റെ അന്വേഷണങ്ങൾ കൂടി അറിയിക്കണേ! എനിക്കിതുവരെ പോയിക്കാണാൻ സാധിച്ചില്ല.'

തനിക്കു ഒരു ദിവസം ഗവൎണ്ണരെകാണ്മാൻ പോയാൽ കൊള്ളാമെന്നുണ്ടെന്നു് കൈലാസബാബു എടക്കെല്ലാം അഭിപ്രായപ്പെടാറുണ്ടു്. പക്ഷെ, അതൊരിക്കലുമുണ്ടാകില്ലെന്നു് എല്ലാവൎക്കും അറിയാമായിരുന്നു. ഗവൎണ്ണർമാർ പലരും വരികയും പോകയും ചെയ്യും; ഗംഗാനദിയിൽകൂടി വളരെ വെള്ളം സമുദ്രത്തിൽ ചെന്നുചേരുകയും, ചെയ്യും; എങ്കിലും ഗവൎണ്ണരുടെ ബങ്കളാവിന്റെ പടിക്കലേക്കു നയഞ്ജോരത്തിലെ ബാബുവിന്റെ കോച്ചും കുതിരയും അണിഞ്ഞൊരുങ്ങി പുറപ്പെടുക എന്നതുമാത്രം സംഭവിക്കുന്നതല്ല.

ഒരു ദിവസം ഞാൻ 'ഠക്കർ ദാദ'യെ സ്വകാൎയ്യമായി വിളിച്ചു സഗൌരവം ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞു. 'ഞാൻ ഇന്നലത്തെ ദർബാറിനു പോയിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ഗവൎണ്ണർ സായ്വ് വൎത്തമാനങ്ങൾക്കിടക്കു നയഞ്ജോരത്തിലെബാബുമാരെക്കുറിച്ചു പ്രസ്താവിച്ചു. കൈലാസബാബു പട്ടണത്തിലെത്തീട്ടുണ്ടെന്നു ഞാൻ അപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തോടു പറഞ്ഞു. നിങ്ങൾ ഇന്നിയും, ചെന്നുകാണാത്തകാൎയ്യത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിനു കലശലായ സുഖക്കേടുണ്ടു്. സാധാരണ നടവടിക്രമത്തിനു വിരോധമാണെങ്കിലും വേണ്ടില്ല, അദ്ദേഹംതന്നെ ആദ്യമായി നിങ്ങളെ വന്നുകാണുവാൻ തീൎച്ചപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നതായും, ആഘോഷം ഒന്നും കൂടാതെ സ്വകാൎയ്യനിലയിൽ ഇന്നുതന്നെ വരുവാൻ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നതായും അദ്ദേഹം എന്നോടുപറഞ്ഞു'.

മററാരെങ്കിലുമായിരുന്നു എങ്കിൽ എന്റെ ഈ പോഴിന്റെ ഉള്ളു് ഉടൻതന്നെ കാണുമായിരുന്നു. അന്യനൊരു

ങ്ങളെ സംബന്ധിച്ചായിരുന്ന ഞാനീസൂത്രം പ്രയോഗിച്ചിരുന്നതെങ്കിൽ കൈലാസബാബുവും 'പ്ലോട്ട്' ഉടനെ മനസ്സിലാക്കുമായിരുന്നു. ബാബുവിനെക്കുറിച്ചു ഗവർണ്ണർ സ്നേഹപുരസ്സരം അന്വേഷിക്കാറുള്ളതായി അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹിതന്മാർ സാധാരണ പറയാറുണ്ട്. പണ്ടു ഗവർണ്ണർമാർ നയങ്ങളൂരത്തിലെ ബാബുമാരുടെ അതിഥികളായിട്ടുണ്ട്; കൈലാസബാബുവിനു തന്നെയും തന്റെ കുടുംബത്തെയും പററിയുള്ള സ്വന്താഭിപ്രായമാണെങ്കിൽ അതും തദനുസാരികളാണ്. ആ സ്ഥിതിക്കു താൻ അങ്ങോട്ടു ചെല്ലാത്തതുകൊണ്ട് പരിഭവിച്ചു ബങ്കാളത്തിലെ ഗവർണ്ണർ തന്നെ അന്വേഷിച്ചു തന്റെ വസതിയിലേയ്ക്കുതന്നെ പുറപ്പെടുന്നതിൽ എന്താണ് ഒരു അസാധാരണത്വം ഉള്ളത്! അതിൽ ഒരു അസംഭാവ്യതയുള്ളതായി 'ഠക്കൂർ ഡാഡ'ക്കു തോന്നിയില്ല! ഞാൻ പറഞ്ഞ വിവരം അറിഞ്ഞപ്പോഴേ അദ്ദേഹം നന്നെ പരിഭ്രമിച്ചുവശായി. വന്നാൽ വേണ്ടുന്ന ഓരോ കാര്യത്തെക്കുറിച്ചും വലിയ സംശയമായി. പ്രധാനമായി തനിക്ക് ഇംഗ്ലീഷു ലവലേശം അറിഞ്ഞുകൂടാ. അതിലേക്കെന്താണ് ഒരു നിവൃത്തി. അതിനെക്കുറിച്ചു ഭയപ്പെടുവാനില്ലെന്നും, ഇംഗ്ലീഷറിയാതിരിക്കുന്നതുതന്നെ കുടുംബശ്രേഷ്ഠതയുടെ ഒരു ലക്ഷണമാണെന്നും, അതിനുപുറമെ, ഗവർണ്ണർ ഒരു തർജ്ജിമക്കാരനെ സാധാരണ കൊണ്ടുവരാറുണ്ടെന്നും, വിശേഷിച്ച്, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആ വരവു തീരെ സ്വകാര്യനിലയ്ക്കാണെന്ന് അദ്ദേഹം പ്രത്യേകം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നും മററും ഞാൻ ബാബുവിനെ പറഞ്ഞു സമാധാനപ്പെടുത്തി.

നേരം നല്ല മദ്ധ്യാഹ്നമായി. അയൽവക്കത്തുള്ളവർ മിക്കവരും ഓരോ ജോലിക്കുപോയിരുന്നു; അല്ലാത്തവർ 'ഉച്ചുറക്ക'ത്തിൽ ഏർപ്പെട്ടിരുന്നു. കൈലാസബാബുവിന്റെ

വസതിയുടെ പടിക്കൽ ഒരു എരട്ടക്കുതിരവണ്ടി വന്നുനിന്നു. 'കൊച്ചുമാൻ'മാരിൽ രണ്ടുപേർ പെട്ടന്നു താഴത്തിറങ്ങി ക്രമസൽക്കാരം കൂടാതെ കോണി കയറിച്ചെന്നു 'ഗവൎണ്ണർ എത്തിയിരിക്കുന്നു' എന്നു സഗൌരവം അറിവുകൊടുത്തു. കൈലാസബാബു എതിരേല്പാൻ തയ്യാറായി വാതുക്കൽ നില്പുണ്ടായിരുന്നു. പഴയ തറവാട്ടുസ്വത്തായി തനിക്കു ലഭിച്ചിട്ടുള്ള സാധാരണ പുറത്തെടുക്കാത്ത ഉടുപ്പുകളും, വലിയതലപ്പാവും-മററും അദ്ദേഹം ധരിച്ചിരുന്നു. ശിഷ്യനായ ഗണേശനെ നിവൃത്തിയുള്ള തരത്തിലെല്ലാം അവസരോചിതങ്ങളായ ഉടുപ്പുകൾ ധരിപ്പിച്ചു പിന്നിൽ നിറുത്തിയിരുന്നു. ഗവൎണ്ണർ എത്തിയതായി അറിഞ്ഞുടനെ സംഭ്രമത്തോടുകൂടി ഓടി പടിക്കലെത്തി, വേഷസ്ഥനായി വണ്ടിയിൽനിന്നു എറങ്ങിയ എന്റെ ഒരു സ്നേഹിതനെ, നിലംവരെ താണുതൊഴുതുകൊണ്ടു, പിന്നോക്കം പിന്നോക്കം നടന്നു അകത്തേയ്ക്കു എതിരേററുകൊണ്ടുപോയി. അകത്തു ഒരു പഴയ മരക്കസേരയിൽ തന്റെ ശേഷിച്ച കുടുംബസ്വത്തുക്കളിൽ ഒന്നായ വലിയ ഒരു സാൽവ മടക്കിവിരിച്ചുവെച്ചിരുന്നതിൽ ഗവൎണ്ണരെ ഒരു വിധത്തിൽ കൊണ്ടുവന്നിരുത്തി. പണ്ടത്തെ രാജഭാഷയായ 'ഉറുദു' ഭാഷയിൽ ബാബു വളരെ ശബ്ദഭംഗിയോടുകൂടി ഒരു ചെറിയ പ്രസംഗം ചെയ്തു. നഗരത്തിലെ ബാബുമാരുടെ അവസാനസ്വത്തായ ഒരു പൊൻതളികയിൽ ഒരു വരാഹമാല വെച്ച് അതിനെ സബഹുമാനം അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാല്ക്കൽ വെച്ചു. പഴയ കുടുംബഭൃത്യനായ 'ഗണേശൻ' ഉപചാരവിഭ്രമങ്ങളോടുകൂടി സുഗന്ധതൈലം വെച്ചിരുന്ന വെള്ളിക്കുപ്പിയെ ചലിപ്പിച്ചുകൊണ്ടും, വാസനച്ചെപ്പ് എടക്കിടക്കു തുറന്നുകാണിച്ചുകൊണ്ടും വിയർത്തൊലിച്ചു പിന്നിൽതന്നെ നിന്നിരുന്നു.

നയങ്ങരത്തിലെ ബാബുമാരുടെ സ്ഥിതിക്കനുസാരമായ വിധത്തിൽ സ്വീകരിച്ചു സൽക്കരിക്കുന്നതിന്നു തല്ക്കാലം സാധിക്കാഞ്ഞതിൽ ബാബു പലകുറി ഗവർണ്ണരോടു മാപ്പു ചോദിച്ചു. നയങ്ങരത്തിൽ തന്റെ സ്വസ്ഥാനത്തു വെച്ചായിരുന്നു എങ്കിൽ ഒന്നിന്നും പ്രയാസമുണ്ടായിരുന്നില്ല. കല്ക്കത്തയിൽ അദ്ദേഹം ഒരു തല്ക്കാലതാമസക്കാരനും കേവലം അപരിചിതനും ആയിരുന്നു. രാജ്യം വിട്ട രാജാവിനെപ്പോലെ ആയിരുന്നു അദ്ദേഹം.

'ഗവർണ്ണർ വേഷധാരി' യായ എന്റെ സ്നേഹിതൻ ബാബു പറഞ്ഞതിനെല്ലാം തലകുനിച്ച് ആംഗ്യംകൊണ്ടു മറുപടി പറഞ്ഞു. ഗവർണ്ണർ തലയിൽ വെച്ചിരുന്ന നീളർ തൊപ്പി അകത്തു കടന്നിട്ടും എടുത്തുവെച്ചില്ല. അതു ഇംഗ്ലീഷു സമ്പ്രദായത്തിന്നു വിരോധമാണെന്നു അറിയായ്കയല്ല; തൊപ്പി എടുത്താൽ ആളെ മനസ്സിലായിപ്പോയാലോ എന്നു ഭയംകൊണ്ടാണ്. കൈലാസബാബുവിന്നും ഗണേശന്നും ഈ നടവടിപ്പിശകിനെപ്പറ്റി തീരെ ബോധമുണ്ടായിരുന്നില്ല.

സന്ദർശനത്തിനിടക്ക എന്റെ സ്നേഹിതൻ തലകുലുക്കിയതല്ലാതെ ഒരക്ഷരംപോലും സംസാരിച്ചിട്ടില്ല; ഗവർണ്ണർ കുറെക്കഴിഞ്ഞപ്പോൾ എഴുനീറ്റു യാത്രപുറപ്പെട്ടു. മുമ്പു പറഞ്ഞേല്പിച്ചിരുന്നപോലെ, ഉടനെ, ആദ്യത്തിൽവന്ന 'കൊച്ചുമാൻ'മാർ രണ്ടുപേരുംകൂടി വന്ന ഗവർണ്ണരുടെ മുമ്പാകെ വെച്ചിരുന്നതായ സൊൎണ്ണത്തളികയും, വരാഹമാലയും, കസേരമേൽ വിരിച്ചിരുന്ന സാൽവയും, പനിനീർവീശിയും, വാസനപ്പെട്ടിയും അത്യാദരത്തോടുകൂടി എടുത്തുകൊണ്ടുപോയി. അവർ അതെല്ലാം ബഹുമാനപുരസ്സരം വണ്ടിയിൽ കടത്തി സൂക്ഷിച്ചുവെച്ചു. സാധാരണ ഗവർണ്ണർമാർ ഇങ്ങിനെയായിരിക്കാം പതിവ എന്നു ആ സാധു കൈലാസബാബു സമാധാനപ്പെട്ടു.

ഞാനിതെല്ലാം കണ്ടുകൊണ്ടു അടുത്തമുറിയിൽതന്നെ ഒളിച്ചിരിപ്പുണ്ടായിരുന്നു. അടക്കിയാൽ അടങ്ങാത്ത ചിരിവന്നതു ഞാൻ ഞെക്കിപ്പിടിച്ചതുകൊണ്ട് എന്റെ രണ്ടുപള്ളയും വേദനപ്പെട്ടുതുടങ്ങി. എനിക്കു ചിരിസഹിക്കവഹിയാതായപ്പോൾ ചിരിക്കുവാൻവേണ്ടി ഞാൻഅടുത്ത് വേറെ ഒരു മുറിയിലേയ്ക്കു കടന്നുചെന്നു. ഉടനെ അവിടെ ഒരു മൂക്കിൽ ഇരുന്ന് ഹൃദയം പൊട്ടുമാറ് തേങ്ങിത്തേങ്ങി കരയുന്ന ഒരു കന്യകയുടെരോദനശബ്ദം എന്റെ ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിച്ചു. അവൾക്ക് എന്റെ ചിരികണ്ടപ്പോൾ കോപം ദുസ്സഹമായിത്തീർന്നു. അവൾ നിവർന്നുനിന്നു, പ്രകാശോജ്ജ്വലങ്ങളായ അവളുടെ കടക്കണ്ണുകളെ എന്റെ നേർക്കുതിരിച്ചു. വ്യസനത്താൽ ഇടറിയതായ സ്വരത്തിൽ 'എന്റെമുത്തച്ഛൻ എന്തുദോഷമാണു നിങ്ങൾക്കു ചെയ്തത്. കേൾക്കട്ടെ. പറയൂ. നിങ്ങൾ എന്തിനാണ് ഇപ്രകാരം അദ്ദേഹത്തെ ചതിച്ചത്. നിങ്ങൾ എന്തിനാണ് ആളുമറഞ്ഞിട്ടാണ് ഇവിടെ വന്നത്' എന്നിങ്ങിനെ സഗൌരവം ചോദിച്ചു.

അവൾക്കു ബാക്കിയൊന്നും പറയുവാൻ ശക്തിയുണ്ടായില്ല. അവൾ കൈകൾകൊണ്ടു മുഖം പൊത്തി വീണ്ടും തേങ്ങിക്കരയുവാൻ തുടങ്ങി.

എന്റെ ചിരിയെല്ലാം അരക്ഷണത്തിൽ എവിടെക്കെന്നില്ലാതെ പറപറന്നു. എന്റെ ആ പ്രവൃത്തി ആദ്യാവസാനം രസശ്രേഷ്ഠമായ ഒരു വെറും നേരമ്പോക്കെന്നല്ലാതെ അതിനെക്കുറിച്ചു ഞാൻ മററൊന്നും ആലോചിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. എന്നാൽ, ഞാൻനിമിത്തം അത്യന്തം മൃദുലമായ ഒരു ചെറുഹൃദയത്തിൽ അതികഠിനമായ ഒരു വ്രണമുണ്ടായിട്ടുള്ളതായി എനിക്കപ്പോൾ മനസ്സിലായി.

ത്തെന്റെ ക്രൂരതയുടെ നികൃഷ്ടമായ ശക്തി മുഴുവൻ എനിക്കു ബോദ്ധ്യപ്പെട്ടു. എന്റെ അപരാധത്തിന്റെ ഭാരം മുഴുവൻ ഞാൻ അനുഭവിച്ചു. പുറംകാലുകൊണ്ടു തട്ടി ഓടിച്ച ഒരു 'ചൊക്കിളിപ്പട്ടി' യെപ്പോലെ ഞാൻ ഒന്നും മിണ്ടാതെ ആ മുറിയിൽനിന്ന പുറത്തുപോന്നു.

കൈലാസബാബുവിന്റെ പൌത്രിയായ 'കസുമം' കല്യാണച്ചന്തയിൽ വെറുതെ കാഴ്ചയ്ക്കു നിർത്തിയിരിക്കുന്നതും, ആരും വിലപറഞ്ഞു വാങ്ങുവാൻ വഴിയില്ലാത്തതും ആയ ഒരു നാടൻ ചരക്കാണെന്നായിരുന്നു അതുവരെയും എനിക്കുണ്ടായിരുന്ന ധാരണ. എന്നാൽ ആ മുറിയുടെ മൂലയിൽ ഉണ്ടായിരുന്നതു ഒരു മനുഷ്യഹൃദയംതന്നെ ആണെന്നുള്ള തത്വം എന്നെ അത്ഭുതപരതന്ത്രനാക്കിത്തീർത്തു.

അന്നു രാത്രി ഞാൻ കണ്ണടച്ചിട്ടില്ല. എന്റെ മനസ്സു വല്ലാത്ത ക്ഷോഭത്തിൽപെട്ടു. പിറേറദിവസം പ്രഭാതത്തിൽ, "ഗവർണ്ണർക്കുകൊണ്ടുപോയ സമ്മാനങ്ങളും" എല്ലാം വാരി എടുത്തുംകൊണ്ടു ഞാൻ ബാബുവിന്റെ ഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു ചെന്നു. ആരും കാണാതെ അതെല്ലാം ഗണേശന്റെ കയ്യിൽ കൊടുത്തേല്പിക്കേണമെന്നായിരുന്നു എന്റെ ഉദ്ദേശം. വളരെനേരം പുറത്തു കാത്തുനിന്നിട്ടും ആരെയും കാണാഞ്ഞതുകൊണ്ടു ഞാൻതന്നെ പതുക്കെ കോണികയറി കൈലാസന്റെ മുറിയിലേയ്ക്കു ചെന്നു. പോകാവഴിക്കു കസുമവും കൈലാസബാബുവും തമ്മിലുണ്ടായ ഒരു സംഭാഷണം എനിക്കു കേൾക്കുവാനിടയായി. 'മുത്തച്ഛ! ഗവർണ്ണർസായ്പ് ഇന്നലെ അച്ഛനോടു എന്തൊക്കെ പറഞ്ഞു. ഒന്നും വിടാതെ എന്നോടു മുഴുവനും പറയണം. എനിക്കു അതു് ഒന്നുകൂടി കേൾക്കാതെ നിവൃത്തിയില്ല' എന്നു കസുമം മുത്തച്ഛനെ അറിയിച്ചു. മുത്തച്ഛന്നു് അതുകേൾക്കുന്ന താമസമേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ കു

ഖം അഭിമാനംകൊണ്ടു പ്രസന്നമായിത്തീൎന്നു. നയങ്ങളത്തിലെ ബാബുകൂട്ടത്തിന്റെ പഴക്കത്തെയും ശ്രേഷ്ഠതയേയും കുറിച്ചു ഗവർണ്ണർ ആദരപൂർവ്വം പ്രസ്താവിച്ചതെല്ലാം—അഥവാ പ്രസ്താവിക്കേണ്ടിയിരുന്നതെല്ലാം,—ബാബു വിസ്തരിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. കുട്ടി അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുത്തു, മുമ്പിലിരുന്നു്, ബഹുശ്രദ്ധയായി മുത്തച്ഛന്റെ മുഖത്തുതന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ആ വൃദ്ധനോടുള്ള സ്നേഹാതിരേകം നിമിത്തം തന്റെ കൎത്തവ്യം പൂർണ്ണമായി നിവൃത്തിക്കുന്നതിന്നു അവൾ സന്നദ്ധയായിരുന്നു.

എന്റെ ഹൃദയം വല്ലാതെ ഇളകി വശായി; എന്റെ നയനങ്ങളിൽ ബാഷ്പബിന്ദുക്കൾ നിറഞ്ഞു. ഞാൻ കഥകേട്ടു നിന്ന സ്ഥലത്തുതന്നെ നിശ്ചേഷ്ടനായി നിന്നു. 'ഹുർർ ഡഡ' ഗവർണ്ണരുടെ സന്ദർശനത്തെക്കുറിച്ചു് വീണ്ടും വിസ്തരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. കുറെക്കഴിഞ്ഞു്, ഒടുവിൽ അദ്ദേഹം എണീറ്റു പോയപ്പോൾ, ഞാൻ പതുക്കെ അകത്തു പ്രവേശിച്ചു്, എന്റെ പക്കലുണ്ടായിരുന്ന സാമാനങ്ങളെല്ലാം കുസുമത്തിന്റെ പാദാരവിന്ദങ്ങളിൽ സമർപ്പിച്ചു് ഒരക്ഷരംപോലും ഉരിയാടാതെ വന്നവഴിക്കുതന്നെ മടങ്ങിപ്പോന്നു.

ഉച്ചതിരിഞ്ഞതിനുശേഷം കൈലാസബാബുവിനെ നേരിട്ടുകാണുന്നതിന്നു ഞാൻ രണ്ടാമതും ചെന്നു. സാധാരണ ഞാൻ അവിടെ ചെന്നാൽ അദ്ദേഹത്തെ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുകയും മററും പതിവില്ല. അന്നു് ഞാൻ ചെന്ന വഴിക്കുതന്നെ താണുതൊഴുതതിനു പുറമെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ "കാലുതൊട്ടു് തലയിൽ വെക്കുകയും" കൂടി ചെയ്തു; തലേദിവസം തന്റെ വസതിയിൽ ഗവർണ്ണർ വന്നതുകൊണ്ടാണു് അന്നു ഞാൻ പതിവില്ലാത്ത വിനയത്തോടുകൂടി അത്ര ആദരം പ്രദർശിപ്പിച്ചതെന്നു് ആ ശുദ്ധാത്മാവു് തിട്ടപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ടായിരിക്കണം. അദ്ദേഹം അതുകൊണ്ടു പരമസന്തുഷ്ടനാ-

ഷി; നയനങ്ങളിൽ പ്രതാപലക്ഷ്മി തെളിഞ്ഞു. സ്നേഹിതന്മാർ ഓരോരുത്തരായി വന്നുചേൎന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. ഗവൎണ്ണരുടെ ആഗമനത്തെ കുറിച്ചു പൂൎവ്വാധികം അതിശയത്തിനോടും ചമൽക്കാരത്തോടും സംതൃപ്തിയോടുംകൂടി അദ്ദേഹം അവരോടെല്ലാം വീണ്ടും വീണ്ടും വൎണ്ണിച്ചുംകൊണ്ടിരുന്നു. ദീൎഘവിസ്താരംകൊണ്ടും, വൎണ്ണനാവിശേഷംകൊണ്ടും മററുംഗവൎണ്ണരുടെ സന്ദൎശനം ഏതാണ്ട് ഒരു പുരാണകാൎയ്യംപോലെ ആയിത്തീൎന്നു.

മററു സ്നേഹിതന്മാരെല്ലാം വിട്ടൊഴിഞ്ഞു. ഞാൻ തനിച്ചായി. ഞാൻ എന്റെ അഭിനിവേശത്തെ വളരെ താഴ്മയോടുകൂടി കൈലാസബാബുവിനെ അറിയിച്ചു. "എന്റെ സ്ഥിതിക്കു നിങ്ങളുടെ ശ്രേഷ്ഠകുടുംബവുമായി ഒരു വിവാഹബന്ധം ഉണ്ടാകുവാൻ മോഹിക്കുന്നത്—" എന്നിങ്ങിനെ ഞാൻ പറഞ്ഞു.

ഞാൻ "കുസുമ"യെ വിവാഹംചെയ്വാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നതായി കൈലാസബാബുവിന്നു സ്പഷ്ടമായി അറിഞ്ഞപ്പോൾ അദ്ദേഹം ആനന്ദതുന്ദിലനായി എന്നെ ഗാഢമായി ആശ്ലേഷിച്ച് "ഞാൻ ഒരു മഹാദരിദ്രനാണ്. ഇത്രവലിയ ഭാഗ്യം വരുമെന്നു ഞാൻ അശേഷം ആശിച്ചിരുന്നില്ല." എന്നിപ്രകാരം സഗൽഗദം പറഞ്ഞു.

ഇതിന്നു മുമ്പോ പിമ്പോ ഒരിക്കലും കൈലാസബാബു തന്റെ ദാരിദ്ര്യസ്ഥിതിയെക്കുറിച്ച് ആരോടും സമ്മതിച്ചിട്ടില്ല. അല്പം നിമിഷനേരത്തേക്കു മാത്രമാണെങ്കിലും, കൈലാസബാബു നയങ്ങരത്തിലെ ബാബുമാരുടെ കുലമഹിമയെ ഒട്ടെങ്കിലും വിസ്മരിച്ചു പ്രവൎത്തിച്ചതും ഇദംപ്രഥമമായിട്ടാണ്.

കണ്ടതല്ലാ കാൎയ്യം.

1.

"ജിക്രകോട്ട"യിലെ സെമിൻണ്ടാറായ "ബാബുകൃഷ്ണഗോപാലസൎക്കാർ" വാൎദ്ധക്യമായപ്പോൾ എസ്റ്റേററുമുഴുവനും തന്റെ പുത്രനെ ഏല്പിച്ച്, ഭക്തനായ ഒരു ഹിന്ദുവിനെപ്പോലെ ലോകവ്യവഹാരങ്ങളിൽനിന്നു വിരക്തനായി ശ്രീകാശിയിൽചെന്ന് ഒരു സന്ന്യാസിയുടെ നിലയിൽ ശിഷ്ടമുള്ള തന്റെ ജീവിതകാലത്തെ മോക്ഷസിദ്ധിക്കവേണ്ട പ്രവൃത്തികൾ ചെയ്യുന്ന നിലയ്ക്കു വിനിയോഗിക്കുന്നതിന്നു തീൎച്ചപ്പെടുത്തി. അദ്ദേഹം ഭവനം വിട്ടു പുറപ്പെട്ട അവസരത്തിൽ തന്നാട്ടുകാരായ സാധുക്കളും ദരിദ്രന്മാരുമെല്ലാം ദൃഷ്ടികണ്ണീർവാൎത്തുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തെ അനുയാത്രചെയ്തു. കലികാലവൈഭവത്താൽ സന്മാൎഗ്ഗനിഷ്ഠകൾക്കും സദാചാരങ്ങൾക്കും ശോചനീയമായ വിസ്മൃതി വന്നിട്ടുള്ള ഇക്കാലത്ത് ഇപ്രകാരം ഭക്തിവിശ്വാസങ്ങളുള്ള പുണ്യാത്മാക്കളെ എത്ര അപൂൎവ്വമായേ കാണുന്നുള്ളു എന്നു സകലരും ഐകകണ്ഠ്യേന അഭിപ്രായപ്പെട്ടു.

"കൃഷ്ണഗോപാല"ന്റെ പുത്രനായ "വിപിനവിഹാരി" ആധുനികസമ്പ്രദായത്തിൽ വിദ്യാഭ്യാസംചെയ്തിട്ടുള്ള ഒരു പരിഷ്കാരിയും ബി. എ. പാസ്സായിട്ടുള്ള ഒരു യുവാവും ആയിരുന്നു. മീശവളൎത്തി, സ്വൎണ്ണത്താൽ കെട്ടിച്ചിട്ടുള്ള കണ്ണട ധരിച്ചിരുന്നവനായ ആ ചെറുപ്പക്കാരൻ വളരെ ഗൌരവഭാവക്കാരനായിരുന്നു. അയൽപക്കത്തുള്ള അന്യന്മാരുടെ സഹവാസത്തെ അദ്ദേഹം ഇഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവിതം തീരെ കററമററതായിരുന്നു.

ആധുനികയുവാക്കന്മാരിൽ സാധാരണ കാണപ്പെടുന്ന ചാപല്യങ്ങൾ ഒന്നും അദ്ദേഹത്തെ തീണ്ടുകപോലും ചെയ്തിട്ടില്ല. ചുരുട്ടുവലിക്കയോ, ലഹരിസാധനങ്ങൾ ഉപയോഗിക്കയൊ ഉണ്ടായിട്ടില്ല. ശീട്ടുകളിയെക്കൂടിവെറുത്തിരുന്നു. താൻ നല്ല കനഭാവമുള്ളവനും ദൃഢനിശ്ചയമുള്ളവനും ആയിരുന്നു. കാഴ്ചയിൽ സൌമ്യനും ദയാലുവും ആയിരുന്നു എങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിൻെറ മനസ്സിന്നു നല്ല ഊക്കും ഉറപ്പും കാൎയ്യങ്ങൾക്കു വലിയ കരുത്തും കണിശവും ഉണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്വഭാവത്തിലുള്ള ഈ പ്രത്യേകതകൾ കുടിയാന്മാൎക്ക് അചിരേണ നാനാപ്രകാരേണ അനുഭവപ്പെട്ടു. തനിക്കു ന്യായമായി കിട്ടുവാനുള്ള പാട്ടം പലിശ മുതലായ സംഖ്യകളിൽ ഒരു പൈപോലും അദ്ദേഹം ഒരാൾക്കും വിട്ടുകൊടുത്തില്ല. ഇക്കാൎയ്യത്തിൽ അച്ഛനും മകനും തമ്മിൽ അജഗജാന്തരമുണ്ടായിരുന്നു. സംഖ്യകൾ തീൎക്കുവാനുള്ള അവധികൾക്ക് ഒരു ദിവസത്തെ നീക്കംപോലെങ്കിലും 'വിപിനവിഹാരി' അനുവദിച്ചില്ല.

താൻ എസ്റ്റേറ്റുഭരണം ഏറെറടുത്ത് അധികംദിവസം കഴിയുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ ഉദാരനും ധൎമ്മിഷ്ഠനും ആയ തൻെറ അച്ഛൻ വളരെ വസ്തുക്കൾ പല ബ്രാഹ്മണൎക്കും പാട്ടംകൂടി മേടിക്കാതെ വെറുതെ കൊടുത്തിരുന്നു എന്നും മററു പലൎക്കും വസ്തുക്കൾ വളരെ നേരിയപാട്ടന്നിന്നു ഏല്പിച്ചുകൊടുത്തിരുന്നു എന്നും ഉള്ള സംഗതികൾ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു. സാധുക്കളും നിരാലംബന്മാരും ആയ ജനങ്ങളുടെ ആവലാതികളും അപേക്ഷകളും ഉപേക്ഷിക്കുന്നതിന്നും അവരുടെ കാൎയ്യങ്ങളിൽ കണിശംകാണിക്കുന്നതിന്നും കൃഷ്ണഗോപാലനു സാധിച്ചിരുന്നില്ല. അത് അദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്വഭാവത്തിലുള്ള ഒരു ബലഹീനതയായിരുന്നു.

'വിപിനവിഹാരി' അതു ഒരിക്കലും സമ്മതിക്കയില്ലെ

ന്നു തീൎച്ചപ്പെടുത്തി. ഈവിധത്തിൽ തന്റെ സ്വത്തിന്റെ ആദായത്തിൽ വലിയ ഒരുഭാഗം തനിക്ക് ഉപയോഗപ്പെടാത്ത വിധത്തിൽ ദുൎവ്യയംചെയ്തുകൂടെന്നു അദ്ദേഹം നിശ്ചയിച്ചുറച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആലോചനകൾ ഇപ്രകാരമായിരുന്നു:—ഒന്നാമത് അച്ഛന്റെ ഔദാൎയ്യത്താൽ പാട്ടം കൂടാതെയും നേരിയപാട്ടത്തിലും ഏറ്റേറവസ്തുക്കൾ കൈവശംവെച്ചു തനിക്ക് ന്യായമായികിട്ടുവാനുള്ള ആദായങ്ങൾ അനുഭവിച്ചു സുഖിച്ചു കഴിയുന്ന കൂട്ടർ അപ്രകാരമുള്ള ഒരുദയയേയോ ഔദാൎയ്യത്തെയോ സഹായത്തെയോ അലേശവും അറിയാത്ത നികൃഷ്ടന്മാരാകുന്നു. അങ്ങിനെയുള്ളവരെ സഹായിക്കുന്നതു വാസ്തവത്തിൽ അലസതയെ പ്രോത്സാഹിപ്പിക്കുന്നതുപോലെ ആകുന്നു. രണ്ടാമത്, ചിലവുകൾ ഇപ്പോൾ വളരെ വൎദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നു. കാരണവന്മാരുടെ കാലങ്ങളിലായിരുന്ന രീതിയിലും, തോതിലും ഇപ്പോൾ ചിലവുകൾ ഒന്നും നിൎത്തുകയില്ല. ആവശ്യങ്ങളുടെ എണ്ണം വൎദ്ധിക്കുകയും വണ്ണംകൂടുകയും വില ഉയരുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. പഴയനിലയ്ക്കും, സ്ഥിതിയ്ക്കും ഇപ്പോൾ മാനത്തോടെ കഴിഞ്ഞുകൂടണമെങ്കിൽ പണ്ടത്തേക്കാൾ നാലിരട്ടി ചിലവുവേണ്ടിവരും. അതുകൊണ്ട് ഏതായാലും അച്ഛൻ ചെയ്തിരുന്നപോലെ കണ്ണുംകണക്കുമില്ലാതെ ദാനങ്ങളും, ധൎമ്മങ്ങളും തോന്നിയപോലെ ചെയ്യുന്നതിന്നു ഇപ്പോൾ നിൎവ്വാഹമില്ല. ആകയാൽ നിവൃത്തിയുള്ളിടത്തോളം വസ്തുക്കൾ ഒഴിപ്പിച്ചെടുക്കുകയും പഴയ അവകാശങ്ങളെ റദ്ദാക്കുകയും കൂടാതെ കഴികയില്ല

ഇപ്രകാരം ആലോചിച്ചുറച്ചു 'വിപിനവിഹാരി' തന്റെ കൎത്തവ്യങ്ങൾ എന്നു കരുതിയ നൂതനാഭിപ്രായങ്ങളെ നടപ്പിൽ വരുത്തുന്നതിന്ന് ഉടൻതന്നെ ശ്രമിച്ചു. താൻ നല്ല കൃത്യനിഷ്ഠയും കാൎയ്യത്തിൽ ധൈൎയ്യവും ഉള്ള

ഉറപ്പുപുള്ളിയായിരുന്നു. തന്റെ അധീനത്തിൽനിന്നുവേർപെട്ടുപോയിട്ടുള്ള നിലം പറമ്പുകൾ ഓരോന്നോരോന്നായും, കുറേശ്ശ കുറേശ്ശയായും മടങ്ങി തന്റെകൈവശത്തിൽ എത്തി. അച്ഛന്റെ പഴയ ഏൎപ്പാടുകളിൽ അപൂൎവ്വം ചിലതുമാത്രമേ മകൻ അനുവദിച്ചുള്ളു. അതുതന്നെയും തല്ക്കാലത്തേക്കുമാത്രവും ആയിരുന്നു.

തങ്ങളുടെ പഴയ അവകാശങ്ങളിൽനിന്നു ബഹിഷ്കൃതരാക്കപ്പെട്ട സാധുക്കളായ കുടിയാന്മാരുടെ ആവലാതികളും സങ്കടങ്ങളും തപാൽവഴിക്കെത്തി, ശ്രീകാശിയിൽ വിശ്രമിക്കുന്ന കൃഷ്ണഗോപാലന്റെ വിശ്രമതാവസ്ഥയ്ക്കു് വിഘ്നംവരുത്തി. അതിസങ്കടമുള്ളവരായ ചിലർ ആ ദൂരദേശത്തേക്കു ഒരു യാത്രതന്നെ ചെയ്തു തങ്ങളുടെ ആവലാതികളെല്ലാം നേരിട്ടുതന്നെ അച്ഛനെ ബോധിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. കൃഷ്ണഗോപാലൻ തന്റെ അതൃപ്തിയെ വെളിപ്പെടുത്തുന്ന ഒരു എഴുത്തു പുത്രനയച്ചു. കാലം മാറിയിരിക്കുന്നു എന്നും പഴയ തോതിൽ കഴിയുവാൻ ഇനി തരമില്ലെന്നും ആയിരുന്നു മകന്റെമറുപടി. പഴയ കാലങ്ങളിൽ സെമീന്ദാർമാൎക്കു കുടിയാന്മാരിൽനിന്നു പാട്ടം കൂടാതെതന്നെ സംഭാവനകളായും കാഴ്ചകളായുംമററും പല വരവുകളും ഉണ്ടായിരുന്നു എന്നും അതുകൊണ്ടു് അക്കാലങ്ങളിൽ പാട്ടത്തിന്റെ കാൎയ്യത്തിൽ അത്ര നിഷ്കൎഷിച്ചിട്ടാവശ്യമായിരുന്നില്ലെങ്കിൽ അതുകൊണ്ടു പറയത്തക്ക നഷ്ടമൊന്നും വരുവാനുണ്ടായിരുന്നില്ലെന്നും, എന്നാൽ ഇപ്പോൾ എല്ലാററിനും നിയമമുള്ളതുകൊണ്ടും പാട്ടം ഒഴിച്ചു കുടിയാന്മാരോടു് എന്തെങ്കിലും ആവശ്യപ്പെടുന്നതു നിയമവിരുദ്ധമായതുകൊണ്ടും പാട്ടത്തിന്റെ കാൎയ്യത്തിൽ കണിശവും കരാറും ആവശ്യമായി വന്നിട്ടുണ്ടെന്നും പുത്രൻ അച്ഛനെഴുതി അറിയിച്ചു. "നാം നമുക്കു ന്യായപ്രകാരം കിട്ടുവാനുള്ള പാട്ടത്തിന്റെ കാൎയ്യ

ത്തിൽ പ്രത്യേകം ദൃഷ്ടിവെക്കാത്തതാൽ പിന്നെ നമുക്ക് എന്താണുള്ളത്. പാട്ടം കൂടാതെ യാതൊന്നും നമുക്കു കുടിയാന്മാരിൽനിന്ന് ആവശ്യപ്പെട്ടുകൂടാ. അവർ തരികയും ഇല്ല. ആ സ്ഥിതിയ്ക്കു നമുക്കു പാട്ടം ഇളച്ചുകൊടുക്കുന്നതിനും വിട്ടുകൊടുക്കുന്നതിനും എങ്ങിനെ സാധിക്കും. ഇനിയുള്ള കാലം ജന്മിയും കുടിയാനും തമ്മിലുള്ള ബന്ധം കേവലം കരാറുപ്രകാരമേ ആയിരിക്കയുള്ളൂ. കരാറിൽനിന്ന് അണുവും ആടും തെറ്റുകയില്ല. ആകയാൽ നാം വെറുതെ ദാനങ്ങളും അനൗവങ്ങളും ശാശ്വതാവകാശങ്ങളും പഴയപോലെ അനുഭവിക്കുന്നതായാൽ നമുക്കു നമ്മുടെ സ്ഥാനത്തെ സ്വത്തുക്കൾ നിലനിർത്തുവാനും കുഡുംബമര്യാദയ്ക്കു മാലിന്യം കൂടാതെ കഴിക്കുവാനും നിവൃത്തിയില്ലാതെ വരും." എന്നിങ്ങനെയായിരുന്നു വിപിനവിഹാരിയുടെ മറുപടി അവസാനിച്ചിരുന്നത്.

കൃഷ്ണഗോപാലൻ വളരെ അസ്വസ്ഥചിത്തനായിത്തീന്നു. കാലം മാറിയതിൽ അദ്ദേഹത്തിന് അസഹ്യത തോന്നി "കൊള്ളാം, കൊള്ളാം, ചെറുപ്പക്കാർ വൃദ്ധന്മാരെക്കാൾ അറിവുണ്ടായിരിക്കാം; ഞങ്ങളൊക്കെ പഴമക്കാരല്ലേ; ഞങ്ങളുടെ കാലം കഴിഞ്ഞു ഈ പരിഷ്കാരകോലാഹലത്തിൽ ഞങ്ങൾക്കു സ്ഥാനം എവിടെ? ഞാൻ എന്തെങ്കിലും കടന്നു പ്രവർത്തിക്കുന്നതായാൽ എന്റെ പുത്രൻ എസ്റ്റേറ്റു ഉടനെതന്നെ വിട്ടൊഴിഞ്ഞുകളയും; അപ്പോൾ എനിക്കു വീണ്ടും മടങ്ങേണ്ടിവരും; അതെന്തായാലും വേണ്ട. എന്റെ ആയുസ്സിൽ ഇനി ബാക്കിയുള്ള ചില്ലറ ദിവസങ്ങളെ ഞാൻ ദേവസേവകൊണ്ടുതന്നെ കഴിക്കേണമെന്നാണ് ഉദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ളത്. അതിന്ന് ഒന്നുകൊണ്ടും വിഘ്നം വരുത്തിക്കൂടാ. എനിക്ക് ഇനി ഒന്നും കഴികയില്ല. എല്ലാം അവന്റെ ഇഷ്ടംപോലെ ആയിക്കൊള്ളട്ടെ" എന്നിപ്രകാരം ആ വൃദ്ധൻ ആലോചിച്ചു.

II

കാൎയ്യവും കാലവും അങ്ങനെ കഴിഞ്ഞു. കോടതിയിൽ വ്യവഹരിച്ചും പുറമെ അത്രയുംകൂടി സുകരമല്ലാത്ത നയങ്ങളെ പ്രയോഗിച്ചും വിപിനവിഹാരി ഏൎപ്പാടുകളെല്ലാം ശരിപ്പെടുത്തി. കേവലം ഭയംകൊണ്ടു് മാത്രം വളരെ കുടിയാന്മാർ വഴിപ്പെട്ടു. "മിസ്രാബീബി" എന്ന ഒരു മഹമ്മദീയസ്ത്രീയുടെ മകനായ "അസിംഡീൻ" എന്നൊരുവൻ മാത്രം 'ഏടത്തടിച്ചു്' വഴിപ്പെടാതെ ചെറുത്തുനിന്നു.

വിപിനവിഹാരി, അവന്റെ നേരെ അത്യന്തം കോപിച്ചു. ബ്രാഹ്മണൎക്കു തന്റെ അച്ഛൻ പാട്ടംകൂടാതെയോ ചുരുങ്ങിയപാട്ടത്തിന്നോ വസ്തുക്കൾകൊടുത്തതിന്നു് വല്ലകാരണവും പറയാം. എന്നാൽ ഈ മഹമ്മദന്നു് ഇത്ര വളരെ വസ്തുക്കൾ ആ വിധത്തിൽ കൊടുത്തിട്ടുള്ളതിന്റെ ഉദ്ദേശമോ, ആവശ്യമോകാൎയ്യമോ വിപിനന്നു് തിരെമനസ്സിലായില്ല. എത്രആലോചിച്ചിട്ടും ആ സംഗതി ഒരു കടംകഥയായിത്തന്നെതോന്നി. അവനാരാണു്. വളരെഎളിയസ്ഥിതിയിൽകിടന്നിരുന്ന ഒരുമഹമ്മദ് വിധവയുടെ മകൻ! അടുത്തു ഏതോ ഒരു ഗ്രാമസ്കൂളിൽ ചേൎന്നു കുറെച്ചു എഴുതുവാനും വായിക്കുവാനും പഠിച്ചിട്ടുള്ളതുകൊണ്ടു് അഹങ്കരിച്ചു സൎവ്വജ്ഞപീഠം കേറി ഞെളിയുന്ന ഒരു ധിക്കാരി! ലോകം മുഴുവൻ അവന്നു പുല്ലു്. വിപിനന്നു കാൎയ്യം തീരെ ഉത്സാഹമായിത്തീൎന്നു.

തന്റെ കാൎയ്യസ്ഥന്മാരെ വിളിച്ചു് "അസിംഡീന്റെ" കൈവശത്തിലുള്ള വസ്തുക്കളെക്കുറിച്ചു് പ്രത്യേകം അന്വേഷണംചെയ്തു. വളരെ കൊല്ലങ്ങൾക്കുമുമ്പു ബാബു കൃഷ്ണഗോപാലസർക്കാർതന്നെ ആണു് ആ വസ്തുക്കൾ എല്ലാം അവന്റെ കുടുംബത്തിലേക്കു് ഏല്പിച്ചുകൊടുത്തതെന്നും അതിന്നുള്ള കാൎയ്യമോ, കാരണമോ, യാതൊന്നും ഇവൎക്ക

റിവില്ലെന്നും മാത്രമേ കാൎയ്യസ്ഥന്മാരുടെ അടുക്കൽനിന്നു 'വിപിന'ന്നു ഗ്രഹിയ്ക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞുള്ളു. സാധ്വിയുംഅനാഥയും ആയ ആ വിധവയുടെ സങ്കടങ്ങളും അരിഷ്ടങ്ങളും കണ്ടും കേട്ടും ദയാലുവായ സെമീണ്ടാൎക്കു മനസ്സലിവുതോന്നീട്ടായിരിക്കണം പക്ഷെ അപ്രകാരം ചെയ്തതെന്നുഅവർ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു.

എന്തായാലും ആ ഔദാൎയ്യം അസ്ഥാനത്തിലായി എന്നും ആക്കൂട്ടർ അത്രയും സ്നേഹത്തേയും സഹതാപത്തേയും അൎഹിക്കുന്നില്ലെന്നും വിപിനവിഹാരി തീൎച്ചപ്പെടുത്തി. കഴിഞ്ഞകാലങ്ങളിലെ അവരുടെ കഷ്ടാരിഷ്ടങ്ങളെക്കുറിച്ച് വിപിനന്നു ഒററിവും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അവരുടെ ഇപ്പോഴത്തെ സുഖാവസ്ഥയും അതോടുകൂടി കാണപ്പെടുന്ന 'അഹമതിയും' വിപിനനെ കോപാന്ധനാക്കുകയും തന്റെ പൂൎവ്വാത്മാവായ അച്ഛന്റെ ഔദാൎയ്യത്തേയുംസാധുസ്നേഹത്തേയും അവർ ദുൎവ്വ്യയംചെയ്തു ധൂൎത്തന്മാരായി തീൎന്നു എന്നുവിപിനവിഹാരിയ്ക്കു ബോധപ്പെടുകയും ചെയ്തു. "അസിംഗ്രീൻ" വാസ്തവത്തിൽ കുറെ ധിക്കാരിയും ആയിരുന്നു. തന്റെ ആയുസ്സുകളഞ്ഞാലും വേണ്ടില്ല, തന്റെ കൈവശമുള്ള വസ്തുക്കളിൽ നിന്നു ഒരിഞ്ചുപോലും മടക്കികൊടുക്കുന്നതല്ലെന്നു അവൻ ശപഥംചെയ്തു. നേരിട്ടുയുദ്ധവുംതുടങ്ങി. സാധ്വിയും വൃദ്ധയും ആയ വിധവ മകനെ സമാധാനപ്പെടുത്തുവാൻ വളരെ ശ്രമിച്ചു. "എന്റെമകനെ! സെമീണ്ടാരോടു മല്ലടിച്ചിട്ടു ഫലമൊന്നും ഇല്ല. അവരുടെമനസ്സുകൊണ്ടാണുനാം ഇതുവരെ ജീവിച്ചുപോന്നതു. ഇനിയുംഅവരുടെ സഹായം തന്നെവേണം. പണ്ടത്തെപ്പോലെ സഹായിക്കയില്ലെങ്കിൽ ഉള്ളതുകൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെടണം. അദ്ദേഹം ആവശ്യപ്പെടുന്ന വസ്തുക്കൾ മടക്കി കൊടുത്തേക്കൂ". ഏവംവിധമെല്ലാം ആ സ്ത്രീ മകനെ ഉപദേശിച്ചു. 'അമ്മയ്ക്കു' ഈവക വിഷ

ങ്ങളെപ്പററി എന്തറിയാം; അതൊക്കെ ഞാൻ നേരെയാക്കിക്കൊള്ളാം" എന്നായിരുന്നു മകന്റെ ഉത്തരം.

"അസിംഢി"ന്റെ പേരിൽ "വിപിനവിഹാരി" ഇടയ്ക്കിടെ കേസുകൾകൊടുത്തു. ഒന്നൊന്നായി അവൻ തോല്ക്കുവാനും തുടങ്ങി. 'വിഹാരി' ജയിക്കുംതോറും 'അസിംഢി'ന്റെ അഹങ്കാരവും വർദ്ധിച്ചു. ഒന്നും വിട്ടുകൊടുക്കാതെ കഴിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചതിന്റെ ഫലമായി എല്ലാം കളയേണ്ടിവന്നു.

ഒരുദിവസം ഉച്ചയ്ക്കു 'മിസ്രബീബി' (അസിംഢീന്റെ അമ്മ) തന്റെ മകൻ അറിയാതെ അവരുടെ തോട്ടത്തിൽനിന്നു കുറെ പഴങ്ങളും പച്ചക്കറിസാമാനങ്ങളും ശേഖരിച്ചു സ്വകാര്യമായി ബാബു വിപിനവിഹാരിയെ പ്രാപിച്ച് കാഴ്ചവെച്ച് ഒന്നു കണ്ടു സംസാരിക്കുന്നതിന്നു ചെന്നു. മാതൃവാത്സല്യത്തോടുകൂടി അവർ വിഹാരിയെ സ്നേഹപുരസ്സരം കടാക്ഷിച്ച് ഇപ്രകാരം അറിയിച്ചു:-- "അമ്മ! എന്റെ പുത്രനായ അവിടുത്തെ അനുഗ്രഹിക്കട്ടെ. 'അസിം'നെ ഉപദ്രവിക്കരുത്. അതു അവിടേയ്ക്കു ഒന്നുകൊണ്ടും യുക്തമല്ല. അവിടുത്തെ സംരക്ഷണയ്ക്കു ഞാൻ അവനെ വിട്ടുവെച്ച് സകല ഭാരവും അവിടെ ഏല്പിക്കുന്നു. അവനെ രക്ഷിക്കുന്നതിന്ന് അവിടുന്നു കടപ്പെട്ടവനാണെന്നുതന്നെ വിചാരിക്കണം. അവിടുത്തെ ഒരു സഹോദരനെപ്പോലെ അവനെ കരുതണം. അവിടുന്നു വിത്തത്തിൽ കുബേരനാണ്. അതിൽനിന്നു ലഘുവായ ഒരു ഓഹരി അവനു കൊടുക്കുന്നതിൽ വ്യാകുലപ്പെടുവാനില്ല."

വായാടിയായ ഈ വിധവയുടെ ചിരപരിചയവും സമത്വവും നടിച്ചുകൊണ്ടുള്ള സംസാരം വിഹാരിയുടെ ഈർഷ്യകോപങ്ങൾക്കു സീമയില്ലാതാക്കി. "എന്റെ അ

മ്മെ! നിങ്ങൾക്ക് ഈവക സംഗതികളെക്കുറിച്ചു എന്തെങ്കിലും അറിയാമൊ? നിങ്ങൾക്ക കാൎയ്യസംബന്ധമായി എന്തെങ്കിലും പറയുവാനുണ്ടെങ്കിൽ അതിലേക്ക നിങ്ങളുടെ മകനെ എന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കു അയയ്ക്കു. അതാണ് നല്ലത്” എന്ന ഒരുവിധം മുഷിപ്പിക്കാതെ വിഹാരി ഉത്തരം പറഞ്ഞു.

തനിക്ക കാൎയ്യസംബന്ധമായി സംസാരിക്കുന്നതിന്ന വേണ്ട പ്രാപ്തിയും അറിവും ഇല്ലെന്ന ഒന്നാമതായി തന്റെ സ്വന്തം പുത്രനിൽനിന്നും ഇപ്പോൾ വീണ്ടും സെമിണ്ടാറിൽനിന്നും കേൾക്കുവാൻ ഇടയായതുകൊണ്ട് ആ സാധുസ്ത്രീ വ്യസനിച്ചു കണ്ണുനീർവാൎത്തുകൊണ്ടും അള്ളായെ പ്രാൎത്ഥിച്ചുംകൊണ്ടും വിഷാദത്തോടെ വീട്ടിലേക്ക തിരിച്ചു.

III

കേസ്സുകൾ അതിന്റെ തരത്തിൽ നടന്നുംകൊണ്ടിരുന്നു. വ്യവഹാരങ്ങൾ ക്രിമിനൽ കോടതിയിൽനിന്ന സിവിൽകോടതിയിൽ എത്തി. ഹൈക്കോർട്ടുവരെ കേസ്സു നടത്തി. ഹൈക്കോർട്ടിൽ “ആസിംഡിന്ന്” അല്പം വിജയം ഉണ്ടായി എങ്കിലും അപ്പോഴേക്കും ആസിം കടത്തിൽ കഴുത്തോളം മുങ്ങി, ഒന്നര കൊല്ലത്തെ കേസ്സു കഴിഞ്ഞപ്പോഴേക്കും കടക്കാരെക്കൊണ്ടുള്ള ശല്യം സഹിക്കവയ്യാതായി. അവർ ഈ തരംനോക്കി ആസിന്റെ പേരിൽ വിധി സമ്പാദിക്കുകയും അവന്നുള്ള സകല വസ്തുക്കളും ലേലത്തിന്ന വെപ്പിക്കുകയുംചെയ്തു. ലേലത്തിന്നുള്ള തിയ്യതിയും പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി.

അന്നൊരു തിങ്കളാഴ്ചയായിരുന്നു. വെള്ളം കവിഞ്ഞൊഴുകുന്ന ഒരു നദീതീരത്തായിരുന്നു ഗ്രാമച്ചന്ത. ചന്തസമയത്തേക്ക ഗ്രാമക്കാർ മുഴുവനും ഒന്നിച്ചുകൂടി നദീതീരത്തും വഞ്ചികളിലുമായി കൊള്ളക്കൊടുക്കകൾ ലഹളയായി നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. നല്ലതിരക്കുണ്ടായിരുന്നു. ആകാ

ശത്തു കാൎമ്മേഘങ്ങൾ നിറഞ്ഞിരുന്നു. മഴ പേടിച്ചു വെളിയിലുള്ള ഷാപ്പുകാരെല്ലാം ചെറിയ മുളങ്കാലുകൾ നാട്ടി കുടാരശ്ശീലകൾകൊണ്ടു ചെറിയ മേൽക്കട്ടികൾ തീൎത്തു. ചന്തയ്ക്കു ആസീമും വന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ഒരു ചെമ്പുനാണ്യം പോലും അവന്റെ പക്കൽ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ഷാപ്പുകാർ ആരും പണ്ടത്തെപ്പോലെ ഇപ്പോൾ അവനു കടംകൊടുക്കയില്ല. അച്ഛന്റെ കയ്യിൽ ഒരു ഓട്ടത്താലിയും മോതിരവും ഉണ്ടായിരുന്നു. അതുകൾ പണയംകൊടുത്തു് അത്യാവശ്യമുള്ള സാമാനങ്ങൾ വാങ്ങുവാനാണു് അവൻ വന്നതു്.

ഉച്ചതിരിഞ്ഞപ്പോൾ ബാബുവിപിനവിഹാരി ആയുധ പാണികളായ രണ്ടുമൂന്നു പരിചാരകന്മാരോടുകൂടി തനിക്കു പതിവുള്ള സായന്തനസഞ്ചാരത്തിനു പുറപ്പെട്ടു. ബഹളംകേട്ടു് അദ്ദേഹം ചന്തസ്ഥലത്തേക്കു ചെന്നു. അവിടെ വെച്ചു സമീപസ്ഥനായ ഒരു എണ്ണക്കച്ചവടക്കാരനോടു വിലനിരക്കിനെപ്പറ്റിയും മറ്റും സ്നേഹമമതയോടെ ചോദിച്ചു. പെട്ടെന്നു എവിടെയോ നിന്നിരുന്ന "ആസീംഢീൻ" അവന്റെ കയ്യിലുണ്ടായിരുന്ന കത്തിയും ഉയൎത്തിക്കൊണ്ടു് ഒരു പുലിയെപ്പോലെ ഗൎജ്ജിച്ചു് വിഹാരിയുടെ നേൎക്കു പാഞ്ഞടുത്തു. ചന്തസ്ഥലത്തെ ആളുകൾ എടയ്ക്കുവെച്ചു് അവനെ തടയുകയും അവനെ നിരായുധനാക്കുകയും ചെയ്തു. ഉടനെ ആളുകൾ അവനെ അടുത്തുണ്ടായിരുന്ന പോലീസുകാരെ ഏല്പിച്ചുകൊടുത്തു. ചന്ത പഴയപോലെ നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു.

ഈ സംഭവം വാസ്തവത്തിൽ വിഹാരിയുടെ മനസ്സിൽ സന്തോഷത്തെ ഉളവാക്കിയില്ലെന്നു ധൈൎയ്യപ്പെട്ടു പറഞ്ഞുകൂടാ. നാം വേട്ടയാടി ഓടിക്കുന്ന മൃഗം പെട്ടെന്നു തിരിഞ്ഞുനിന്നു് എതിൎക്കുന്നതായാൽ അതു തീൎച്ചയായിട്ടും അത്ര രസാവഹമായ സംഗതിയല്ല. 'കാട്ടുകള്ളൻ, അവനെ ഇപ്പോൾ എനിക്കു പിടികിട്ടി' എന്നിങ്ങിനെ വിപിനന്റെ

തന്നെത്താൻ പറഞ്ഞു. വിപിനവിഹാരിയുടെ വീട്ടിലെ സ്ത്രീകൾ ഈ സംഭവത്തെക്കുറിച്ചു കേട്ടപ്പോൾ "നിഷ്ഠുരനായ കലപാതകൻ എന്തധികാരം. ആളുകൾ അവനെ തക്ക സമയത്തു കടന്നുപിടിച്ചതു് ഈശ്വരാനുഗ്രഹംതന്നെ" എന്നൊക്കെ പറഞ്ഞു. ഉടനെ അവനെ കോടതിയിൽ നിന്നുചിതമായ വിധത്തിൽ ശിക്ഷിക്കുമല്ലൊ എന്നു അവർ സമാധാനപ്പെട്ടു.

ആ ഗ്രാമത്തിൽതന്നെ മറെറാരുഭാഗത്തുള്ള ഒരു ചെറിയ വീട്ടിൽ ഒരു വിധവ മാത്രമെ ഉള്ളു. അന്നു് ആ വീട്ടിൽ കഞ്ഞി വെച്ചിട്ടുകൂടിയില്ല. ദാരിദ്ര്യവും സന്താപവും ആ ഭവനത്തിൽ അധിവസിക്കുന്നു. ആ വിധവ വളരെ വ്യസനിച്ചു കരയുന്നുണ്ട്. അവൾക്കു ഒരു പുത്രൻ മാത്രമേ ഉള്ളു. അവൻ ചന്തയ്ക്കുപോയിട്ടു് ഇതുവരെ മടങ്ങി എത്തീട്ടില്ല. നേരം അർദ്ധരാത്രിയായിട്ടും മകൻ വരുന്നില്ല. ഒടുവിൽ സങ്കടകരമായ ആ വർത്തമാനം, തന്റെ മകനായ 'ആസീം' തടവുകാരനാണെന്നുള്ള ആ ദുസ്സഹമായ വർത്തമാനം, അവൾ അറിഞ്ഞു. ഗ്രാമക്കാർ എല്ലാം "ആസീ"മിന്റെ വർത്തമാനം ചന്തപിരിഞ്ഞു വീട്ടിലെത്തിയപ്പോഴെക്കു മറന്നു. അവരെല്ലാം യഥാവസരം അത്താഴം കഴിച്ചു സുഖനിദ്രയെ പ്രാപിച്ചു. എന്നാൽ ഇതാ പുകയുന്ന ഒരു ചിമ്മിനിവിളക്കിന്നു സമീപം "തോലിൽ പൊതിഞ്ഞുവെച്ചിട്ടുള്ള ഒരു അസ്ഥികൂടം"പോലെ വയസ്സുകൊണ്ടും, ക്ഷീണംകൊണ്ടു, ദാരിദ്ര്യംകൊണ്ടും ദുഃഖിക്കുന്ന ഒരു സ്ത്രീ മാത്രം നിസ്സഹായയായി, നിരാലംബയായി, കണ്ണുനീർ വാർത്തുംകൊണ്ടു, അള്ളായെ വിളിച്ചു നിലവിളിക്കുന്നു.

IV.

മൂന്നുദിവസം കഴിഞ്ഞു പിറേറന്നു ആസീമിന്റെ കേസ് ഡിപ്യൂട്ടിമജിസ്ട്രേട്ടിന്റെ മുമ്പാകെ വിചാരണയ്ക്കു

വെച്ചിരിയ്ക്കുന്നു. വിഹാരി പ്രധാനപ്പെട്ട ഒരു സാക്ഷിയാണ്. ഇതുവരെ "ജിഗ്രാകാട്ട"യിലെ സെമിണ്ടാർമാർ ഒരിക്കലും സാക്ഷിയായി കൂട്ടിൽ കേറീട്ടില്ല. അതൊന്നും സാരമില്ലെന്നു വിഹാരി തീൎച്ചപ്പെടുത്തി.

വിചാരണദിവസം നിശ്ചിതസമയത്ത് വലിയ ആഡംബരത്തോടുകൂടി ഒരു പല്ലക്കിൽ കയറി വിഹാരി പരിവാരസമേതം കോട്ടിൽ എത്തി. അദ്ദേഹം കസവുതുണികൊണ്ടുള്ള ഒരു തലപ്പാവു ധരിച്ചിരുന്നു. കട്ടിസ്വൎണ്ണംകൊണ്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ട വാച്ചിന്റെ ചങ്ങല മാറിൽ കിടന്നാടിയിരുന്നു. മജിസ്ത്രേട്ട് അദ്ദേഹത്തിന് സ്വാഗതം പറഞ്ഞു. അടുത്തുതന്നെ പ്രത്യേകം ആസനംകൊടുത്തു. കോടതിനിറയെ ജനങ്ങൾ തിങ്ങിക്കൂടിയിരുന്നു. അടുത്തകാലത്തൊന്നും ഇതുമാതിരി പൊതുജനശ്രദ്ധയെ ആകർഷിച്ച ഒരു കേസ്സ് ആ പ്രദേശത്തുണ്ടായിട്ടില്ല.

കേസ്സു വിചാരണയ്ക്കെടുക്കാനായിരുന്ന സമയമടുത്തതോടുകൂടി ആരോ ഒരാൾ കണ്ടാൽ ഒരു സന്യാസിയുടെ പരിചാരകനാണെന്നു തോന്നും,—വളരെ ധൃതിയിൽ കോടതിമുറിയിലേക്കു കടന്നുവന്നു വിഹാരിയുടെ സമീപത്തെത്തി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചെവിയിൽ എന്തോ ചിലതെല്ലാം മന്ത്രിച്ചു. വിഹാരി ഉടനെ പരിഭ്രമിച്ചു എഴുന്നേല്ക്കുകയും മജിസ്ത്രേട്ടിനോടു കുറച്ചു സമയത്തേക്കു അനുവാദം വാങ്ങി കോടതിവിട്ടു പുറത്തിറങ്ങുകയും ചെയ്തു. വിഹാരി പുറത്തു പറമ്പിലെത്തിയപ്പോൾ കുറെ ദൂരെ ഒരു ആൽമരത്തിന്റെ ചുവട്ടിൽ "നാമാവലി വസ്ത്രംകൊണ്ടു മൂടിപ്പുതച്ചു വളരെ മാലകൾ ധരിച്ചു വ്യസനഭാവത്തിൽ നില്ക്കുന്ന സന്യാസിയായ തന്റെ അച്ഛനെ കണ്ടു! ലോലങ്ങളായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കവിളുകൾ കഴുകിയുള്ള ഒരു രുദ്രാക്ഷമാലയിലെ കുരുക്കളിൽ സാവധാനം പൊഴിയുന്നുണ്ട്. അദ്ദേഹ

ത്തിന്റെ മുഖത്ത് ഒരു മുമുക്ഷുവിന്റെ പ്രശാന്തഗംഭീര ഭാവം സ്ഫുരിക്കുന്നുണ്ട്. എന്തെന്നില്ലാത്ത ഒരു ദിവ്യതേജസ്സ് കണ്ണുകളിൽ വിളങ്ങുന്നുണ്ട്.

നവീനസമ്പ്രദായത്തിൽ കാലുറകളും കുപ്പായങ്ങളും ധരിച്ച് അതിനു പുറമേ ഒരു 'ഗൌൺ' കൂടി അണിഞ്ഞിട്ടുള്ള ബാബുവിപിനബിഹാരി കഴിയുന്നത്ര വേഗം നടന്ന് അച്ഛന്റെ അടുത്തെത്തി അദ്ദേഹത്തെ സാഷ്ടാംഗം നമസ്കരിച്ച് അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാലടികളെ വിശാലമായ തന്റെ ലലാടപ്രദേശത്തോടു ചേർത്തു ചുംബിച്ചു. തദവസരത്തിൽ തന്റെ ശിരസ്സിനെ അലങ്കരിച്ചിരുന്ന തലപ്പാവു ഉയർന്നിരിക്കുന്ന നാസികയെ തടവിക്കൊണ്ടു താഴെ വീഴുകയും കുപ്പായക്കീശയിൽനിന്നു വാച്ചു പുറത്തുചാടി പിടിവിട്ടിട്ടില്ലാത്ത സ്വർണ്ണച്ചങ്ങലയുടെ തലയ്ക്കൽ അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും ആടുകയും ചെയ്തു. വിഹാരി ഉടനെ എഴുന്നേററ് ഉടുപ്പെല്ലാം ശരിപ്പെടുത്തി അടുത്തുള്ള തന്റെ വക്കീലിന്റെ കോടതിമുറിയിലേക്കു പോകാമെന്നും അവിടെവെച്ചു സംസാരിക്കാമെന്നും അച്ഛനെ അറിയിച്ചു.

"വേണ്ടാ, എനിക്കു പറവാനുള്ളത് ഇവിടെനിന്നുതന്നെ ക്ഷണം പറഞ്ഞേക്കാം" എന്നു കൃഷ്ണഗോപാലൻ മറുപടിപറഞ്ഞു. ഇതിനിടയ്ക്കു അവിടെ ആളുകൾ കൂടി വന്നുചേർന്നു. വിഹാരിയുടെ ഭൃത്യന്മാർ അവരെ എല്ലാം പ്രയാസപ്പെട്ടു അകറ്റിനിർത്തി. "ആസീമിനെ വിട്ടയക്കുന്നതിന്നു നിന്നാൽ കഴിയുന്നതെല്ലാം നീ ചെയ്യണം. അവന്റെ അടുക്കൽനിന്നു വീണ്ടെടുത്തിട്ടുള്ള വസ്തുക്കൾ എല്ലാം അവന്നു തന്നെ തിരിയെ കൊടുക്കണം" എന്നാണ് അച്ഛൻ പിന്നെ പറഞ്ഞത്. അത്ഭുതപാരവശ്യത്തോടുകൂടി വിഹാരി പറഞ്ഞു. "എന്റെ പ്രിയപിതാവേ! ഇതുപറയുവാനാണോ അവിടുന്നു ഇത്ര കഷ്ടപ്പെട്ട് ഈ വഴിയെല്ലാം ഇ

ന്നോട്ട വന്നത്. അവൻ എന്തുകാരണംകൊണ്ടാണ് ഇപ്രകാരം അവിടുത്തെ പ്രത്യേകസ്നേഹത്തിന്നുപാത്രമായിത്തീർന്നിട്ടുള്ളതെന്നു ദയവുചെയ്തു എന്നോട്ട പറയാമോ?”

അതറിയുന്നതുകൊണ്ടു എന്റെ മകനേ! നിനക്കു എന്താണ് വിശേഷിച്ചൊന്നു സിദ്ധിക്കുവാനുള്ളത്?

“മറെറാന്നുമല്ല! അച്ഛാ! അന്തർവ്വസ്ഥന്മാർ അർഹന്മാരല്ലെന്നു അറിഞ്ഞതുകൊണ്ടു അവരുടെ വളരെ പഴയ അവകാശങ്ങളെ ഞാൻ ദുർബ്ബലപ്പെടുത്തി. ആ കൂട്ടത്തിൽ വളരെ ബ്രാഹ്മണരും ഉണ്ടായിരുന്നു. അതൊന്നും അവരിൽ ആരെക്കുറിച്ചും അച്ഛൻ ഒരു വാക്കുപോലും പറഞ്ഞില്ല. പിന്നെ ഇപ്പോൾ ഈ മഹമ്മദീയന്റെ കാര്യത്തിൽ ഇത്ര ജാഗ്രത എന്തുകൊണ്ടാണ്? ഇതുവരെ നടന്ന സംഗതികൾ ആലോചിച്ചാൽ, അവയെല്ലാം എല്ലാവർക്കും അറിവുള്ളതുകൊണ്ട്, ഞാൻ ഈ കേസിൽ നിന്നു പിന്മാറി വസ്തുക്കൾ എല്ലാം അവനുതന്നെ മടക്കിക്കൊടുക്കുന്നതായാൽ ജനങ്ങൾ എന്തു പറയും? വല്ലവരും അതിനെപ്പററി എന്നോട്ട ചോദിക്കുന്നതായാൽ ഞാൻ എന്തു സമാധാനം പറയും?” കൃഷ്ണഗോപാലൻ കുറെ നേരത്തേക്കു ഒന്നും മിണ്ടിയില്ല. “മൌനാദിലംഘനവിധിസ്തു” അദ്ദേഹം അസമർത്ഥനായി. കയ്യിലുണ്ടായിരുന്ന മാലയിലെ കുരുക്കളെ താനെ വിറയ്ക്കുന്ന കൈവിരലുകളാൽ അദ്ദേഹം തുരുതുരെ എണ്ണുവാൻ തുടങ്ങി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേത്രങ്ങളിലെ ദീപ്തി അസ്തമിക്കയും പെട്ടെന്നു വെള്ളം നിറഞ്ഞതിനാൽ കാഴ്ച മങ്ങുകയും ചെയ്തു. ശരീരമെല്ലാം വിറച്ചു ഗൽഗദത്തിൽ അസ്ഫുടാക്ഷരങ്ങളിൽ അദ്ദേഹം ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:— ആകസ്മികമായ നിന്റെ ഈ പ്രവൃത്തിയെക്കുറിച്ചു ജനങ്ങൾ എന്തെങ്കിലും ചോദിക്കുന്നതായാൽ “അസീംഖാൻ എന്റെ പുത്രനും നിന്റെ സഹോദരനും ആണെന്നുതന്നെ പറഞ്ഞിരിക്കും.”

"എന്ത്!! ആ മഹാമതീയവിധിയുടെ മകനോ?" എന്ന വിഹാരി തന്റെ അവിശ്വാസത്തെ പ്രദർശിപ്പിച്ചു. "അതേ, എന്റെ മകനേ" എന്നായിരുന്നു അയ്യന്റെ ശാന്തമായ മറുപടി.

ഈ വർത്തമാനം വിഹാരിയെ അത്ഭുതപരതന്ത്രനാക്കിത്തീർത്തു. കുറെ സമയത്തേക്കു വിഹാരിയും ഒന്നും മിണ്ടിയില്ല. അല്പംകഴിഞ്ഞ് വിഹാരി "ആട്ടെ അയ്യാ! നമുക്കു വീട്ടിലേക്കു പോകുക. അവിടെ വച്ചു ആ വിഷയത്തെക്കുറിച്ചു സംസാരിക്കാം" എന്ന് ഒരുവിധം പറഞ്ഞൊപ്പിച്ചു. "ഇല്ല, എന്റെ മകനേ! ഞാൻ ഈശ്വരസേവ ചെയ്യുന്നതിനു വേണ്ടി ഒരിക്കൽ ഭവനത്തെയും ബന്ധുക്കളേയും വിട്ടുപിരിഞ്ഞു. ഇനി തിരിയെ മടങ്ങുന്നതിനു സാധിക്കയില്ല. ഞാൻ ഇപ്പോൾതന്നെ ശ്രീകാശിയിലേക്കു പോകുന്നു. സംഗതികൾ ഞാൻ നിന്നെ ധരിപ്പിച്ചു. ഇനി നീ നിനക്കു യുക്തമെന്നു തോന്നുംവിധത്തിൽ പ്രവൃത്തിച്ചുകൊൾക" ഇത്രയും പറഞ്ഞു അയ്യർ തന്റെ രണ്ടു കൈകളും വിഹാരിയുടെ ശിരസ്സിൽ അർപ്പിച്ച് അവനെ അനുഗ്രഹിക്കയും ധാരയായി ഒഴുകുവാൻ തുടങ്ങിയിരിക്കുന്ന കണ്ണുനീർ തുടച്ച് വിറമാറാത്ത കാലുകളാൽ മന്ദമന്ദം നടന്ന് അദ്ദേഹം സ്ഥലം വിട്ടു പോകയുംചെയ്തു.

വിപിനവിഹാരി പരിഭ്രമം തീർന്നപ്പോൾ കൃഷ്ണഗോപാലൻ പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. വിഹാരി കിംകർത്തവ്യതാവിമൂഢനായി കുറെ സമയംകൂടി അവിടെത്തന്നെ അമ്പരന്നുനിന്നു. "ഹാ-ഗുരുജനങ്ങളുടെ ഭക്തിയും സദാചാരവും എല്ലാം അപ്പോൾ ഇത്രയ്ക്കു ഉള്ളു അല്ലേ!" എന്നു അദ്ദേഹം തന്നത്താൻ അറിയാതെ പറഞ്ഞുപോയി. വിദ്യാഭ്യാസത്തിലും സദാചാരനിഷ്ഠയിലും താൻ അയ്യനേക്കാൾ എത്ര മേലേ നില്ക്കുന്നു എന്ന് വിഹാരി അഭിമാന

പ്പെട്ടു. ഒരുത്തന്റെ ജീവിതത്തെ നയിക്കുന്നതിൽ എപ്പോഴും മുൻനിർത്തി പ്രവൃത്തിക്കുന്നതിന്ന് ഒരു മാതൃകയോ ദൃഢനിശ്ചയമോ ഇല്ലാഞ്ഞാൽ വരുന്ന ഉത്തമമാറ്റ്വിഭ്രമണം ഇപ്രകാരമാണെന്ന വിഹാരി തന്നെത്താൻ ആലോചിച്ചു.

വിപിനവിഹാരി തിരിയെ കോട്ടമുറിയിൽ കടന്നപ്പോൾ പോലീസുകാരാൽ പരിവൃതനായ "ആസീം" വിസ്താരത്തെ കാത്തും അതിന്ന തയ്യാറായും നില്ക്കുന്നതുകണ്ടു. അവന്ന് വളരെ പരവശതയും ക്ഷീണവും ഉണ്ടായിരുന്നു. ശരീരം നന്നെ മെലിഞ്ഞിരുന്നു അധരങ്ങൾ വരണ്ടും വിളറിയും ഇരുന്നു. എങ്കിലും കണ്ണുകളിൽ അസാധാരണയായ ഒരു പ്രകാശം ഉണ്ടായിരുന്നു. ഉടുത്തിരുന്നത് കീറിപ്പൊളിഞ്ഞതും അഴുക്കുപുരണ്ടതും ആയ ഒരു നീണ്ട തുണിയായിരുന്നു. ആകപ്പാടെ കൂടി കണ്ടപ്പോൾ "ഇതാണോ എനിക്കുള്ള സഹോദരൻ" എന്ന വെറുപ്പോടുകൂടി വിഹാരി വിചാരിച്ചു.

ഡിപ്യൂട്ടിമജിസ്ട്രേട്ടും വിഹാരിയും പഴയ സ്നേഹിതന്മാരായിരുന്നതുകൊണ്ട് കേസ്സ് വിഹാരിയുടെ ഇഷ്ടംപോലെതന്നെ അവസാനിച്ചു "മലപോലെ വന്നത് മലർപോലെ പോയി?" കുറച്ചു ദിവസങ്ങൾക്കുള്ളിൽ "ആസീ"മിന്ന തന്റെ പഴയ വസ്തുക്കൾ എല്ലാം തിരിയെ കിട്ടി. ഇതിനെല്ലാമുള്ള കാരണമെന്താണെന്ന 'ആസീമിന്ന' ലേശവും മനസ്സിലായില്ല. ഗ്രാമക്കാരെല്ലാം ഈ വർത്തമാനംകേട്ടു വളരെ അത്ഭുതപ്പെട്ടു.

കേസ്സുദിവസം വിചാരണയ്ക്കു അല്പംമുമ്പ് കുഞ്ഞുഗോപാലൻ കാശിയിൽനിന്നു വന്നിരുന്നു എന്നും വിഹാരിയുമായി ഒരു ഗൂഢസംഭാഷണം നടന്നു എന്നും ഉള്ള സംഗതി എങ്ങിനെയോ നാട്ടുകാരെല്ലാം ഗ്രഹിച്ചു. ജനങ്ങൾ അർത്ഥഗർഭമായ വിധത്തിൽ അന്യോന്യം നോക്കി പുഞ്ചിരികൊ

ണ്ടു. കളവു കണ്ടുപിടിക്കുന്നതിൽ സമത്ഥന്മാരായ വക്കീൽമാർ പരമാത്ഥം മുഴുവനും ഊഹിച്ചറിയുന്നു. അവിടത്തെ വക്കീൽമാരിൽ ഒരാളായ "ബാബുരാമതാരൻ" കൃഷ്ണഗോപാലന്റെ ഏകസഹായത്താൽ വിദ്യാഭ്യാസം കഴിഞ്ഞു് ഒരു നിലയിൽ എത്തിയവനായിരുന്നു. അയാൾ കൃഷ്ണഗോപാലനോടു വളരെ കടപ്പെട്ടവനായിരുന്നു. തന്റെ സഹായിയും രക്ഷിതാവും ആയ സെമിണ്ടാറുടെ ഭക്തിയും, നിഷ്ഠയുമെല്ലാം ഗൂഢമായ പുറംപൂച്ചാണെന്നു അയാൾക്കു മുമ്പുതന്നെ എന്തുകൊണ്ടോ സംശയമുണ്ടായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ സംശയം നിശ്ചയമായി ശരിയായി ഒരന്വേഷണം നടത്തിയാൽ സ്വരാജ്യത്തുള്ള "ഭക്തന്മാരെ" എല്ലാം കണ്ടുപിടിക്കാമെന്നു ഇപ്പോൾ അയാൾക്കു ബോദ്ധ്യമായി. "അവർ എത്രയെങ്കിലും നാമംജപിക്കട്ടെ, മാലകൾ ധരിക്കട്ടെ. എല്ലാവരും വാസ്തവത്തിൽ എന്നെപ്പോലെതന്നെ കപടഭക്തന്മാരും നാസ്തികരും ആണ്" എന്നിങ്ങിനെ 'രാമതാരൻ' അനുമാനിച്ചപ്പോൾ അയാൾക്കു വളരെ സന്തോഷം തോന്നി. "നല്ല മനുഷ്യരും ചീത്ത മനുഷ്യരും തമ്മിൽ യഥാത്ഥത്തിലുള്ള വ്യത്യാസം ഒരുകൂട്ടർ കപടവേഷധാരികളാണെന്നും മറ്റെ കൂട്ടർ യഥാത്ഥ്യത്തെ ഗോപനം ചെയ്യാത്തവരാണെന്നും ഉള്ള ഏക സംഗതിയാകുന്നു" എന്നിങ്ങനെ 'രാമതാരൻ സമാധാനപ്പെട്ടു. ഈ നൂതനമായ കണ്ടുപിടുത്തം—തന്റെ രക്ഷിതാവായ കൃഷ്ണഗോപാലന്റെ ഭക്തിയും, സദാചാരവും, ദയയും, മഹാമനസ്കതയും എല്ലാം യഥാർത്ഥമായ കാപട്യത്തെ മറയ്ക്കുന്നതിനുള്ള ആവരണങ്ങൾ മാത്രമായിരുന്നു എന്നുള്ള പുതിയ സംഗതി--വളരെക്കാലമായി തന്റെ മനസ്സിനെ അലട്ടിയിരുന്ന ഒരു ചോദ്യത്തിനു ശരിയായ ഉത്തരം ഉണ്ടാക്കിത്തീർന്നു. ഏതു ന്യായപ്രകാരം ആലോചിച്ചിട്ടാ

ണാരെവാ, താൻ കൃഷ്ണഗോപാലനോടു വളരെ കടപ്പെട്ടവനായതുകൊണ്ടു തന്റെ കൎത്തവ്യമായ കൃതജ്ഞതയുടെ ഭാരം ഈ സംഗതി പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടതോടുകൂടി തീരെ ലാഘവപ്പെട്ടതായി 'രാമതാരൻ' തീൎച്ചപ്പെടുത്തി. ആ നിശ്ചയം അയാളുടെ മനസ്സിന്നു അനല്പമായ സന്തോഷത്തേയും സ്വസ്ഥതയേയും ഉണ്ടാക്കിത്തീൎത്തു.

വജ്രകഠിനം.

—:o:—

"രാജീവ"നും "മഹാമായ"യും നദീതീരത്തുള്ള ഒരു പഴയ ജീൎണ്ണിച്ച ക്ഷേത്രത്തിൽ ഒന്നിച്ചു കണ്ടുമുട്ടി.

മഹാമായ പ്രകൃത്യാ ഗൌരവമുള്ള തന്റെ കടാക്ഷത്തെ ശകാരത്തിന്റെ സ്വരത്തോടുകൂടി രാജീവനിൽ അൎപ്പിച്ചു മിണ്ടാതെ നിന്നു. "ഈ ഒന്നുമല്ലാത്ത സമയത്ത് എന്നെ ഇന്ന് ഈ സ്ഥലത്തേക്ക വരുത്തുവാൻ നിങ്ങൾ എങ്ങിനെ ധൈൎയ്യപ്പെട്ടു? ഇതുവരെ നിങ്ങളുടെ ആജ്ഞകളെല്ലാം ഞാൻ അനുസരിച്ചിരുന്നു. എന്ന സംഗതി തന്നെയാണ് നിങ്ങളെ ഈ സഹായത്തിന്നു ധൈൎയ്യപ്പെടുത്തിയത്" എന്നായിരുന്നുവോ ആ നോട്ടത്തിന്റെ അൎത്ഥം എന്നു തോന്നും.

രാജീവന് എല്ലായ്പോഴും മഹാമായയെ കുറിച്ചു ഭയവും ശങ്കയും ഉണ്ടായിരുന്നു. അവളുടെ ഈ അസാധാരണമായ നോട്ടം അയാളെ വല്ലാതെ പരിഭ്രമിപ്പിച്ചു. അവളോടു പറയുന്നതിന്നായി താൻ വളരെ ആലോചിച്ചു ഉറപ്പിച്ചു മനസ്സുകൊണ്ടു നിശ്ചയിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്ന ആ പ്രാരംഭപ്രസംഗം മുഴുവനും സാധു രാജീവൻ പെട്ടെന്നു വേണ്ടെന്നുവെച്ചു. എങ്കിലും, അന്നത്തെ ആ കൂടിക്കാഴ്ചയ്ക്കു തക്ക

തായ ഒരു കാരണം പറയുന്നതു കൂടാതെ കഴികയില്ലായിരുന്നു. അയാൾ പരിഭ്രമിച്ച ധൃതിയിൽ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:—“നമുക്ക് ഈ സ്ഥലം വിട്ടു ഓടിപ്പോയി വിവാഹം കഴിക്കുക.” രാജീവന്റെ അന്തർഗ്ഗതം മുഴുവനും അയാൾ ഈ വിധത്തിൽ ഒരടിയായിത്തുറന്നു പറഞ്ഞു എങ്കിലും, താൻ ആലോചിച്ചുറച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്ന മുഖവുര മുഴുവനും അയാൾ തീരെ മറന്നു. രാജീവന്റെ ഈ പ്രസംഗം തീരെ ചമൽക്കാരരഹിതവും ശൂന്യവും ആയിരുന്നു; അസംബന്ധവും കൂടിയായിരുന്നു. പറഞ്ഞു കഴിഞ്ഞതോടുകൂടി അത് അയാൾക്കും തോന്നി. കുറച്ചൊന്നു പരിഭ്രമിക്കുകയും കൂടി ചെയ്തു എങ്കിലും, വേറെ വാക്കുകളെക്കൊണ്ട് അതിന്റെ പ്രകൃതത്തിനു വല്ല മാററവും വരുത്തുന്നതിനോ, അതിന്റെ ഫലത്തെ വിശേഷിപ്പിക്കുന്നതിനോ അയാൾ ലേശംപോലും ശക്തനായില്ല. വിഡ്ഢി! മഹാമായയെ ആ നട്ടുച്ചയ്ക്ക് ആ ജീർണ്ണക്ഷേത്രത്തിലേക്കു വിളിച്ചുവരുത്തീട്ട്, “വരൂ. നമുക്കു വിവാഹം കഴിക്കുക” എന്നല്ലാതെ ഒന്നും അവളോടു പറയുവാൻ ആ സാധു കണ്ടില്ല!

മഹാമായ കുലീനയാണ് അവൾക്കു ഇരുപത്തിനാലു വയസ്സായി. സൌന്ദര്യവും യൌവനവും അവളിൽ പൂർണ്ണതയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നു; തനിത്തങ്കശരീരം, പ്രഭാതസൂര്യന്റെ കാന്തി, സൂര്യരശ്മിപോലെ ശാന്തമായ പ്രകാശം, സൂര്യപ്രഭപോലെ സ്വാതന്ത്ര്യവും നിർഭയവും ആയ നോട്ടം--അവൾ ജാജ്വല്യമാനമായ സൌന്ദര്യത്തോടു കൂടിയ ഒരു സ്ത്രീരത്നമായിരുന്നു.

അവളുടെ അച്ഛനും അമ്മയും മരിച്ചുപോയി. അവളുടെ ജ്യേഷ്ഠസഹോദരൻ “ഭവാനിചരണ ചട്ടോപാദ്ധ്യായ”നാണ് അവളുടെ കാര്യങ്ങളും അന്വേഷിച്ച് അവളെ സംരക്ഷിച്ചുവന്നിരുന്നത്. രണ്ടാളുടെയും സ്വഭാവം ഒരേ

തരത്തിലായിരുന്നു. രണ്ടാളും അധികം സംസാരിക്കാത്ത തരക്കാരാണ്. അവരുടെ സ്വഭാവവൈശിഷ്ട്യം മദ്ധ്യാഹ്നസൂര്യന്റെ കിരണംപോലെ എരിഞ്ഞെരിഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു. വിശേഷിച്ചു കാരണമൊന്നുമില്ലെങ്കിലും ജനങ്ങൾക്കു ദാമിനിചരണനെ വലിയ ഭയമായിരുന്നു.

സ്ഥലത്തെ പട്ടുകമ്പിനിയിലെ മുതലാളിയായ "ബ്രൗൺസായ്വി"ന്റെ കൂടെ ദൂരദിക്കിൽനിന്നു അവിടെ വന്നുചേർന്നയാളാണ് രാജീവൻ. അയാളുടെ അച്ഛൻ ആ മുതലാളിയുടെ കൂടത്തന്നെയായിരുന്നു. അച്ഛൻ മരിച്ചപ്പോൾ ആ 'തന്തയില്ലാത്ത കുട്ടി'യെ മുതലാളിതന്നെ നോക്കി രക്ഷിച്ചുപോന്നു; കൂടെക്കൊണ്ടുവന്ന് ആ പട്ടണത്തിലുള്ള തന്റെ പട്ടുകമ്പിനിയിൽ നിയമിക്കുകയും ചെയ്തു. അക്കാലത്ത് അങ്ങിനെയുള്ള ആശ്രിതവാത്സല്യവും സ്നേഹവും സായ്വ്മാർക്ക് അപൂർവമായിരുന്നില്ല. രാജീവന്റെ കൂടെ അയാളുടെ ചിറ്റമ്മയും ഉണ്ടായിരുന്നു. അവർ രണ്ടും കൂടി ദാമിനിചരണന്റെ അയൽവക്കത്താണ് താമസിച്ചിരുന്നത്. രാജീവനും മഹാമായയും കുട്ടിക്കാലം മുതല്ക്ക് ഒന്നിച്ചു കളിച്ചുവളർന്നിട്ടുള്ളവരാണ്. അവളിൽ ആ ചിറ്റമ്മയ്ക്കു വളരെ വാത്സല്യവും ഉണ്ടായിരുന്നു.

രാജീവനു പതിനാറ്, പതിനേഴ്, പതിനെട്ടു—എന്തിന്, പത്തൊമ്പതു വയസ്സായി ചിറ്റമ്മയുടെ നിർബ്ബന്ധം കലശലായുണ്ടായിട്ടും, അയാൾ വിവാഹം കഴിച്ചിട്ടില്ല. ബങ്കാളയുവരാജാക്കന്മാരുടെ ഇടയിൽ ഇതു വളരെ അസാധാരണമായിരുന്നതുകൊണ്ടു, മുതലാളി സായ്വിനു, ബങ്കാളത്തിൽ ബുദ്ധിയുള്ളവനായി ഒരു യുവാവെങ്കിലും ഉണ്ടല്ലോ എന്നു, രാജീവന്റെ നേരെ വളരെ സന്തോഷം തോന്നി, "രാജീവൻ എന്നെയാണ് മാതൃകയാക്കി സ്വീകരിക്കുന്നത്" എന്നും സായ്പ്പു വിചാരിച്ചു. അദ്ദേഹം ഒരു

ബ്രഹ്മചാരിയായിരുന്നു. രാജീവന്റെ ചിററമ്മ അധികം താമസിക്കാതെ ചരമഗതിയെ പ്രാപിച്ചു.

മഹാമായയ്ക്കു് സമതയുമുള്ള ഒരു കലീനനെ വരനായിക്കിട്ടുവാൻ വളരെ പ്രയാസം. വേണമെങ്കിൽ വളരെ വളരെ സ്ത്രീധനം കൊടുക്കണം. ശവരുകൾ പ്രായം അധികമായിത്തുടങ്ങി.

സ്ത്രീപുരുഷന്മാരുടെ വിവാഹബന്ധത്തിന്റെ കർത്താവായ ഈശ്വരൻ ഇക്കാലമെല്ലാം പരിശ്രമരഹിതനായി ഇവരുടെ കാര്യം മറന്ന് ഉറങ്ങിക്കഴിക്കുകയായിരുന്നു. എങ്കിലും, കാമുകീകാമുകന്മാരുടെ പ്രേമബന്ധത്തിന്റെ കാരണഭൂതനും നാഥനുമായ "കാമൻ" ഇതിനിടയ്ക്കു് അശേഷം മടിയനായിരുന്നില്ല. വൃദ്ധനായ "മംഗലാധിപൻ" ഉറക്കംതൂങ്ങി അശ്രദ്ധനായിരുന്നാലും, യുവാവായ കാമൻ—പ്രേമാധിപൻ—അത്യന്തം ജാഗ്രതയോടുകൂടിത്തന്നെ പ്രവർത്തിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

കാമന്റെ ശക്തി പലരിലും പല തരത്തിലാണ് കാണപ്പെടുന്നത്. രാജീവൻ തന്റെ ഹൃദയത്തിലെ വികാരങ്ങളെയും ആഗ്രഹങ്ങളേയും മഹാമായയുടെ കണ്ണുപുടത്തിൽ മന്ത്രിക്കുന്നതിന്നു എപ്പോഴും തരംനോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. മഹാമായ നേരെ മറിച്ചു്, അതിന്നു അവസരംകൊടുക്കാതെ കഴിക്കുന്നതിന്നും ലാക്കുനോക്കിവന്നു. ശാന്തയായ അവളുടെ ഗൌരവമുള്ള കടാക്ഷങ്ങൾ രാജീവന്റെ അടങ്ങിയൊതുങ്ങാത്ത ഹൃദയത്തിൽ ഭയസമ്മിശ്രമായ ഒരു മന്ദതയെ ജനിപ്പിച്ചു.

വളരെ ആവലാതികൾ പറഞ്ഞും, വാഗ്ദാനങ്ങൾ ചെയ്തും കിഴിഞ്ഞപേക്ഷിച്ചിട്ടാണ്, ഒടുവിൽ ഇന്ന് അവൾ ആ ഇടിഞ്ഞുപൊളിഞ്ഞ ക്ഷേത്രത്തിലേക്കു വന്നതു്. തനിക്കു പറയുവാനുള്ളതെല്ലാം ഒന്നൊഴിയാതെ പറഞ്ഞു

തീർക്കണമെന്നു രാജീവൻ ആലോചിച്ചുറച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ഇനിയുള്ള കാലം മുഴുവനും തനിക്ക് അപരിമിതമായ സുഖാനുഭവമോ, ദയനീയമായ മൃതജീവിതമോ ഏതാണുണ്ടാകാൻ പോകുന്നതെന്ന് അന്നു തീർച്ചപ്പെടുത്തണമെന്നു രാജീവൻ വിചാരിച്ചിരുന്നു. അത്ര പ്രധാനമായ ആ സന്ദർഭത്തിൽ “വരൂ. നമുക്കു ചാടിപ്പോയി വിവാഹം കഴിക്കുക” എന്നുമാത്രം പറയുവാനേ രാജീവൻ ശക്തനായുള്ളൂ. രാജീവൻ പരിഭ്രമിച്ചു മതിമറന്നു, പാഠം പഠിച്ചതൊന്നും ഓർമ്മയില്ലാതായിപ്പോയ ഒരു ചെറുബാലനെപ്പോലെ, കിംകർത്തവ്യതാമൂഢനായി നിന്നു.

വളരെ നേരത്തേയ്ക്കു മാധവിക്കു ഒന്നുംതന്നെ ഉരിയാടിയില്ല. രാജീവന്റെ അടുക്കൽനിന്ന് ഇങ്ങിനെ ഒരു നിവേദനം ഉണ്ടാകുമെന്ന് അവൾ അശേഷം വിചാരിച്ചിരുന്നില്ലെന്നു തോന്നും.

മദ്ധ്യാഹ്നത്തിലെ “ഏററസ്സമയത്തു” നദീജലത്തിനു സമാന്തരമായി ചില താളമേളങ്ങളുണ്ട്. പുറമേയുള്ള ശാന്തതയിൽ നദിയിൽനിന്ന് ആ ശബ്ദം കുറേക്കൂടി കേൾക്കുമാറായി. ആ ക്ഷേത്രത്തിന്റെ ജീർണ്ണിച്ച നടവാതിൽ കാററത്തു പതുക്കെ അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും ആടുന്നത്, ഒരു “കിരേ” ശബ്ദത്തോടുകൂടി, താനെ അടയുവാനും തുറക്കുവാനും തുടങ്ങി. ക്ഷേത്രപ്പടിയിന്മേൽ ഇരുന്ന് ഒരു പ്രാവ്, തന്റെ കൂജിതം പൊടിപൊടിച്ചു. പുറത്ത് ഒരു വൃക്ഷത്തിന്മേൽ, ഒരു മരംകൊത്തിപ്പക്ഷി യാതൊരു സ്വരവ്യത്യാസവും കൂടാതെ ഉച്ചത്തിൽ കൊത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നു. നിലത്തുകിടക്കുന്ന ഉണക്കയിലകളുടെ ഇടയിലൂടെ ഗൌളികളും മററും ഓടിപ്പോകുമ്പോളുണ്ടാകുന്ന കലകലശബ്ദവും കേട്ടിരുന്നു. കാററടിച്ചു വൃക്ഷശാഖകളെ ഉലയ്ക്കുമ്പോൾ ഇലകളുടെ ഇടയിൽനിന്ന് ഒരു വിശേഷശബ്ദം പുറപ്പെട്ടിരുന്നു. പെട്ടെന്നു

നദിയിലെ വെള്ളം ഇളകി ചെറുതിരമാലകളായിത്തീൎന്നു കരയ്ക്കടിച്ചു ചിന്നിച്ചിതറി. ഇങ്ങിനെ നാലുപുറത്തുനിന്നും പുറപ്പെടുന്ന വിവിധങ്ങളും നൈസൎഗ്ഗികങ്ങളും ആയ അനവധി ചില്ലറശ്ശബ്ദങ്ങൾക്കു പുറമെ, വളരെ അകലത്ത് ഏതോ മരത്തണലിലിരിക്കുന്ന ഒരാട്ടിടയന്റെ ഓടക്കുഴലിൽ നിന്നു പുറപ്പെടുന്ന ഗാനവും കേൾപ്പാനുണ്ടായിരുന്നു. രാജീവൻ സ്വപ്നാവസ്ഥയിലെന്നപോലെ നദിയിലേയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ട്, അമ്പലത്തിന്റെ ഒരു തൂണുംചാരി നിശ്ചേഷ്ടനായി നിന്നു. മഹാമായയുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു നേരിട്ടുനോക്കുന്നതിനുകൂടി അയാൾക്കു ധൈൎയ്യമുണ്ടായിരുന്നില്ല.

കുറച്ചുനേരം കഴിഞ്ഞ് അയാൾ മുഖം തിരിച്ചു, താഴ്മയോടുകൂടി അപേക്ഷിക്കുന്ന മട്ടിൽ, പതുക്കെ അവളുടെ മുഖത്തെയ്ക്കൊന്നു നോക്കി. അവൾ തലകുലുക്കിക്കൊണ്ട് "ഇല്ല. അതു പാടില്ല" എന്നുത്തരം പറഞ്ഞു.

രാജീവന്റെ ആ വമ്പിച്ച ആശാഗോപുരം പെട്ടന്ന് അടിവരെ തകൎന്നു നിലത്തു പതിച്ചു. മഹാമായ തലകുലുക്കിയാൽ കാൎയ്യം തീൎച്ചയാണെന്നും, വളരെ ആലോചിച്ചേ അവൾ അതു ചെയ്യുകയുള്ളു എന്നും, അവൾ ഒന്നു തീൎച്ചപ്പെടുത്തിക്കഴിഞ്ഞാൽ അതു മാറുന്നതിന് ആരുവിചാരിച്ചാലും നിവൃത്തിയില്ലെന്നും, അവൾ നല്ല വൈദഗ്ദ്ധ്യവും ധൈൎയ്യവും ഉള്ളവളാണെന്നും രാജീവനറിയാം. എത്രയോ തലമുറകളായി കുലശ്രേഷ്ഠതയും അഭിമാനവും മഹാമായയുടെ തറവാട്ടിൽ നിലനിന്നുപോന്നിട്ടുള്ളതാണ്. രാജീവനെപ്പോലെ ഉന്നതകുലജാതനല്ലാത്ത ഒരു വെറും ബ്രാഹ്മണയുവാവിനെ അവൾക്കു വിവാഹം ചെയ്യാമോ? അവൾ അതിനെപ്പോഴെങ്കിലും സമ്മതിക്കുമോ? സ്നേഹിക്കുക എന്ന കാൎയ്യം ഒന്നുവേറെ, വിവാഹം ചെയ്യുക എന്ന കാൎയ്യം ഒന്നുവേറെ. അവളുടെ ആലോചനയില്ലാത്ത മുൻ നട

വടിയാണ് രാജീവനിൽ അൎഹതയില്ലാത്ത ആ ആശയെ ഉണ്ടാക്കിയതെന്നുള്ള പരമാൎത്ഥം അവൾ ഇപ്പോഴം നല്ല വണ്ണം ധരിച്ചു. അവൾ ഉടനെ അമ്പലം വിട്ടു പോകവാൻ ഒരുങ്ങിപ്പുറപ്പെട്ടു.

രാജീവന്നു കാൎയ്യം മനസ്സിലായി. "ഞാൻ നാളെ ഈ പ്രദേശം വിട്ടുപോകുന്നു" എന്ന് അയാൾ അവളോടു കടന്നു പറഞ്ഞു.

താൻ അതു കേട്ടില്ലെന്നോ, അഥവാ കേട്ടാൽ തന്നെ അതുകൊണ്ടു തനിക്കൊന്നുമില്ലെന്നോ ഉള്ള ഒരു ഭാവമാണ് മഹാമായ ആദ്യത്തിൽ നടിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചത്. പക്ഷേ അതിന്നു അവൾ അശക്തയായി. പോകുവാൻ പുറപ്പെട്ട അവളുടെ പാദങ്ങൾ ഇളകിയില്ല. മഹാമായ പതുക്കെ "എന്തിന്?" എന്നു ചോദിച്ചു. "എന്റെ സാഹിബിന് ഇവിടെനിന്നു 'ശോണപുര'ത്തെയ്ക്കു മാററമായിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം എന്നോടും കൂടെപ്പോരണമെന്നു പറയുന്നു" എന്നു രാജീവൻ മറുവടിപറഞ്ഞു. അവൾ വീണ്ടും ഒന്നും മിണ്ടാതെ ചിന്താമഗ്നയായി നിന്നു. "ഞങ്ങളുടെ രണ്ടാളുടെയും ജീവിതങ്ങൾ രണ്ടു വഴിയ്ക്കാണ് പുറപ്പെടുന്നത്. ഒരാളെ എപ്പോഴും എന്റെ ദൃഷ്ടികൾക്കു മുമ്പാകെ തടവുകാരനാക്കി വെയ്ക്കണമെന്നു ഞാൻ ആഗ്രഹിച്ചാൽ സാധിക്കുന്നതല്ല." എന്നിങ്ങനെ അവൾ തന്നെത്താൻ വിചാരിച്ചു പിന്നെ അവൾ അമൎത്തിപ്പിടിച്ചിരുന്ന ശോണാധരങ്ങളെ അല്പം വിടൎത്തി "അങ്ങിനെയാവട്ടെ" എന്നുമാത്രം പറഞ്ഞു. മുക്കാലും വേദനയോടുകൂടിയ ഒരു ദീൎഘനിശ്വാസത്തിന്റെ ശബ്ദമാണ് ആ വാക്കുകൾക്കുണ്ടായത്.

ഇത്രമാത്രം പറഞ്ഞ് അവൾ തിരിച്ചുപോകുവാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ, രാജീവൻ പെട്ടെന്നു തിരിഞ്ഞുനിന്ന് "ഇതാ ശതോപാദ്ധ്യായൻ വരുന്നു" എന്നു മൃദുസ്വരത്തിൽ പ്പറഞ്ഞു.

മഹാമായ തിരിഞ്ഞുനോക്കി. അവളുടെ ജ്യേഷ്ഠൻ ആ ക്ഷേത്രത്തിലേയ്ക്കു വരുന്നതു് അവൾ കണ്ടു. അവരുടെ കൂടിക്കാഴ്ചയെക്കുറിച്ചു അദ്ദേഹം ഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു് അവൾക്കു മനസ്സിലായി. മഹാമായയെ ഇപ്രകാരം അസന്തോഷകരവും അനാശാസ്യവുമായ ഒരു അവാസ്ഥവസ്ഥിതിയിൽ നിറുത്തുന്നതിന്നു മനസ്സില്ലാതെ രാജീവൻ ആ ക്ഷേത്രത്തിന്റെ ചുമരിന്മേലുണ്ടായിരുന്ന ഒരു വലിയ പഴുതിലൂടെ പുറത്തുചാടി രക്ഷപ്പെടുവാൻ ശ്രമിച്ചു. എന്നാൽ, മഹാമായ അയാളെ കൈയ്ക്കുപിടിച്ചു വെറും ബലം പ്രയോഗിച്ചു തടഞ്ഞുനിർത്തി. ഭാമിനീചരണചട്ടോപാദ്ധ്യായൻ ക്ഷേത്രത്തിലെത്തി. ആ കാമിനീകാമുകന്മാരെ ശാന്തഭാവത്തിൽ പതുക്കെ ഒന്നു നോക്കി, ഒന്നും മിണ്ടാതെ അകത്തേയ്ക്കു കടന്നുപോയി.

മഹാമായ രാജീവന്റെ മുഖത്തുനോക്കി, ധൈര്യത്തോടുകൂടി, ശബ്ദത്തിനാവേശം പതറിച്ചുകൂടാതെ ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞു:— "അങ്ങിനെയാവാം. ഞാൻ അങ്ങയുടെ ഭവനത്തിലേയ്ക്കു വരാം. അങ്ങു് എനിക്കുവേണ്ടി കാത്തിരിക്കാമോ?"

ഭാമിനീചരണൻ ഒന്നും പറയാതെ അമ്പലത്തിൽനിന്നു തിരിച്ചുപോയി നിശ്ശബ്ദമായി മഹാമായ സഹോദരനെ പിന്തുടർന്നു. രാജീവനോ? അയാൾ അമ്പരന്നു മൂഢനായി ജീവച്ഛവംപോലെ അവിടത്തന്നെ നിന്നു.

II

അന്നു രാത്രിതന്നെ ഭാമിനീചരണൻ ചുവന്ന ഒരു സാരി മഹാമായയ്ക്കുകൊടുത്തു്, അതു അപ്പോൾതന്നെ ധരിക്കുന്നതിന്നു് അവളോടാവശ്യപ്പെട്ടു. പിന്നീടു് "എന്റെ കൂടെ വരിക" എന്നു പറഞ്ഞു. ഭാമിനിചരണന്റെ വാക്കുകളെ—എന്തിനു, സൂചനകളെപ്പോലും—ഇതുവരെ ആ

ടം അനുസരിക്കാതിരുന്നിട്ടില്ല. അനുസരിക്കാതിരിപ്പാൻ മഹാമായയ്ക്കും ശക്തിയില്ല.

അന്നു രാത്രി അവർ രണ്ടുപേരും തനിച്ച്, നദീതീരത്തുള്ള ശ്മശാനസ്ഥലത്തേയ്ക്കു നടന്നുപോയി. ആ സ്ഥലം അവരുടെ ഗൃഹത്തിൽനിന്നു അധികം ദൂരത്തല്ല. മരിക്കുന്നതിന്നു പുണ്യമായ ആ നദീതീരത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുവരപ്പെടുന്ന ആസന്നമരണന്മാരായ ദീനക്കാരെ മരിക്കുന്നതുവരെ കിടത്തുന്നതിന്നുവേണ്ടി അവിടവിടെ ചെറിയ കുടിലുകൾ നിർമ്മിച്ചിട്ടുണ്ട്. ആ കുടിലുകളിലൊന്നിൽ ഒരു വൃദ്ധബ്രാഹ്മണൻ, തന്റെ ജീവകാലത്തിലെ അവസാനനിമിഷങ്ങളെ എണ്ണിക്കൊണ്ടു കിടന്നിരുന്നു. മഹാമായയും സഹോദരനും ഒന്നിച്ച് ആ വൃദ്ധന്റെ ശയ്യയ്ക്കരികേ ചെന്നുനിന്നു. ആ മുറിയുടെ ഒരു മൂലയിൽ ഒരു ബ്രാഹ്മണപുരോഹിതൻ ഇരിപ്പുണ്ടായിരുന്നു. ഭവാനീചരണൻ അയാളെ ആംഗ്യം കാട്ടി വിളിച്ചു. പുരോഹിതൻ ക്ഷണനേരത്തിൽ ഒരു ശുഭകർമ്മത്തിന്നുവേണ്ട ഒരുക്കങ്ങളെല്ലാം ജാഗ്രതയിൽ സംഭരിച്ചു തെയ്യാറായി. തന്നെ ആ മരിക്കുവാൻപോകുന്ന—മരിച്ചു തുടങ്ങിയിരിക്കുന്ന—വൃദ്ധബ്രാഹ്മണന്നു വിവാഹം ചെയ്തുകൊടുക്കുവാനാണ് സഹോദരന്റെ ഭാവമെന്നു മഹാമായയ്ക്കു മനസ്സിലായി. അവൾ അശേഷം അസന്തൃപ്തതയോ അനാദരവോ അന്തഃകരണക്ഷോഭമോ കാണിച്ചില്ല. പുറത്തു സമീപത്തു കത്തുന്ന ചിതാഗ്നിയുടെ വെളിച്ചത്താൽ മാത്രം പ്രകാശിച്ചിരുന്ന ആ മുറിയിൽവെച്ച്, മരണവേദനയാൽ നിലവിളിക്കുന്നവരുടേയും മരിച്ചവരെപ്പറ്റി വിലപിക്കുന്നവരുടെയും ദീനസ്വരങ്ങൾക്കിടയിൽ അസ്പഷ്ടമായിത്തീർന്ന മന്ത്രോച്ചാരണത്തോടുകൂടി, ആ രാത്രി മഹാമായയുടെ വിവാഹം ആഘോഷിക്കപ്പെട്ടു.

പിറ്റേദിവസംതന്നെ അവൾ ഒരു വിധവയായിത്തീർന്നു. പക്ഷെ ഭർത്തൃനാശത്തിൽ അവൾക്ക് അധികം ദുഃ

സനമുണ്ടായില്ല. അവളുടെ വിവാഹത്തെക്കുറിച്ചു കേട്ടപ്പോളുണ്ടായ പരിഭ്രമവും വ്യസനവും പോലെയൊന്നും, അവളുടെ വൈധവ്യാവസ്ഥയെകുറിച്ചറിഞ്ഞപ്പോൾ രാജീവനുണ്ടായില്ല നേരെമറിച്ച്, അയാൾക്കു വളരെ സന്തോഷം തോന്നി. എങ്കിലും ആ സന്തോഷം അധികം നിലനിന്നില്ല രണ്ടാമതു കേട്ട വർത്തമാനം അയാളെ മൃതപ്രായനാക്കിത്തീർത്തു. നദീതീരത്തു ശവദാഹസ്ഥലത്ത് അന്നു വളരെ ഘോഷത്തോടുകൂടി ഒരു അടിയന്തരം നടക്കുവാൻ പോകുന്നുണ്ടെന്ന് അയാൾ കേട്ടു. മഹാമായി അവളുടെ ഭർത്താവിൻെറ ശവദാഹത്തോടുകൂടി ആ ചുടലത്തിയ്യിൽതന്നെ "ഉടന്തടി" ചാട്ടുവാൻ തീർച്ചപ്പെടുത്തിയിരുന്നു.

ഈ വർത്തമാനം തൻെറ സാഹ്ബിനെ അറിയിച്ച് അധികൃതന്മാരെക്കൊണ്ട് ഈ ക്രൂരകർമ്മം തടയിക്കണമെന്നാണ് രാജീവനു ആദ്യമായി തോന്നിയത്. പക്ഷെ, സാഹ്ബ് അന്നു രാവിലെ ചാർജ്ജൊഴിച്ചുകൊടുത്തു ശോണപുരത്തേയ്ക്കു പോയ്ക്കഴിഞ്ഞത് ഉടനെ ഓർമ്മവന്നു. രാജീവനെ കൂടെക്കൊണ്ടുപോകണമെന്നു സാഹ്ബിന്നു വളരെ ആഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ ആ യുവാവ് ഒരു മാസത്തെ അവധിവേണമെന്നു പറഞ്ഞു സ്ഥലം വിടുവാൻ മടിച്ചുകൂടിയിരിക്കുകയായിരുന്നു.

"നിങ്ങൾ എനിക്കുവേണ്ടി കാത്തിരിക്കാമോ?" എന്നു മഹാമായ രാജീവനോടു ചോദിക്കുകയുണ്ടായല്ലോ. ആ അപേക്ഷ ഒരുവിധത്തിലും അനാദരിക്കരുതാത്തതാകുന്നു. ഇപ്പോൾ ഒരു മാസത്തെ അവധി എടുത്തിട്ടുണ്ട്. വേണ്ടിവന്നാൽ, ഇനിയും രണ്ടുമാസമോ, മൂന്നുമാസമോ എത്രയെങ്കിലും എടുക്കാം. എന്തിനു, സാഹ്ബിൻെറ കീഴിലുള്ള പണിതന്നെ വലിച്ചെറിഞ്ഞു പിച്ചതെണ്ടിക്കൊണ്ട് ഇവിടെ

തന്നെ താമസിച്ചുകൊള്ളാം. അവൾക്കുവേണ്ടി ജീവാവസാനംവരെ കാത്തിരിക്കാമല്ലോ. അതിലും വലിയതെന്താണുള്ളത്?

കേവലം ഭ്രാന്തചിത്തനായി, ആത്മഹത്യ ചെയ്യുകയോ വേറെ വല്ല കടുംകയ്യും പ്രവൎത്തിക്കയോ വേണമെന്നുറച്ചു രാജീവൻ സ്വഗൃഹത്തിൽനിന്നു പുറത്തു ചാടുവാൻ ഭാവിക്കുമ്പോഴെയ്ക്കും ഭയങ്കരമായ കൊടുങ്കാറേറാടുകൂടി ഒരു ഘോരമാരി ആരംഭിക്കുകയും നേരം സന്ധ്യയാവുകയും ചെയ്തു. പുര ഇടിഞ്ഞു പൊളിഞ്ഞു തലയിൽ വീഴുമോ എന്നു തോന്നി; കാററിന്റെ ശക്തി അത്രയ്ക്കുണ്ടായിരുന്നു. തന്റെ ഹൃദയാന്തൎഭാഗത്തും പുറത്തുപ്രകൃതിയിലും ഉള്ള കലക്കങ്ങളും ഇളക്കങ്ങളും ഏതാണ്ട് ഒരുപോലെ ഇരിക്കുന്നതായി കണ്ടതുകൊണ്ടു രാജീവനു തല്ക്കാലം കുറച്ചു സമാധാനം തോന്നി. പ്രകൃതിമുഴുവൻ ശക്തിയോടുകൂടി തന്റെ ഭാഗം പിടിച്ചു വാദിക്കുന്നുണ്ടെന്നും, വല്ല നിവൃത്തിയും കിട്ടാതിരിക്കയില്ലെന്നും രാജീവനു തോന്നി. തന്റെ ശരീരത്തിൽ ഏല്പിക്കണമെന്നു താൻ ഉറച്ചതായ ആ നാശത്തെ, പ്രകൃതിദേവി അതിലുമധികം ശക്തിയോടുകൂടി ഭൂമിയിലും ആകാശത്തിലും പ്രയോഗിക്കുന്നതു തന്റെ ഹൃദയം ആഗ്രഹിച്ച നിവൃത്തിയെ നിറവേററുകമാത്രമാണെന്നു രാജീവൻ വിചാരിച്ചു.

ആ സമയം, ആരോ ഒരാൾ രാജീവന്റെ ഭവനവാതില്ക്കൽ പുറത്തുനിന്നു മുട്ടി. രാജീവൻ ധൃതിയിൽ കതകു തുറന്നു. ഒരു സ്ത്രീ അകത്തേയ്ക്കു കടന്നു. അവളുടെ വസ്ത്രങ്ങൾ നനഞ്ഞിരുന്നു. മുഖം മുഴുവനും ഒരു നീണ്ട മൂടുപടംകൊണ്ട് ആച്ഛാദനം ചെയ്തിരുന്നു. രാജീവനു അവൾ മഹാമായയാണെന്ന് ഉടനെ മനസ്സിലായി.

“മഹാമായേ, ഭവതി ചിതാഗ്നികുണ്ഡത്തിൽ നിന്ന് എഴുന്നേററുവന്നിരിക്കയാണോ?” എന്നു രാജീവൻ കുറെ

ഉച്ചത്തിൽ ചോദിച്ചു. അവർ പറഞ്ഞു:—"അതേ. ഞാൻ നിങ്ങളുടെ ഭവനത്തിലേയ്ക്കു വരുമെന്നു വാഗ്ദാനം ചെയ്തിട്ടില്ലേ. ഇതാ ഞാൻ വന്നിരിക്കുന്നു. എന്റെ വാഗ്ദാനം നിറവേററി. എന്നാൽ, ഞാൻ തികച്ചും ആ പഴയ ആളല്ല. എന്റെ നില തീരെ മാറിയിരിക്കുന്നു. ഞാൻ മനസ്സക്തിയിൽ മാത്രം പഴയ മഹാമായയാണ്. വേണ്ട കാര്യം നിങ്ങൾ ഉടൻ തീരുമാനിക്കണം. എനിക്ക് ഇനിയും ആ ചുടലത്തിലേയ്ക്കു മടങ്ങുവാൻ സൌകര്യമുണ്ട്; പോരുകയും ചെയ്യാം. എന്റെ മൂടുപടത്തെ നിങ്ങൾ ഒരിക്കലും നീക്കുകയില്ലെന്നും, എന്റെ മുഖത്തു നോക്കുകയില്ലെന്നും പ്ര[illegible]ജ്ഞ ചെയ്യുന്നുവെങ്കിൽ, ഞാൻ നിങ്ങളുടെ [illegible] താമസിക്കാം. അല്ലെങ്കിൽ എനിക്കു മടങ്ങ[illegible]

രാജീവന് അവളെ മരണത്തിന്റെ ക്രൂരമുഷ്ടികളിൽ നിന്നു [illegible] കിട്ടി[illegible]യെന്നേ ഉള്ളു. മററുള്ള സകല സം[illegible]ലോചനകളും നിസ്സാരങ്ങൾ. ഉടനേ രാജീവൻ ഇങ്ങനെ ഉത്തരംപറഞ്ഞു:—"ഇവിടെ നിങ്ങൾ നിങ്ങൾക്ക് ഇഷ്ടമുള്ളവിധത്തിൽ താമസിച്ചുകൊൾക. എന്നെ വിട്ടുപിരിയുന്നതായാൽ ഞാൻ മരിക്കും." മഹാമായ പറഞ്ഞു:—"എന്നാൽ വരൂ നമുക്കു പുറപ്പെടുക. നിങ്ങളുടെ 'സാഹ്ബ്' മാററമായി പോയിരിക്കുന്ന സ്ഥലത്തേയ്ക്കു നമുക്ക് ഉടനെ പോവുക!"

ആ ഭവനത്തിലുണ്ടായിരുന്ന തന്റെ സകല മുതലുകളും ഉപേക്ഷിച്ച് ആ ഇരുട്ടുള്ള രാത്രി മഴയും കാററും കൂസാതെ രാജീവൻ മഹാമായയോടുകൂടി പുറത്തിറങ്ങി. കാററിന്റെ ശക്തികൊണ്ട് അവർ നിവർന്നു നില്ക്കുന്നതിന്നുപോലും അശക്തരായി. കൊടുങ്കാററത്തു പറന്നടിക്കുന്ന മണൽച്ചുരുളുകൾ "ചില്ലുവെടികൾ" പോലെ അവരുടെ

ശരീരത്തിലെല്ലാം തറച്ചു. അവർ ഇരുവരും രാജവീഥികളെവിട്ടു തുറന്ന വയലുകളിലേയ്ക്കിറങ്ങി. വെട്ടുവഴിവക്കത്തുള്ള ചോലവൃക്ഷങ്ങൾ ഒടിഞ്ഞുമുറിഞ്ഞു തലയിൽ വീഴുമെന്നു ഭയപ്പെട്ട് അവർ വഴികളിൽ കൂടി നടന്നില്ല. കാററു പിന്നിൽകൂടി കലശലായ ശക്തിയോടെ അടിച്ചു. അതു കണ്ടാൽ, കൊടുങ്കാററ് ആ ദമ്പതികളെ മനുഷ്യനിവാസമുള്ള സ്ഥലങ്ങളിൽനിന്നു വേർപെടുത്തി ഭയങ്കരമായ നാശത്തിലേയ്ക്ക് അടിച്ചുകൊണ്ടുപോവുകയാണോ എന്നു തോന്നിപ്പോകും.

III

എൻെറ കഥ അസംബന്ധമോ അസംഭാവ്യമോ ആണെന്നുകരുതി വായനക്കാർ ഇതു വിശ്വസിക്കാതിരിക്കരുത്. 'ഉടന്തടി' ചാടുന്ന സമ്പ്രദായം സർവസാധാരണമായിരുന്ന കാലത്ത് ഈ തരത്തിൽ ചില സംഭവങ്ങൾ വാസ്തവത്തിൽ നടന്നിട്ടുള്ളതായി ഐതിഹ്യങ്ങളുണ്ട്.

മഹാമായയുടെ കൈകാലുകൾ കെട്ടി വിറകുകെട്ടിൻെറ മുകളിൽകിടത്തുകയും കൃത്യസമയത്ത് അഗ്നി എരിയിക്കുകയും ചെയ്തു. തീജ്വാല ഭയങ്കരമായി ആളി; അപ്പോഴയ്ക്കും വലിയ ഒരു കൊടുങ്കാററും മഴയും വന്നു. ശവദാഹവും ഉടന്തടിയും മററും മുടക്കംകൂടാതെ ശരിക്കു നടത്തിക്കുവാൻ വന്നിരുന്നവരെല്ലാം സകലവും വലിച്ചെറിഞ്ഞു സമീപത്തുള്ള കുടിലുകളിൽ കടന്നു വാതിലടച്ചു ഭയാനകമായ കൊടുങ്കാററിൽനിന്നു രക്ഷപ്രാപിച്ചു. ഘോരമാരി ക്ഷണത്തിൽ തീ മുഴുവനും കെടുത്തി. അതിന്നിടയ്ക്കു മഹാമായയുടെ കെട്ടുകൾ എല്ലാം Stet കത്തിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. അവളുടെ കൈകൾക്കു സ്വാതന്ത്ര്യംകിട്ടി. ശരീരാംഗങ്ങൾ കത്തിയെരിയുന്നതിൽനിന്നുള്ള വേദന അനുഭവിച്ചുംകൊണ്ട്, ഒരിക്കലെങ്കിലും നിലവിളിക്കാതെ, അവൾ അഗ്നികുണ്ഡത്തിൽ എഴുന്നേററിരുന്നു കാലുകളിലെ ബന്ധ

നം അഴിച്ചുകളഞ്ഞു. പിന്നെ അവിടെനിന്നെഴുന്നേററു പാതി കത്തിക്കരിഞ്ഞ തൻെറ വസ്ത്രം വലിച്ചെടുത്ത് അർദ്ധനഗ്നയായി അഗ്നികുണ്ഡത്തിൽനിന്നു പുറത്തുവന്ന് അവൾ സ്വഗൃഹത്തിലേക്കു പോയി. അവിടെ ആരും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. എല്ലാവരും ശവദാഹസ്ഥലത്തേക്കുപോയിരുന്നു. അവൾ ഒരു വിളക്കുകൊളുത്തി, ഒരു പുതിയ വസ്ത്രം എടുത്തുടുത്തു. മുഖക്കണ്ണാടിയെടുത്ത് തന്നെത്താൻ ഒന്നു പരിശോധിച്ചു. ഉടനെ കണ്ണാടി വലിച്ചു താഴെ എറിഞ്ഞ് അല്പം നേരം ചിന്താമഗ്നയായി നിന്നു. പിന്നെ അവൾ ഒരു മൂടുപടംകൊണ്ടു മുഖം മുഴുവനുംമൂടി അടുത്തുള്ള രാജീവൻെറ വീട്ടിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. അവിടെവെച്ചുണ്ടായതെന്താണെന്നു വായനക്കാർക്കറിയാമല്ലോ.

ശരിയാണ്; മഹാമായ ഇപ്പോൾ താമസിക്കുന്നതു രാജീവൻെറ ഗൃഹത്തിൽത്തന്നെയാണ്. എങ്കിലും, അയാളുടെ ജീവിതം അധികം സുഖകരമോ രസകരമോ ആയിരുന്നില്ല. വളരെയൊന്നുമില്ല, ഒരു നേരിയ മൂടുപടം മാത്രമാണ് ഒരാളെ മററ ആളിൽനിന്നു വേർതിരിച്ചു നിർത്തിയിരുന്നത്. എങ്കിലും, ആ മൂടുപടം, കേവലം മരണംപോലെ എന്നന്നേയ്ക്കുമായി അകററിനിർത്തിയിരുന്നു. അതു മരണത്തെക്കാൾ അധികം വ്യസനകരവും ദുസ്സഹവും കൂടിയായിരുന്നു; എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, മരണത്താൽ സംഭവിച്ചതായ വേർപാടിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന ദുഃഖം കാലാന്തരത്തിൽ ശമിക്കാതിരിക്കയില്ല. ഇവിടെ അങ്ങിനെയും കൂടി ഒരു സമാധാനമില്ല. ദിനംപ്രതി എന്നപോലെ വളരുന്ന ജീവനോടുകൂടിയ ആശ സൂക്ഷ്മത്തിൽ നിസ്സാരമായ ഒരു മൂടുപടത്താൽ മാത്രം അനുഭവയോഗ്യമല്ലാതായിത്തീർന്നു, നിമിഷംപ്രതി അമർത്തപ്പെട്ടുവന്നു!

മഹാമായയ്ക്കു പണ്ടില്ലാത്ത നിശ്ചേഷ്ടമായ ഒരു ശാന്തത ഇപ്പോൾ ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്. ആ മൂടുപടത്തിൻെറ ഉ

ള്ളിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ടതുകൊണ്ട് ആ അസാധാരണമായ ശാന്തതയും മൌനവും പൂർവ്വാധികം മർമ്മഭേദകവും അസഹനീയവുമായിത്തീർന്നു. അവൾ മരണമാകുന്ന ഒരു നീണ്ട വസ്ത്രത്തിന്റെ മടക്കിൽ ജീവിക്കുന്നതുപോലെ കാണപ്പെട്ടു. ഈ നിശ്ശബ്ദമൃത്യു രാജീവന്റെ ജീവനെ ക്രമേണ അടക്കി, ദിവസംതോറും കുറേശ്ശയായി ചുരുട്ടിമടക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. തനിക്കു മുമ്പു പരിചിതയായ മഹാമായ നാശപ്പെട്ടുപോയി. എങ്കിലും മൂടുപടം ധരിച്ച തന്റെ സമീപത്തിരിക്കുന്ന ആ സത്വത്തിന്റെ സന്നിധാനത്താൽ; തനിക്കു പണ്ടു കണ്ടുപരിചയമുള്ള ആ സാക്ഷാൽ മഹാമായയുടെ ഉത്സാഹജനകങ്ങളായ ഓർമ്മകളെക്കൊണ്ടു ഹൃദയം നിറച്ച് ആശ്വസിക്കുവാനും തീരെ സാധിച്ചില്ല. അയാൾ ചിന്താമഗ്നനായിത്തീർന്നു. "ഇരുമനുഷ്യർക്കിടയിൽ പ്രകൃതിതന്നെ വേണ്ടിടത്തോളം പ്രതിബന്ധങ്ങളെ പ്രതിഷ്ഠിച്ചിട്ടുണ്ട്. മഹാമായ ജനിച്ചതുതന്നെ പ്രകൃതിസമ്പത്തിന്റെ മദ്ധ്യത്തിലാണ്. വിശേഷിച്ചും അവൾ, ഈശ്വരാംശമുള്ള അവതാരദേവിയെപ്പോലെ, ഒരു വിശേഷചൈതന്യത്തോടുകൂടിയാണ് ജനിച്ചിട്ടുള്ളത്. സ്വതേതന്നെ അവൾക്കു ചുറ്റും ഒരു മതിൽക്കെട്ടുണ്ട്; ആർക്കും പാഞ്ഞെത്തി അടുത്തുകൂടുവാൻസാധിക്കയില്ല. ഇപ്പോൾ അവൾ ഒരുപുനർജ്ജന്മം എടുത്തുവന്നിരിക്കുന്നതുപോലെയാണ് എന്റെ അടുക്കലെത്തിയിരിക്കുന്നത്. ആദ്യത്തേതിനപ്പുറമേ, ഇപ്പോൾ രണ്ടാമതൊരു കോട്ടമതിൽകൂടി അവൾക്കു ചുറ്റും ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതായി എനിക്കുതോന്നുന്നു. എപ്പോഴും എന്റെ എത്രയും അടുത്തുണ്ടെങ്കിലും, എനിക്ക് എത്തിപ്പിടിക്കുവാൻ നിവ്വാഹമില്ലാത്തവിധത്തിൽ അവൾ എന്നിൽനിന്ന് അത്ര അകന്നുനില്ക്കുന്നു. ഞാൻ അവളുടെ അലംഘനീയമായ മന്ത്രശക്തിയാകുന്ന കോട്ടയുടെ പുറത്തുതന്നെ നില്ക്കുന്നു അത്യാഗ്രഹത്തോടും അസംതൃപ്തിയോടുംകൂടി ഈ അവസാ

നമില്ലാത്ത മായാശക്തിയെ ജയിപ്പാനും കടപ്പാനും ഉത്സാഹിക്കുന്നു. നിബിഡാന്ധകാരമയമായ രാത്രിയുടെ യാഥാർത്ഥ്യത്തെ ഗ്രഹിക്കുന്നതിനു കണ്ണിമക്കാതെ, കീഴ്പ്പോട്ടു നോക്കിക്കൊണ്ടു, രാത്രികാലങ്ങളിലെല്ലാം നക്ഷത്രക്കൂട്ടങ്ങൾ ക്ഷമയോടുകൂടി പരിശ്രമിച്ചുവരുന്നു. യാതൊരു ഫലവുമില്ല. അതുപോലെതന്നെ എന്റെ പരിശ്രമവും.”

അനന്യശരണരായ ഈ സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ വളരെനാളുകൾ ഇപ്രകാരം ഏകാന്തത്തിൽത്തന്നെ കഴിച്ചു.

കറുത്ത വാവുകഴിഞ്ഞു പത്തുദിവസത്തിനുശേഷം ഒരുരാത്രി. ആക്കൊല്ലത്തെ വർഷാരംഭത്തിനുശേഷം അന്നാണ് കാർമേഘങ്ങൾ നീങ്ങി ആകാശം നിർമ്മലമായിക്കാണപ്പെട്ടത്. ചന്ദ്രൻ നിർബാധമായി പ്രകാശിച്ചു. ഗാഢനിദ്രയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന ജീവലോകത്തിന്റെ തലയ്ക്കൽ, അതിനെ കാത്തുംകൊണ്ടിരിക്കുന്നതുപോലെ, നിലാവു തെളിഞ്ഞു. നിശ്ചഞ്ചലമായ ആ രാത്രി മനോഹരമായി വിളങ്ങി. രാജീവൻ ഉറങ്ങാതെ പുറത്തേയ്ക്കുനോക്കിക്കൊണ്ടു ചിന്താമഗ്നനായി ജനവാതിൽക്കലിരിക്കയാണ്. ഉഷ്ണം ബാധിച്ചിട്ടല്ല കാട്ടുപ്രദേശത്തുനിന്ന് എന്തോ ഒരുവാസന പുറപ്പെട്ടിരുന്നു. പുറത്തുനിന്ന്, അലസതയോടുകൂടി കരയുന്ന ചീവീടിന്റെ ശബ്ദം അകത്തു പ്രവേശിച്ചിരുന്നു. നാലുപുറവും വൃക്ഷസമൂഹങ്ങളോടുകൂടിയ തടാകം ചന്ദ്രരശ്മിയേറ്, ഒരു മിനുസപ്പെടുത്തിയ വെള്ളിപ്പലകപോലെപ്രകാശിച്ചു. അങ്ങിനെയുള്ള സമയത്ത്, ഇന്നതെന്നു പ്രത്യേകിച്ചു വിവരിക്കുവാൻ കഴിയുന്ന വല്ല ചിന്തകളും മനുഷ്യർ സാധാരണമായുണ്ടാകുമോ എന്നു സംശയമാണ്. മനസ്സു മുഴുവനും ഒരു വഴിക്കുമാത്രം പ്രവർത്തിച്ചുംകൊണ്ടിരിക്കും. ആലോചനകളെല്ലാം ഏതെങ്കിലും ഒരു തരത്തിലായിരിക്കും. ആ കാട്ടുപ്രദേശത്തുനിന്നെന്നപോലെതന്നെ, ഒരു പ്രത്യേകവാസന മനസ്സിൽനിന്നും പുറപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരിക്കും.

അന്നു കേട്ടിരുന്ന ചികിടിന്റെ ശബ്ദംപോലെ ഒരു ശബ്ദവും ഹൃദയത്തിൽനിന്നു കേട്ടുകൊണ്ടിരിക്കും. ചുരുക്കത്തിൽ, മനസ്സ് ആ രാത്രിയെപ്പോലെതന്നെ ആയിരിക്കും. രാജീവൻ അന്നെന്താണാലോചിച്ചിരുന്നതെന്ന് എനിക്കറിവില്ല. എങ്കിലും, അന്നുരാത്രി, അതുവരെ നടപ്പിലുണ്ടായിരുന്ന പഴയ നിയമങ്ങളെല്ലാം റദ്ദാക്കിയിട്ടുള്ളതായി അയാൾക്കു തോന്നി. അന്നു, മഴക്കാലം കാർമേഘങ്ങളാകുന്ന മൂടുപടത്തെ നീക്കി രാത്രിയെ പ്രത്യക്ഷപ്രഭയോടുകൂടി വെളിക്കുകാണിച്ചിരുന്നു. കഴിഞ്ഞ കാലങ്ങളിൽ താൻ കണ്ടിട്ടുള്ള മഹാമായയെപ്പോലെ ആ രാത്രി മനോഹരവും, പ്രശാന്തവും, മൌനിയും ആയിരുന്നു രാജീവന്റെ മനസ്സിലെ വികാരങ്ങളും ആഗ്രഹങ്ങളും മുഴുവൻ ആ മഹാമായയെക്കുറിച്ചായിരുന്നു. ആ വിഷയത്തിൽ അയാളുടെ മനസ്സ് ഏകാഗ്രതയോടും ശക്തിയോടുംകൂടി പ്രവർത്തിച്ചു.

ഒരു സ്വപ്നാടനക്കാരനെപ്പോലെ രാജീവൻ മഹാമായയുടെ കിടപ്പറയിലേക്കു ചെന്നു. അവൾ അപ്പോൾ സുഖമായുറങ്ങുകയായിരുന്നു.

രാജീവൻ അവളുടെ കിടക്കയുടെ സമീപം ചെന്നുനിന്നു. അവളുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു കുനിഞ്ഞു [illegible]. ചന്ദ്രരശ്മികൾ ആ മുഖത്തു പതിച്ചിരുന്നു. ഹാ, ദൈവമേ, ഭയങ്കരം! മുമ്പു കണ്ടുപരിചയിച്ചിട്ടുള്ള ആ കോമളമുഖം എവിടെ? ചുടലത്തീയിന്റെ നിഷ്ഠുരങ്ങളായ ജ്വാലകൾ അത്യാർത്തിയോടുകൂടി മഹാമായയുടെ ആ ഓമനമുഖത്തിൽനിന്ന് ഇടത്തെ കവിളിന്റെ മനോഹരമായ ഒരു ഭാഗത്തെ നിർദ്ദയം ദഹിപ്പിച്ചുകളഞ്ഞിരുന്നു. ആ ക്രൂരതയുടെ ഫലങ്ങൾ മാത്രം ഇപ്പോൾ അവിടെ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു!

രാജീവൻ പെട്ടെന്നു ഞെട്ടിയോ? അയാൾ നിന്നനില്പിൽനിന്നു ശബ്ദം അധികം പുറത്തു കേൾക്കാതെ വാവി

ട്ടു കരഞ്ഞുവോ? ഒരു വേള രണ്ടും ചെയ്തിരിക്കും. മഹാമായ ഉറക്കംഞെട്ടിയുണൎന്നു. രാജീവൻ അവളുടെ മുമ്പിൽ നില്ക്കുന്നുണ്ട്. അവൾ മൂടുപടം ശരിയാക്കി കിടയ്ക്കയിൽ നിന്നെഴുനേററു നിവൎന്നുനിന്നു. കാൎയ്യം അപകടമായി എന്നു രാജീവന്നു മനസ്സിലായി. അയാൾ അവളുടെ പാദങ്ങളിൽ വീണു, കാലുരണ്ടും കെട്ടിപ്പിടിച്ചു് "എനിക്കു മാപ്പുതരണം" എന്നപേക്ഷിച്ചു.

അവൾ ഒരക്ഷരം മിണ്ടിയില്ല. ഒരു പ്രാവശ്യമെങ്കിലും ഒരുനിമിഷം നേരമെങ്കിലും പിൻതിരിഞ്ഞു നോക്കാതെ, ശരിയ്ക്കുനടന്നു് അവൾ മുറിവിട്ടു പുറത്തിറങ്ങി. പിന്നീടു രാജീവന്റെ ഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു വന്നിട്ടില്ല അവൾ എങ്ങോട്ടുപോയി എന്നു് ഒരു വിവരവുമില്ല. അവളെക്കുറിച്ചു പിന്നീടൊന്നും കേട്ടിട്ടുമില്ല. ക്ഷമായാചനത്തെ സ്വീകരിക്കാതെ അവൾ എന്നെന്നേയ്ക്കുമായി രാജീവനെ പിരിഞ്ഞുപോയ അവസരത്തിൽ അവളിൽനിന്നു നിൎഗ്ഗളമായി പുറപ്പെട്ട ആ കോപാഗ്നി രാജീവന്റെ ബാക്കിയുള്ള ആയുസ്സുകാലത്തെ മുഴുവനും ദുഃഖഭൂയിഷ്ഠമാക്കിത്തീൎത്തു. ആ അഗ്നിജ്വാല ഏററവുണ്ടായ വ്രണം അയാളുടെ ജീവിതത്തിൽ മാഞ്ഞുപോകാത്ത ഒരു നീണ്ട പാടായിത്തീൎന്നു.

"പ്രേതമോ മനുഷ്യനോ?"

I

"റാണിഘട്ട"ത്തിലെ സെമിണ്ടാറായ "ശാരദാശങ്കര"ന്റെ ഭവനത്തിലുണ്ടായിരുന്ന വിധവയ്ക്കു് അവളുടെ പിതൃകുഡുംബക്കാരായ ബന്ധുക്കൾ ആരും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല.

ഓരോരുത്തരായി എല്ലാവരും മരിച്ചുപോയി. ഭർത്തൃകുഡുംബത്തിൽ അവളുടെ സ്വന്തം എന്നു പറയുവാൻ ആരും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അവൾക്കു ഭർത്താവും പുത്രനും ഇല്ല. അവളുടെ ഭർത്തൃസഹോദരനായ 'ശാരദാശങ്കര'ന്റെ കുട്ടിയായിരുന്നു അവളുടെ ഓമന. ആ കുട്ടിയെ പ്രസവിച്ചശേഷം വളരെ കാലത്തേയ്ക്ക് അതിന്റെ അമ്മ അത്യന്തം ദീനത്തിൽ പെട്ടു. വിധവയായ "കാദംബിനി"യാണ് അതിനെ വളൎത്തിക്കൊണ്ടുപോന്നത്. ഒരു സ്ത്രീ മറെറാരാളുടെ കുട്ടിയെ വളൎത്തുന്നതായാൽ അവൾക്ക് അതിനോടുള്ള വാത്സല്യത്തിന്നു പതിന്മടങ്ങു ശക്തിയുണ്ടായിരിക്കും. കാരണം, അവൾക്ക് ആ കുട്ടിയുടെ പേരിൽ യാതൊരു അവകാശവും ഇല്ല; യാതൊരു രക്തബന്ധവുമില്ല; കേവലം സ്നേഹവാത്സല്യത്തിന്റെ അവകാശം മാത്രമേയുള്ളു. സ്നേഹത്തിന്നു സമുദായം അംഗീകരിക്കുന്ന എന്തെങ്കിലും ഒരു രേഖമൂലം അതിന്റെ അവകാശത്തെ സ്ഥാപിക്കുവാൻ സാധിക്കുകയില്ല; അവകാശം തെളിയിക്കുവാൻ ആഗ്രഹവുമില്ല. ആ സ്നേഹം അതിന്ന് ആലംബമായതും ആരുടെ എന്നു നിശ്ചയമില്ലാത്തതുമായ അമൂല്യരത്നത്തെ ഉജ്ജീവിപ്പിച്ചതായ ആസക്തിയോടുകൂടി ആരാധിക്കുകമാത്രം ചെയ്യുന്നു. ഇങ്ങിനെ ആ വിധവയുടെ തടയപ്പെട്ടതായ സ്നേഹശക്തി മുഴുവനും ആ കുട്ടിയുടെ നേൎക്കു തിരിഞ്ഞു. ശ്രാവണമാസത്തിൽ ഒരു രാത്രി "കാദംബിനി" പെട്ടെന്നു കാലഗതിയെ പ്രാപിച്ചു. എന്തോ കാരണത്താൽ അവളുടെ ഹൃദയത്തിന്റെ സ്പന്ദനം ശമിച്ചു നാലുപുറവും ഉള്ള ലോകം അതിന്റെ യഥാക്രമമുള്ള ഗതിയെ നിൎവ്വഹിച്ചു. സ്നേഹപരിപൂൎണ്ണമായ കാദംബിനിയുടെ അതിസൌമ്യമായ ചെറുഹൃദയത്തിൽമാത്രം സാധാരണ ഗതിക്കു വിഘ്നം നേരിടുകയും അവളുടെ 'കാലഘടികാരം' എന്നന്നേയ്ക്കുമായി നിന്നു

പോവുകയും ചെയ്തു.

പൊല്ലീസുകാർ അനാവശ്യമായ ബുദ്ധിമുട്ടുകൾ ഉണ്ടാക്കാതിരിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി സെമീന്ദാരിന്റെ നാലു ബ്രാഹ്മണഭൃത്യന്മാർ പ്രത്യേകം ചടങ്ങുകൾ ഒന്നും അനുസരിക്കാതെ ആ മൃതശരീരത്തെ ദഹിപ്പിക്കുന്നതിന് ഉടനെതന്നെ നീക്കംചെയ്തു. 'റാണിഘട്ട'ത്തിലെ ശ്മശാനസ്ഥലം ഗ്രാമത്തിൽനിന്നു വളരെ ദൂരെയായിരുന്നു ഒരു കുളത്തിനരികെ ഒരു ചെറുകുടിലും സമീപത്ത് ഒരു വടവൃക്ഷവും അല്ലാതെ ആ പ്രദേശത്ത് എങ്ങും ഒന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. പണ്ട് ആ നിലത്തിൽക്കൂടി ഒരു പുഴ ഒഴുകിയിരുന്നു. പിന്നീട് അതിന്റെ ഗതി തിരിയുകയും നദീതടം വരണ്ടു പോവുകയും ചെയ്തു. അതിലൊരുഭാഗം ഉദകക്രിയകളുടെ ആവശ്യത്തിലേയ്ക്കു വെട്ടിത്താഴ്ത്തി ഒരു കുളമാക്കിട്ടുണ്ടായിരുന്നു ജനങ്ങൾ ആ കുളത്തെ പഴയ നദിയുടെ തന്നെ ഒരു ഭാഗമായി വിചാരിച്ച് ആരാധിച്ചുപോന്നു.

മൃതശരീരത്തെ വഹിച്ചിരുന്ന നാലുപേരും അതിനെ ആ കുടിലിൽ എത്തിച്ച് ശവദാഹത്തിനു വേണ്ടതായ വിറകു വരുന്നതിനു കാത്തിരുന്നു. കാത്തുകാത്ത് അക്ഷമന്മാരായിത്തീർന്ന് അവരിൽ രണ്ടുപേർ വിറകു വരാത്തത് എന്താണെന്നന്വേഷിക്കുവാൻ പുറപ്പെട്ടു 'നിതായി'യും 'ഗുരുചരൺ'നും അങ്ങിനെ പോയപ്പോൾ 'വിധു'വും 'ബാണമലി'യും ശവം കാത്തുംകൊണ്ടിരുന്നു.

ശ്രാവണമാസത്തിലെ ഇരുട്ടുള്ള ഒരു രാത്രിയായിരുന്നു. നക്ഷത്രങ്ങൾ തെളിയാത്ത ആകാശവീഥിയിലെല്ലാം കാർമേഘപടങ്ങൾ തിങ്ങിയിരുന്നു. കുടിലിലെ പ്രകാശമില്ലാത്ത മുറിക്കുള്ളിൽ മൃതശരീരത്തിന്നടുത്തു രണ്ടുപേരും മൌനമായിരുന്നു. അവരുടെ തീപ്പെട്ടികൊണ്ടും വിളക്കുകൊണ്ടും ഫലമുണ്ടായില്ല. തീപ്പെട്ടി തണുത്തതായിരു

ന്നു. അവരെത്ര പ്രയത്നിച്ചിട്ടും അതു് കത്തിയില്ല. വിളക്കു കെട്ടുപോകയും ചെയ്തു. വളരെ നേരം മിണ്ടാതിരുന്ന ശേഷം അതിലൊരാൾ, 'ചങ്ങാതി! ഒന്നു പുകവലിക്കാൻ കിട്ടിയെങ്കിൽ നന്നായിരുന്നു. ധൃതിയിൽ, നാം അതു് എടുക്കുവാൻ മറന്നുപോയി' എന്നുപറഞ്ഞു.

"ഞാൻ ഓടിപ്പോയി വേണ്ടതെല്ലാം എടുത്തുകൊണ്ടുവരാം," എന്നു കൂട്ടുകാരൻ മറുവടി പറഞ്ഞു.

'ബോണമാലി' പോകുവാൻ ആഗ്രഹിച്ചതിന്റെ കാരണം 'വിധു' ധരിച്ചു. (ശ്മശാനഭൂമി ചെകുത്താന്മാരുള്ള സ്ഥലമാകയാൽ പേടിച്ചിട്ടാണു് പോകുവാനാഗ്രഹിച്ചതു്) "തരക്കേടില്ല! ഞാൻ തന്നെത്താൻ ഇവിടെ ഇരിക്കണം അല്ലെ." എന്നു മറുവടി പറഞ്ഞു.

സംഭാഷണം വീണ്ടും അവസാനിച്ചു. ഇരുവരും നിശ്ശബ്ദരായി. അഞ്ചുമിനിട്ടു ഒരു മണിക്കൂറുപോലെ തോന്നി. വിറകു കൊണ്ടുവരുവാൻ പോയ കൂട്ടരെ അവർ മനസ്സുകൊണ്ടു ശപിച്ചു. അവർ ഇരുവരും വല്ല സ്ഥലത്തും ചെന്നിരുന്നു വെടി പറയുകയായിരിക്കണമെന്നു് അവർ സംശയിച്ചു. ഇടവിടാതെ തവളകളും കുളക്കരയിലുള്ള മണ്ണട്ടകളും കരയുന്നതിന്റെ ശബ്ദമല്ലാതെ ഒരിടത്തും ഒരനക്കവും ഒച്ചയും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. പെട്ടന്നു്, മൃതശരീരം തന്നെത്താൻ ഒരു ഭാഗത്തേക്കു തിരിഞ്ഞു കിടക്കുമ്പോലെന്നപോലെ, ശവം കിടത്തിയിരുന്ന പായ ഒന്നിളകിയതായി അവൎക്കു തോന്നി. 'വിധു'വും 'ബോണമാലി'യും പേടിച്ചു വിറച്ചുംകൊണ്ടു 'രാമ,രാമ,രാമ' എന്നു ജപിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. മുറിയിൽനിന്നു് ഒരു ദീൎഘനിശ്വാസം കേട്ടു. ഒരു നിമിഷത്തിന്നുള്ളിൽ കാവൽക്കാർ കട്ടിലിൽനിന്നു പേടിച്ചു പുറത്തു ചാടി, ഗ്രാമത്തിലേക്കു കുതികുത്തി ഓടി.

മൂന്നുനാഴിക അങ്ങിനെ ഓടിയപ്പോൾ അവരുടെ ചങ്ങാതിമാർ ഒരു റാന്തലും കത്തിച്ചു വരുന്നതുകണ്ടു. വാസ്തവത്തിൽ,

അവർ ഒന്നു പുകവലിക്കാൻ തന്നെയാണ് പോയിരുന്നത്. വിറകുകാര്യത്തെപ്പറ്റി അവൎക്കു യാതൊരു ചിന്തയുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. എങ്കിലും, വിറകിന്നുള്ള മരം മുറിച്ചിട്ടിട്ടുണ്ടെന്നും വെട്ടിക്കീറിക്കഴിഞ്ഞാൽ ഉടനെ അങ്ങോട്ടു കൊണ്ടുവരുമെന്നും അവർ ഉറപ്പിച്ചു പറഞ്ഞു. 'വിധു'വും 'ബനമാലി'യും കുടിലിൽവെച്ചുണ്ടായ സംഗതികൾ അവരെ അറിയിച്ചു. 'നിതായി'യും 'ഗുരുചരൻ'നും ആ കഥകേട്ട് അവരെ പുച്ഛിക്കുകയും സ്ഥലം വിട്ടുപോന്നതിന്നു അവരെ കലശലായി ശാസിക്കുകയും ചെയ്തു.

താമസിക്കാതെ, അവർ നാലുപേരും കുടിലിലേക്കുമടങ്ങി. കുടിലിൽ പ്രവേശിച്ചപ്പോൾ, ദഹിപ്പിക്കുവാൻ കൊണ്ടുവന്ന മൃതശരീരം അവിടെനിന്നു പോയിരിക്കുന്നു എന്ന് അവൎക്കു മനസ്സിലായി. ഒരു വെറും പായമാത്രം അവിടെ കിടന്നിരുന്നു. അവർ പരിഭ്രമിച്ച് അന്യോന്യം മുഖത്തോടുമുഖം നോക്കി. വല്ല കുറുക്കനും വലിച്ചുകൊണ്ടുപോയിരിക്കുമോ? എന്നാൽ വസ്ത്രത്തിന്റെ ഒരു കഷണംപോലും അവിടെ എങ്ങും കാണ്മാൻ ഇല്ലല്ലോ. പുറത്തു കടന്നു നോക്കിയപ്പോൾ മുൻവശത്തു കൂട്ടിയിരുന്ന മണ്ണിൽ പുതുതായി ഉണ്ടായ ഒരു സ്ത്രീയുടെ മൃദുലങ്ങളായ കാലടികൾ അവർ കണ്ടു. ശാരദാശങ്കരൻ ഒരു വിഡ്ഢിയല്ലായിരുന്നു. വല്ല ചെകുത്താൻ കഥകളും ചെന്നു പറഞ്ഞാൽ അദ്ദേഹം ഒരിക്കലും വിശ്വസിക്കയില്ല. അതുകൊണ്ട് ഇനി എന്തുവേണമെന്ന് അവർ നാലുപേരുംകൂടി ആലോചിച്ചു. വളരെ വാദപ്രതിവാദങ്ങൾക്കുശേഷം മൃതശരീരത്തെ യഥാക്രമം ദഹിപ്പിച്ചു എന്നു പറയുന്നതായിരിക്കും ഉത്തമം എന്നു തീൎച്ചപ്പെടുത്തി.

സൂര്യോദയത്തോടുകൂടി വിറകുകാർ വന്നപ്പോൾ, അവർ വരുവാൻ വളരെ താമസിച്ചതുകൊണ്ട്, അവരെ കൂടാതെ തന്നെ കാര്യം നിവൃത്തിച്ചു എന്നും ഭാഗ്യവശാൽ കുടിലിൽ തന്നെ കുറെ വിറകുണ്ടായിരുന്നു എന്നും അവർ പറഞ്ഞു.

മൃതശരീരം ആരെങ്കിലും കട്ടുകൊണ്ടുപോകുന്ന ഒരു വിലപിടിച്ച സാധനമല്ലാത്തതുകൊണ്ട് അതിനെപ്പററി ആൎക്കും സംശയമുണ്ടാകുവാൻ അവകാശമില്ലല്ലോ.

II

ജീവന്റെ യാതൊരു ലക്ഷണവും ഇല്ലാതിരിക്കുമ്പോൾ പോലും, ചിലപ്പോൾ, ശരീരത്തിൽ സൂക്ഷ്മമായ ജീവശക്തി ഒളിഞ്ഞു കിടപ്പുണ്ടായിരിക്കുമെന്നും, പ്രത്യക്ഷത്തിൽ മൃതപ്രായമായ ചില ശരീരത്തിനു രണ്ടാമതും ജീവൻ ഉണ്ടാകാമെന്നും എല്ലാവൎക്കും അറിയാവുന്നതാണ്. 'കാദംബിനി' മരിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. അവളുടെ ജീവയന്ത്രം ഏതോ സംഗതിവശാൽ, പെട്ടന്നു ചലനരഹിതമായിത്തീൎന്നിട്ടേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു.

വീണ്ടും സുബോധമുണ്ടായപ്പോൾ, അവൾ, അവളുടെ നാലുഭാഗത്തും നിബിഡമായ അന്ധകാരത്തെ കണ്ടു. അവളുടെ പതിവുള്ള സ്ഥാനത്തല്ലാ കിടക്കുന്നതെന്ന് അവൾക്കു തോന്നി. അവൾ 'സഹോദരീ' എന്ന് ഉറക്കെ വിളിച്ചു. കൂരിരുട്ടിൽനിന്ന് യാതൊരുത്തരവും പുറപ്പെട്ടില്ല. അവൾ ഭയവിഹ്വലയായി എഴുന്നീററിരുന്നു. അവളുടെ മരണശയ്യയും ഹൃദയഭാഗത്തു പെട്ടന്ന് ഒരു വേദനയും പിന്നീട് ഒരു ശ്വാസംമുട്ടും മോഹാലസ്യവും ഉണ്ടായതും അവൾക്ക് ഓൎമ്മവന്നു. അവളുടെ സഹോദരി അപ്പോൾ കുട്ടിക്കു കൊടുക്കുവാനുള്ള പാലു കാച്ചുകയായിരുന്നു. "സഹോദരീ! കുട്ടിയെ ഇങ്ങോട്ടു കൊണ്ടുവരു, എനിക്കു തീരെ സുഖമില്ലാ" എന്നു ശ്വാസം മുട്ടി പറഞ്ഞുകൊണ്ടാണ് കാദംബിനി മോഹാലസ്യപ്പെട്ടു കിടക്കമേൽവീണത്.

പിന്നീടുണ്ടായതൊന്നും അവൾക്ക് ഓൎമ്മയില്ല. മഷിക്കുപ്പി തട്ടിമറിഞ്ഞുപോയ എഴുത്തുപുസ്തകംപോലെ അവളുടെ ഓൎമ്മശക്തി മാഞ്ഞുപോയിരുന്നു. "കാദംബിനി." യുടെ

ബോധശക്തിയും ഓർമ്മശക്തിയും—ലോക ഗ്രന്ഥത്തിന്റെ അക്ഷരങ്ങൾ—ഒരു ക്ഷണത്തിൽ ആകൃതിരഹിതങ്ങളായിത്തീൎന്നു. ബോധക്ഷയത്തിന്നുശേഷം അവളുടെ പ്രേമഭാജനമായ ആ ശിശു സ്നേഹമസൃണമായ മൃദുസ്വരത്തിൽ അവളെ "അമ്മായ്!" എന്ന് ഒട്ടേറെ വിളിയായി വിളിച്ചുവോ ഇല്ലയോ എന്നുകൂടി വിധവയായ "കാദംബിനി"ക്ക് ഓർമ്മയുണ്ടായിരുന്നില്ല. അവൾക്കു ചിരപരിചിതമായിരുന്ന ജീവലോകത്തെ വിട്ട്, അവസാനമില്ലാത്തതും, അറിയപ്പെട്ടിട്ടില്ലാത്തതും ആയ മൃത്യുലോകയാത്ര അവൾ ആരംഭിച്ചപ്പോൾ ആ ശാന്തലോകത്തെയ്ക്കു പോകുവാൻ വേണ്ടതായ വഴിച്ചിലവിന്നെന്നപോലെയുള്ള സ്നേഹസമ്പൂൎണ്ണമായ ഒരു സഹായസംഭാവന വേർപാടുസമയത്ത് അവളുടെ ഓമനയായ കുട്ടിയിൽനിന്നു ലഭിച്ചിട്ടുണ്ടായിരിക്കുമോ എന്നുകൂടി അവൾക്കു തീരെ ഓർമ്മിക്കുവാൻ സാധിച്ചില്ല. സബോധം വന്നപ്പോൾ കണ്ടതായ ആ ഇരുട്ടടഞ്ഞ നിശ്ശബ്ദസ്ഥലം, ഒന്നും കാണുവാൻ ഇല്ലാത്തതും, കേൾക്കുവാനില്ലാത്തതും, പ്രവൃത്തിക്കുവാനില്ലാത്തതും, അന്തമില്ലാത്ത ഒരു കലവറസ്ഥാനം മാത്രമായിട്ടുള്ളതും ആയ യമലോകമാണെന്ന് അവൾക്ക് ആദ്യത്തിൽ തോന്നീട്ടുണ്ടായിരിക്കണമെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു. എന്നാൽ, തുറന്നുകിടക്കുന്ന വാതായനത്തിൽകൂടി ജലസമ്പർക്കമുള്ള ഒരു തണുത്തകാററ് അകത്തു പ്രവേശിക്കുകയും, പുറത്തുനിന്നു തവളകളുടെ നിലവിളി കേൾക്കുകയും ചെയ്തപ്പോൾ അവളുടെ ഓർമ്മശക്തി പ്രസ്ഫുടമായിത്തീരുകയും, ചുരുങ്ങിയതായ അവളുടെ ജീവകാലത്തിലെ വർഷങ്ങൾ ഓർമ്മയിൽ വരികയും അവൾക്കപ്പോഴും ഇഹലോകസംബന്ധിനിയാണെന്നുള്ള ധാരണ ദൃഢീഭൂതമായിത്തീരുകയും ചെയ്തു. അപ്പോൾ ഒരിടിമിന്നലുണ്ടായി. അതിന്റെ പ്രകാശത്താൽ സമീപത്തുള്ള കുളവും, അടുത്തുള്ള വൃക്ഷങ്ങളും പരന്നുകിടക്കുന്ന മൈ

താനവും, ഭീതിയുള്ള വൃക്ഷസമൂഹവും, അവൾ വിവരമായി കണ്ടറിഞ്ഞു. പൌർണ്ണമാസി ദിവസങ്ങളിൽ അവൾ ആ പുഴയിൽ കുളിക്കുവാൻ വരാറുണ്ടെന്ന് ഓർമ്മവന്നു. തദവസരങ്ങളിൽ ആ ശ്മശാനസ്ഥലത്തു ചില മൃതശരീരവും കണ്ടാൽ മരണം എത്രയും ഭയങ്കരമായിട്ടുള്ളതാണെന്നു വിചാരിച്ച് അവൾ ഭയപ്പെടാറുണ്ട്.

അവളുടെ ആദ്യത്തെ വിചാരം സ്വഗൃഹത്തിലേക്കു മടങ്ങണമെന്നായിരുന്നു. എന്നാൽ, പിന്നീടവൾ അതിനെപ്പറ്റി ആലോചിച്ചു:—"ഞാൻ മരിച്ചവളാണ്. എനിക്ക് എങ്ങിനെ വീട്ടിലേക്കു മടങ്ങിച്ചെല്ലാം. ഞാൻ മടങ്ങിയെത്തിയാൽ ആ കുടുംബക്കാർക്ക് ആപത്തായിരിക്കും. ഞാൻ ജീവലോകത്തോട് യാത്രപറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു. ഞാൻ ഒരു പ്രേതം മാത്രമാകുന്നു!" കാര്യം ഇപ്രകാരമല്ലായിരുന്നുവെങ്കിൽ, "ശാരദാശങ്കര"ന്റെ സുരക്ഷിതമായ അന്തഃപുരംവിട്ട് ഇത്ര അകലത്തുള്ള ശവദാഹഭൂമിയിൽ ഈ അർദ്ധരാത്രിയിൽ എത്തിച്ചേരുവാൻ അവൾക്ക് എങ്ങിനെ സാധിക്കുമായിരുന്നു എന്ന് അവൾ ആലോചിച്ചു. അവളുടെ ശവസംസ്കാരക്രിയകൾ കഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ലെങ്കിൽ, അവളുടെ മൃതശരീരം ദഹിപ്പിക്കുവാൻ ചുമതലപ്പെട്ടവർ ഇപ്പോൾ എവിടെ പോയിരിക്കുന്നു? അവർ ശവദാഹം കഴിച്ചുമടങ്ങിപ്പോയതായിരിക്കണം. ഇങ്ങിനെയെല്ലാമായിരുന്നു അവളുടെ ആലോചനയുടെ ഗതി. "ശാരദാശങ്കര"ന്റെ പ്രശോഭിതമായ ഭവനത്തിൽവെച്ചു കഴിഞ്ഞതായ അവളുടെ ചരമഘട്ടത്തെ കുറിച്ച് ഓർത്തപ്പോൾ, അവൾ ഇപ്പോൾ ഭീതിയുള്ളതും, ജീവജാലങ്ങളാൽ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെട്ടതും അന്ധകാരമയമായതും ആയ ശ്മശാനഭൂമിയിൽ ഏകാകിനിയായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു എന്ന സംഗതി, അവൾ അറിഞ്ഞു. തീർച്ചയായും അവൾ ഇപ്പോൾ ഐഹികസമൂഹമായ

ങ്ങളിലെ ഒന്നിലേയും ഒരംഗമല്ല. അവൾ ദുർന്നിമിത്തത്തിന്റേയും ഭയങ്കരത്വത്തിന്റേയും മൂർത്തിയായിരുന്നു. അവൾ അവളുടെ തന്നെ പ്രേതമായിരുന്നു.

ഈ ധാരണയാൽ അവളെ ഇഹലോകത്തോടു ബന്ധിച്ചിരുന്ന സകല കെട്ടുകളും താനേ അഴിഞ്ഞുപോയി. അവൾക്ക് അസാമാന്യമായ അത്ഭുതശക്തിയും, അപരിമിതമായ സ്വാതന്ത്ര്യവും, ഉണ്ടെന്നു തോന്നി. അവൾക്ക് ഇഷ്ടമുള്ളതു പ്രവർത്തിക്കുവാനും ഇഷ്ടമുള്ളേടത്തു പോകുവാനും സാധിക്കുമായിരുന്നു. ഈ പുതിയ സങ്കല്പത്തിൽ നിന്നുളവായ ആവേശത്താൽ മതിമറന്നവളായി അവൾ ഒരു കൊടുങ്കാററിനെപ്പോലെ ഭയങ്കരയായി കുഴിയിൽനിന്നു പുറത്തു ചാടി ശ്മശാനസ്ഥലത്തു ചെന്നുനിന്നു. ലജ്ജയുടെയോ, ഭയത്തിന്റെയോ, ഒരു ഛായപോലും അവളിൽ കാണപ്പെട്ടില്ല.

എന്നാൽ, നടക്കുംതോറും അവളുടെ പാദങ്ങൾക്കു ശക്തി കുറയുകയും, ശരീരം ക്ഷീണിക്കുകയും ചെയ്തു. ആ മൈതാനം അവസാനമില്ലാതെ പരന്നുകിടന്നിരുന്നു. ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു നെൽവയലുകൾ ഉണ്ടായിരുന്നു. ചിലപ്പോൾ അവൾക്കു മുട്ടിനൊപ്പം വെള്ളത്തിൽക്കൂടിയാണ് സഞ്ചരിച്ചിരുന്നത്.

അരുണോദയത്തോടുകൂടി ദൂരെയുള്ള വീടുകളുടെ അടുത്തുനില്ക്കുന്ന പട്ടിലിൻകൂട്ടങ്ങളിൽനിന്ന് ഒന്നോ രണ്ടോ പക്ഷികളുടെ കരച്ചിൽ കേട്ടു. അപ്പോൾ അവൾ ഭയത്തിനധീനയായി. ഈ ലോകത്തോടും, ജീവജാലങ്ങളോടും അവൾക്കുള്ള ബന്ധമെന്തായിരുന്നു എന്നു നിർണ്ണയിക്കുവാൻ അവൾക്കു സാധിച്ചില്ല. അവൾ, വിസ്തൃതമായ ശ്മശാനഭൂമിയിലായിരുന്നപ്പോൾ, ശ്രാവണമാസത്തിലെ കൂരിരുട്ട് അവൾക്കു ചുററുമുണ്ടായിരുന്നപ്പോൾ, തീരെ ഭയമില്ലാത്തവളും, പ്രേതരാജ്യനിവാസികളിൽ ഒരുവളും ആയിരുന്നു. സൂര്യപ്രകാശവും, മനുഷ്യാലയങ്ങളും, അവളെ ഭയാകുലയാ

കിത്തീൎന്നു. അവരം അവളെത്തന്നെ ഭയപ്പെട്ടു. മരണമാകുന്ന നദിയുടെ രണ്ടുതീരങ്ങളിൽ നിവസിക്കുന്നവരായ മനുഷ്യരും പ്രേതങ്ങളും അന്യോന്യം ഭയപ്പെടുന്ന കൂട്ടരാകുന്നു.

III

അവളുടെ വസ്ത്രങ്ങളിൽ ചേറുപുരണ്ടിരുന്നു. അസാധാരണങ്ങളായ അസംബന്ധവിചാരങ്ങളാലും, നിശാസഞ്ചാരത്താലും "കാദംബിനി" ഒരു ഭ്രാന്തത്തിയേപ്പോലെയായിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. വാസ്തവത്തിൽ, അവളുടെ ആകൃതി, നേരിട്ടുകാണുന്നവർ പേടിക്കത്തക്കവിധത്തിലായിരുന്നു. കുട്ടികരം അവളെക്കണ്ടാൽ കല്ലെറിയുകയോ, പേടിച്ചോടുകയോ, ചെയ്യുമായിരുന്നു. ഭാഗ്യവശാൽ അവളെ ആദ്യം കണ്ടത് ഒരു വഴിപോക്കനാണ്. അയാരം, അടുത്തുവന്ന് "അമ്മേ! നിങ്ങരം ഒരു കുലീനയാണെന്നു തോന്നുന്നു. എവിടെക്കാണ് ഈ വേഷത്തിൽ തന്നെത്താൻ പോകുന്നത്" എന്നു ചോദിച്ചു. "കാദംബിനി" അവളുടെ വിചാരപരമ്പരകളെ ഏകോപിച്ച് ഒരു സമാധാനം പറയുന്നതിന് അശക്തയായി അയാളുടെ മുഖത്തേക്കു തുറിച്ചുനോക്കി അവരംക്ക് ഇഹലോകസമ്പൎക്കമുണ്ടായിരുന്നു എന്ന് ഇനിയും വിശ്വസിക്കുവാൻ ശക്തിയുണ്ടായിരുന്നില്ല. അവരം ഒരു കുലീനയെപ്പോലെ കാണപ്പെടുന്നുണ്ടെന്നും, ഒരു വഴിപോക്കൻ അവളോടു ചിലതെല്ലാം ചോദിക്കുന്നുണ്ടെന്നും ധരിക്കുവാൻ അവരംക്കു സാധിച്ചില്ല. ആ യാത്രക്കാരൻ വീണ്ടും "അമ്മേ! വരൂ! ഞാൻ നിങ്ങളെ വീട്ടിൽ കൊണ്ടുപോയാക്കാം. എവിടേയ്ക്കാണുപോകേണ്ടത്" എന്ന് അവളോടുചോദിച്ചു.

"കാദംബിനി" ചിന്താമഗ്നയായി. ഭർത്തൃഗൃഹത്തിലേക്കു പോകുന്ന കാര്യം തീരെ അസംബന്ധമായിരുന്നു. അവരംക്കു പിതൃഗൃഹം ഉണ്ടായിരുന്നതും ഇല്ല. അവരംക്കു

അവളുടെ ബാല്യകാലത്തിലെ ഒരു സ്നേഹിതയെക്കുറിച്ച് അപ്പോൾ ഓർമ്മവന്നു. ''യോഗമായ"യെ അവൾ ബാല്യത്തിനുശേഷം കണ്ടിട്ടില്ല. എങ്കിലും, അവർതമ്മിൽ കത്തിടപാടുകൾ ഉണ്ടായിരുന്നു. പണ്ടു പലപ്പോഴും അവർ തമ്മിൽ വഴക്കുകളും പിണക്കങ്ങളും ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്. ''കാദംബിനി''ക്കു"യോഗമായ''യെ അപരിമിതമായസ്നേഹമുണ്ടായിരുന്നു എന്നു ''കാദംബിനി"യും ''യോഗമായ''ക്കുണ്ടായിരുന്നിടത്തോളം സ്നേഹം ''കാദംബിനി''ക്കില്ലെന്നു ''യോഗമായ''യും അന്യോന്യം വാദിച്ചു കലഹിക്കാറുണ്ട്. ഒരിക്കൽ കണ്ടുമുട്ടിയാൽ അന്യോന്യം പിരിയുവാൻ സാധിക്കയില്ലെന്ന് അവർക്ക് ഇരുവർക്കും തീർച്ചയുണ്ടായിരുന്നു.

"ഞാൻ 'നിസിന്ധപുര'ത്തിലുള്ള "ശ്രീപതി"യുടെ ഗൃഹത്തിലേക്കാണു പോകുന്നത്" എന്നു "കാദംബിനി" തന്നോടു സഹതാപം തോന്നിയ ആ യാത്രക്കാരനെ അറിയിച്ചു

"നിസിന്ധപുരം" വളരെ അടുത്തല്ലെങ്കിലും ആ യാത്രക്കാരനു പോകേണ്ടതായ "കല്ക്കത്ത"ക്കുള്ള വഴിമദ്ധ്യത്തിലായിരുന്നു. അതുകൊണ്ട്, അയാൾ "കാദംബിനി"യെ ശ്രീപതിയുടെ ഗൃഹത്തിൽ കൊണ്ടാക്കുകയും ബാല്യത്തിൽ വേർപിരിഞ്ഞ ആ സ്നേഹിതകൾ വീണ്ടും ഒന്നിച്ചുചേരുകയും ചെയ്തു. ആദ്യത്തിൽ അവർക്ക് അന്യോന്യം മനസ്സിലായില്ലെങ്കിലും, ക്രമേണ കുട്ടിക്കാലത്തെ മുഖച്ഛായ പിടിച്ചു ഇരുവരും പരസ്പരം നല്ലപോലെ അറിഞ്ഞു.

"ഹാ! എന്റെ ഭാഗ്യംതന്നെ! ഞാൻ നിന്നെ വീണ്ടും കാണുമെന്നു സ്വപ്നേപി വിചാരിച്ചിരുന്നില്ല. എങ്ങിനെയാണ് ഇവിടെ എത്തിച്ചേർന്നത്. ഭർത്തൃഗൃഹത്തിലുള്ളവർ നിന്നെ തീർച്ചയായും ഇങ്ങോട്ട് അയക്കുവാൻ കാരണമില്ല" എന്നിപ്രകാരം യോഗമായ സന്തോഷത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു. കാദംബിനി കുറെനേരം മിണ്ടാതിരുന്നശേഷം,

"സഹോദരീ! എന്റെ ഭർത്താവിന്റെ പിതാവിനെക്കുറിച്ച് എന്നോടൊന്നും ചോദിക്കരുത്. എനിക്ക് ഇവിടെ വല്ല മൂലയും ഒഴിച്ചുതന്നാൽ മതി. എന്നെ ഇവിടത്തെ വേലക്കാരിയെപ്പോലെ മാത്രമേ കരുതേണ്ടതുള്ളു. ഞാൻ നിന്റെ പണിയെല്ലാം എടുത്തുകൊള്ളാം," എന്നു മറുവടി പറഞ്ഞു. "എന്തു! നിന്നെ ഒരു വേലക്കാരിയെപ്പോലെ വിചാരിക്കുകയോ? എന്തിനാ, അത്? നീ എന്റെ ഉള്ളിണങ്ങിയ ചങ്ങാതിയാണ്, നീ എന്റെ—" എന്നെല്ലാം യോഗമായ തടുത്തു പറഞ്ഞു.

പുറത്തുപോയിരുന്ന ശ്രീപതി അപ്പോൾ വീട്ടിലേക്കു മടങ്ങി എത്തി. കാദംബിനി അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേരെ കുറച്ചുനേരം തുറിച്ചുനോക്കി. പിന്നെ ഒന്നും മിണ്ടാതെ, പതുക്കെ പുറത്തേക്കുപോയി. അവൾ അവളുടെ ശിരസ്സു മൂടിയിരുന്നില്ല. (വിധവ തല മൂടുമല്ലോ). അശേഷം ആദരവോ, ലജ്ജയോ അവൾ പ്രദർശിപ്പിച്ചില്ല. കാദംബിനിയുടെ പ്രകൃതം കണ്ടു ശ്രീപതി മുഷിഞ്ഞു തന്റെ സ്നേഹിതയെ തെറ്റിദ്ധരിച്ചാലോ എന്നു ശങ്കിച്ചു യോഗമായ കാദംബിനിയെക്കുറിച്ച് ശ്രീപതിയോട് ഓരോന്നു വിവരിച്ചു പറയുവാൻ തുടങ്ങി. എന്നാൽ, യോഗമായ പറയുന്നതെല്ലാം എപ്പോഴും സമ്മതിക്കുവാൻ തയ്യാറുള്ള ശ്രീപതിയുടെ അടുക്കൽ നീണ്ട വിവരണങ്ങളൊന്നും ആവശ്യമുണ്ടായിരുന്നില്ല. കഥ മുഴുവൻ കേൾക്കാതെ തന്നെ കാര്യമെല്ലാം സമ്മതിച്ചു. കഥ മുഴുവനാകുവാൻ സമ്മതിക്കാഞ്ഞതുകൊണ്ട് യോഗമായയ്ക്ക് അല്പം ബുദ്ധിക്ഷയമുണ്ടായില്ലെന്നില്ല.

കാദംബിനി ആ ഗൃഹത്തിൽ താമസിച്ചിരുന്നു എങ്കിലും, അവൾക്കും സ്നേഹിതയായ യോഗമായയ്ക്കും പഴയപോലെ ഒത്തിണക്കമോ യോജിപ്പോ ഇല്ലായിരുന്നു. അവരു

ടെ രണ്ടാളുടേയും ഇടയ്ക്കു മരണമാകുന്ന ഒരു ഭിത്തി ഉണ്ടായിരുന്നു. കാദംബിനിയുടെ ജീവസന്ധാരണകാൎയ്യം അവളെത്തന്നെ പരിഭ്രമിപ്പിക്കുകയും, സ്വബോധം നിലനില്ക്കുകയും ചെയ്യുമ്പോൾ, അവൾക്കു മറ്റൊരാളോട് ഉള്ളഴിഞ്ഞ സൌഹാൎദ്ദം എങ്ങിനെ ഉണ്ടാകും! യോഗമായയെ പൂൎണ്ണമായി സ്നേഹിക്കുന്നതിന് അവൾക്കു സാധിച്ചില്ല. കാദംബിനി യോഗമായയെ നോക്കി ചിന്താമഗ്നയായിരിക്കും. 'യോഗമായക്കു ഭൎത്താവുണ്ട്; അവൾക്കു ഭിന്നകൃത്യങ്ങളുണ്ട്; അവർ എന്റെ ലോകത്തിൽനിന്നു വളരെ വളരെ അകന്ന ഒരു വ്യത്യസ്തലോകത്തിലാണ് നിവസിക്കുന്നത്. അവർ ഇഹലോകവാസികളുടെ സ്നേഹവാത്സല്യങ്ങളിലും കൎത്തവ്യങ്ങളിലും പങ്കുകൊള്ളുന്നു. ഞാനാണെങ്കിൽ കേവലം പൊള്ളയായ ഒരു വെറും നിഴൽ മാത്രമാകുന്നു. അവർ ജീവിക്കുന്നവരിൽ ഒരുവളാണ്. ഞാൻ അനിത്യതയിൽ ലയിച്ചുപോയവളാണ്,' ഇപ്രകാരമായിരുന്നു കാദംബിനിയുടെ ആലോചനകൾ.

യോഗമായയ്ക്കും ഏതാണ്ട് ഒരു അസ്വസ്ഥത തോന്നി. പക്ഷെ, കാരണമെന്താണെന്ന് അവൾക്കുതന്നെ മനസ്സിലായില്ല. സ്ത്രീകൾക്കു ഗൃഹസംഗതികളിൽ സ്വതേ ശ്രമം കുറയും. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, അതിൽ യഥാൎത്ഥകവിതയും, ധീരോദാത്തതയും, വിചിത്രഭാവവും എല്ലാം ഉണ്ടെന്നിരുന്നാലും അതിനെ സാധാരണമായ ഗൃഹകൃത്യങ്ങളിൽ ചെന്നുപയോഗിക്കുവാൻ അസാദ്ധ്യമാണ്. ഭവനജോലികളോടു സംയോജിപ്പിക്കപ്പെടുവാൻ വയ്യാത്ത രഹസ്യകാൎയ്യങ്ങളെപ്പറ്റി വിചിന്തനം ചെയ്യാൻ സ്ത്രീകൾ സാധാരണ ഇഷ്ടപ്പെടുകയില്ല. തന്നിമിത്തം, തങ്ങൾക്ക് ഇന്നതാണെന്നു മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴിയാത്തതായ വല്ലകാൎയ്യവുമുണ്ടായാൽ സ്ത്രീകൾ സാധാരണയായി അതിനെ ഒന്നുകിൽ തീരെ ന

ശിപ്പിക്കുവാനോ, അല്ലെങ്കിൽ വിസ്മരിക്കുവാനോ ശ്രമിക്കും. അല്ലാത്തപക്ഷം, ഉപയോഗപ്രദമായ തരത്തിൽ അതിന് ഒരു പുതിയ പരിണാമം വല്ലതും വരുത്തും. ഇതൊന്നും സാദ്ധ്യമല്ലാതെ വരുന്നാലിക്കിൽ, സ്ത്രീകളുടെ ക്ഷമയും ശാന്തതയും നശിക്കുകയും അവർ കോപിഷ്ഠകളും ദുർവ്വാശിക്കാരും മററുമായിത്തീരുകയും ചെയ്യും. കാദംബിനിയുടെ വിഷയപരിത്യാഗവും കൂട്ടത്തിൽ ധൈര്യവും അധികരിച്ചുവരുംതോറും യോഗമായയുടെ ക്ഷമ കുറഞ്ഞുകുറഞ്ഞുവന്നു. അവളുടെ മനസ്സിലുണ്ടായിരുന്ന ആ കനത്ത ഭാരം എന്താണെന്നു യോഗമായ ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു.

ആക്കാലത്ത് ഒരു പുതിയ അപായം നേരിട്ടു. കാദംബിനിക്ക് അവളെത്തന്നെ വളരെ ഭയമായിരുന്നു. എങ്കിലും അവൾക്ക് അവളെ വിട്ടോടിപ്പോകുവാൻ നിവൃത്തിയുണ്ടായിരുന്നില്ല! ചെകുത്താനെ ഭയപ്പെടുന്നവർ അവരുടെ പിന്നിലാരെങ്കിലും ഉണ്ടെങ്കിൽ അവരെ ഭയപ്പെടുന്നതു സാധാരണയാണ്. പിന്നിൽ ആരും ഇല്ലെങ്കിലും ഉണ്ടെന്നു തോന്നും കണ്ണെത്താത്ത ദിക്കിൽ ഭയവും ഉണ്ട്! എന്നാൽ കാദംബിനിയുടെ പ്രധാനമായ ഭീതിഹേതു അവളിൽ തന്നെയാണ് കിടന്നിരുന്നത്. അവളിൽനിന്നു വിട്ടു യാതൊന്നിനേയും അവൾ ഭയപ്പെട്ടിരുന്നില്ല. അർദ്ധരാത്രിയുടെ നിശ്ശബ്ദതയിൽ അവളുടെ മുറിയിൽ അവൾ തനിച്ചിരിക്കുമ്പോൾകൂടി അവൾ ഭയപ്പെട്ടു നിലവിളിച്ചു. സന്ധ്യക്കു, ദീപപ്രകാശത്തിൽ അവളുടെ നിഴൽ കാണുന്നതായാൽ അവൾ ഭയപ്പെട്ടു വിറക്കും. അവളുടെ ഭയപരിഭ്രമങ്ങളെക്കണ്ടുകൊണ്ട് ആ വീട്ടിലുള്ള മററുള്ളവരും ഒരുവിധം ഭയാകുലരായിത്തീർന്നു, വേലക്കാരും, യോഗമായ തന്നെയും, പ്രേതങ്ങളെ കണ്ടുതുടങ്ങി! ശങ്കയും ഭയവും സകല ഹൃദയങ്ങളിലും നിറഞ്ഞു. അർദ്ധരാത്രിയിൽ ഒരിക്കൽ അവളുടെ മുറിയിൽ

നിന്നു കാദംബിനി നിലവിളിച്ചുംകൊണ്ടു പുറത്തുവന്നു യോഗമായയുടെ വാതുക്കൽ മുട്ടി, 'സഹോദരീ! സഹോദരീ! നിന്റെ കാലടികളിൽ വീണു മരിക്കുവാൻ നീയെന്നെ അനുവദിക്കണേ. നീ എന്നെത്തന്നെ വിട്ടുകളയരുതേ' എന്നിങ്ങനെ കരഞ്ഞപേക്ഷിച്ചു.

യോഗമായയുടെ ഭയവും കോപവും ഒരുപോലെ വളർന്നു. ആ നിമിഷത്തിൽ കാദംബിനിയെ അവിടെനിന്ന് അവർ ആട്ടിപ്പുറത്താക്കുമായിരുന്നു. പക്ഷെ സൽസ്വഭാവിയായ ശ്രീപതി അതിഥിയെ പറഞ്ഞു ശാന്തയാക്കുകയും അടുത്തു വേറെ ഒരു മുറിയിൽ അവളെ സമാധാനപ്പെടുത്തി ഇരുത്തുകയും ചെയ്തു.

പിറ്റേദിവസം, യോഗമായ അവളുടെ ഭർത്താവിനെ അവിചാരിതമായവിധത്തിൽ അവളുടെ സ്വന്തം മുറിയിലേക്കു വിളിച്ചുവരുത്തി. അവർ താഴെ പറയുംപ്രകാരം ശ്രീപതിയെ ശാസിച്ചു: 'നിങ്ങൾ ഒരു പുരുഷനാണെന്നഭിമാനപ്പെടുന്നുണ്ടല്ലോ! ഇതാണോ നിങ്ങളുടെ പൌരുഷം. ഒരു സ്ത്രീ, അവളുടെ ശ്വശുരഗൃഹത്തിൽനിന്ന് ഓടിപ്പോന്ന് നിങ്ങളുടെ ഗൃഹത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു. ഒരു മാസം കഴിഞ്ഞു. അവർ മടങ്ങിപ്പോകേണ്ടതാണെന്നു സൂചിപ്പിക്കുകകൂടി നിങ്ങൾ ഇതുവരെ ചെയ്തിട്ടില്ല. അഹിതമായി ഒരു ശബ്ദംപോലും നിങ്ങൾ ഉച്ചരിച്ചതായി ഞാൻ കേട്ടിട്ടില്ല. അതിനുള്ള കാരണം മനസ്സിലാക്കിത്തന്നാൽ വളരെ ഉപകാരമായിരുന്നു. ഇങ്ങിനെയാണോ ഒരു പരസ്ത്രീയോട് പുരുഷന്മാർ പെരുമാറേണ്ടത്? നിങ്ങൾ, പുരുഷന്മാരെല്ലാവരും ഇക്കാര്യത്തിൽ ഒരുപോലെയാണ്.'

മിക്ക പുരുഷന്മാർക്കും തങ്ങളുടെ ഭാര്യമാരോട് സീമാതീതമായ സ്നേഹമുണ്ട്. ഭാര്യമാർ തങ്ങളെ അനാവശ്യമായി കുറ്റപ്പെടുത്തിയാൽപോലും അവർക്ക് പരിഭവമില്ല. നി

സ്സഹായയും സുന്ദരിയുമായ കാദംബിനിയോടു ശ്രീപതിക്കു തോന്നിയ സ്നേഹം അതിൻെറ ശരിയായ അതിരിനെ അശേഷം അതിലംഘിച്ചിട്ടില്ലെന്നും താൻ തീരെ നിരപരാധിയാണെന്നും യോഗമായയുടെ കാലുപിടിച്ചു സത്യം ചെയ്യുവാൻകൂടി ശ്രീപതി ഒരുക്കമായിരുന്നു. എങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിന്നു ആ വാസ്തവത്തെ പ്രവൃത്തിമൂലം വിശദീകരിക്കുവാൻ സാധിച്ചില്ല. ശ്വശുരഗൃഹക്കാർ അനാഥയായ ആ സാധുവിധവയോടു നികൃഷ്ടമായവിധത്തിൽ പെരുമാറീട്ടുണ്ടായിരിക്കണമെന്നു അദ്ദേഹം വിശ്വസിച്ചു. അതു ദുസ്സഹമായി തീൎന്നപ്പോൾ അവൾ ചാടിപ്പോന്നു അദ്ദേഹത്തിൻെറ അടുക്കൽ അഭയം പ്രാപിച്ചതായിരിക്കണം. അച്ഛനോ, അമ്മയോ, ഇല്ലാത്ത കാദംബിനിയെ അദ്ദേഹം എങ്ങിനെ ഉപേക്ഷിക്കും? ഇപ്രകാരമെല്ലാം ശ്രീപതി ആലോചിച്ചു. അതുകൊണ്ടു, ഭാൎയ്യയുടെ ആക്ഷേപങ്ങളെ അദ്ദേഹം കൈക്കൊണ്ടില്ല. അസന്തോഷകരങ്ങളായ ചോദ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു കാദംബിനിയെ ബുദ്ധിമുട്ടിക്കുവാൻ അദ്ദേഹം അശേഷം ആഗ്രഹിച്ചില്ല.

തൻെറ ആവലാതികളെ സ്വീകരിക്കാത്തതുകൊണ്ടു, ശ്രീപതിയുടെ ഭാൎയ്യ, മന്ദനായ അവളുടെ ഭൎത്താവിൻെറ നേരെ മറവുതരത്തിൽ പ്രേരകശക്തികൾ പ്രയോഗിക്കുവാൻതുടങ്ങി. കാദംബിനിയെ അവിടെ താമസിപ്പിച്ചുകൂടെന്നും ഭൎത്താവിനെക്കൊണ്ടുതന്നെ വേണ്ടതു ചെയ്യിപ്പിക്കണമെന്നും അവൾ ഉറപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ഭാൎയ്യയുടെ ഉപദ്രവം സഹിക്കവയ്യാതെയായി. സമാധാനത്തോടുകൂടി ഒരു വീട്ടിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നതിന്നു, കാദംബിനിയുടെ ശ്വശുരഗൃഹത്തിൽ വിവരം അറിയിക്കുവാൻ ശ്രീപതി നിൎബ്ബന്ധിതനായിത്തീൎന്നു. എഴുതിയയച്ചാൽ കിട്ടുന്ന മറുപടി തൃപ്തികരമായിരിക്കയില്ലെന്നു ശ്രീപതിക്കു തോന്നി. അതുകൊ

ന്നു 'റാണിഘട്ടി'ലേക്കു താൻതന്നെ നേരിട്ടു പുറപ്പെട്ടു. അവിടുന്നു കിട്ടുന്ന അറിവിനെ ആസ്പദമാക്കി വേണ്ടതു പ്രവൃത്തിക്കുവാൻ ശ്രീപതി തീർച്ചപ്പെടുത്തി.

അങ്ങിനെ, ശ്രീപതി 'റാണിഘട്ടി'ലേക്കു പോയി. യോഗമായ കാദംബിനിയോടു 'ചങ്ങാതി! നീ ഇനിയും ഇവിടെ അധികം താമസിക്കുന്നതു് ഒരുവിധവും ഉചിതമല്ല. ജനങ്ങൾ എന്തു പറയും' എന്നു് അടുത്തുകൂടി പറഞ്ഞു.

'എനിക്കും ജനങ്ങൾക്കും തമ്മിൽ എന്താ സംബന്ധം?' എന്നു കാദംബിനി സ്നേഹിതയായ യോഗമായയുടെ മുഖത്തു തുറിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടു സമാധാനം പറഞ്ഞു.

യോഗമായ അത്ഭുതപരവശയായി, 'നിനക്കു ജനങ്ങളുമായി സംബന്ധമൊന്നുമില്ലെങ്കിൽ ഞങ്ങൾക്കു് അങ്ങിനെയല്ല. അന്യഗൃഹത്തിലെ ഒരു സ്ത്രീയെ ഇവിടെ അനാവശ്യമായി താമസിപ്പിക്കുന്നതിനു ഞങ്ങൾ എന്തു സമാധാനം പറയും?' എന്നു യോഗമായ കോപത്തോടുകൂടി ചോദിച്ചു.

'എന്റെ ശ്വശുരഗൃഹം എവിടെയാണു?'

'നിനക്കു ഭ്രാന്താണു്. ഇവൾ ഇനി എന്താണാവോ പറവാൻ ഭാവം.'

എനിക്കു നിന്നോടെന്താ കാര്യം? ഞാനീലോകത്തിൽ ഉള്ളവളാണോ? നീ ചിരിക്കുകയും, കരയുകയും, സ്നേഹിക്കുകയും ചെയ്യുന്നുണ്ടു്. ഓരോരുത്തരും അവരവരുടെ കാര്യങ്ങളെ വിടാതെ പിടിക്കുകയും, സാധിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ഞാനോ, വെറുതെ മിഴിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു! നീ ഒരു മനുഷ്യനാണ്. ഞാനൊരു നിഴലാണ്. എന്നെ ഈശ്വരൻ നിങ്ങളുടെ ഈ ലോകത്തിൽ ഇങ്ങിനെ വെച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതു് എന്തിനാണെന്നു് എനിക്കു മനസ്സിലാവുന്നില്ല.'

കാദംബിനിയുടെ അസാധാരണവും പ്രകൃതിവിരുദ്ധവുമായ മുഖഭാവവും വാക്കുകളും കണ്ടും കേട്ടും അവളുടെ വിചാരഗതിയെക്കുറിച്ചു, മുഴുവനുമല്ലെങ്കിലും, ഏതാണ്ടൊക്കെ, യോഗമായയ്ക്ക് അപ്പോൾ മനസ്സിലായി. അവളെ പുറത്താക്കുവാനോ, ഇനിയും ചോദ്യങ്ങൾ ചോദിച്ചു ബുദ്ധിമുട്ടിക്കുവാനോ, അവർ ശക്തയായില്ല. വിചാരമഗ്നയായി, യോഗമായ സ്വന്തം മുറിയിലേക്കു മടങ്ങിപ്പോന്നു.

IV

ശ്രീപതി 'റാണിഹട്ട'ത്തിൽനിന്നു മടങ്ങിയെത്തിയപ്പോൾ രാത്രി ഏകദേശം പത്തുമണിയായി. ഘോരമാരി നിമിത്തം അവിടമെല്ലാം വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങിയിരുന്നു. മഴ മാറുകയില്ലെന്നും ആ രാത്രി ഒരിക്കലും അവസാനിക്കുകയില്ലെന്നും തോന്നി. റാണിഹട്ടത്തിലേക്കു പോയ സംഗതിയെക്കുറിച്ചു യോഗമായ ഭർത്താവിനോടു ചോദിച്ചു. 'എനിക്കു വളരെ പറയാനുണ്ട്,' എന്നു ശ്രീപതി മറുപടി പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം വസ്ത്രങ്ങൾ മാററി അത്താഴം കഴിച്ചു. അതിനുശേഷം ഒന്നു പുകവലിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനോവികാരങ്ങൾ അവ്യവസ്ഥിതങ്ങളായിരുന്നു. ഭാര്യയുടെ ജിജ്ഞാസ വർദ്ധിച്ചുവർദ്ധിച്ചുവന്നു. അവർ അക്ഷമയായിത്തീർന്നു. ഭർത്തൃസമീപത്തെത്തി 'എന്താ കേട്ടത്?' എന്നു ചോദിച്ചു.

അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു:'നീ ചെയ്തത് വലിയ തെററായിപ്പോയി എന്ന്.'

യോഗമായ വളരെ പരിഭ്രമിച്ചു. അവർക്ക് ശുണ്ഠിയും പരിഭ്രമഭാവവും ഉണ്ടായി. സ്ത്രീകൾക്ക് ഒരിക്കലും തെററു പററാറില്ല; അഥവാ, വല്ലതും പററിയാൽതന്നെ, ബുദ്ധിയുള്ള പുരുഷൻ അതിനെപ്പററി പ്രസ്താവിക്കയില്ല. ആ തെററിനെ താൻതന്നെ കയ്യേൽക്കുന്നതായിരി

ക്കാം അധികം നല്ലത്. 'അതെങ്ങിനെയാണെന്നു എനിക്കു കേൾക്കാമോ,' എന്നു യോഗമായ പരിഭവത്തോടുകൂടി ചോദിച്ചു.

'നീ ഇവിടെ അതിഥിയായി സ്വീകരിച്ച ആ സ്ത്രീ നിന്റെ സ്നേഹിതയായ കാദംബിനിയല്ല.'

ഇതു കേട്ടപ്പോൾ യോഗമായയ്ക്കു വളരെ ദേഷ്യം വന്നു. മറെറാരാളാണ് അപ്രകാരം ആക്ഷേപിച്ചതെങ്കിൽ സഹിക്കാമായിരുന്നു. 'എന്തേ പറഞ്ഞത്? എനിക്ക് എന്റെ ചങ്ങാതിയെ തിരിച്ചറിഞ്ഞുകൂടെ? അതിന്നാം ഞാൻ നിങ്ങളുടെ അടുക്കൽ വരണമൊ? അവിടന്ന് ആളും അതിസമർത്ഥൻ തന്നെ.'

'എന്റെ സാമർത്ഥ്യത്തെപ്പററി നാം തമ്മിൽ കലഹിക്കേണ്ട ആവശ്യം ഒന്നും ഇല്ല. ഞാൻ പറഞ്ഞതു ശരിയാണെന്നു തെളിയിച്ചുതരാം. നിന്റെ കാദംബിനി മരിച്ചുപോയിരിക്കുന്നു എന്നതിന്നു സംശയമില്ല.'

'കേട്ടോളൂ! നിങ്ങൾക്ക് എന്തോ ഒരു വലിയ തെററു പററീട്ടുണ്ട്. ഒന്നുകിൽ, പോയി അന്വേഷിച്ച വീട് തെററീട്ടുണ്ട്; അല്ലെങ്കിൽ, നിങ്ങൾ കേട്ടതൊക്കെ തെററിദ്ധരിച്ചിട്ടുണ്ട്. നിങ്ങളോടുതന്നെ പോകുവാനാരുപറഞ്ഞു? ഒരെഴുത്തയയ്ക്കൂ. അപ്പോൾ സംഗതികളൊക്കെ ശരിയായി വിചരിച്ചു മനസ്സിലാക്കാം.'

കാര്യനിർവ്വഹണത്തിന്നു തനിക്കുള്ള പ്രാപ്തിയെക്കുറിച്ചു തന്റെ ഭാര്യയ്ക്കുതന്നെ അവിശ്വാസം ജനിച്ചതിൽ ശ്രീപതിക്കു വളരെ പരിതാപം തോന്നി. അദ്ദേഹം പലതരത്തിലുള്ള തെളിവുകളും ഹാജരാക്കി. ഒരു ഫലവും ഉണ്ടായില്ല. അർദ്ധരാത്രി ആയിട്ടും അവരുടെ തർക്കങ്ങൾ അവസാനിച്ചില്ല. കാദംബിനിയെ അവിടെനിന്നു പറഞ്ഞയയ്ക്കുന്നകാര്യത്തിൽ ഇരുവർക്കും ഒരേ അഭിപ്രായംത

ന്നായായിരുന്നുവെങ്കിലും, കളവായി ചങ്ങാതിത്വം നടിച്ച് ആ സ്ത്രീ തന്റെ ഭാര്യയെ ചതിച്ചുവെന്ന് ശ്രീപതിക്കു വിശ്വാസമുണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിലും, തന്റെ സ്നേഹിത കുലടയായ ഒരു വ്യഭിചാരിണിയാണെന്നു യോഗമായ തീരുമാനപ്പെടുത്തിയിരുന്നുവെങ്കിലും, തൽക്കാലത്തെ വാദപ്രതിവാദത്തിൽ ആരും പരാജയത്തെ സമ്മതിച്ചില്ല. പറഞ്ഞു പറഞ്ഞ് അവരുടെ ഒച്ച വളരെ ഉച്ചത്തിലായി. അടുത്ത മുറിയിൽ കാദംബിനി കിടന്നുറങ്ങുന്നുണ്ടെന്നുള്ള കാര്യംതന്നെ അവർ വിസ്മരിച്ചു.

അവരിലൊരാൾ പറഞ്ഞു: 'ഏതായാലും നാം നല്ല കുടുക്കിൽപെട്ടു. സത്യമായിട്ടും, ഞാൻ പറഞ്ഞ സംഗതി ഞാൻ എന്റെ സ്വന്തം ചെവികൊണ്ടു കേട്ടതാണ്.' മറ്റെ ആൾ അതു കേട്ടു കോപിച്ച്, 'അതിന്നു തെളിവെന്തു വേണം? എനിക്ക് എന്റെ കണ്ണുകൊണ്ടു കാണണമത്രെ? നല്ല കാര്യം' എന്നു മറുപടി പറഞ്ഞു.

ഒടുവിൽ യോഗമായ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. 'ആട്ടെ, കേൾക്കട്ടെ കാദംബിനി എന്നാണു മരിച്ചത്?' കാദംബിനി മരിച്ചു എന്നു പറയുന്ന ദിവസവും അവളുടെ അടുക്കൽനിന്നു തനിക്കു കിട്ടീട്ടുള്ള എഴുത്തുകളിൽ ഏതെങ്കിലും ഒന്നിന്റെ തിയ്യതിയും തമ്മിൽ താരതമ്യപ്പെടുത്തി അതിലുണ്ടാകാവുന്ന തെറ്റുകൊണ്ടു ശ്രീപതി പറയുന്നത് അബദ്ധമാണെന്നു ശ്രീപതിയെ ബോദ്ധ്യപ്പെടുത്താമെന്നു യോഗമായ വിചാരിച്ചു തിയ്യതി പറഞ്ഞപ്പോൾ, അതിഥി അവിടെ എത്തിയതിന്റെ തലേദിവസമാണ് കാദംബിനി മരിച്ചതെന്നു മനസ്സിലായി. യോഗമായയുടെ ഹൃദയം തുടിച്ചു. ശ്രീപതിയും അല്പം ഇളകിവശായി.

അപ്പോൾ വാതിൽ പെട്ടെന്നു തള്ളിത്തുറന്ന് ഒരു തണുത്ത കാററു ശക്തിയോടുകൂടി അകത്തേയ്ക്കു അടിച്ചുകയറി.

അവിടെയുണ്ടായിരുന്ന വിളക്കുകെട്ടു. അതോടുകൂടി നിബി ഡാന്ധകാരം അവിടെയെല്ലാം നിറഞ്ഞു. കാദംബിനി അകത്തു കടന്നുവന്നു. നേരം രാത്രി ഒരു മണിയായിരിക്കുന്നു. പുറത്തു മഴപെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു.

'ചങ്ങാതി! ഞാൻ നിന്റെ കാദംബിനിതന്നെയാണ്. എന്നാൽ, ഞാൻ ഇപ്പോഴും ജീവിച്ചിരിക്കുന്ന കാദംബിനിയല്ല. ഞാൻ മരിച്ചവളാണ്,' എന്നു കാദംബിനി സ്പഷ്ടമായിപ്പറഞ്ഞു.

യോഗമായ പേടിച്ചു നിലവിളിച്ചു ശ്രീപതിക്ക് ഒരക്ഷരം മിണ്ടുവാൻ വയ്യാതായി.

കാദംബിനി തുടർന്നു പറഞ്ഞു. 'മരിച്ചുപോയവളാണ് എന്നുള്ള സംഗതി ഒഴിച്ചു ഞാൻ നിങ്ങളോടു യാതൊരപരാധവും ചെയ്തിട്ടില്ല. എനിക്കു ജീവനുള്ളവരുടെകൂട്ടത്തിൽ കൂടുവാൻ വയ്യെങ്കിൽ മരിച്ചവരുടെ കൂട്ടത്തിലും ചേരുവാൻ വയ്യ. ഓ! ഈശ്വര! ഞാൻ ഇനി എവിടെ പോകും?' ധാര മുറിയാതെ മഴപെയ്യുന്ന കൂരിരുട്ടുള്ള ഭയങ്കരരാത്രിയിൽ നിദ്രികാരനായി കിടന്നുറങ്ങുന്ന സൃഷ്ടികർത്താവിനെ വിളിച്ചുണർത്തുവാനോ എന്നു തോന്നുമാറ് കാദംബിനി ഉറക്കെ നിലവിളിച്ചുംകൊണ്ട് 'ഈശ്വരാ! ഞാൻ ഇനി എവിടെപോകും' എന്ന് ഒരിക്കൽകൂടി ഗർജ്ജിച്ചു.

മോഹാലസ്യപ്പെട്ടു നിലത്തുകിടക്കുന്ന തന്റെ ചങ്ങാതിയായ 'യോഗമായ'യെ തനിയെ വിട്ടുംകൊണ്ടു 'കാദംബിനി' അവളുടെ ശരിയായ സ്ഥാനത്തെ അന്വേഷിച്ചുംകൊണ്ടു വിസ്തൃതമായ ലോകരംഗത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു.

V

കാദംബിനി റാണിഘട്ടത്തിൽഎത്തിയത് എങ്ങിനെയാണെന്നു പറയുവാൻ സാധിക്കയില്ല. ആദ്യത്തിൽ അവൾ പുറത്തൊന്നുമിറങ്ങാതെ സമീപത്തുള്ള ഇടിഞ്ഞുപൊളിഞ്ഞ ഒരു അമ്പലത്തിൽ പട്ടിണികിടന്നു കഴിച്ചുകൂ

ട്ടി. ഉച്ചതിരിഞ്ഞശേഷം, മഴക്കാലമാകയാൽ, കാലെ ഇരുട്ടായി. ആസന്നമായിരുന്ന കൊടുങ്കാററിനെ പേടിച്ചു ജനങ്ങളെല്ലാം അവരവരുടെ ഗൃഹാന്തർഭാഗങ്ങളിൽ കടന്നുകൂടി. അപ്പോൾ കാദംബിനി പുറത്തുവന്നു. ശ്വശുരഗൃഹത്തിലെത്തിയപ്പോൾ അവളുടെ ഹൃദയം വല്ലാതെ അടിച്ചു. മുഖം മുഴുവനും ഒരു തടിച്ച മൂടുപടംകൊണ്ട് ആച്ഛാദനം ചെയ്ത് അവൾ അകത്തുപ്രവേശിച്ചു. വേലക്കാരാരുംവിരോധം പറഞ്ഞില്ല. അവർ അവളെ അവിടുത്തെ ഒരു വേലക്കാരിയാണെന്നു വിചാരിച്ചു. മഴപെയ്യുകയും കാററടിക്കുകയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു.

ഗൃഹനായികയായ ശാരദാശങ്കരന്റെ ഭാര്യ വിധവയായ അവളുടെ സഹോദരിയോടുകൂടി ശീട്ടുകളിക്കുകയായിരുന്നു. അടുക്കളയിൽ ഒരു വെപ്പുകാരൻ വേല നടത്തിയിരുന്നു. ശയനമുറിയിൽ ഒരു കിടയ്ക്കമേൽ അവിടുത്തെ ചെറിയകുട്ടി, കാദംബിനിയുടെ പ്രിയപ്പെട്ട ബാലൻ, ദീനമായി കിടന്നുറങ്ങിയിരുന്നു. ആരും കാണാതെ കാദംബിനി ആ മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. അവൾ ഈ ഗൃഹത്തിൽ വന്നത് എന്തിനാണെന്ന് എനിക്ക മനസ്സിലാകുന്നില്ല, അവൾക്ക തന്നെ അതു വിവരമുണ്ടായിരുന്നില്ല. അവളുടെ ആ കുട്ടിയെ ഒരു കണ്ണുകൂടി കണ്ടാൽ കൊള്ളാമെന്നു മാത്രമേ അവൾക്ക തോന്നിയിരുന്നുള്ളു. പിന്നീട് എന്തുചെയ്യേണമെന്നോ, എവിടെ പോകേണമെന്നോ, അവൾക്ക യാതൊരാലോചനയും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. വിളക്ക കത്തിക്കൊണ്ടിരുന്ന ആ മുറിയിൽ പനിപിടിച്ചു ചടച്ചു ശരീരത്തോടുകൂടി കൈകൾ മുറുക്കിപ്പിടിച്ചുംകൊണ്ട് അവളുടെ ഓമന കിടന്നുറങ്ങിയിരുന്നത് അവൾകണ്ടു. അതിനെ കണ്ടമാത്രയിൽ അവളുടെ ഹൃദയം വരണ്ടുപോയി. അവൾക്ക ദാഹം വർദ്ധിച്ചു ആ പൈതലിന്റെ ശോഷിച്ച ശരീരത്തെ അവളു

ടെ മാറിടത്തിൽ അമർത്തിപ്പിടിക്കുവാൻ സാധിച്ചുവെങ്കിൽ എത്ര നന്നായിരുന്നു! പെട്ടെന്ന് ആ പഴയ വിചാരം അവൾക്കു വീണ്ടും വന്നു. അവൾ ഇപ്രകാരം ആലോചിച്ചു: 'ഞാൻ ജീവിക്കുന്നില്ല. അത് ആരു കാണും? അവന്റെ അമ്മ ചങ്ങാതിമാരെയും നേരംപോക്കിനെയും ശീട്ടുകളിയെയും ഇഷ്ടപ്പെടുന്നു. ആ കുട്ടിയുടെ ചുമതല അവൾ എന്നെ ഏല്പിച്ചിരുന്ന കാലത്തെല്ലാം അവൾക്ക് അവനെപ്പറ്റി എന്തെങ്കിലും ഒരു ആവലാതിയോ, മനസ്സമാധാനക്കേടോ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ഞാൻ നോക്കിയപോലെ ഇപ്പോൾ അവനെ ആരുനോക്കുവാനാണ്?'

ഉറങ്ങിയിരുന്ന കുട്ടി ഞെരിഞ്ഞുകിടന്നു. പാതി ഉറക്കത്തിൽ 'അമ്മായി! എനിക്ക് ഇത്തിരിവെള്ളം തരൂ' എന്നു പറഞ്ഞു. അവളുടെ പൊന്നോമന 'അമ്മായി'യെ അന്നും മറന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. അവൾ പരിഭ്രമിച്ചു, വികാരസമ്പൂർണ്ണതയോടുകൂടി കുറച്ചു വെള്ളം വാർത്തെടുത്ത് ആ കുട്ടിയെ അവളുടെ മാറിടത്തിൽ ചേർത്തുപിടിച്ച് അവനു വെള്ളംകൊടുത്തു.

ഉറക്കത്തിൽനിന്നുണരാതിരുന്നപ്പോൾ, പരിചിതമായിരുന്ന ആ കയ്യിൽനിന്നു വെള്ളംവാങ്ങി കുടിക്കുന്നതിലുള്ള അസാധാരണത്വത്തെപ്പറ്റി ആ കുട്ടിക്ക് ഒന്നും തോന്നിയില്ല. വളരെനാളായി അത്യന്തം ആഗ്രഹിച്ചിരുന്ന അവളുടെ മോഹം സാധിച്ചു. കുട്ടിയെ അവൾ, പലകുറി ചുംബിച്ചു വീണ്ടും താരാട്ടി ഉറക്കുവാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ കുട്ടി ഉണർന്ന് അവളെ കെട്ടിപ്പിടിച്ചു. 'അമ്മായി! അമ്മായി ചത്തുപോയോ?' എന്ന് ആ കുട്ടി അവളോടു ചോദിച്ചു.

"ഉവ്വ് ഓമനേ!"

"എന്നിട്ടു രണ്ടാമതും വന്നുവോ. ഇനി ചാവരുത്, കിട്ടോ."

അവൎക്കതിന്നു സമാധാനം പറയുവാൻ സാധിക്കുന്നതിന്നു മുമ്പു കാൎയ്യമെല്ലാം അപകടത്തിലായി. വേലക്കാരിൽ ഒരുവൾ ഒരു കപ്പു സാഗോഅരി കുറുക്കിയതും കൊണ്ട് അകത്തേക്കു വന്നു. കപ്പ് അവളുടെ കയ്യിൽനിന്നു താഴെ വീണു! അവൾ തന്നെ നിലത്തു പതിച്ചു. ഒച്ച കേട്ടു ഗൃഹനായിക കളി നിറുത്തി മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. അവരൊരു മരത്തൂണുപോലെ സ്തംഭിച്ചുനിന്നു. ഓടിപ്പോകുവാനോ വല്ലതും ശബ്ദിക്കുവാനോ അവൎക്കു സാധിച്ചില്ല. ഇതെല്ലാം കണ്ട് ആ കുട്ടിയും വളരെ പരിഭ്രമിച്ചു. കുട്ടി ഉറക്കെ കരഞ്ഞുതുടങ്ങി. ‘പൊക്കോളോ,’ അമ്മായി എന്നു കുട്ടി പറഞ്ഞു. അമ്മായി ഒരു ഓട്ടുപാത്രമെടുത്ത് അവളുടെ തന്നെ തലയ്ക്ക് ആഞ്ഞ് ഒരടി അടിച്ചു. നെററിപൊട്ടി രക്തം പ്രവഹിച്ചു. “നോക്കു എനിയ്ക്കു ജീവനുണ്ട്” എന്ന് അവൾ ഉച്ചത്തിൽ പറഞ്ഞു. ശാരദാശങ്കരൻ അവിടെ ഒരു പ്രതിമയെപ്പോലെ നിശ്ചേഷ്ടനായിനിന്നു. കുട്ടി ഭയപ്പെട്ട് നിലവിളിച്ചു. മോഹാലസ്യപ്പെട്ടു വീണ സ്ത്രീകൾ അവിടെത്തന്നെ കിടന്നിരുന്നു.

“ഞാൻ മരിച്ചിട്ടില്ല, ഞാൻമരിച്ചിട്ടില്ല” എന്ന് ഉച്ചത്തിൽ പറഞ്ഞുംകൊണ്ടു കാദംബിനി പടിയിറങ്ങി അന്തഃപുരത്തിനോടടുത്തുള്ള കിണററിൽ ചെന്നു ചാടി. വെള്ളത്തിൽ വീണ ഒച്ച മുകളിൽനിന്നിരുന്ന ശാരദാശങ്കരൻ കേട്ടു.

രാത്രി മുഴുവനും മഴപെയ്തു. പിറേറന്നു പ്രഭാതത്തിലും മഴപെയ്തിരുന്നു. ഉച്ചക്കും മഴപെയ്യുന്നുണ്ടായിരുന്നു. രണ്ടാമതും മരിച്ചതുകൊണ്ടു മുമ്പു മരിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ലെന്നു കാദംബിനി തെളിയിച്ചുകൊടുത്തു.

എജമാനന്റെ മകൻ

'രായിചരൻ' തന്റെ യജമാനന്റെ ഗൃഹത്തിൽ ആദ്യം ഭൃത്യനായിരുന്ന കാലത്തു അയാൾക്കു പന്ത്രണ്ടു വയസ്സു പ്രായമായിരുന്നു. അയാളും യജമാനനും സജാതീയന്മാരായിരുന്നു. യജമാനന്റെ ചെറിയ കുട്ടിയെ പരിപാലിക്കലായിരുന്നു 'രായി'ക്കു ജോലി. കാലാന്തരത്തിൽ ആ ചെറിയ കുട്ടി വളൎന്നു 'രായിചര'നെ വിട്ടു സ്കൂളിലേക്കു പോയിത്തുടങ്ങി. സ്കൂളിൽനിന്നു കോളേജിലായി. കോളേജ് വിട്ട് അദ്ദേഹം ഉദ്യോഗസ്ഥനായി. അദ്ദേഹം ഒരു ന്യായാധിപതിയായിത്തീൎന്നു. ഇക്കാലത്തൊക്കെയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രിയശിഷ്യനും അനുചരനും 'രായിചരൻ' മാത്രമായിരുന്നു. എന്തിന്! അദ്ദേഹത്തിന്റെ വിവാഹം കഴിയുന്നതുവരെ അദ്ദേഹത്തിന്ന് ഇയ്യാളല്ലാതെ വേറെ ഒരു കൂട്ടുകാരൻതന്നെ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല.

എന്നാൽ ചെറിയ യജമാനൻ ഒരു എജമാനത്തിയെക്കൂടി കൊണ്ടുവന്നപ്പോൾ 'രായിചര'ന്നു രണ്ടാളുകളുടെ ഭാവം നോക്കേണ്ടതായി വന്നു. തന്റെ പഴയ 'സ്വാധീനവും ശക്തിയും' എല്ലാം തന്നെ വിട്ട് ഗൃഹനായികയെ ശരണം പ്രാപിച്ചു. അവന്റെ സ്ഥാനം അകന്നകന്നു വന്നുതുടങ്ങി. എങ്കിലും അതിന്നു പകരം ഒരു ഗുണം കിട്ടി. അതും ഒരു പുതിയ ആളുടെ ആവിർഭാവംതന്നെയാണ്, 'അനുകൂല'ന്ന് (യജമാനന്ന്) ഒരു പുത്രൻ ജനിച്ചു. തന്റെ പ്രകൃതിസിദ്ധവും അസാധാരണവും ആയ ബാലശുശ്രൂഷാപരിചയത്താൽ 'രായിചര'നെ ആ കുട്ടിക്കു വളരെ വലിയ കാൎയ്യമായിത്തീൎന്നു. അവൻ കുട്ടിയെ എടുത്തു ചാടിക്കുകയും, ബാലഭാഷയിൽ കൊഞ്ചിപ്പറഞ്ഞു രസിപ്പിക്കുകയും, അവന്റെ പലപ്പൊഴുത മുഖത്തു കുട്ടിയുടെ ഓമനമുഖ

ത്തോടു ചോദ്യംചെയ്കയും, അവന്റെ തൊണ്ടു കററിയായ പല്ലുകൾ 'ഇളിച്ചുകാട്ടുക'യും മററും ചെയ്യും. കുട്ടിക്കു രായിചരനെ കാണാതെ കഴിച്ചുകൂട്ടുവാൻപോലും വയ്യാതായിത്തീൎന്നു.

ക്രമേണ കുട്ടി മുട്ടുകുത്തിയും ഉരുണ്ടുപിരണ്ടും ഉമ്മറപ്പടികൾ കടന്നുതുടങ്ങി; അവനെ എടുക്കുവാൻ രായിചരൻ കൈനീട്ടി എത്തിയാൽ അവൻ ചിരിച്ചുരസിച്ചു പിടിക്കാതിരിക്കുവാൻ ലഹള കൂട്ടിക്കൊണ്ടു ഓടിപ്പോകുവാൻ ശ്രമിക്കും. രായിചരൻ കുട്ടിയുടെ ബുദ്ധിശക്തിയും സ്വഭാവവിശേഷവും ആലോചനയും മററും കണ്ട് അതിശയപ്പെട്ടു. അയാൾ അത്ഭുതരസത്തോടും സന്തോഷത്തോടുംകൂടി ചിലപ്പോൾ കുട്ടിയുടെ അമ്മയോട് (യജമാനത്തിയോടു) 'കുട്ടി ഒരു കാലത്ത് ഒരു ജഡ്ജിയായിത്തീരും' എന്നു പറയാറുണ്ട്.

ബാലലീലകൾ ഉത്തരോത്തരം അത്ഭുതകരങ്ങളായിത്തീൎന്നു. കുട്ടി അല്പാല്പമായി പിടിച്ചുനടക്കുവാൻ തുടങ്ങി. അങ്ങിനെ ആദ്യമായി ചെയ്ത ദിവസം രായിചരനു ഒരു സുദിനമായിരുന്നു. മനുഷ്യചരിത്രത്തിൽ വളരെ സഗൌരവമായ ഒരു ഘട്ടമാണല്ലൊ കുട്ടി ആദ്യമായി നടന്നുതുടങ്ങുന്ന ദിവസം! കുട്ടി അച്ഛനെ 'ബാ ബാ' എന്നും അമ്മയെ 'മാ മാ' എന്നും അസ്പഷ്ടമായി തിരിച്ചുവിളിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. രായിചരന്റെ സന്തോഷം അപരിമിതമായി. കുട്ടി രായിചരനെത്തന്നെ 'കാനാ, കാനാ' എന്നു പറഞ്ഞു വിളിക്കുവാൻ ആരംഭിച്ചപ്പോൾ ആ സാധുവിന്റെ സന്തോഷം കരകവിഞ്ഞൊഴുകി. അയാൾ അന്നു അങ്ങാടിക്കുപോയപ്പോൾ ആ 'സവിശേഷ'ത്തെക്കുറിച്ചു കണ്ടവരോടൊക്കെ പ്രസംഗിച്ചു.

ക്രമേണ രായിചരന്റെ മനോധൎമ്മങ്ങളുടെയും പരീക്ഷാകാലം അടുത്തു. കുട്ടിയെ സന്തോഷിപ്പിക്കുന്നതിനു പ്ര

ത്തിയ പുതിയ പ്രയോഗചാതുരികൾ ആവശ്യമായി വന്നു, അതെല്ലാം രായിചരൻ നിഷ്പ്രയാസം നിർവ്വഹിച്ചു. അയാൾ 'കുതിരയായി' മുട്ടുകുത്തിനിന്നു കടിഞ്ഞാണിന്നു പകരം ഒരു വള്ളി കടിച്ചുപിടിച്ചുംകൊണ്ടു് ഓടേണ്ടിവന്നു. കുട്ടി പിന്നാലെ എത്തി ചാട്ടവാറുകൊണ്ടു് അടിച്ചു എന്നും വരാം. ചിലപ്പോൾ അയാളും കുട്ടിയുംകൂടി ഗുസ്തിപിടിക്കാറുണ്ടു്. എപ്പോഴും അയാളാണു് തോൽക്കുക. അയാൾ, ഒടുവിൽ തോററില്ലെങ്കിൽ കുട്ടി നിലവിളിച്ചുതുടങ്ങും. ചിലപ്പോൾ 'ആനയായും' കളിക്കണം. കൊമ്പിന്നു പകരം രണ്ടുകോലു കടിച്ചുപിടിക്കണം. എന്തായാലും വേണ്ടില്ല, രായിചരന്നു ബഹുരസമാണു്. കുട്ടിയെ രസിപ്പിക്കണമെന്നല്ലാതെ ഒരു വിചാരമില്ല. കുട്ടിക്കും അയാളെ വലിയ താല്പര്യവുമായിരുന്നു.

ഇക്കാലത്തു്, 'അനുകൂലനെ' പത്മാനദീതീരത്തുള്ള ഒരു ദിക്കിലേക്കു സ്ഥലം മാററി. അങ്ങോട്ടു പോകുന്നവഴിക്കു കല്ക്കട്ടയിൽനിന്നു് അദ്ദേഹം കുട്ടിക്കുവേണ്ടി ഒരു ചെറിയ ഉന്തുവണ്ടിയും ഒരു വില്ലീസ്സുകുപ്പായവും, കസവുതൊപ്പിയും കുറെ പൊന്നാഭരണങ്ങളും വാങ്ങിച്ചു. രായിചരൻ ആ വകയെല്ലാം അത്യന്തം ശ്രദ്ധയോടുകൂടി കുട്ടിയെ യഥാക്രമം അണിയിക്കുകയും അവനെ വണ്ടിയിൽ കയററിയോ, കയ്യുപിടിച്ചു നടത്തിയോ, പുറത്തു സവാരിക്കു കൊണ്ടുപോകയും ചെയ്യും. രായിചരൻ കുട്ടിയെ അലങ്കരിക്കുന്നതു ഒന്നു കാണേണ്ടതുതന്നെയാണു്. അതാണു് അയാളുടെ ജീവിതസർവ്വസ്വം എന്നു തോന്നും.

അങ്ങനെ മഴക്കാലം വന്നു. ദിവസംപ്രതി കലശലായ മഴ പെയ്തു. ഭയങ്കരയായ പത്മാനദി അത്യുഗ്രമായ ഒരു പെരുമ്പാമ്പിനെപ്പോലെ, ഗ്രാമങ്ങളേയും മരങ്ങളേയും വയലുകളേയും അടിച്ചുടച്ചു വിഴുങ്ങിക്കൊണ്ടും, പരിസരപ്ര

ദേശങ്ങളെല്ലാം ജലപ്രവാഹത്തിൽ നിമഗ്നമാക്കിക്കൊണ്ടും, ശക്തിയോടുകൂടി വളഞ്ഞുപുളഞ്ഞു പാഞ്ഞൊഴുകി. മണൽത്തിട്ടുകളും, പുല്ലുകളും, തോട്ടങ്ങളും എല്ലാം വെള്ളംകൊണ്ടു മൂടി. നദീതീരങ്ങൾ ചില പ്രദേശങ്ങളിൽ ഇടിഞ്ഞു വീണുകൊണ്ടിരുന്നതിനാൽ ആ സ്ഥലങ്ങളിൽ വളരെ ശക്തിയോടുകൂടിയ ഒരു എരമ്പൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. നദി ഒഴുകുമ്പോഴുള്ള ഗർജ്ജനസ്വരം വളരെ ദൂരെ കേൾക്കാമായിരുന്നു. അടിച്ചിറക്കിക്കൊണ്ടുപോകുന്ന നുരയുടെ (പതയുടെ) ആധിക്യം നദിയുടെ ഒഴുക്കിന്റെ ശക്തിയെ ഏതാണ്ടു പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തി.

ഒരുദിവസം ഉച്ചക്കു മഴ തീരെ നിന്നു. ആകാശത്തു മേഘപടലങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്നു എങ്കിലും, നല്ല പ്രകാശവും തെളിവും ഉണ്ടായിരുന്നു. വിശേഷവും മനോഹരവും ആയ അന്നത്തെ സായന്തനകാലം ഗൃഹാന്തർഭാഗത്തു കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നതിനു രായ്ചരന്റെ പൊന്നോമന അശേഷം ഇഷ്ടപ്പെട്ടില്ല. 'എജമാനൻകുട്ടി' അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉന്തുവണ്ടിയിൽ കയറി. രായിചരൻ 'അവിടത്തെ' ഉന്തിക്കൊണ്ടുപോയി. ഒടുവിൽ നദീതീരത്തുള്ള നെൽവയലുകളിൽ പ്രവേശിച്ചു. പാടത്ത് ആരും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. പുഴയിൽ ഒരു വഞ്ചിപോലും കണ്ടില്ല. വെള്ളത്തിന്നപ്പുറത്തു പടിഞ്ഞാറുഭാഗത്ത് ആകാശത്തെങ്ങും മേഘാവലികൾ പലതരത്തിൽ പല വർണ്ണത്തിൽ കാണപ്പെട്ടു. ദിനനാഥനായ സൂര്യഭഗവാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പതിവനുസരിച്ചുള്ള 'അസ്തമനക്രിയ' മനോഹരമാംവണ്ണവും നിശ്ശബ്ദമായും നിർവ്വഹിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ഹൃദയത്തെ ആകർഷിക്കുന്ന പരിപൂർണ്ണനിശ്ശബ്ദതയിൽ ആ 'പ്രഭുകുമാരൻ' ഉന്തുവണ്ടിയിൽ ഇരുന്നു മുൻവശത്തേക്ക് അവന്റെ മൃദുലമായ കൈ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുംകൊണ്ട് അസ്പഷ്ടഭാഷയിൽ 'കാ–നാ–കേ–നാ–ച്ച്–താ–പൂ–' എന്നിങ്ങനെ മന്ദം മന്ദം ഉച്ചരിച്ചു.

രായിചരണു ഭാഷ മനസ്സിലായി. പുഴയിൽ അല്പം ദൂരെ വെള്ളത്തിൽ മണൽത്തിട്ടിന്മേൽ ഒരു കടമ്പുമരം നിന്നിരുന്നു. കുട്ടി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞസമയത്തു് അവന്റെ ദൃഷ്ടികൾ ആ കടമ്പുവൃക്ഷത്തിൽ അത്യാഗ്രഹത്തോടുകൂടി പതിഞ്ഞിരുന്നു. രായിചരൻ അതുകൊണ്ടു ശരിയായ അർത്ഥം ധരിച്ചു. മുമ്പൊരിക്കൽ ആ കടമ്പുവൃക്ഷത്തിന്റെ പൂക്കൾതന്നെ പറിച്ചെടുത്തു് അതുകൊണ്ടു യജമാനൻ-കുട്ടിക്കു് കളിക്കുവാൻ ഒരു ചെറിയ ഉന്തുവണ്ടി ഉണ്ടാക്കിക്കൊടുത്തിട്ടുണ്ടു്. കുട്ടി അന്നു് അത്യന്തം സന്തോഷിച്ചു തൃപ്തിപ്പെടുകയും പകൽസമയം മുഴുവനും ആ വണ്ടിയിൽ ഒരു ചരടുകെട്ടി വലിച്ചുകൊണ്ടു നടക്കുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. എന്നുമാത്രമല്ല അന്നു മുഴുവനും രായിചരണു 'കുതിരയാകാതെയും' കടിഞ്ഞാണും കെട്ടാതെയുംകൂടി കഴിഞ്ഞു. അന്നാണു് രായിചരണു പണിക്കു് ഒരു കയറ്റം കിട്ടിയതു്. അതുവരെ അയാൾ കുതിരയായിരുന്നു. അന്നു് അയാൾ വണ്ടിക്കാരനായി! കുട്ടി ആ കടമ്പുമരത്തിലെ പൂവും വേണമെന്നാഗ്രഹിച്ചാണു് ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചതു്.

എന്നാലും അപ്പോൾ, ആ സന്ധ്യക്കു, തണുപ്പത്തു, മുട്ടിലധികം വെള്ളത്തിലിറങ്ങി പൂ പറിക്കേണ്ട കാര്യം, രായിചരനു് അത്ര ഇഷ്ടമായിരുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു് അയാൾ കുട്ടിയുടെ ശ്രദ്ധയെ തിരിക്കുന്നതിനു മറെറാരു ദിക്കിലേക്കു ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുംകൊണ്ടു കുട്ടിയോടു് 'അപ്പൂ! നോക്കു, ഇതാ നോക്കു ഒരു പക്ഷി' എന്നു പറഞ്ഞു് അയാൾ പലതരത്തിലുള്ള നേരമ്പോക്കു ശബ്ദങ്ങൾ പുറപ്പെടുവിച്ചും കൊണ്ടു, കുട്ടി വീണ്ടും വീണ്ടും പറയുന്നതിനെ വകവെക്കാതെ, വണ്ടി മറെറാരുവഴിക്കു വേഗം ഉന്തിക്കൊണ്ടുപോകുവാൻ തുടങ്ങി.

മേലിൽ ഒരു ജഡ്ജിയായിത്തീരുവാനുള്ള ആ കുട്ടിയെ അത്ര ക്ഷണത്തിൽ പറ്റിക്കുവാൻ സാധിക്കുമോ? അ

തിന്നും പുറമെ, പോകുന്ന വഴിക്കൊന്നും അവൻെറ ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിക്കുന്നതിന്നു വേറെ ഒന്നും ഉണ്ടായിരുന്നതും ഇല്ല. വെറും സങ്കല്പനിർമ്മിതമായ 'ഒരുപക്ഷി' യുടെ കാര്യം പറഞ്ഞുകൊണ്ട് എത്രനേരം കഴിക്കാം?

'എജമാനൻ കുട്ടിക്കു' നല്ല ഉറപ്പുണ്ടായിരുന്നു. 'അനുഗ്രഹം' വേണ്ടതൊക്കെ തീർച്ചപ്പെട്ടുകഴിയിരുന്നു. പൂ കിട്ടാതെ കുട്ടി സമ്മതിക്കുകയില്ലെന്നു തീർച്ചയായി. രായിചരൻ നന്നെ കുഴങ്ങിവശായി. 'കുട്ടെ അപ്പൂ വണ്ടിയിൽതന്നെ ഇരിക്കൂ. ഞാന പോയി പൂവുപൊട്ടിച്ചുകൊണ്ടു വരാം. അനങ്ങരുത്. ക്ഷണം വരാം. വണ്ടീന്നു് ഇറങ്ങരുത്. വെള്ളത്തിന്നടുത്തുപോകരുത്. ഞാന ഇപ്പോൾ വരാം' എന്നു് അയാൾ ഒടുവിൽ കുട്ടിയെ പറഞ്ഞേല്പിച്ചു് പൂ പറിക്കുവാൻ പോയി.

അയാൾ മുണ്ടു പൊക്കിപ്പിടിച്ചു് ചളിവെള്ളത്തിൽക്കൂടി മനമല്ലാമനസ്സോടുകൂടി എറങ്ങി നടന്നു് ആ കടമ്പുവൃക്ഷത്തെ പ്രാപിച്ചു.

രായിചരൻ പോയ ഉടനെ തന്നെ എജമാനൻകുട്ടി വണ്ടിയിൽനിന്നു പുറത്തു ചാടി; എവിടെ പോകരുതെന്നു പ്രത്യേകം വിലക്കീട്ടുണ്ടോ അവിടേയ്ക്കു കഴിയുന്ന വേഗത്തിൽ ഓടിത്തുടങ്ങി. കുട്ടി പുഴവക്കത്തെത്തി. പല ശബ്ദങ്ങളും പുറപ്പെടുവിച്ചുംകൊണ്ടു, തങ്ങളെ കാക്കുവാൻ ഏല്പിച്ചിട്ടുള്ള ഏതോ മഹാനായ ഒരു രായിചരനെ തോല്പിച്ചുംകൊണ്ടു്, ആ നദിയിലെ ബാലതിരമാലകൾ ആഹ്ലാദിച്ചു മദിച്ചു പാഞ്ഞുപോകുകയാണോ എന്നു തോന്നുമാറ് അനേകം കുട്ടികൾ ഒന്നിച്ചു ചിരിക്കുന്നപോലുള്ള ശബ്ദത്തോടുകൂടി പതുമാനമായി ഒഴുകിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ബാലകല്ലോലങ്ങളുടെ വികൃതിയും മിടുക്കും രസവും കണ്ടപ്പോൾ ആ ബാലനും തീരെ അസ്വസ്ഥനായിത്തീർന്നു. അവൻ നദീതീ

രത്തിലേക്കു പതുക്കെ പതുക്കെ എത്തിക്കൂടുവാൻ തുടങ്ങി. വഴിക്ക് അവന്ന് ഒരു ചെറിയ വടി കിട്ടി. അതുംകൊണ്ടു് അവൻ പുഴവക്കത്തുചെന്ന് ആ വടിയെ ഒരു ചൂണ്ടലാക്കി സങ്കല്പിച്ചു പുഴയിൽനിന്ന് എത്തിച്ചു മത്സ്യംപിടിക്കുവാൻ ആരംഭിച്ചു. നദിയിലെ വികൃതികളായ 'യക്ഷികൾ' 'അവരുടെ, ഇന്നതെന്നു വിവക്ഷിക്കുവാൻ കഴിയാത്ത ശബ്ദമാധുര്യത്തോടുകൂടി ആ കുട്ടിയെ അവരുടെ മദ്ധ്യത്തിലേക്കു കളിക്കുവാൻക്ഷണിക്കുന്നതുപോലെ തോന്നി.

രായിചരൻ കടമ്പുമരത്തിൽനിന്നു കൈനിറയെ പുഷ്പങ്ങൾ പറിച്ചു. അയാൾ അതെല്ലാം മടിക്കുത്തിൽ സൂക്ഷിച്ചുംകൊണ്ടു സന്തോഷത്താൽ ഉണ്ടായ പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി തിരിച്ചുവന്നു. വണ്ടിനിന്നിരുന്ന സ്ഥലത്തു ചെന്നപ്പോൾ അവിടെ ആരുമില്ല. അയാൾ അവിടെയെല്ലാം തിരഞ്ഞു. ആരെയും കണ്ടില്ല. വണ്ടി കിടക്കുന്നസ്ഥലത്തേക്കു വീണ്ടും തിരിഞ്ഞുനോക്കി അവിടമെല്ലാം വിജനമായിരുന്നു.

അയാൾ വല്ലാതെപരിഭ്രമിച്ചു. 'നാഡികളിൽ രക്തം ഉറച്ചുപോയതുപോലെ തോന്നി. വെറും ഒരു 'ഇരുട്ടുഗോളം' പോലെ ലോകംമുഴുവനും—പ്രപഞ്ചം മുഴുവനുംതന്നെ—അയാളുടെ മുമ്പിൽ ചുററിത്തിരിയുന്നതായി തോന്നി. ഇടിഞ്ഞുതകൎന്ന അയാളുടെ ഹൃദയത്തിന്റെ അന്തൎഭാഗത്തുനിന്ന് 'എജമാനനേ! എജമാനനേ!! കുട്ടി അപ്പൂ' എന്ന ഒരു ഗൎജ്ജനം പുറപ്പെട്ടു.

പക്ഷെ 'കാനാ' എന്നുള്ള മറുപടിശ്ശബ്ദം ഒരിടത്തുനിന്നും പൊന്തിയില്ല. ഒരു കുട്ടിയുടേയും കള്ളച്ചിരിയുടെ ശബ്ദം പിന്നിൽനിന്നു അയാൾ കേട്ടില്ല. യാതൊരു ബാലന്റെയും കുമാരലീലയോടുകൂടിയ സ്വാഗതം അയാൾ അനുഭവിച്ചില്ല. പുഴ മാത്രം പണ്ടത്തെപ്പോലെ എരമ്പിയും

കൊണ്ടും ഓളങ്ങളും അടിച്ചുകൊണ്ടും ഒഴുകിയിരുന്നു. അതു കണ്ടാൽ, നദി യാതൊന്നുംതന്നെ അറിഞ്ഞിട്ടില്ലാത്തതു പോലെയും അറിഞ്ഞാൽ തന്നെ ഒരു മനുഷ്യക്കുട്ടിയുടെ അകാലമരണംപോലെ അത്ര നിസ്സാരമായ ഒരു കാര്യത്തെക്കുറിച്ചാലോചിച്ചു സമയം കളയുവാൻ തരമില്ലെന്നു് വിചാരമുള്ളതുപോലെയും തോന്നും.

നേരം സന്ധ്യ മയങ്ങിയതോടുകൂടി രായിച്ചരന്റെ യജമാനത്തി പരിഭ്രമിച്ചുതുടങ്ങി. അവർ പുത്രനെ തിരയുവാൻ നാലുഭാഗത്തേക്കും ആളുകളെവിട്ടു. റാന്തൽ വിളക്കുകളും കൊണ്ടു ജനങ്ങൾ പലവഴിക്കും പുറപ്പെട്ടു. ഒടുവിൽ അവർ പത്മാനദിയുടെ തീരത്തെത്തി. അവിടെ 'രായിച്ചരൻ' ഒരു കൊടുങ്കാററുപോലെ അവ്യവസ്ഥിതനും ഭയങ്കരനുമായി വയലുകളിലെല്ലാം ഓടി നടന്നു് നിരാശയോടുകൂടി 'എജമാനനേ, അപ്പൂ! കുട്ടി, ഒ പുവ്വു്' എന്നു നിലവിളിച്ചുംകൊണ്ടു് ഓടി നടക്കുന്നതു് അവർ കണ്ടു. 'രായി' കേവലം ഭ്രാന്തനെപ്പോലെ കാണപ്പെട്ടു.

അവർ രായിച്ചരനെ ഒരുവിധത്തിൽ വലിച്ചിഴച്ചു വീട്ടിൽ എത്തിച്ചു. അയാൾ ഗൃഹനായികയുടെ പാദങ്ങളിൽ 'സാഷ്ടാംഗം നമസ്കരിച്ചു.' അവിടെ കൂടിയിരുന്നവർ എല്ലാം അയാളോടു കുട്ടി എവിടെ എന്നു പല കുറിയും പല പ്രകാരത്തിലും ചോദിച്ചു. അയാൾക്കു് ഒന്നും നിശ്ചയമില്ലെന്നല്ലാതെ വിശേഷിച്ചു് ഒരറിവും അവക്കു് അയാളിൽനിന്നു ലഭിച്ചില്ല.

കുട്ടി പത്മാനദിയിൽ വീണുപോയിട്ടുണ്ടായിരിക്കണമെന്നു് എല്ലാവരും അഭിപ്രായപ്പെട്ടു; എങ്കിലും മനസ്സിൽ ഏതോ ഒരു മൂലക്കൽ എന്തോ ഒരു സംശയം പിന്നെയും കിടപ്പുണ്ടായിരുന്നു. അന്നു് ഉച്ചയ്ക്കു് ആ പ്രദേശത്തു് ഒരു കൂട്ടം കാക്കാലന്മാരെ കണ്ടിട്ടുണ്ടു് അവരുടെ പേരിൽ

കാരെപ്പാരു ശങ്കയുണ്ടായി. അമ്മ അവരുടെ വ്യസനാധിക്യത്താൽ കുട്ടിയെ രായിചരൻതന്നെ കട്ടുവെച്ചിട്ടുണ്ടായിരിക്കണമെന്നു പറഞ്ഞു. അവർ അയാളെ തനിച്ചു വിളിച്ചു ദയനീയമായവിധത്തിൽ ഇപ്രകാരം ചോദിച്ചു. 'രായീ—നീ എൻെറ കുട്ടിയെ താ; അയ്യോ! എൻെറ കുട്ടി എവിടെ; അവനെ തിരികെ തരു. നിനക്ക് എത്ര പണം വേണമെങ്കിലും തരാം. എനിക്കുള്ളതൊക്കെത്തരാം. എൻെറ കുട്ടിയെ കിട്ടിയാൽ മതി.' മറുപടിയായി രായിചരൻ നെററത്തും തലയ്ക്കും തന്നെത്താൻ അടിച്ചു നിലവിളിക്കുകയാണു് ചെയ്തത്. എജമാനത്തി അയാളോടു കടന്നു പുറത്തുപോകുവാൻ പറഞ്ഞു. 'നിൻെറ മുഖം കാണേണ്ടാ', എന്നു കല്പിച്ചു.

അനുകൂലൻ അവരെ കഴിയുന്നതും സമാധാനിപ്പിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചു. രായിചരനെക്കുറിച്ചു സംശയം തോന്നിയതു കേവലം തെററിദ്ധാരണയാണെന്നു 'അനുകൂലൻ' തൻെറ പ്രിയതമയെ മനസ്സിലാക്കുവാൻ ഉത്സാഹിച്ചു. 'അങ്ങിനെ ഒരു മഹാപാപം ചെയ്തിട്ട് അയാൾക്ക് എന്തൊരാവശ്യമാണുള്ളത്' എന്ന് അനുകൂലൻ ചോദിച്ചു. അമ്മ പറഞ്ഞു 'കുട്ടി വളരെ പൊന്നാഭരണങ്ങൾ അണിഞ്ഞിരുന്നു. ആർക്കറിയാം—'

അവരോട് ആ സംഗതിയെപ്പററി വാഗ്വാദം ചെയ്തിട്ടു ഫലമില്ലെന്നു കരുതി അനുകൂലൻ മിണ്ടാതിരുന്നു.

II

'രായിചരൻ' അയാളുടെ സ്വന്തം ഗ്രാമത്തിലേക്കു മടങ്ങി സ്വഗൃഹത്തിൽ താമസമാക്കി. ഇതുവരെ അയാൾക്കു കുട്ടികൾ ഒന്നും ജനിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. സന്തതിയുണ്ടാകുമെന്ന് ആശിക്കുവാനും അധികം വഴിയില്ലായിരുന്നു. പക്ഷെ, സംഗതിവശാൽ ആ വർഷാവസാനത്തോടു

കൂടി അയാളുടെ ഭാര്യ ഒരു കുട്ടിയെ പ്രസവിക്കുകയും, അവൾ അതോടുകൂടിത്തന്നെ മരിച്ചുപോകുകയും ചെയ്തു.

യാദൃച്ഛികമായ ആ സന്താനലബ്ധിയിൽ ആ ഭൃത്യൻ ആദ്യം അശേഷം രസിച്ചില്ല. കുട്ടിയെ കണ്ടമാത്രയിൽ അയാൾക്കുണ്ടായ വികാരം കഠിനമായ കോപമാണ്. ആ ശിശു, മരിച്ചുപോയ തന്റെ 'കുട്ടി യജമാന'ന്റെ സ്ഥാനത്തെ അർഹതയില്ലാതെ കവർന്നെടുക്കുവാൻ പുറപ്പെട്ടിരിക്കുന്നവനാണെന്നുള്ള ഒരു സംശയം രായിചരന്റെ [illegible]ക്കളിൽ ഒരു മൂലക്കൽ കടന്നുകൂടി. തന്റെ യജമാനൻ പുത്രദുഃഖം അനുഭവിച്ചു കഴിച്ചുകൂട്ടുമ്പോൾ താൻ തന്റെ സ്വന്തം പുത്രനെയോമനിച്ചിരുന്ന് ആഹ്ലാദിക്കുന്നത് അനുചിതമാണെന്നു മാത്രമല്ല മഹാപാതകംകൂടിയാണെന്നുള്ള ഒരു ബോധം അയാൾക്ക സ്ഥായിയായുണ്ടായിരുന്നു. വാസ്തവത്തിൽ, വിധവയായിരുന്ന ഒരു സഹോദരിയുടെ പുത്രനിർവ്വിശേഷമായ പരിപാലനയില്ലായിരുന്നു എങ്കിൽ അമ്മയില്ലാത്ത ആ കുട്ടിയുടെ ആയുസ്സുതന്നെ എത്രയും ക്ഷണഭംഗുരമായിരുന്നേനേ.

എന്നാൽ ക്രമേണ രായിചരന്റെ മനോഭാവത്തിന്നു മാററം വന്നു. വളരെ അത്ഭുതകരമായ ഒരു സംഭവമുണ്ടായി. ഈ ചെറിയ കുട്ടിയും യഥാക്രമം മുട്ടുകുത്തി നടക്കുവാനും ഉമ്മറപ്പടികൾ കയറിക്കടക്കുവാനും തുടങ്ങി. മുഖത്തു നോക്കിയാൽ ഒരു 'വികൃതി'യുടെ ലക്ഷണവും ഉണ്ടായിരുന്നു. എടുക്കുവാൻ ചെല്ലുമ്പോൾ ഓടി രക്ഷപ്പെടുന്നതും മററും കണ്ടാൽ അതിശയംതോന്നും. ഈ കുട്ടിയുടെ ശബ്ദവും ചിരിയുടേയും കരച്ചിലിന്റേയും ഛായയും രീതിയും ചേഷ്ടകളും എല്ലാം അനുകൂലന്റെ ആ മരിച്ച കുട്ടിയുടെപോലെതന്നെ; ചില ദിവസങ്ങളിൽ, തന്റെ കുട്ടിയുടെ കരച്ചിൽ കേട്ടുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ രായിചരന്റെ

ഹൃദയം പെട്ടെന്നു വല്ലാതെ ഇടിക്കാറുണ്ട്. ആ അവസരങ്ങളിൽ തന്റെ യജമാനന്റെ ആ ഓമനകുമാരൻ, തനിക്കെത്രയും വാത്സല്യമുണ്ടായിരുന്ന ആ കൊച്ചുമിടുക്കൻ അവന്റെ 'കാ. ന'യെക്കാണാതെ മൃത്യുലോകത്തിൽ എവിടെയോ കിടന്നു നിലവിളിക്കുന്നതുപോലെ അയാൾക്കു തോന്നാറുണ്ട്.

'ബാലൻ' ക്രമേണ ഒട്ടോട്ട് സംസാരിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. സാധാരണ കുട്ടികളുടെ രീതിയിൽതന്നെ അവൻ 'ബാ. ബാ' 'മാ. മാ' എന്നെല്ലാം പറയുവാൻ പഠിച്ചു. ചിരപരിചിതങ്ങളായ ആ ശബ്ദങ്ങൾ കേട്ടപ്പോൾ റായചരന്റെ സംശയങ്ങൾ എല്ലാം തീരെ തീർന്നു. കൺകെട്ടു പ്രത്യക്ഷമായി. തന്നോടു വളരെ പ്രതിപത്തിയുണ്ടായിരുന്ന തന്റെ 'യജമാനൻകുട്ടിക്ക്' അവന്റെ 'കാ. നാ'യെ കാണാതെ നിവൃത്തിയില്ലാതായതുകൊണ്ട് അവൻ തന്നെ തന്റെ വീട്ടിൽ രണ്ടാമതും ജനിച്ചിരിക്കുകയാണെന്നു തീർച്ചയായി

ഈ അഭിപ്രായത്തിന്ന് അനുകൂലമായ കാരണങ്ങൾ റായിചരനെ സംബന്ധിച്ചേടത്തോളം തീരെ തർക്കമററവയായിരുന്നു. ഒന്നാമതായി ആ ശിശു ജനിച്ചതു മററെ കുട്ടി മരിച്ച് അധികകാലം കഴിയുന്നതിന്നു മുമ്പാണ് രണ്ടാമത് അന്ത്യഘട്ടത്തിൽ ഇങ്ങിനെ ഒരു കുട്ടിയെ പ്രസവിക്കുവാൻ തക്ക സുകൃതങ്ങളൊന്നും അയാളുടെ ഭാര്യ ഒരിക്കലും ചെയ്തിട്ടില്ല. പിന്നെ ഈ ശിശുവും 'പിച്ചപിച്ച നടക്കുകയും' 'ബാ. ബാ' 'മാ. മാ' എന്നു കൊഞ്ചി കൊഞ്ചി പറയുകയും ചെയ്യുന്നു. കൂടാതെ ഭാവിയിൽ ഒരു ജഡ്ജിയായിത്തീരുമെന്ന് സൂചിപ്പിക്കുന്ന ലക്ഷണങ്ങൾക്ക് ഇവിടെയും കുറവുണ്ടായിരുന്നില്ല.

അങ്ങിനെ ഇരിക്കുമ്പോൾ തന്റെ യജമാനത്തി—മരിച്ച കുട്ടിയുടെ മാതാവു—തന്റെ പേരിൽ ആരോപിച്ചു

തായ കുററത്തെക്കുറിച്ചു രായിചരന്ന് ഓർമ്മവന്നു. 'അമ്മ പറഞ്ഞതു് ശരിയാണ്. മാതൃഹൃദയം നേരറിയും. കുട്ടിയെ ഞാൻ കട്ടതാണെന്ന് അവർ സത്യംപോലെ അറിഞ്ഞു.' എന്നിങ്ങിനെ രായിചരൻ തന്നെത്താൻ ആലോചിച്ചു. ഈ ബോധം അയാളുടെ മനസ്സിൽ ഉറച്ചതോടുകൂടി താൻ ചെയ്ത അപരാധത്തെ ഓർത്തുള്ള പശ്ചാത്താപവും വ്യസനവും അയാളുടെ ഹൃദയത്തിൽ നിറഞ്ഞു. അയാൾ തന്റെ ത്രിവിധകരണങ്ങളേയും ആ കുട്ടിയിൽ സമർപ്പിച്ചു. ആ കുട്ടിയെ യജമാനനായി സ്വീകരിച്ചു. താൻ അവന്റെ ദാസനാണെന്നു തീർച്ചപ്പെടുത്തി. ആ കുട്ടി മരിച്ചുപോയ 'യജമാനൻ കുട്ടിയും' രായിചരൻ അവന്റെ പണ്ടത്തെ 'കാ. നാ'യും ആയിത്തീർന്നു. ഒരു പ്രഭുകുമാരനെപ്പോലെതന്നെ ആ കുട്ടിയെ അയാൾ വളർത്തിത്തുടങ്ങി. അയാൾ ആ കുട്ടിക്കുവേണ്ടി ഒരു ഉന്തുവണ്ടിയും, വില്ലൂസ്സുകുപ്പായവും കസവുതൊപ്പിയും വാങ്ങിച്ചു. മരിച്ച തന്റെ ഭാര്യയുടെ ആഭരണങ്ങളെല്ലാം ഉരുക്കി തളകളും വളകളും തീർപ്പിച്ചു. കുട്ടിയെ സാധാരണന്മാരായ അയൽപക്കത്തെ കുട്ടികളൊന്നിച്ചു കളിക്കുവാൻ അനുവദിച്ചില്ല. അയാൾ കുട്ടിയെ ഒരിക്കലും വിട്ടുപിരിഞ്ഞില്ല. കുട്ടി വളർന്നുവന്നു. അതിലാളനകൊണ്ടുണ്ടായ ഭാവവ്യത്യാസവും അവന്റെ അസാധാരണങ്ങളായ ഉടുപ്പുകളും മററും കണ്ടു കൂട്ടുകാരെല്ലാം അവനെ 'യജമാനൻ, യജമാനൻ' എന്നു വിളിക്കുവാനും പരിഹസിക്കുവാനും തുടങ്ങി. ആ പ്രദേശത്തുള്ളവരെല്ലാം 'ആ കുട്ടിയുടെ കാര്യത്തിൽ രായിചരനു തലക്കു ഭ്രാന്താണ്'' എന്നുതന്നെ തീർച്ചപ്പെടുത്തി.

കുട്ടിക്കു സ്കൂളിൽ ചേരേണ്ടകാലമായി. രായിചരൻ തന്റെ വകയായി സ്വല്പം ഭൂസ്വത്തുണ്ടായിരുന്നതു വിററു കിട്ടിയ പണവുംകൊണ്ടു കല്ക്കത്തക്കുപോന്നു. അവിടെ എ

വിടെയോ അയാഠംക്ക നന്നേ പ്രയാസപ്പെട്ട് ഒരു പരിചാരകൻെറ വേല കിട്ടി. ബാലനെ അയാഠം സ്കൂളിലേക്കയച്ചു. അയാഠം ആ കുട്ടിക്ക ഉത്തമമായ വിദ്യാഭ്യാസവും ഉത്തമമായ ഉടുപ്പുകളും, സുഖപ്രദമായ ഭക്ഷണവും കൊടുക്കേണ്ട കാൎയ്യത്തിൽ തന്നാൽ കഴിയുന്നതിലും അധികം പ്രയത്നിച്ചു. അയാഠം വല്ലതും 'ഒരു പിടിചോറു'ണ്ടുംകൊണ്ടാണ് കഴിച്ചുകൂട്ടിയത്. അയാഠംക്കൊന്നും വേണ്ട. കുട്ടി സുഖിച്ചു തൃപ്തിപ്പെടുന്നതുമാത്രം കണ്ടാൽ മതി. 'ഹാ' എൻെറ ഓമനെ, യജമാനനെ, നീ ഈ 'കാ. നാ'യെ എത്ര സ്നേഹിച്ചു അതല്ലെ രണ്ടാമതും എൻെറ അടുക്കലേക്കുതന്നെ വന്നത്. എൻെറ ഉപേക്ഷകൊണ്ട് ഒരു ബാവും അസൌകൎയ്യം എൻെറ യജമാനനു ഞാൻ വരുത്തില്ല.' എന്നൊക്കെ അയാഠം പലപ്പോഴും തന്നോടുതാൻ പറയാറുണ്ട്.

പന്ത്രണ്ടു സംവത്സരങ്ങഠം ഇങ്ങിനെ കഴിഞ്ഞുകൂടി. കുട്ടിക്ക് എഴുത്തും വായനയും നല്ലപോലെ പഠിഞ്ഞു. അവൻ കണ്ടാൽ നല്ല സുന്ദരനും, ചൊടിയും ആരോഗ്യവും തികഞ്ഞവനും ആയിരുന്നു. ശരീരമോടിയിൽ അവനു ബദ്ധനിഷ്ഠയായിരുന്നു. തലമുടി ചീകി പകുത്തിടുന്ന കാൎയ്യത്തിൽ പ്രത്യേകിച്ചും വളരെ മനസ്സുവെച്ചു. ആഡംബരഭ്രമവും അമിതവ്യയശീലവും ഒരു മാതിരിയുണ്ടായിരുന്നു. പണം വെള്ളംപോലെ ചിലവഴിച്ചിരുന്നു. രായിചരനെ തൻെറ പിതാവിനെപ്പോലെ ഗണിക്കുന്നതിനു കുട്ടിക്ക് ഒരിക്കലും സാധിച്ചിട്ടില്ല. അയാളുടെ സ്നേഹം ഒരു പിതാവിൻെറ സ്നേഹമാണെങ്കിലും ഭാവം വെറും വേലക്കാരൻെറ ഭാവമായിരുന്നു. പിന്നെ ഒരു കാൎയ്യമുണ്ട്, ആ കുട്ടിയുടെ പിതാവു താനാണെന്നുള്ള സംഗതി രായിചരൻ ഒരാളോടെങ്കിലും പുറത്തു പറഞ്ഞിട്ടില്ല. കൽക്കട്ടയിൽ ആരും അതു ധരിച്ചിട്ടുമില്ല.

കുട്ടി താമസിച്ചിരുന്നത് ഒരു വിദ്യാർത്ഥി സത്രത്തിലാണ്. രായിചരൻ അവിടെ കൂടക്കൂടെ പോകാറുണ്ട്. അയാളുടെ 'ഗ്രാമനാട്യം' കാണാൻ ആ സത്രത്തിലെ കുട്ടികൾക്ക വളരെ നേരമ്പോക്കായിരുന്നു. അയാൾ പോയാൽ മററു കുട്ടികളോടൊപ്പം അയാളെ പരിഹസിക്കുന്നതിനു മകനും കൂടാറില്ലെന്നില്ല—എങ്കിലും ആ കുട്ടികൾക്കെല്ലാവർക്കും ആന്തരമായി, സാധുവായ ആ വൃദ്ധനെ വളരെ താല്പര്യമായിരുന്നു. കുട്ടിയും അയാളെ സ്നേഹിക്കുന്നതിന് ഒരിക്കലും മടികാണിച്ചിട്ടില്ല.

രായിചരനു പ്രായാധിക്യമായിത്തുടങ്ങി. അയാൾ താമസിക്കുന്ന സ്ഥലത്തിന്റെ ഉടമസ്ഥൻ അയാൾ പണി വീഴ്ചവരുത്തുന്നതുകൊണ്ട് എപ്പോഴും ആക്ഷേപിച്ചുതുടങ്ങി. അയാൾ ജോലിക്ക് അപ്രാപ്തനും അശക്തനും ആയി. അയാൾ കഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്നതെല്ലാം ആ കുട്ടിക്കുവേണ്ടി മാത്രമായിരുന്നു; ദേഹം വളരെ ക്ഷീണിച്ചു. ഓർമ്മശക്തി ഇല്ലാതായി; മനസ്സിന്റെ ബലം ക്ഷയിച്ച് അയാൾ മന്ദനായിത്തീർന്നു. പണി മുഴുവനും നല്ലപോലെ എടുത്തുതീർക്കാതെ ഉടമസ്ഥൻ ശമ്പളം കൊടുക്കുകയില്ല. ഉപേക്ഷയും ഒഴികഴിവും അവിടെ തീരെ സമ്മതിക്കയില്ല. വീടു വിററുകൊണ്ടുവന്ന പണം മുഴുവനും തീർന്നു. കുട്ടി ദിവസംപ്രതി അവന്റെ ഉടുപ്പുകളെപ്പററിയും മററും ആവലാതി പറഞ്ഞുതുടങ്ങി. അവന്റെ ആവശ്യങ്ങൾക്കു പണം കൊടുക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതായി. എന്തുവേണമെന്നറിയാതെ രായിചരൻ കുറെ കുഴങ്ങി.

III

രായിചരൻ ഒടുവിൽ ഒന്നു തീർച്ചപ്പെടുത്തി. അയാൾ താമസിച്ചിരുന്ന സ്ഥലം വിട്ടു. കുറെ പണം കൈവശമുണ്ടായിരുന്നതു കുട്ടിക്കു കൊണ്ടുകൊടുത്ത് അവനോടു 'എനിക്കു

സ്വന്തം നാട്ടിൽ ചെന്നിട്ടു കുറച്ചു കാൎയ്യമുണ്ട്. താമസിയാതെ വരാം' എന്നു പറഞ്ഞുപോയി.

അയാൾപോയതു 'ബാരസത്തി'ലേക്കാണ്. 'അനുകൂലൻ' അവിടത്തെ മജിസ്ത്രേട്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാൎയ്യയുടെ പുത്രദുഃഖം ഇനിയും ശമിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. അവൎക്കു വേറെ സന്താനവുമുണ്ടായിരുന്നില്ല.

ഒരു ദിവസം 'അനുകൂലൻ' കോടതിയിലെ പണിത്തിരക്കും ബുദ്ധിമുട്ടും കഴിച്ചു മടങ്ങിയെത്തി വിശ്രമിക്കുകയായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാൎയ്യ, അപ്പോൾ അവിടെ വന്നുകൂടിയ ഒരു സന്യാസിയോടു സന്താനലബ്ധിക്കുതകുന്ന എന്തോ ഒരു ഒററമരുന്ന് അന്യായവില കൊടുത്തു വാങ്ങിക്കുവാൻ തീൎച്ചയാക്കി പേശിക്കൊണ്ട് അടുത്തു നില്ക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. പുറത്തു മിററത്തുനിന്നു പരിചയമുള്ള ഒരു ശബ്ദം കേട്ട് ആരാണെന്നറിയുവാൻ 'അനുകൂലൻ' പുറത്തേക്കു വന്നു. ആ വന്നിരുന്നതു 'രായിചരൻ' ആയിരുന്നു." തന്റെ പഴയ ഭൃത്യനെക്കണ്ടപ്പോൾ 'അനുകൂലന്ന്' അതിയായ അനുകമ്പ തോന്നി, അദ്ദേഹം അയാളോടു പല കാൎയ്യങ്ങളെക്കുറിച്ചു ചോദിച്ചു. വിരോധമില്ലെങ്കിൽ അവിടെത്തന്നെ ഇനിയും താമസിക്കാമെന്നും അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു.

അല്പമായി മന്ദഹാസംചെയ്തുകൊണ്ടു 'രായിചരൻ' ഞാൻ അകത്തുപോയി അമ്മയോട് എന്റെ സ്നേഹബഹുമാനങ്ങളെ അറിയിക്കട്ടെ, എന്നു മാത്രം മറുപടി പറഞ്ഞു.

അനുകൂലനും രായിചരൻ ഒന്നിച്ച് അകത്തേക്കുപോയി. ഗൃഹനായിക അയാളെ അത്ര ഹാൎദ്ദമായി സ്വീകരിച്ചില്ല. രായിചരൻ അതു മനസ്സിലാക്കിയതായി നടിച്ചില്ല. അയാൾ തൊഴുതുംകൊണ്ടു 'പത്മാനദിയല്ല അവിടത്തെ

പുത്രനെ കട്ടുകൊണ്ടുപോയത്. അതു ചെയ്തത് ഞാൻ തന്നെ ആണ്" എന്നു അവരോടുപറഞ്ഞു.

അനുകലൻ അത്ഭുതപരവശനായി. "എന്ത്! ഈശ്വര, അതെയോ, എന്നിട്ട് കുട്ടിയെവിടെ" എന്നു അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു. "അവൻ എൻെറകൂടെ ഉണ്ട്. ഞാൻ അവനെ മററന്നാൾ കൊണ്ടുവരാം" എന്നായിരുന്നു രായിചരൻെറ മറുവടി.

അന്ന് ഒരു ഞായറാഴ്ചയായിരുന്നു. കോടതി ഒഴിവായിരുന്നു. അനുകലനും ഭാര്യയും പ്രഭാതംമുതല്ക്കുതന്നെ കുട്ടിയുടെ ആഗമനത്തെ പ്രതീക്ഷിച്ചുംകൊണ്ടിരുന്നു. അവർ രണ്ടുപേരും വെട്ടുവഴിയിലേക്കു കണ്ണെടുക്കാതെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. പത്തുമണിക്കു രായിചരൻ കുട്ടിയുടെ കയ്യുംപിടിച്ചുംകൊണ്ട് പടികടന്നു.

അനുകലൻെറ ഭാര്യ അശേഷം സംശയംകൂടാതെ കുട്ടിയെ വാരിയെടുത്ത് മടിയിൽവെച്ചു. സന്തോഷത്താൽ അവക്കുണ്ടായ പരിഭ്രമം അപരിമിതമായിരിന്നു. കുട്ടിയെ അവർ എന്തെല്ലാമൊക്കെചെയ്തു എന്നതിന്നു കണക്കില്ല; നിറുകയിലും നെററിത്തടത്തിലും ചുംബിക്കുകയും, അത്യാഗ്രഹത്തോടുകൂടി അവൻെറ മുഖത്തു പലവുരു സൂക്ഷിച്ചുനോക്കുകയും, താലോലിക്കുകയും മററും ചെയ്തു. ആ സ്ത്രീ അതിന്നിടയ്ക്കു ചിലപ്പോൾ ചിരിക്കുകയും ചിലപ്പോൾ കരയുകയും ചെയ്തു. അവരുടെ വികാരങ്ങൾ വിവിധങ്ങളും പരസ്പരവിരുദ്ധങ്ങളും ആയിരുന്നു. കുട്ടി കണ്ടാൽ നല്ല സുന്ദരനായിരുന്നു. വളരെ ധനികനായ ഒരുവൻെറ പുത്രനെപ്പോലെ അവൻ വസ്ത്രധാരണം ചെയ്തിരുന്നു. അനുകലൻെറ ഹൃദയത്തിൽ പെട്ടെന്നു സ്നേഹശക്തിയുടെ ഒരു പ്രവാഹമുണ്ടായി; മനസ്സു കവിഞ്ഞൊഴുകി.

എന്നിലും നിയമജ്ഞനായ അദ്ദേഹം "താൻ പറയു

ന്നതിന്നു വല്ല തെളിവും ഉണ്ടോ" എന്ന് രായിചരണനോട് ചോദിച്ചു. തക്ക തെളിവുകൂടാതെ "മജിസ്ട്രേട്ട്" എങ്ങിനെ വിശ്വസിക്കും!.

രായിചരൺ പറഞ്ഞു—"ഈ മാതിരിയുള്ള ഒരു കാൎയ്യത്തിൽ എങ്ങിനെ തെളിവുണ്ടാകും. ഞാൻ അവിടത്തെ പുത്രനെ കട്ടെടുത്ത വിവരം ഈശ്വരന്നു മാത്രമേ അറിവുള്ളൂ. ഈ ലോകത്തിൽ വേറെ ആൎക്കും നിശ്ചയമില്ല".

തന്റെ പ്രിയ, ആ കുട്ടിയെ ഓമനിക്കുന്നതും മററും കണ്ടപ്പോൾ തെളിവിന്റെ കാൎയ്യം വീണ്ടും നിൎബ്ബന്ധിച്ച് ചോദിക്കുന്നത് നിഷ്ഫലമാണെന്ന് അനുകൂലന്നുതന്നെ തോന്നി! വിശ്വാസമാണ് ഇങ്ങിനെയുള്ള ഘട്ടത്തിൽ ഉത്തമം. പിന്നെ ഒരു കാൎയ്യം—രായിചരണനെപ്പോലുള്ള ഒരുത്തന്നു ഈ തരത്തിൽ ഒരു കുട്ടിയെ എവിടെനിന്ന്, എങ്ങിനെ കിട്ടും? കൂടാതെ, വളരെക്കാലം തന്നെ സേവിച്ചു വന്ന വിശ്വസ്തഭൃത്യന്ന് ഇക്കാൎയ്യത്തിൽ തന്നെ വഞ്ചിച്ചിട്ടെന്തൊരാവശ്യമാണുള്ളത്?

"അങ്ങട്ടെ—താൻ എന്തായാലും ഇവിടെ താമസിക്കേണ്ട" എന്ന് അനുകൂലൻ രായിചരണനോട് ഒടുവിൽ ഖണ്ഡിതമായി പറഞ്ഞു.

ആ പഴയ ഭൃത്യൻ നെഞ്ഞു തിരുമ്മിക്കൊണ്ടു "അല്ലാതെ ഞാൻ എങ്ങോട്ടു പോകുന്നു. എജമാനനെ—ഞാൻ പടുവൃദ്ധനായി. ഈ തന്തയെ ആരെങ്കിലും വേലക്കാരനായെടുക്കുമോ" എന്ന് തൊണ്ടയിടറിക്കൊണ്ടു മറുവടി പറഞ്ഞു.

"വേണ്ടാ. അയാൾ ഇവിടെത്തന്നെ താമസിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. അതു നമ്മുടെ കുട്ടിക്ക് വളരെ സന്തോഷമായിരിക്കും. ഞാൻ അയാൾക്ക് ഒക്കെ മാപ്പുകൊടുത്തു" എന്നിപ്രകാരം അനുകൂലന്റെ ഭാൎയ്യ തടുത്തുപറഞ്ഞു.

എന്നാൽ അനുകൂലന്റെ, ആ ന്യായാധിപതിക്കുചിതമായ മനസ്സാക്ഷി ഒരിക്കലും അതിന്നു വഴിപ്പെട്ടില്ല. "അതു പാടില്ല. അയാൾ ചെയ്തിട്ടുള്ള കുററം അങ്ങിനെ ക്ഷമിക്കപ്പെടാവുന്നതല്ല", എന്ന് അദ്ദേഹം തിട്ടപ്പെടുത്തി.

രായിചരൻ യജമാനന്റെ മുമ്പിൽ ദണ്ഡനമസ്കാരം ചെയ്ത് അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാലുപിടിച്ചപേക്ഷിച്ചു. "എജമാനനേ! അങ്ങിനെ കല്പിക്കരുതേ. ഞാനല്ല കുട്ടിയെ കട്ടത്. സത്യമായിട്ടുമല്ല. ഈശ്വരനാണ്".

അനുകൂലന്റെ മനസ്സാക്ഷിയുടെ മൂർഛ ഒന്നുകൂടി വർദ്ധിച്ചു. ആ അപരാധത്തെ അയാൾ ഈശ്വരങ്കൽ സമർപ്പിച്ചതു കേട്ടപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സ് വല്ലാതെ ക്ഷോഭിച്ചു.

"ഇല്ല. എനിക്കതശേഷം സമ്മതമല്ല. തന്നെ ഇനിമേലിൽ വിശ്വസിക്കുവാൻ എനിക്കു നിവൃത്തിയില്ല. താൻ ചെയ്തിട്ടുള്ളതു വളരെ വലിയ ചതിയാണ്."

രായിചരൻ എഴുന്നീറ്റുനിന്ന് "ഞാനല്ല അതു ചെയ്തത്" എന്നു വീണ്ടും പറഞ്ഞു.

"പിന്നെ ആരാണ്" എന്നു അനുകൂലൻ എതിരു ചോദിച്ചു.

"എന്റെ വിധിയാണ്" എന്നു ആ സാധു സമാധാനവും പറഞ്ഞു.

കുറെ വിദ്യാഭ്യാസമുള്ളവരാരും ആ കാരണം കൈക്കൊള്ളുകയില്ല. അനുകൂലനും ചാഞ്ചല്യമുണ്ടായില്ല

കുട്ടിക്കു താൻ ധനികനായ മജിസ്ട്രേട്ടിന്റെ പുത്രനാണെന്നും രായിചരന്റെ മകനല്ലെന്നും അറിഞ്ഞപ്പോൾ ആദ്യമുണ്ടായ വികാരം തന്റെ ജന്മാവകാശം ശരിയായി അനുഭവിക്കുവാൻ അനുവദിക്കാതെ ചതിയായി തന്നെ അകററിനിർത്തിയ ആ കിഴവന്റെ നേരെ കലശലായ കോ

പമാണ്. എങ്കിലും അയാളുടെ കഷ്ടാവസ്ഥ കണ്ടപ്പോൾ അവന്നു സഹതാപം തോന്നി. കുട്ടി അപ്പനോടു (അനുകലനോടു) 'അപ്പാ! അയാൾക്കു മാപ്പുകൊടുക്കണം. അയാളെ നമ്മുടെകൂടെ താമസിപ്പിക്കുന്നതു അപ്പനു സമ്മതമില്ലെങ്കിൽ അയാളുടെ സുഖജീവിതത്തിന്നു മാസംതോറും വല്ലതും അടിസ്ഥാന കൊടുക്കുവാൻ ഏർപ്പാടുചെയ്യണം' എന്നു ശുപാർശിചെയ്തു.

ഇതുകേട്ടശേഷം രായിചരൻ ഒരക്ഷരം പോലും ഉരിയാടിയില്ല. അയാൾ തന്റെ ഓമനപുത്രന്റെ മുഖത്തു നല്ലവണ്ണം ഒന്നു നോക്കി. അത് അയാളുടെ അവസാനത്തെ നോട്ടമായിരുന്നു. ഒരിക്കൽകൂടി അയാൾ തന്റെ എജമാനനേയും എജമാനത്തിയേയും വന്ദിച്ചു താമസിയാതെ ആ സ്ഥലം വിട്ടു പുറത്തിറങ്ങി. അയാൾ ലോകരംഗത്തിലെ അസംഖ്യം നടന്മാരിൽ ഒരാൾ മാത്രമായി ആൾത്തിരക്കിൽ പെട്ടു മറഞ്ഞു.

ആ മാസാവസാനത്തിൽ അനുകലൻ രായിചരന്റെ പേക്കു അയാളുടെ സ്വന്തം ഗ്രാമത്തിലേക്കു കുറെ പണം അയച്ചുകൊടുത്തു. പക്ഷേ പണം മടങ്ങിവന്നു. 'രായിചരൻ' എന്ന പേരോടുകൂടി ആ ഗ്രാമത്തിൽ ആരും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല.

കചനും ദേവയാനിയും.

കചൻ— ദേവയാനി! എനിക്കു ഭവതിയോടു യാത്ര പറയുവാനുള്ള സമയം ആസന്നമായിരിക്കുന്നു. ഞാൻ വളരെക്കാലം ഭവതിയുടെ പിതാവിന്റെ കാല്ക്കൽ ഇരുന്നു വിദ്യാഭ്യാസം ചെയ്തു; എന്നാൽ ഇന്നത്തോടുകൂടി എ

ൻെറ അഭ്യാസം പരിപൂർണ്ണമായിരിക്കുന്നു. എൻെറ സ്വരാജ്യമായ ദേവലോകത്തേക്കുതന്നെ മടങ്ങിപ്പോകുന്നതിനു ഭവതി എനിക്കു സദയം അനുവാദം തരണം.

ദേവയാനി— ഈശ്വരന്മാരാൽ അനുഗ്രഹിക്കപ്പെട്ടതും ഏററവും ദുർല്ലഭമായതും അനർഘവുമായ ആ വിദ്യ അങ്ങ് ഇച്ഛിച്ചതുപോലെ സമ്പാദിച്ചുകഴിഞ്ഞു:—എന്നാൽ ഒന്നുകൂടി ഓർത്തുനോക്കു, അങ്ങക്ക് ഇനിയും വല്ലതിലും ആശ കിടപ്പുണ്ടോ?

കചൻ— ഒന്നിലുമില്ല.

ദേവയാനി—യാതൊന്നിലുമില്ലേ? ഹൃദയത്തിൻെറ അഗാധത്തിലേക്ക് ഒന്നു മുങ്ങിനോക്കു; വെളിച്ചത്തുവന്നാൽ കരിഞ്ഞുപോയാലോ എന്നുള്ള ഭയാശങ്കകളോടുകൂടി ചഞ്ചലമായ എന്തോ ഒരു ആഗ്രഹം അവിടെ ഒളിഞ്ഞുകിടക്കുന്നില്ലേ?

കചൻ—എൻെറ എല്ലാ ആഗ്രഹങ്ങളുടേയും 'അനുഭവസൂര്യൻ' ഉദിച്ചുയർന്നുകഴിഞ്ഞു; ആ ദിവാകരൻെറ പ്രഭാപടലത്തിൽ നക്ഷത്രങ്ങളുടെ തേജസ്സെല്ലാം തീരെ മങ്ങിപ്പോയിരിക്കുന്നു. ജീവനെ പ്രദാനംചെയ്യുന്ന ആ ദിവ്യമന്ത്രത്തെ ഞാൻ ഹൃദിസ്ഥമാക്കിയിരിക്കുന്നു.

ദേവയാനി—എന്നാൽ അങ്ങുതന്നെയായിരിക്കും ഈ പ്രപഞ്ചത്തിലെ ഏകഭാഗ്യവാൻ. കഷ്ടം! ഞങ്ങൾ ഞങ്ങൾക്കുള്ള സർവ്വസ്വവും ഭവാൻെറ അധീനത്തിൽ വെക്കയും ഞങ്ങൾ അങ്ങയെ നിർവ്യാജം സല്ക്കരിക്കയും ചെയ്തിരുന്നുവെങ്കിലും ഇത്രനാളത്തെയുംഇവിടത്തെവിദേശവാസം അങ്ങക്ക് എത്ര ദുസ്സഹമായിത്തോന്നീട്ടുണ്ടായിരിക്കുമെന്ന് എനിക്ക് ഇതാ ഇന്ന് ആദ്യമായി അനുഭവപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

കചൻ— ഭവതി അത്ര പരിഭവപ്പെടരുത്, പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി എന്നെ യാത്രയയച്ചാലും.

ദേവയാനി— പുഞ്ചിരി! തോഴരേ! ഇതു ദേവന്റെ സ്വദേശമായ ദേവലോകമല്ലല്ലോ. ഈ രാജ്യത്തു പുഞ്ചിരികൾ അത്ര സുലഭങ്ങളല്ല; ഇവിടെ പുഷ്പത്തിനകത്തിരിക്കുന്ന പുഴുവിനെപ്പോലെ തൃഷ്ണ ഹൃദയാന്തർഭാഗങ്ങളെ നശിപ്പിച്ചുകളയുന്നു; ആഗ്രഹിക്കപ്പെട്ട വസ്തുവിന്റെ നാലുപുറവും വിഫലങ്ങളായിത്തീർന്ന ആശകൾ വിടാതെ ചുററിത്തിരിയുന്നു; അപ്രാപ്യമായി നശിച്ചുപോയ സുഖാനുഭവങ്ങൾ ഓർമ്മയിൽനിന്നു മാഞ്ഞുപോകാത്ത വിഡ്ഢിയായ മനസ്സു വീണ്ടുംവീണ്ടും അതിനെത്തന്നെ ഓർത്തോർത്തു ദീർഘമായി നിശ്വസിക്കുന്നു!

കചൻ— ദേവയാനി! ഞാൻ ഭവതിയുടെ മുമ്പാകെ ഒരു അപരാധിയായിത്തീർന്നത് എങ്ങിനെയാണെന്നു പറഞ്ഞാലും.

ദേവയാനി— ദേവന് ഈ വനാന്തരങ്ങളെ വിട്ടുപിരിയുന്നത് ഇത്ര സുസാദ്ധ്യമായത് എങ്ങിനെയാണ്; ഈ കാട് വളരെക്കാലം അതിലെ നിബിഡച്ഛായയാലും സംഗീതമാധുരിയാലും അങ്ങയെ സാദരം സല്ക്കരിച്ചതല്ലേ? ഇളകിത്തിളങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഈ നിഴലുകളിൽക്കൂടി മന്ദമാരുതന്റെ രോദനം അങ്ങ് ശ്രവിക്കുന്നില്ലേ; അനുഭവാതീതങ്ങളായിത്തീർന്ന ആഗ്രഹങ്ങളുടെ പ്രേതങ്ങളെപ്പോലെ ശുഷ്കപത്രങ്ങൾ കാററത്തു വിലപിക്കുന്നതും അങ്ങ് ശ്രദ്ധിക്കുന്നില്ലേ; ഹാ! അങ്ങയുടെ മുഖത്തുമാത്രം — ഞങ്ങളെ നിഷ്ഠൂരത്വം വിട്ടുപിരിയുവാൻ സന്നദ്ധനായിരിക്കുന്ന അങ്ങയുടെ മുഖത്തുമാത്രം — ഒരു പുഞ്ചിരി വിളയാടുന്നു!

കചൻ— ഈ വനം യഥാർത്ഥത്തിൽ എന്റെ രണ്ടാമത്തെ മാതാവാണ്; ഇവിടെ നിന്നാണ് എനിക്കു പുനർജ്ജന്മം സിദ്ധിച്ചത്. എനിക്കു ലഭിച്ച നൂതനവിദ്യയാൽ ഞാൻ ഒരു പുതിയ ആളായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു: എനിക്ക്

ഈ വനാന്തരത്തോടുള്ള സ്നേഹാദരങ്ങൾ അക്ഷയങ്ങളായിരിക്കും.

ദേവയാനി— ഭവാൻ മൈതാനത്തിൽ ഗോവൃന്ദങ്ങളെ മേച്ചിരുന്നപ്പോൾ, നീണ്ടുപന്തലിച്ച ശാഖോപശാഖകളെക്കൊണ്ടു മദ്ധ്യാഹ്നത്തിലെ ആതപത്തിൽനിന്ന് അങ്ങയെ സസ്നേഹം ത്രാണനം ചെയ്തിരുന്ന ഉദാരനായ വടവൃക്ഷമാണ് ഇതാ അവിടെക്കാണുന്നത്.

കചൻ— വടവൃക്ഷമേ! വനചക്രവർത്തിയായ അങ്ങയെ ഇതാ ഞാൻ നമസ്കരിക്കുന്നു. എന്നെപ്പോലെ മററു വിദ്യാർത്ഥികൾ അങ്ങയുടെ തണലത്തിരുന്ന്, പത്രാവലികളുടെ മർമ്മരശബ്ദത്തിനും, തേനീച്ചകളുടെ സംഗീതരവത്തിനും അനുസരിച്ച്, അവരുടെ പാഠങ്ങൾ ഉരുവിടുമ്പോഴൊന്നും അങ്ങ് എന്നെ മറന്നുകളയരുതേ.

ദേവയാനി— അനേകഗാനങ്ങളെ അത്യാനന്ദം ഉതിർത്തുംകൊണ്ടു ദ്രുതഗതിയിൽ ചരിക്കുന്ന നമ്മുടെ "വേണുമതി" യാറിനെ അങ്ങയും ഒരിക്കലും വിസ്മരിക്കരുതേ!

കചൻ— ഇവിടെ എന്റെ ഏകാന്തജീവിതത്തിൽ എന്റെ ഏകബന്ധുവായിരുന്ന 'വേണുമതി'യെ ഞാൻ സർവ്വദാ സ്മരിക്കുന്നതാണ്; സന്ദേശവാഹിനിയായ അവൾ ജോലിത്തിരക്കുള്ള ഒരു ഗ്രാമീണകന്യകയെപ്പോലെ അലംഘ്യമായ അവളുടെ യാത്രയിൽ പുഞ്ചിരിതൂകുകയും ചില ചില്ലറ രാഗങ്ങൾ മൂളുകയും ചെയ്യുന്നു.

ദേവയാനി— എന്നാൽ ഹേ! സ്നേഹിതാ! ഭവാന്റെ ജീവിതത്തിലെ ഏകാന്തതയെ— ശൂന്യതയെ— ഭവാൻ ഓർക്കാതെ കഴിക്കുന്നതിനു സർവ്വപ്രകാരേണയും സദാ ജാഗരൂകയായിരുന്ന ഒരു ചങ്ങാതിയുംകൂടെ ഇവിടെ അങ്ങക്കുണ്ടായിരുന്നു എന്ന സംഗതിയും ഞാൻ ഭവാനെ ഓർമ്മപ്പെടുത്തട്ടെയോ?

കചൻ— അവളെക്കുറിച്ചുള്ള സ്മരണ എന്റെ ജീവന്റെതന്നെ ഒരംശമായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു.

ദേവയാനി— കേവലം ഒരു ബാലനായി അങ്ങ് ഈ ദിക്കിൽ ആദ്യമായി വന്നുചേൎന്ന സുദിവസത്തെ ഞാൻ ഇപ്പോഴും അനുസ്മരിക്കുന്നു. അങ്ങ് അന്ന്, ഇതാ അവിടെ ആ തോട്ടത്തിന്റെ വക്കത്താണ് മന്ദസ്മിതാനനിതനായി നിന്നിരുന്നത്. അങ്ങയുടെ നയനങ്ങൾ അന്നു സന്തോഷത്താൽ ദീപ്തിമത്തുക്കളായിരുന്നു.

കചൻ—ശുഭ്രാംബരങ്ങൾ ധരിച്ച ഭവതി അപ്പോൾ തേജസ്സിൽമുങ്ങിയ ഉഷസ്സിനെപ്പോലെ, വനപുഷ്പങ്ങൾ പറിക്കുകയായിരുന്നു; എനിക്ക് ഓൎമ്മയുണ്ട്. "പൂ പറുക്കുന്നതിൽ സഹായിക്കുന്നതിന്ന് എനിക്കുംകൂടി അനുവാദം തരണം. എനിക്ക് അതിൽ വലിയ അഭിമാനം തോന്നുന്നു!" എന്ന് ഞാൻ അന്നു ഭവതിയോടു പറഞ്ഞില്ലേ.

ദേവയാനി—ഞാൻ ആശ്ചൎയ്യഭാവത്തിൽ "അങ്ങ് ആരാണ്?" എന്നു ചോദിക്കുകയും, "ഞാൻ ഇന്ദ്രസദസ്സിലെ ദേവാചാൎയ്യനായ ബൃഹസ്പതിയുടെ പുത്രനാണു; ഭവതിയുടെ പിതാവിന്റെ അടുക്കൽനിന്നു 'മൃതസഞ്ജീവിനി'മന്ത്രം പഠിക്കുവാൻ ആഗ്രഹിച്ച് ഇവിടെവന്നതാണ്" എന്ന് അങ്ങ് മറുപടി പറയുകയും ചെയ്തില്ലെ.

കചൻ— ദേവന്മാരുടെ വിരോധികളായ അസുരന്മാരുടെ ആചാൎയ്യനായ ആ ഗുരുശ്രേഷ്ഠർ എന്നെ ഒരു ശിഷ്യനായി സ്വീകരിച്ചില്ലെങ്കിലൊ എന്ന് എനിക്ക് അന്നു വളരെ ഭയമുണ്ടായിരുന്നു.

ദേവയാനി— പക്ഷെ, അങ്ങയുടെ രാഗം പിടിച്ചുവാരിച്ച എന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്നു നിരസിക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതായി. അവിടുക്കു പുത്രിയായ എന്നോട് അത്ര അഗാധമായ സ്നേഹമുണ്ട്.

കചൻ— ഗുണവതീ! അസൂയാകലുഷിതരായ അസുരന്മാർ എന്റെ ജീവനാശം വരുത്തി; ഗുണവതിയും കരുണാമൂർത്തിയുമായ ദേവി എന്നെ പുനർജ്ജീവിപ്പിക്കുന്നതിനു ഭവതിയുടെ പിതാവിനെ പ്രേരിപ്പിച്ചു. ഭവതിയോടുള്ള എന്റെ കൃതജ്ഞത അവർണ്ണ്യവും അനശ്വരവും ആകുന്നു.

ദേവയാനി— കൃതജ്ഞത! എല്ലാം വിസ്മരിച്ചുകളയാം. ഞാൻ അശേഷം വിഷാദപ്പെടുന്നതല്ല. അങ്ങ് ഉപകാരങ്ങളെ മാത്രമേ സ്മരിക്കുന്നുള്ളൂ, എന്താണെന്നോ? അവയെല്ലാം നാശം ഭവിക്കട്ടെ. അനന്തങ്ങളായ പാഠങ്ങളും എല്ലാം തീർന്ന് ഏകനായ അങ്ങ് സന്ധ്യാസമയത്ത് ചിന്താമഗ്നനായിരിക്കുമ്പോൾ അവ്യക്തമായ വല്ല ചേതോവികാരവും— മുമ്പു പരിചയമില്ലാത്ത വല്ല അനുഭൂതിയും— അങ്ങയുടെ ഹൃദയഭാഗത്തെ സ്പർശിച്ചിട്ടുണ്ടോ?— അതിനെ ഓർമ്മിച്ചാലും— കൃതജ്ഞതയെല്ലാം പോകട്ടെ. അങ്ങയുടെ സമീപത്തുകൂടി കടന്നുപോയ വല്ലവരുടെയും മുഖത്തുനിന്നു പുറപ്പെട്ടതായ വല്ല സംഗീതശകലങ്ങളും അങ്ങു ഉരുവിട്ടുപഠിച്ചിരുന്ന പാഠങ്ങളിൽ ശ്രദ്ധിക്കാതെ പോകുകയോ, വല്ലവരുടെയും വസ്ത്രാന്തങ്ങളുടെ പതനമോ വീശലോ പഠിപ്പിൽനിന്ന് അങ്ങയുടെ ശ്രദ്ധയെ അന്യത്ര ആകർഷിക്കുകയോ മറ്റോ ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അതിനെപ്പറ്റി അങ്ങു ദേവലോകത്തുള്ള നന്ദനോദ്യാനത്തിൽ വിശ്രമസുഖം അനുഭവിക്കുന്ന അവസരങ്ങളിൽ ഓർമ്മവെച്ചാൽ കൊള്ളാം. ഉപകാരങ്ങളും ഉപചാരങ്ങളും മാത്രം,! സൌന്ദര്യവുമില്ല, സ്നേഹവുമില്ല......?

കചൻ— ഇവയെല്ലാം വാചാമഗോചരങ്ങൾ ആണ്.

ദേവയാനി— അതെ. അതെ. എനിക്കറിയാം. എന്റെ അനുരാഗം അങ്ങയുടെ ഹൃദയത്തിന്റെ അടിത്തട്ടിനെ സ്പർശിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടാണ് അങ്ങയുടെ ഈ മൌ

നവ്യതത്തെ നിസ്സാരമാക്കിച്ചെയ്യു നേരിട്ടു സംഭാഷണം ചെയ്യുന്നതിന്നു ഞാൻ ഇന്നു ധൈയ്യപ്പെട്ടുന്നത്. ഒരിക്കലും എന്നെ വിട്ടുപോകുവാൻ പാടില്ല. ഇവിടെത്തന്നെ ഇരിക്കണം! കീൎത്തി, ഭാഗ്യപ്രദായിനിയല്ല. അങ്ങയുടെ സ്വകാൎയ്യങ്ങൾ എല്ലാം എന്റെയും സ്വകാൎയ്യങ്ങളാണ്. തോഴരേ! അങ്ങേയ്ക്കു എന്നിൽനിന്നു രക്ഷപ്പെട്ടുവാൻ സാധിക്കുന്നതല്ല.

കചൻ—അല്ലാ. അല്ലാ. ദേവയാനി!

ദേവയാനി—എന്ത് 'അല്ലാ!' എന്നോട് അസത്യം കഥിക്കരുതേ. അനുരാഗത്തിന്റെ ആന്തരചക്ഷുസ്സ് ദിവ്യശക്തിയുള്ളതാണ്. ഹാ! സാഗരം തിരമാലകളിൽക്കൂടി എന്നപോലെ, അങ്ങയുടെശിരസ്സിന്റെ സമുന്നതാവസ്ഥയിൽക്കൂടിയും, അങ്ങയുടെ ബാഹുക്കളുടെ ചലനങ്ങളിൽക്കൂടിയും, അങ്ങയുടെ കടാക്ഷങ്ങളിൽക്കൂടിയും ദൈനംദിനം അങ്ങയുടെ അനുരാഗം എന്നോട് ഉരിയാടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. എന്റെ ശബ്ദം പെട്ടെന്നു കേൾക്കുന്നതായാൽ അതുനിമിത്തം ചഞ്ചലമായിത്തീൎന്ന അങ്ങയുടെ ഹൃദയം ആ പരിഭ്രമത്തെ അങ്ങയുടെ സൎവ്വാംഗങ്ങളിലും തൽക്ഷണം വ്യാപിപ്പിക്കാറില്ലെ. അതൊന്നും ഞാൻ ഒരിക്കലും കണ്ടിട്ടില്ലെന്നുണ്ടോ? എനിക്ക് അങ്ങയെ പൂൎണ്ണമായി മനസ്സിലായിരിക്കുന്നു; അങ്ങ് എന്നന്നേക്കും എനിക്ക് അധീനനാകുന്നു. അങ്ങയുടെ ദേവലോകത്തിലെ സാക്ഷാൽ ചക്രവൎത്തിക്കുപോലും നാം തമ്മിലുള്ള അലംഘ്യമായ ഈ ബന്ധത്തെ വേർപെടുത്തുവാൻ സാധിക്കുന്നതല്ല.

കചൻ—ദേവയാനി! ഇതിന്നുവേണ്ടിയാണോ ഞാൻ എന്റെ ഭവനത്തേയും ബന്ധുക്കളേയും വിട്ട് ഈ കാലമെല്ലാം ഇവിടെ ഈ കാനനത്തിൽ പ്രയത്നപ്പെട്ടത്?

ദേവയാനി—അതിനെന്താണ്! ജ്ഞാനം ഒന്നുമാത്ര

മെ ഈ ലോകത്തിൽ അമൂല്യമായിട്ടുള്ളു എന്നുണ്ടോ? അനുരാഗം വിലയില്ലാത്തതാണോ? ഈ നിമിഷത്തെ ദൃഢമായി അംഗീകരിച്ചുകൊള്ളുക. അധികാരശക്തിക്കുവേണ്ടിയോ, ജ്ഞാനസമ്പാദനത്തെ ഉദ്ദേശിച്ചോ, സല്കീർത്തിപ്രചാരത്തെ ആഗ്രഹിച്ചോ മനുഷ്യർ പ്രായേണ അനുഭവിക്കുന്ന കഷ്ടാരിഷ്ടങ്ങൾ എല്ലാം അനുഭവിച്ചും സമ്പാദിക്കപ്പെടേണ്ടതാണ് ഒരു സ്ത്രീയുടെ ഹൃദയം എന്നുള്ള വാസ്തവത്തെ തുറന്നു സമ്മതിക്കുന്നതിന് അങ്ങു ധൈര്യപ്പെടാത്തതെന്താണ്?

കചൻ—മൃത്യുവിഹീനമായ ജീവിതത്തിൻെറ സൂക്ഷ്മതത്വങ്ങൾ പഠിച്ചറിഞ്ഞുവരാമെന്ന് ഞാൻ ദേവകളോടു ദൃഢമായ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്തിട്ടുണ്ട്.

ദേവയാനി—എന്നാൽ, വേദ ഗ്രന്ഥങ്ങളെയല്ലാതെ മറെറാന്നിനേയും കാണുന്നതിനുള്ള കണ്ണുകൾ ഉണ്ടായിരുന്നില്ലെന്നുള്ളതു ശരിയാണോ? എന്നെ വിവിധപുഷ്പങ്ങളെക്കൊണ്ടു സല്ക്കരിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി അങ്ങ് ഒരിക്കലെങ്കിലും അങ്ങയുടെ പഠിപ്പിനു വിഘ്നം വരുത്തീട്ടില്ലേ; സായന്തനവേളയിൽ പൂച്ചെടികളെ നനയ്ക്കുന്നതിൽ എന്നെ സഹായിക്കുന്നതിന്ന് അവസരം ലഭിപ്പാൻവേണ്ടി അങ്ങു ഒരിക്കലും ഉദ്യാനഭാഗങ്ങളിൽ മനഃപൂർവ്വം കാത്തുനിന്നിട്ടില്ലേ? അനുരാഗം അതിൻെറതന്നെ സന്താപകരമായ നിശ്ശബ്ദതയിൽ പതിക്കുന്നതുപോലെ നദീതീരങ്ങളിൽ അന്ധകാരം പരക്കുന്ന സന്ദർഭങ്ങളിൽ, ദേവലോകത്തു നക്ഷത്രപംക്തികളുടെ മദ്ധ്യത്തിൽവെച്ച് അങ്ങു പരിശീലിച്ചിട്ടുള്ളവയായ മധുരഗീതങ്ങളെ ശാദ്വലസ്ഥലത്ത് എൻെറ സമീപത്തിരുന്നു സോല്ലാസം പാടുന്നതിന്ന് അങ്ങയെ പ്രേരിപ്പിച്ചിരുന്ന ശക്തി എന്താണ്? ഇതെല്ലാം അങ്ങയുടെ സുരലോകത്തുവെച്ച് ആലോചിച്ചുറച്ചതായ വല്ലതെങ്കിലും ചതിപ്രവൃത്തിയുടെ അംശങ്ങളായിരിക്കുമോ? എല്ലാം

എന്റെ പിതാവിന്റെ ഹൃദയത്തിൽ സ്ഥലംപിടിക്കുന്നതിനുവേണ്ടിമാത്രം കെട്ടിച്ചമച്ച ഉപായങ്ങളാണോ? പരിഭ്രമിച്ചു പകച്ചുനില്ക്കുന്ന ബാലകന്മാരെ നശിപ്പിക്കുന്ന ചില്ലറസാമ്രാജ്യങ്ങൾ എന്നപോലെ വിജയലബ്ധിക്കുശേഷം തിരിച്ചുപോകുന്ന ഒരു തസ്കരൻ പറയുന്ന എന്നെ ചില ചോരാത്ത 'ക്രന്ദന'ങ്ങൾകൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെടുത്തുവാൻ ശ്രമിക്കുന്നുവോ?

കചൻ—ധൈര്യശാലിയായ സ്ത്രീരത്നമേ! 'സത്യ'ത്തെ അറിയുന്നതിൽ എന്തുമാത്രമാണ് ആയിരുന്നത്? ഞാൻ ശൈശവമായി വളർത്തിക്കൊണ്ടുവന്ന ഹൃദയപൂർവ്വകമായ നിർമ്മല ഭക്തിയോടുകൂടി പരിചരിച്ചിരുന്നതിൽ ഞാൻ തെറ്റുകാരനാണെങ്കിൽ ആ അപരാധത്തിനു ഞാൻ ധാരാളം ശിക്ഷ അനുഭവിച്ചുകഴിഞ്ഞു. എന്റെ സ്നേഹം യഥാർത്ഥമോ അയഥാർത്ഥമോ എന്നു വാദിച്ചു തീർച്ചപ്പെടുത്തുന്നതിനുള്ള സന്ദർഭം ഇതല്ല. എന്റെ ജീവിതത്തിലെ ഏകകർത്തവ്യം എന്നെ കാത്തിരുന്നുകൊണ്ടു നില്ക്കുന്നു. ആളിക്കത്തുവാൻ നിശ്ചയമായി ആഗ്രഹിക്കുന്ന ഒരു തീവ്രാഗ്നിയെ ഞാൻ ഇന്ധനമില്ലാത്ത എന്റെ ശൂന്യഹൃദയത്തിൽ ഇനിമേൽ മൂടിവെക്കേണ്ടിവന്നാലും, എനിക്കു ദേവലോകത്തിലേക്കു മടങ്ങിപ്പോകാതെ നിവൃത്തിയില്ല; ആ ദേവലോകം ഇനിമേലിൽ എനിക്കു സ്വർഗ്ഗമാകുകയില്ല; നരകലോകംതന്നെ ആയിരിക്കും. ഞാൻ എന്റെ സ്വാതന്ത്ര്യത്തെക്കുറിച്ചു വിചാരപ്പെടുന്നതിനുമുമ്പ് ശുക്രാചാര്യനായ എന്റെ പിതാവിൽനിന്നു ഞാൻ സമ്പാദിച്ചിട്ടുള്ളതായ നൂതനമായ 'ദൈവതത്തെ' ഞാൻ സ്വന്തമാക്കി നല്ലതുപോലെ ഉറപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്. ദേവയാനി! ഭവതി എനിക്കു മാപ്പുതരണം. ഞാൻ മനഃപൂർവ്വമായി ഭവതിയിൽ ചെയ്തിരിക്കുന്നതായ ഈ ദ്രോഹം എന്റെ സങ്കടത്തെക്കാൾ ഇരട്ടിയാക്കുന്നുണ്ടെന്നു ഭവതി അറിയേണ്ടതാണ്.

ദേവയാനി--ക്ഷമായാചനം! എന്നെ ദഹിപ്പിക്കുന്ന ഇടിമിന്നൽപോലെ എന്റെ ഹൃദയം ഭേദിക്കത്തക്കവണ്ണം അങ്ങ് എന്നെ കോപിഷ്ഠയാക്കിക്കഴിഞ്ഞു. പ്രശസ്തനായ അങ്ങേയ്ക്കു കൎത്തവ്യാനുഷ്ഠാനത്തിന്നു തിരിച്ചുപോകാം. ശ്ലാഘ്യനായിത്തീരാം. എന്നാൽ ഞാനോ? എനിക്കെന്താണ് ശേഷിച്ചിട്ടുള്ളത്? എന്റെ മനസ്സ് ഒരു മുറിപ്പെട്ടുപ്പോയിരിന്നു; ഗൂഢമായ ലജ്ജ എന്റെ ജീവിതച്ചെടിയുടെ ഓരോ വേരുകളെയും ഇനി നശിപ്പിച്ചുതുടങ്ങും. അങ്ങ് ഒരു വഴിയാത്രക്കാരനെപ്പോലെ ഇവിടെവന്നുചേൎന്നു; വെയിലുള്ളപ്പോൾ എന്റെ ഉദ്യാനത്തിൽ തണലത്തുചെന്നിരുന്നു; സമയം കളയുവാൻവേണ്ടി അങ്ങു തോട്ടത്തിലെ പുഷ്പങ്ങളെക്കൊണ്ട് ഒരു മാല്യവും കെട്ടിയുണ്ടാക്കി. ഇപ്പോൾ ഇതാ അങ്ങു തിരികെ യാത്രയായി; മാലകെട്ടിയിരുന്ന വള്ളിയുടെ ഒരു തല പിടിച്ചുവലിച്ചു; വള്ളിപൊട്ടി പൂക്കളെല്ലാം കെട്ടഴിഞ്ഞു താഴെ മണ്ണിൽ പതിച്ചിരിക്കുന്നു! അങ്ങ് അതിപ്രയത്നംചെയ്തു സമ്പാദിച്ചിട്ടുള്ള ആ വലിയ വിജ്ഞാനം ശപിക്കപ്പെട്ടതാകട്ടെ; മറ്റുള്ളവരാൽ ശരിവീതം ഭാഗിച്ചു ഭരിക്കപ്പെടുന്നതാണെങ്കിലുംകൂടി അങ്ങയുടെ ആ ഭാരം ഒരിക്കലും ലാഘവപ്പെടാത്തതായിരിക്കട്ടെ. കാമിക്കപ്പെടാത്ത നിശീഥിനിയിൽ രാഗതീവ്രതയില്ലാത്ത നക്ഷത്രങ്ങൾ എന്നപോലെ അത് എന്നും അങ്ങയോടു സംയോജിക്കാത്ത ഒരന്യവസ്തുവായി ഭവിക്കട്ടെ.

കചൻ--ദേവീ! ഭവതി സൌമ്യയായിരുന്നാലും. ഭവതിക്ക് അനല്പമായ മഹിമയുണ്ടായിത്തീരും. അപ്പോൾ സന്തോഷവും ലഭിക്കും.

പിതാവും പുത്രിയും.

പുത്രി:—പിതാവേ!

പിതാവ്:—നാണമില്ലാത്തനീചേ! നീ എന്നെ പിതാവെന്നു വിളിക്കുന്നുവോ? മുഹമ്മദീയനായ ഒരു ഭർത്താവിനോടു കൂടിച്ചേരുവാൻ സങ്കോചമില്ലാത്ത മൂഢേ!

പുത്രി:—അങ്ങ് എന്റെ ഭർത്താവിനെ ചതിയാൽ മൃതപ്പെടുത്തിയ ഘാതകനാണെങ്കിലും, എന്റെ പിതാവാണല്ലൊ; ഈശ്വരശാപം അങ്ങയുടെ ശിരസ്സിൽ പതിക്കാതിരിക്കുന്നതിന് ഞാൻ എന്റെ 'വൈധവ്യാശ്രുക്കളെ' ഇപ്പോഴും പിടിച്ചുനിർത്തിയിരിക്കുന്നു. വളരെക്കാലത്തെ വേർപാടിനുശേഷം നാം ഇപ്പോൾ ഈ രണാങ്കണത്തിൽ കണ്ടുമുട്ടിയിരിക്കുന്നു! അങ്ങയുടെ പാദങ്ങളിൽ നമസ്കരിച്ച് എന്റെ അവസാനയാത്ര പറയുന്നതിന് എനിക്ക് അനുവാദം തന്നാലും.

പിതാവ്:—നീ എവിടെ പോകുന്നു? നീ നിന്റെ അല്ലലമായക്കൂടുകെട്ടിയുണ്ടാക്കിയിരുന്ന ആ വൃക്ഷത്തെ ഞാൻ വെട്ടിമുറിച്ചിട്ടിരിക്കുന്നു. നീ ഇനി എവിടെ അഭയം പ്രാപിക്കും?

പുത്രി:—എനിക്ക് എന്റെ പുത്രനുണ്ടു.

പിതാവ്:—അവനെ ത്യജിക്കുക! രക്തബലികൊണ്ട് പ്രായശ്ചിത്തം ചെയ്യപ്പെട്ടതായ ഒരു മഹാപാപത്തിൽ നിന്നുണ്ടായ സന്താനത്തിന്റെ നേൎക്ക് ഒരിക്കലും സ്നേഹപൂൎവം പിന്തിരിഞ്ഞുനോക്കരുത്. അഭയസ്ഥാനം ആലോചിച്ചുറയ്ക്കുക.

പുത്രി:—മൃത്യുവിന്റെ പടിവാതലുകൾ ഒരു പിതാവിന്റെ സ്നേഹത്തെക്കാൾ വിസ്തൃതങ്ങളാകുന്നു.

പിതാവ്:—സമുദ്രം നദികളിലെ അഴുക്കുകളെ എന്നാ

പോലെ മൃത്യു, ജീവിതത്തിലെ പാപങ്ങളെയെല്ലാം ഗ്രസിച്ചുകളയുന്നു. എന്നാൽ, നീ ഇന്നു രാത്രിയൊ, ഇവിടെ വച്ചോ മരിക്കുവാനുള്ളവളല്ല. നിന്നാൽ അപമാനിക്കപ്പെട്ട ബന്ധുജനങ്ങളേയും നിന്റെ എല്ലാ അയൽവക്കക്കാരേയും വിട്ട് ദൂരത്തെങ്ങാനമുള്ള ഏകാന്തമായ ഒരു ശിവക്ഷേത്രത്തെ കണ്ടുപിടിയ്ക്കുക. ദിവസവും മൂന്നുനേരം വീതം പരിശുദ്ധമായ ഗംഗാജലത്തിൽ സ്നാനം ചെയ്യുക. അത്താഴപ്പൂജയുടെ അവസാനത്തെമണിനാദം ശ്രവിച്ചുംകൊണ്ട് നിത്യവും ഈശ്വരനാമങ്ങൾ ജപിയ്ക്കുക. അശ്രുധാരയില്ലാത്തായ നനവുമുഴുവനും മാറാതെ ഉറങ്ങിക്കിടക്കുന്ന തന്റെ ഓമനപ്പൈതലിന്റെ നേത്രങ്ങളെ അതിന്റെ പ്രിയമാതാവു സസ്നേഹം വീക്ഷിക്കുന്നതുപോലെ, മൃത്യു, നിന്റെ നേരെ കരുണയോടുകൂടി നോക്കുന്നതിന് സംഗതിവരട്ടെ! ഗംഗാനദിയിൽ പതിക്കുന്ന പുഷ്പങ്ങളെ കഴുകി ശുദ്ധിവരുത്തി സമുദ്രപൂജക്കു യോജിക്കുന്നവയാക്കിത്തീർത്തു ആ വാരിപ്രവാഹം അവയെ സാവധാനത്തിൽ സാഗരമദ്ധ്യത്തിലേക്കു എത്തിക്കുന്നതുപോലെ, മൃത്യു, നിന്നെ ദയാപുരസ്സരം ഗംഭീരമായ ആ അവസാനശാന്തതയിലേക്കു നയിക്കട്ടെ!

പുത്രി:—എന്നാൽ എന്റെ പുത്രൻ—

പിതാവു്:—അവനെക്കുറിച്ചൊന്നും സംസാരിക്കരുതെന്നു ഞാൻ വീണ്ടും നിന്നോട് ആജ്ഞാപിക്കുന്നു. മകളേ! നിന്റെ രണ്ടാം മാതാവായ 'അപാരവിസ്മൃതി'യുടെ ഗർഭത്തിൽനിന്നു പുതിയതായി പുറത്തുവന്ന ഒരു നിർമ്മലശിശുവിനെപ്പോലെ, നീ ഒരിക്കൽക്കൂടി നിന്റെ പ്രിയപിതാവിന്റെ കൈകളിൽ ചേർന്നു വിശ്രമിക്കൂ.

പുത്രി:—ലോകം എനിക്കു വെറും നിഴൽ മാത്രമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. അങ്ങയുടെ വാക്കുകളെ ഞാൻ കേൾക്കുന്നുണ്ട്. എന്നാൽ അവയൊന്നും എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ

പതിയുന്നില്ല. പിതാവേ എന്നെ പിരിഞ്ഞുപോയാലും! എന്നെ തനിയെവിട്ടാലും! എന്നെ അങ്ങയുടെ സ്നേഹത്തോടുകൂടി സംഘടിപ്പിക്കുന്നതിനു ശ്രമിക്കരുത്. ആ സ്നേഹപാശങ്ങൾ എല്ലാം എന്റെ ഭർത്താവിന്റെ ജീവരക്തംകൊണ്ടു നിറം മാറീട്ടുള്ളവയാണ്.

പിതാവ്:—ഹാ! കഷ്ടം! ഒരു പുഷ്പവും അതു താഴെ പതിച്ചതിനുശേഷം അതിന്റെ ജനനസ്ഥാനത്തേക്കു മടങ്ങിച്ചെല്ലുന്നില്ല. പരിശുദ്ധമായ വിവാഹത്താൽ നീ ബന്ധിക്കപ്പെട്ടിരുന്ന "ജീവാജി"യുടെ അധീനത്തിൽനിന്നു നിന്നെ ബലമായി വലിച്ചിഴച്ചു കൊണ്ടുപോയ ആ നീചാത്മാവിനെ എങ്ങിനെ "ഭർത്താവ്" എന്നു നീ സംബോധനം ചെയ്യുന്നു! ഞാൻ ആ ഭയങ്കരരാത്രിയെ ഒരിക്കലും മറക്കുന്നതല്ല. ശുഭമുഹൂർത്തം അവസാനിച്ചു തുടങ്ങിയതിനാൽ വിവാഹമണ്ഡപത്തിൽ ഞങ്ങൾ ആ വരന്റെ വരവിനെ ഉത്സാഹത്തോടുംകൂടി പ്രതീക്ഷിച്ചുംകൊണ്ടു പരിഭ്രമിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അപ്പോൾ ദൂരത്തുനിന്നു തീവെട്ടികളുടെ പ്രഭാപൂരം പരക്കുന്നതുകണ്ടു. അവസരോചിതങ്ങളായ മംഗളഗാനങ്ങൾ വായുമണ്ഡലത്തിൽ വ്യാപിച്ചുതുടങ്ങി; ഞങ്ങൾ സന്തോഷാധിക്യത്താൽ ആർപ്പുവിളിച്ചു; സ്ത്രീകളുടെ വായ്ക്കുരവയും ശംഖനാദങ്ങളും മുഴങ്ങി. തുടരെത്തുടരെ മേനാവുകളും പല്ലക്കുകളും ഘോഷയാത്രയായി ഗൃഹാങ്കണത്തിൽ എത്തിച്ചേർന്നു. എന്നാൽ "ജീവാജി" എവിടെ എന്നു ഞങ്ങൾ ഓരോരുത്തരും അന്വേഷിക്കുന്നതിനിടയ്ക്കു, പെട്ടെന്നു വീഴുന്ന കൊടുങ്കാറ്റുപോലെ ആയുധപാണികളായ ഏതാനും ഭടന്മാർ ആ പല്ലക്കുകളിൽനിന്നു പുറത്തുചാടി; സംഭവിച്ചതെന്താണെന്നുള്ള ബോധം ഞങ്ങളിൽ ഉദിക്കുന്നതിനു മുമ്പായിത്തന്നെ നിന്നെ ആ ഭടന്മാർ എടുത്തുകൊണ്ടുപൊയ്ക്കഴിഞ്ഞു. അനന്തരക്ഷണത്തിൽ, വഴിക്കുവെച്ച്

"ബിജപുരം" കൊട്ടാരത്തിലെ കലീനനായ ഒരു മഹമ്മദീയപ്രഭു തന്നെമാറ്റനിരോധംചെയ്യകഥയും പറഞ്ഞുംകൊണ്ട് "ജീവാജി"യുംവന്നുചേൎന്നു. അന്നുരാത്രിതന്നെ ജീവാജിയും ഞാനുംകൂടി, വിവാഹസാക്ഷിയാകേണ്ടിയിരുന്ന അഗ്നിയെതൊട്ടുംകൊണ്ടു നിന്നെഅപഹരിച്ചുകൊണ്ടുപോയ ആ കശ്മലനെ വധിക്കുന്നതാണെന്നു പ്രതിജ്ഞയും ചെയ്തു. വളരെക്കാലം കാത്തിരിക്കേണ്ടിവന്നെങ്കിലും ഇന്നുരാത്രി ഞങ്ങൾ ഞങ്ങളുടെ പ്രതിജ്ഞയെ നിറവേററി സ്വതന്ത്രന്മാരായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു. ഇന്നത്തെ ഈ ധൎമ്മയുദ്ധത്തിൽ മൃതനായിത്തീൎന്ന "ജീവാജി" യുടെ ആത്മാവു നിന്നെ ന്യായപ്രകാരം ഭാൎയ്യയായി അവകാശപ്പെടുന്നു.

പുത്രി:—അച്ഛാ! ഞാൻ അങ്ങയുടെ കുടുംബത്തിലെ നടപടികളെ മലിനപ്പെടുത്തീട്ടുണ്ടായിരിക്കാം; അവിടത്തെ മതാചാരങ്ങളെഅപമാനിച്ചിട്ടുമുണ്ടായിരിക്കാം. എന്നാൽ, ഇന്നും എന്റെ മാന്യത നിൎമ്മലവും എന്റെ പാതിവ്രത്യം പരിശുദ്ധവും ആയിത്തന്നെ ഇരിക്കുന്നു. എനിക്കു ജനിച്ചിട്ടുള്ള രാമനയുടെ ഉല്പാദകനെ ഞാൻ നിൎവ്യാജം സ്നേഹിക്കുന്നു. അങ്ങയുടെ അടുക്കൽനിന്നും എന്റെ ജനയിത്രിയുടെ അടുക്കൽനിന്നും, എനിക്കുരണ്ടു ഗൂഢസന്ദേശങ്ങൾ ലഭിച്ച ആ ഘോരരാത്രിയെ ഞാൻ സ്മരിക്കുന്നുണ്ട്. "ഞാനിതാ ഒരു കത്തി കൊടുത്തയക്കുന്നു; അതുകൊണ്ട് അവന്റെ കഥ കഴിയ്ക്കുക" എന്നായിരുന്നുവല്ലോ അങ്ങയുടെ സന്ദേശം; എന്റെ അമ്മയോ, 'ഞാനിതാ കുറെവിഷം അങ്ങോട്ടയക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു നിന്റെ ജീവിതത്തെഅവസാനിപ്പിച്ചാലും' എന്നാണുപറഞ്ഞയച്ചതു്. അശുഭശക്തികളുടെ സ്പൎശനത്താൽ ഞാൻ അന്നു് അപമാനിക്കപ്പെട്ടവളായിരുന്നു എങ്കിൽ നിങ്ങളുടെകല്പനകൾരണ്ടും അപ്പോൾതന്നെ സഫലങ്ങളായേനേ. എന്നാൽ എന്റെ ശരീരംകീഴടങ്ങിയ

ത്, ഉൽകൃഷ്ടമായ അനുരാഗം എന്റെ ആത്മാവിനെ ജയിച്ചതിനുശേഷം മാത്രമാണ്. ഒരു മഹമ്മദിയനോട് അല്പമെങ്കിലും അടുത്തുനിൽക്കുന്നതിനു പരമ്പരയായി നമുക്കുള്ള സ്വതസ്സിദ്ധമായ സങ്കോചത്തെ ജയിച്ചടക്കിയ ആ അന്തരാശ്വാസ്സ് എത്ര ശക്തിയുക്തവും നിർമ്മലവും ആയിരിക്കണം!

(മാതാവു പ്രവേശിക്കുന്നു)

പുത്രി:—എന്റെ അമ്മേ! ഞാൻ അമ്മയെ വീണ്ടും കാണുമെന്നു വിചാരിച്ചിരുന്നില്ല. മാതൃപാദങ്ങളിൽ നമസ്കരിക്കുന്നതിന് എന്നെ അനുവദിച്ചാലും!

മാതാവ്:—മ്ലേച്ഛന്മാരുമായിത്തീർന്ന കൈകൾകൊണ്ടു നീ എന്നെ തൊടരുത്.

പുത്രി:—ഞാൻ അമ്മയെപ്പോലെ തന്നെ പരിശുദ്ധയാണ്.

മാതാവ്:—നീ ആർക്കാണ് നിന്റെ മാനത്തെ വിററുകളഞ്ഞത്?

പുത്രി:—എന്റെ ഭർത്താവിന്

മാതാവ്:—ഭർത്താവ്? ഒരു തുലുക്കനാണ് ഒരു ബ്രാഹ്മണസ്ത്രീയുടെ ഭർത്താവ്!

പുത്രി:—ഞാൻ ഈ പുച്ഛത്തെ അശേഷം അർഹിക്കുന്നില്ല. എന്റെ ഭർത്താവു തുലുക്കനായിരുന്നിട്ടും ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ ഒരിക്കലും നിന്ദിച്ചിട്ടില്ലെന്നു പറയുന്നതിൽ എനിക്കു വലുതായ അഭിമാനംതോന്നുന്നുണ്ടു. അമ്മയുടെ ഭർത്തൃഭക്തി സ്വർഗ്ഗസുഖത്തിന് അമ്മയെ അർഹയാക്കിത്തീർക്കുമെങ്കിൽ ആ സ്വർഗ്ഗസുഖംതന്നെ, അമ്മയെപ്പോലെ ഒരു ഉത്തമഭാര്യയായ മകൾക്കും, അവകാശപ്പെട്ടതായിരിക്കും.

മാതാവ്—നീ വാസ്തവത്തിൽ ശരിയായ ഒരു 'ഭാര്യ'

തന്നെയാണോ?

പുത്രി:—അതെ. സംശയമില്ല.

മാതാവ്:—യാതൊരു സങ്കോചവുംകൂടാതെ മനസ്സാലെ മരിക്കുന്നതു് എങ്ങിനെയാണെന്നു് നിനക്കു് അറിയാമോ?

പുത്രി:—ഉവ്വ്. എനിക്കറിയാം.

മാതാവ്:—എന്നാൽ നിനക്കുവേണ്ടി വേഗത്തിൽ ഒരു ചിതാഗ്നികൂട്ടുകതന്നെ. നോക്കു് ഇതാ, അവിടെനിന്റെ ഭർത്താവിന്റെ മൃതശരീരം കിടക്കുന്നു.

പുത്രി:—ശിവാജിയൊ?

മാതാവ്:—അതെ ശിവാജിതന്നെ. അദ്ദേഹം വേദനിശ്ചയങ്ങൾപ്രകാരം നിന്റെ ഭർത്താവായിരുന്നു. സംതൃപ്തയാകുവാൻ തരമാകാതെ പരിഭവപ്പെട്ടു് അണഞ്ഞുപോയ വിവാഹമുഹൂർത്തത്തിലെ ഹുതാഗ്നി, ബുഭുക്ഷയോടുകൂടി ക്രീഡിച്ചുതായ ചിതാഗ്നിയായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. പൂർണ്ണമാകാതെ തടസ്സപ്പെട്ടുപോയ വിവാഹക്രിയ ഇപ്പോൾ മുഴുവനാക്കാം.

പിതാവ്:—എന്റെ കുട്ടീ നീ അതൊന്നും ശ്രദ്ധിക്കേണ്ട. നീ നിന്റെ പുത്രന്റെ അടുക്കലേക്കു്, സന്താപത്താൽ ഇരുട്ടടഞ്ഞതായ നിന്റെപാഴ്കുടിലിലേക്കു്, തിരിച്ചുപോയാലും! ഞാൻ എന്റെ കർത്തവ്യത്തെ അതിന്റെ ക്രൂരമായ പരമാവസാനംവരെ നിർവ്വഹിച്ചുകഴിഞ്ഞു. നീ ചെയ്യേണ്ടതായിട്ടു് ഇനി യാതൊന്നുമില്ല—പ്രിയേ! ദുഃഖം നിഷ്ഫലമാകുന്നു. നമ്മുടെ വൃക്ഷത്തിൽനിന്നു് ഒടിച്ചെടുക്കപ്പെട്ട ശാഖ ഉണങ്ങിയതായിരുന്നുവെങ്കിൽ ഞാൻ തീർച്ചയായും അതിനെ അഗ്നിയിൽ അർപ്പിക്കുമായിരുന്നു. എന്നാൽ അതു് ഒരുപുതിയമണ്ണിൽ ചൈതന്യമുള്ള പച്ചവേരുകൾ ഓടിക്കയും അതു ഫലപുഷ്പങ്ങളെ വഹിക്കുകയുമാണ

സ്ഥിരിക്കുന്നു. അവൾ എവിടെ ആരാൽ സ്നേഹിക്കപ്പെട്ടുവോ അവിടെ അവരുടെ നടപടിക്രമങ്ങളെ ആചരിക്കുന്നതിന്ന് സന്താപലേശംകൂടാതെ അവളെ വിട്ടയച്ചേക്കു. വരു; പ്രിയേ! നമുക്കു തിരിച്ചുപോകാം. നമുക്ക് ഈ ലോകബന്ധങ്ങളെല്ലാം മുറിച്ചുനീക്കി ഇനിയുള്ള നമ്മുടെ ജീവിതശേഷത്തെ വിശ്രുതമായ വല്ലപുണ്യക്ഷേത്രത്തിലെയും പ്രശാന്തമായ ഏകാന്തത്തിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നതാണു നല്ലത്.

മാതാവ്:—ഞാൻ അതിന്നു സന്നദ്ധയാണ്. എന്നാൽ, അതിന്നുമുമ്പായി നമ്മുടെ ജീവിതമാകുന്ന മണ്ണിൽനിന്നു മുളച്ചുണ്ടായതായ എല്ലാ പാപബീജങ്ങളേയും എല്ലാ അപകർഷത്തേയും ആ മണ്ണിൽത്തന്നെ ചവുട്ടിത്തേച്ചു നശിപ്പിച്ചുകളയണം. ഒരു പുത്രിയുടെ അപകീർത്തി അവളുടെ മാതാവിന്റെ മാന്യതയെ കെടുക്കുന്നതാണ്. നീചമായ ആ ദുഷ്കീർത്തി എരിഞ്ഞാളുന്ന അഗ്നിക്കു ഇന്നുതന്നെ ഇരയാകണം: അവിടെ, എന്റെ മകളുടെ ശവമഞ്ചത്തിൽ, ആ ചിതയിൽ, ഉത്തമമായ യഥാർത്ഥ 'മര്യാദ'ക്കു നമുക്ക് ഒരു സ്മാരകത്തെ നിർമ്മിക്കണം.

പുത്രി:—അമ്മേ! എന്റെ ഭർത്താവല്ലാത്ത ഒരാളോടുകൂടി എന്റെ അമ്മ എന്നെ മരണശൃംഖലകളെക്കൊണ്ടു ബലാൽക്കാരമായി ബന്ധിക്കരുതേ! അങ്ങിനെയായാൽ, ആദ്യന്തമില്ലാത്തവനായ മൃത്യുദേവന്റെ വിശ്രുതാലയത്തെ കളിച്ചുകൂട്ടി അശുദ്ധപ്പെടുത്തിയതിന്നുള്ള മഹാപാപം അമ്മ അനുഭവിക്കേണ്ടിവരുന്നതാണ്.

മാതാവ്:—ഭടന്മാരെ! തീവെട്ടികൾ കൊളുത്തുവിൻ, ആ സ്ത്രീയെ വളയുവിൻ!

പുത്രി:—പിതാവേ!

പിതാവ്:—ഭയപ്പെടേണ്ടാ. കന്മണേ! എന്റെ മകളേ! നിനക്കു നിന്റെ അമ്മയുടെ കൈകളിൽനിന്നു രക്ഷ

പ്പെടേണ്ടതിന്നും നിന്റെ പിതാവിനെത്തന്നെ വിളിച്ചുനി ലവിളിക്കേണ്ടിവന്നുവല്ലോ! ഈശ്വരാ!

പുത്രി:—അച്ഛാ!

പിതാവ്:—എന്റെ ഓമനേ!—പുത്രി എന്റെ അടുത്തുവരിക. മനുഷ്യനിർമ്മിതങ്ങളായ നിയമപരമ്പരകളെല്ലാം കേവലം അഹങ്കാരപ്രദർശനങ്ങൾ മാത്രമാകുന്നു; പാറക്കൂട്ടങ്ങളിൽ അടിഞ്ഞുടയുന്ന നീർപ്പതകൾപോലെ, വിധിബലത്തോട് എതിരുനോക്കുകയോ! നീ നിന്റെ പുത്രനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരിക. മകളെ! നമുക്കെല്ലാവർക്കും സുഖമായി ഒന്നിച്ചുതന്നെ താമസിക്കാം. ഒരു പിതാവിന്റെ സ്നേഹം ഈശ്വരദത്തമായ കാലവർഷംപോലെയാണ്; അതിളക്കപ്പെടാവുന്നതല്ല. അതു് അപരിമിതമായ ആകാശത്തുനിന്ന് അനന്തമായി പ്രവഹിക്കുന്നതാണ്.

മാതാവ്:—നിങ്ങൾ എങ്ങോട്ടുപോകുവാൻതുടങ്ങുന്നു. പിന്തിരിയുകയോ! ഭടന്മാരെ! നിങ്ങളുടെ യജമാനനായ "ജീവാജി"യിലുള്ള സ്വാമിഭക്തിയോടുകൂടി നിങ്ങൾ സ്വസ്ഥാനങ്ങൾവിടാതെ ഉറപ്പിച്ചുനില്പുവിൻ! അദ്ദേഹത്തിന്നുവേണ്ടി നിങ്ങളാൽ കർത്തവ്യമായ അന്ത്യകർമ്മങ്ങൾ ചെയ്തവസാനിപ്പിക്കുവിൻ!

പുത്രി:—പിതാവേ!

പിതാവ്:—ഭടന്മാരേ! നിങ്ങൾ അവളെ വിട്ടയക്കുവിൻ! അവൾ എന്റെ പുത്രിയാണ്.

ഭടന്മാർ:—അവർ ഞങ്ങളുടെ യജമാനന്റെ വിധവയാണ്.

പിതാവ്:—അവളുടെ ഭർത്താവ്, ഒരു മുസൽമാൻ ആയിരുന്നാലും അദ്ദേഹം സ്വമതത്തിൽ സുദൃഢചിത്തനായിരുന്നു.

മാതാവ്:—ഭടന്മാരേ! നിങ്ങൾ ഈ വൃദ്ധനെ ബന്ധ

വസ്സിൽ വസ്സുവിൻ.

പുത്രി:—അമ്മേ! ഞാൻ നിങ്ങളുടെ ആജ്ഞകളെതിരെ നിരസിക്കുന്നു. ഹേ! പട്ടാളക്കാരെ! ഞാൻ നിങ്ങളുടെ ബലവീര്യങ്ങളെ നിശ്ശേഷം നിഷേധിക്കുന്നു. മരണത്തിൽക്കൂടിയും, സ്നേഹത്തിൽക്കൂടിയും, ഞാൻ സ്വാതന്ത്ര്യത്തെ തന്നെ സമ്പാദിക്കുന്നതാണ്. കണ്ടുകൊൾവിൻ! സ്വാതന്ത്ര്യത്തെക്കാൾ വലുതായിട്ട് ഒന്നും തന്നെ ഇല്ല.

"ഹിഫ്-ഹിഫ്-ഹുറേയ്"

'നരേന്ദ്രശേഖരൻ' അരുണലേഖയെ വിവാഹം ചെയ്ത അവസരത്തിൽ വിവാഹാദിദേവത ഹോമാഗ്നികുണ്ഡത്തിന്റെ പിന്നിൽനിന്നു ഒന്നു മന്ദഹസിച്ചു. ഈശ്വരന്മാർക്ക് ലീലകളായി തോന്നുന്നതു്, നിർഭാഗ്യതയാൽ നശ്വരജീവികളായ നമുക്ക് എപ്പോഴും അങ്ങിനെയല്ല അനുഭവപ്പെടുന്നത്.

നരേന്ദ്രവിന്റെ പിതാവായ പൂർണ്ണേന്ദുശേഖരൻ ഇംഗ്ലീഷുകാരായ സർക്കാരുദ്യോഗസ്ഥന്മാരുടെ ഇടയിൽ സുപരിചിതനായിരുന്നു. അവരെ കാണുമ്പോൾ യഥാവസരം താൻ ചെയ്യാറുള്ള അഭിവാദ്യങ്ങളാകുന്ന പങ്കായങ്ങളുടെ സഹായത്താൽ തന്റെ ജീവിതമാകുന്ന തോണിയെ അദ്ദേഹം "റായിബഹദൂർ" എന്ന ശൂന്യമായ ഒരു സ്ഥാനത്തെത്തിച്ചിരുന്നു. അതിലും വലിയ സ്ഥാനങ്ങളിൽ എത്തുവാനുള്ള വഴികളും അദ്ദേഹം കണ്ടുവെച്ചിരുന്നു. എന്നാൽ അസ്പഷ്ടദൃഷ്ടമായ "രാജാ" എന്ന സ്ഥാനമാകുന്ന ഉന്നതശിഖരത്തെ ലക്ഷീകരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ, തന്റെ അമ്പത്തഞ്ചാമത്തെ വയസ്സിൽ, ലൌകികങ്ങളായ സ്ഥാനമാന

ങ്ങൾക്കും, അലങ്കാരാഡംബരങ്ങൾക്കും തീരെ പ്രസക്തിയില്ലാത്ത ഒരു ലോകാന്തരത്തിലേയ്ക്കു് അദ്ദേഹം പെട്ടെന്നു ബഹിഷ്കരിക്കപ്പെട്ടു. അനവരതമായ അഭിവന്ദനങ്ങളാൽ അത്യന്തം അശക്തമായിരുന്ന അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശിരസ്സ് അപരിഹാര്യമായ ചിതാഗ്നിശയനത്തിൽ എന്നന്നേക്കുമായി ശാന്തതയെ പ്രാപിച്ചു.

ആധുനികശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തപ്രകാരം "ശക്തി" എന്നത് അനശ്വരമാകുന്നു. അതിനു പരിണാമഭേദമോ, പ്രയോഗവ്യത്യാസമോ, അല്ലാതെ കേവലം നാശം ഒരിക്കലും സംഭവിക്കുന്നില്ല. തന്നിമിത്തം ചഞ്ചലയായ ലക്ഷ്മീദേവിയുടെ പരിചാരികയായിരുന്ന പൂർണ്ണേന്ദുവിന്റെ 'അഭിവന്ദനശക്തി' പരേതനായ പിതാവിൽനിന്ന് അനന്തരപനായ പുത്രനിലേയ്ക്കു സംക്രമിച്ചു. യുവാവായ നവേന്ദുശേഖരൻ കാററത്തോടിയുലയുന്ന ക്രശ്മാണ്ഡംപോലെ, വലിയസ്ഥാനങ്ങളിലിരിക്കുന്ന ഒരോരുത്തരുടെ ഗൃഹദ്വാരങ്ങളിൽ, അഭിവന്ദനപ്രയോഗങ്ങൾ ആരംഭിച്ചു.

അദ്ദേഹം വിവാഹം ചെയ്തിട്ടുള്ള കുടുംബത്തിലെ പരമ്പരയായുള്ള നടവടികൾ ഇതിൽനിന്നു തീരെ വ്യത്യസ്തങ്ങളായിരുന്നു. ആ കുടുംബത്തിന്റെ അധിപതിയായ "പ്രമഥനാഥൻ" സ്വജനങ്ങളുടെ സ്നേഹവും, പരിചിതന്മാരായ സകലരുടെയും പ്രീതിയും സ്വയമേവ സമ്പാദിച്ചവനായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വജനങ്ങളും അയൽവാസികളും സകലത്തിലും അദ്ദേഹത്തെ ഒരു മാതൃകയായി ഗണിച്ചുപോന്നു.

'പ്രമഥനാഥൻ' ഒരു ബിരുദക്കാരനും അതിനുപുറമെ, നല്ല വിശേഷബുദ്ധിയാൽ അനുഗൃഹീതനുമായിരുന്നു. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിന്ന് ഉദ്യോഗവലിപ്പം ഒന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. പറയത്തക്ക സ്ഥിരശമ്പളവുമുണ്ടായിരുന്നി

ല്ല. അദ്ദേഹം പ്രസിദ്ധനായ ഒരു എഴുത്തുകാരനുമായിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തിൽനിന്ന് എത്രയധികം അകന്നു നില്ക്കണമെന്നു ബാരന്മാർ ആഗ്രഹിച്ചിരുന്നുവോ; അത്രയധികം അദ്ദേഹവും ആ കൂട്ടരെ അകററി നിൎത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അതുകാരണം 'പ്രമഥനാഥനെ' സഹായിക്കുന്നതിന്നു 'യോഗ്യന്മാർ' ആരും സന്നദ്ധരായിരുന്നില്ല. തന്നിമിത്തം അദ്ദേഹം തന്റെ കുടുംബക്കാരുടെയും സ്നേഹിതന്മാരുടെയും വാരിധിയിൽമാത്രമേ അറിയപ്പെട്ടിരുന്നുള്ളു. അതിൽകവിഞ്ഞതായ ഒരു മാന്യതയോ ബഹുമാനമോ അദ്ദേഹത്തിന്നുണ്ടായിരുന്നില്ല.

എന്നാൽ, ഈ പ്രമഥനാഥനും ഉദ്ദേശം മൂന്നുകൊല്ലത്തോളം ഇംഗ്ലണ്ടിൽ താമസിച്ചിട്ടുള്ള ആളാണ്. അക്കാലത്ത് ഇംഗ്ലീഷുകാർ തന്നോടു പ്രദൎശിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള ദയാപൂൎവ്വകമായ ഔദാൎയ്യം, അദ്ദേഹത്തിൽ, സ്വരാജ്യത്തിന്റെ ശോച്യാവസ്ഥയെക്കുറിച്ചും അധഃപതനത്തെക്കുറിച്ചും വിസ്മൃതിയുണ്ടാക്കി. അദ്ദേഹം ഒരു യൂറോപ്യവേഷധാരിയായിട്ടാണ് ഇന്ത്യയിലേക്ക് മടങ്ങിവന്നത്. ആദ്യത്തിൽ ഈ വേഷം അദ്ദേഹത്തിന്റെ സഹോദരീസഹോദരന്മാരെ കണക്കിലധികം വ്യസനിപ്പിച്ചു എങ്കിലും, ക്രമേണ പാശ്ചാത്യവസ്ത്രധാരണം ഇതിലുമധികം യോജിക്കുന്നവരായി മററാരുമില്ലെന്ന് അവൎക്കു തോന്നിത്തുടങ്ങുകയും കാലാന്തരത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അവസ്ഥയിലും അഭിമാനത്തിലും അവരും പങ്കുകൊണ്ടുതുടങ്ങുകയും ചെയ്തു.

'ആംഗ്ലോ ഇന്ത്യക്കാരോ'ടു സമനിലയിൽ പെരുമാറേണ്ടത് എങ്ങിനെയാണെന്നു താൻ ബഹുജനങ്ങൾക്കു ഉദാഹരിച്ചുകാണിക്കുമെന്നു അദ്ദേഹം ഇംഗ്ലണ്ടിൽനിന്നു മടങ്ങിവന്നപ്പോൾ വിചാരിച്ചിരുന്നു. അവരുടെ അടുക്കൽ മുട്ടുകുനിച്ചു വിനീതരായി നില്ക്കുന്നതല്ലാതെ അവരുമായി സ

മനിലയിൽ പെരുമാറുവാൻ ഇന്ത്യക്കാർക്ക് സാധിക്കുന്നതല്ലെന്നുള്ള സിദ്ധാന്തം ശരിയല്ലെന്നും, അങ്ങിനെ പറയുന്നതു സ്വാഭിമാനത്തിൻെറ അഭാവത്തെ പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നതുകൂടാതെ ഇംഗ്ലീഷുകാരോടു കാണിക്കുന്ന ഒരനീതികൂടിയാണെന്നും ആയിരുന്നു പ്രമഥനാഥൻെറ അഭിപ്രായം.

ഇംഗ്ലണ്ടിലുള്ള സുപ്രസിദ്ധന്മാരായ അനവധി ഇംഗ്ലീഷുകാരുടെ പരിചയക്കത്തുകൾ അദ്ദേഹം കൊണ്ടുവന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്നതുകൊണ്ട്, ആംഗ്ലോഇന്ത്യൻസമുദായത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിന്ന് ആദ്യംതന്നെ കറച്ചൊരു പ്രവേശം ലഭിച്ചു. അദ്ദേഹം സ്വഭാവ്യനായി, പലപ്പോഴും ചായവിരുന്നു, സദ്യ, കായികാഭ്യാസങ്ങൾ, മററു വിനോദങ്ങൾ മുതലായവയിൽ പങ്കുകൊണ്ട്, ആതിഥേയരായ ഇംഗ്ലീഷുകാരുടെ ഔദാര്യത്തെ അനുഭവിച്ചു. അപ്രകാരമുള്ള ഭാഗ്യാനുഭവങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തെ മത്തനാക്കിത്തീർക്കുകയും, അദ്ദേഹത്തിൻെറ ശരീരത്തിലുള്ള ഓരോ രക്തനാഡികളിലും ഒരു "കിക്കിളി" ഉണ്ടാക്കിത്തീർക്കുകയും ചെയ്തു.

ഏതാണ്ട് ഇക്കാലത്ത് ഒരു പുതിയ തീവണ്ടിപ്പാതയുടെ ഉൽഘാടനാവസരത്തിൽ, ഒന്നാമതായി ഓടിക്കുന്ന വണ്ടിയിൽ കയറി യാത്രചെയ്യുന്നതിന്ന് ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരുടെ സേവക്കാരായി ആ ദിക്കിലുള്ള പലരേയും ഗവണർ ക്ഷണിക്കുകയുണ്ടായി. ക്ഷണിക്കപ്പെട്ടവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ പ്രമഥനാഥനുമുണ്ടായിരുന്നു. മടക്കത്തിൽ തീവണ്ടിയുടെ ഒരു മുറിയിൽനിന്നു യാത്രക്കാരായ ചില ഇന്ത്യക്കാരെ അതിയായ ധിക്കാരത്തോടുകൂടി യൂറോപ്യനായ ഒരു പൊല്ലീസ്സുദ്യോഗസ്ഥൻ പിടിച്ചു വലിച്ചുപുറത്താക്കി. യൂറോപ്യവേഷധാരിയായ പ്രമഥനാഥനും ആ മുറിയിലുണ്ടായിരുന്നു. മററുള്ളവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ അദ്ദേഹവും പുറത്തിറങ്ങുവാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ ആ ഉദ്യോഗസ്ഥൻ "സർ, നിങ്ങൾ ഇറങ്ങണമെന്നില്ല. അവിടെത്തന്നെ ഇ

ലിപ്പാനപേക്ഷ" എന്ന സബഹുമാനം പറഞ്ഞു.

തന്നോട്ട പ്രത്യേകമായി കാണിച്ച ആ ആദരവു നിമിത്തം ആദ്യത്തിൽ അദ്ദേഹം അഭിമാനംകൊണ്ടു തന്നൊന്നു ഒന്നു തെളിഞ്ഞു. കുറച്ചു കഴിഞ്ഞു, വണ്ടി ഓടിത്തുടങ്ങിയപ്പോൾ, പശ്ചിമഭാഗത്തു പുതുതായി ഉഴുതു പച്ചവിട്ടിരിക്കുന്ന വയലുകളിൽ പ്രതിഫലിക്കുന്ന അസ്തമയസൂര്യന്റെ മന്ദകിരണങ്ങൾ ഇന്ത്യാരാജ്യത്തെ മുഴുവനു ബാധിച്ചിരിക്കുന്ന ലജ്ജാവഹമായ അവസ്ഥാഭേദത്തിന്റെ ഒരു നിഴലാട്ടംപോലെ, അദ്ദേഹം നോക്കിക്കണ്ടു. ആ തീവണ്ടിയിലെ ഏകാന്തമുറിയിൽ ജാലകത്തിന്നടുത്തു ചിന്താമഗ്നനായി നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ വൃക്ഷച്ഛായയുടെ മറവിലൂടെ ശോച്യാവസ്ഥയിലെത്തിയിരിക്കുന്ന ഇന്ത്യാമാതാവിന്റെ നഗ്നനയനങ്ങൾ കാണപ്പെട്ടതായി പ്രമഥനാഥനു തോന്നി. മനോരാജ്യത്തിൽ മുഴുകിയ പ്രമഥനാഥന്റെ കണ്ണുകളിൽനിന്നു ചുടുബാഷ്പകണങ്ങൾ പുറപ്പെട്ടു കവിൾത്തടങ്ങളിലൂടെ അനസ്യൂതമായി പ്രവഹിക്കുകയും, ഹൃദയം കോപാവേശത്താൽ ഭിന്നമായിത്തീരുകയുംചെയ്തു.

രഥോത്സവാവസരത്തിൽ ഈശ്വരപ്രതിമയെ വഹിച്ചുകൊണ്ടു തെരുവീഥിയിലൂടെ പോയ്ക്കൊണ്ടിരുന്ന ഒരു കഴുതയുടെ കഥ അപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്ന് ഓർമ്മവന്നു. പാന്ഥന്മാർ ദേവപ്രതിമയെ താണുകുമ്പുകയും അതിന്റെ മുമ്പിൽ പൊടി നിറഞ്ഞ വഴിയിൽ വീണു നമസ്കരിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. വിഡ്ഢിയായ ആ കഴുത, ജനങ്ങളുടെ ഭക്തിബഹുമാനപ്രദർശനം തന്നെ ഉദ്ദേശിച്ചാണെന്നു തെററിദ്ധരിച്ചു. "ഞാനും ആ കഴുതയുംതമ്മിൽ ഇത്രമാത്രമേ വ്യത്യാസമുള്ളു. ഇന്ന് എനിക്കു സിദ്ധിച്ചതായ ഈ ബഹുമതി എന്നെ ഉദ്ദേശിച്ചല്ലാ. എന്റെ വേഷത്തെ ഉദ്ദേശിച്ചാണ് ചെയ്തിട്ടുള്ളത് എന്ന ബോധം എനി

കണ്ട്" എന്നിങ്ങനെ പ്രമഥനാഥൻ തന്നെത്താൻ പറഞ്ഞു.

സ്വഗൃഹത്തിൽ തിരിച്ചെത്തിയ ഉടനെ, പ്രമഥനാഥൻ വീട്ടിലുള്ള കുട്ടികളെ എല്ലാവരേയും വിളിച്ചുവരുത്തി, പരസ്യമായി ഒരു വലിയ അഗ്നികുണ്ഡം ജ്വലിപ്പിച്ചു തന്റെ യൂറോപ്യവസ്ത്രങ്ങളൊക്കെ ഓരോന്നോരോന്നായി അതിലേയ്ക്കു എറിഞ്ഞുകളഞ്ഞു. കുട്ടികൾ അഗ്നികുണ്ഡത്തിന്നു ചുററും വലംവെച്ചു രസിച്ചു തുള്ളിക്കളിച്ചു. എത്ര അധികമുയരത്തിൽ അഗ്നി ആളിക്കത്തിയോ അത്ര അധികം അവരുടെ സന്തോഷോത്സാഹങ്ങളും വർദ്ധിച്ചു. പ്രമഥനാഥൻ ചായവിരുന്നിന്നും മററും സാധാരണമായി പോകാറുള്ള ആംഗ്ലോഇന്ത്യരുടെ ബംഗ്ലാവുകളിൽ തീരെ കടക്കാതായി. സ്വഗൃഹമാകുന്ന കോട്ടക്കകത്ത് അദ്ദേഹം മററുള്ളവക്ക് അപ്രാപ്യനായി കഴിച്ചുകൂട്ടി. എന്നാൽ, തീവണ്ടിയിൽവെച്ച് അന്നു പ്രത്യക്ഷത്തിൽ അധിക്ഷേപിക്കപ്പെട്ടവരായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹിതന്മാർ കസവുതലപ്പാവുകളണിഞ്ഞിട്ടുള്ള അവരുടെ ഉത്തമാംഗങ്ങളെ യഥാവിധി ചഞ്ചാടിച്ചുകൊണ്ടു മുമ്പത്തെപ്പോലെ തന്നെ മേലാമാരുടെ ഗൃഹദ്വാരങ്ങളിൽ കയറിയിറങ്ങിപ്പോന്നു.

വിധിവൈപരീത്യത്താൽ നവേന്ദുശേഖരൻ ഈ ഭവനത്തിലെ ഒരു സ്ത്രീയെയാണ് വിവാഹംചെയ്തത്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാര്യയുടെ സഹോദരിമാരും നല്ല വിദ്യാഭ്യാസം സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ളവരും രൂപവതികളും ആയിരുന്നു. ഈ വിവാഹബന്ധം തന്റെ ഭാഗ്യാതിരേകത്താൽ സാധിച്ചതാണെന്നു നാവേന്ദു വിചാരിച്ചു. എന്നാൽ തന്നെപ്പോലുള്ള ഒരുവന്റെ ബന്ധുത്വം സിദ്ധിച്ചത് അവക്ക് എററവും അഭിമാനകരമായ ഒരു സംഗതിയാണെന്നു

വധുവിന്റെ കുടുംബക്കാരെ ധരിപ്പിക്കുന്നതിൽ അദ്ദേഹം ഒരിക്കലും അജാഗ്രത കാണിച്ചിരുന്നില്ല. നവേന്ദുശേഖരൻ പലപ്പോഴും, പരേതനായതന്റെ പിതാവിന്നു ഓരോരോ രമാരയച്ചിട്ടുള്ള കത്തുകളെ മനഃപൂർവ്വമായിട്ടാണെങ്കിലും യാദൃശ്ചികമായിട്ടെന്നപോലെ അനുജത്തിമാർക്കു കാണിച്ചുകൊടുക്കും. തവസരങ്ങളിൽ രക്തവർണ്ണമായ ഒരു പട്ടുറയുടെ ഉള്ളിലൂടെ അല്പമായി പുറത്തു തെളിഞ്ഞുകാണുന്ന അരവാളിന്റെ മിന്നിച്ചപോലെയുള്ള ഒരു പരിഹാസപരമായ കള്ളപ്പുഞ്ചിരി അവരുടെ പാടലാധരങ്ങളെ വിടർത്തുമ്പോൾ ആ സാധു തന്റെ വിഡ്ഢിത്തത്തെക്കുറിച്ച് ആന്തരമായി ലജ്ജിക്കുകയും, പശ്ചാത്തപിക്കുകയും ചെയ്യും.

ജ്യേഷ്ഠസഹോദരിയായ "ലാവണ്യലേഖ" സൌന്ദര്യത്തിലും സാമർത്ഥ്യത്തിലും മററുള്ളവരെ അതിശയിച്ചിരുന്നു. അവൾ ഒരു ശുഭാവസരത്തിൽ പുതിയ ഒരു ജോടി "ഇംഗ്ലീഷ് ബൂട്ട്സ്" എടുത്തു നല്ല കുങ്കുമചാറണിയിച്ചു നവേന്ദുവിന്റെ ശയനമുറിയിലുള്ള ചുമരലമാരിയിൽ പ്രതിഷ്ഠിക്കുകയുംഈശ്വരപൂജയ്ക്കു് ഒരുക്കുന്നതുപോലെ സുഗന്ധദ്രവ്യങ്ങൾ, പുഷ്പമാല്യങ്ങൾ, ചന്ദനം, ധൂപക്കററി മുതലായവയെല്ലാം സമീപത്തു സംഭരിക്കുകയും, ബൂട്ട്സിന്റെ മുമ്പിൽ രണ്ടു വിളക്കു കൊളുത്തിവെയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. നവേന്ദു അകത്തേക്കു വന്നപ്പോൾ സഹോദരിമാർ ഇരുവരും ഓരോവശത്തുനിന്നു പരിഹാസഗർഭമായ ഗൌരവഭാവത്തിൽ "അവിടുത്തെ ഈശ്വരന്മാരെ നമസ്കരിച്ചാലും! അവരുടെ അനുഗ്രഹത്താൽ അങ്ങു വിജയിയായിത്തീരട്ടെ!" എന്ന് അദ്ദേഹത്തോടു പറഞ്ഞു.

സഹോദരികളിൽ മൂന്നാമത്തവളായ "കിരണലേഖ വളരെദിവസം മുഷിഞ്ഞിരുന്നു, "ജോൺ, സ്മിത്ത്, ബ്രൌൺ, തോമ്സൺ" എന്നതുടങ്ങി ഇംഗ്ലീഷുകാരുടെ ഇട

യിൽ സാധാരണങ്ങളായ പുരുഷസംജ്ഞകളെ ഒരു വസ്ത്രത്തിൽ രക്തവർണ്ണങ്ങളായ ഒന്നാന്തരം പട്ടുനൂലുകൾകൊണ്ടു വിചിത്രമായി തുന്നിയുണ്ടാക്കി, അത്യന്തം ആദരവോടുകൂടി, ആ "നാമാവലി"യെ നവേന്ദുവിന്നു സമ്മാനിച്ചു.

നാലാമത്തവളും ബാലയും തന്നിമിത്തം അഗണ്യയും ആയ "ശശാങ്കലേഖ" നവേന്ദുശേഖരനോട് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:—"ജ്യേഷ്ഠന്റെ ഈശ്വരന്മാരായ ദൊരമാരുടെ പേരുകൾ ഉരുവിട്ടുജപിക്കുന്നതിന്നു ഞാൻ ഒരു തുളസിമാല ഉണ്ടാക്കിത്തരാം." അതുകേട്ടപ്പോൾ "പോടീ, അധികപ്രസംഗി!" എന്ന് അവളുടെ സഹോദരിമാർ അവളെ ശാസിച്ചു.

നവേന്ദുശേഖരൻ ലജ്ജയ്ക്കും കോപത്തിന്നും മാറിമാറി അടിമയായിത്തീർന്നു. എന്നാലും നവേന്ദു ആ സഹോദരികളുടെ സാഹചര്യത്തെ, പ്രത്യേകിച്ചും രൂപവതിയായിരുന്ന ലാവണ്യലേഖയുടെ സന്നിധാനത്തെ, ഉപേക്ഷിക്കുന്നതിന്നു ശക്തനായില്ല. അവളുടെ സൌന്ദര്യം മകരന്ദം പോലെ മധുരവും, വാക്കും പ്രവൃത്തിയും നവേന്ദുവിനെ സംബന്ധിച്ചേടത്തോളം, കാഞ്ഞിരപ്പഴംപോലെ കയ്പുള്ളതുമായിരുന്നു. നവേന്ദു, ഒന്നിന്റെ തൃപ്തിവരാത്ത മാധുര്യത്തെയും, മറേറതിന്റെ ദുസ്സഹമായ കയ്പിനെയും, ഒരേ സമയത്തുതന്നെ അനുഭവിച്ചു. കൂർത്തുമൂർത്ത മുള്ളുകൾകൊണ്ട് ചിറകുകീറിയ ചിത്രശലഭം, മധുവിലുള്ള ആസക്തിനിമിത്തം, കോപം സഹിച്ചു വിട്ടൊഴിയുവാൻ മനസ്സുവരാതെ പുഷ്പത്തിന്നു ചുററും തന്നെ വീണ്ടും പറക്കുന്നതു സാധാരണമാണല്ലോ.

ആ സഹോദരികളുടെ ഉപദ്രവം സഹിക്കവയ്യാതെ തനിക്കു ദൊരമാരെയോ അവരിൽനിന്ന് ഇളപ്പിക്കാവുന്ന

സഹായങ്ങളേയോ ഭ്രമമില്ലെന്നു നരേന്ദ്ര കുറേശ്ശ ഭാവിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. കലക്ടരുടെ സേവയ്ക്ക് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ബങ്കളാവിലേയ്ക്കു പോകുമ്പോഴും, സുരേന്ദ്രനാഥബാനർജിയുടെ പ്രസംഗം കേൾക്കുവാനാണ് പോകുന്നതെന്നു പറയും. ഡാർജീലിംഗ് എന്ന സ്ഥലത്തുനിന്നു മടങ്ങിയെത്തുന്ന ഗവർണ്ണർസാഹിബിനെ എതിരേല്ക്കുവാൻ തീവണ്ടിആപ്പീസ്സിലേയ്ക്കു പോകുമ്പോഴും, നരേന്ദ്ര അവരോട അന്നത്തെ വണ്ടിക്കു വരുവാൻ നിശ്ചയിച്ചിട്ടുള്ള തന്റെ ചെറിയമ്മാമനെ കാണുവാൻ പോകയാണെന്നു പറയും.

തനിക്ക് വിട്ടൊഴിയുവാൻ മനസ്സില്ലാത്ത ഭാര്യമാരുടേയും, ഉപേക്ഷിക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലാത്ത തന്റെ സഹോദരിമാരുടേയും മദ്ധ്യത്തിൽ നിർഭാഗ്യനായ നരേന്ദ്രശേഖരൻ രണ്ടഗ്നികുണ്ഡങ്ങൾക്കിടയിൽ അകപ്പെട്ടവനെപ്പോലെ വളരെ വളരെ കഷ്ടപ്പെട്ടു. ഭാര്യമാരെ തോല്പിച്ചോടിച്ചല്ലാതെ തങ്ങൾ അടങ്ങുകയില്ലെന്ന് ആ സഹോദരിമാർ തമ്മിൽ തമ്മിൽ നിഗൂഢമായി തീർച്ചപ്പെടുത്തീട്ടുണ്ടായിരുന്നു.

ചക്രവർത്തിയുടെ തിരുനാൾ പ്രമാണിച്ച് അടുത്തു പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുവാനിരിക്കുന്ന ബഹുമതിദാനവിവരപ്പട്ടികയിൽ (Birthday honours list) നരേന്ദ്രശേഖരന്റെ പേർക്കൂടി ഉൾപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെന്നും "മന്ത്രിപദ"ത്തിലേയ്ക്കു കയറുവാനുള്ള കോണിയുടെ ആദ്യത്തെ പടിയായ "റായിബഹദൂർ" സ്ഥാനത്തിൽ അദ്ദേഹം ഉടനെ കയറുമെന്നും ഒരു കിംവദന്തി ഇക്കാലത്തു രാജ്യമെങ്ങും പ്രചരിച്ചു. തനിയ്ക്കു അത്യന്തം സന്തോഷകരമായ ആ "ശ്രുതമോദന"ത്തെക്കുറിച്ച് അവരോടു പറയുന്നതിന്ന് ആ സാധുവിന്നു ധൈര്യമുണ്ടായില്ല. ശരൽക്കാലത്ത് ഒരു രാത്രി, പൂർണ്ണചന്ദ്രൻ, കാമുകന്മാരിൽ ചാപലതയെ വർദ്ധിപ്പിക്കുന്ന തന്റെ ശീതകിരണങ്ങളെ സ്വൈരമായി പരത്തിക്കൊണ്ടിരുന്ന

പ്പോൾ, അടക്കിയാൽ അടങ്ങാതെയും ഒളിപ്പിച്ചാൽ ഒളിയാതെയും തന്റെ ഹൃദയത്തിൽ തിങ്ങിവിങ്ങിയിരുന്ന ആ സംഗതിയെക്കുറിച്ചു സമീപസ്ഥയായ തന്റെ പ്രിയതമയോടു നരേന്ദ്രശേഖരൻ ഗൂഢമായി പറഞ്ഞു. പിറേറന്നു രാവിലെ "മിസ്സിസ്സ് നരേന്ദ്ര" ഒരു പല്ലക്കിൽ കയറി ജ്യേഷ്ഠസഹോദരിയായ ലാവണ്യലേഖയുടെ ഗൃഹത്തിൽച്ചെന്നു തനിക്കു സംഭവിക്കുവാനിരിക്കുന്നതായിക്കേട്ട ആപത്തിനെക്കുറിച്ചു വളരെ സങ്കടപ്പെട്ടു കണ്ണുനീർ പൊഴിച്ചുംകൊണ്ടു ആവലാതി പറഞ്ഞു.

"എന്താ? നരേന്ദ്ര ഇനിത്തൊട്ടു ഒരു വാലു വളർത്താൻ തീർച്ചയാക്കീട്ടുണ്ടോ? 'റായിബഹദൂർ'രായാൽ അതൊന്നും വേണ്ടല്ലോ. വേണോ? നിനക്കെന്താണിത്ര സങ്കടപ്പെടുവാനോ നാണിക്കുവാനോ ഉള്ളത്?" എന്നു ജ്യേഷ്ഠത്തി അനുജത്തിയെ സമാധാനപ്പെടുത്തി.

"അയ്യോ! എന്റെ ചേട്ടത്തീ, അങ്ങിനെ പറയരുത്. എനിക്കെന്തായാലും വേണ്ടില്ല. 'റായിബഹദൂറിണി' ആവാതെ കഴിഞ്ഞാൽ മതി." എന്നിപ്രകാരം അരുണലേഖ വീണ്ടും വിലപിച്ചു. അവരുടെ പരിചയത്തിൽ "ബുധനാഥബാബു" എന്നൊരാൾക്കു മാത്രമേ റായിബഹദൂർ സ്ഥാനമുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. അതാണ് ആ സ്ഥാനലബ്ധിയിൽ അവൾക്കുണ്ടായ അസാമാന്യമായ വിഷാദത്തിനു കാരണം!

"ആട്ടെ, നീ പരിഭ്രമിക്കേണ്ടാ. എന്നെക്കൊണ്ടു കഴിയുന്നതും ഞാൻ ശ്രമിച്ച് ഈ ആപത്തു നിവൃത്തിയുണ്ടെങ്കിൽ ഒഴിപ്പിക്കാം." എന്നുപറഞ്ഞ് ലാവണ്യലേഖ കിരണലേഖയെ ആശ്വസിപ്പിച്ചു.

ലാവണ്യത്തിന്റെ ഭർത്താവായ "ബാബുനിലരത്നൻ" "ബഗ്ലാറി"ൽ ഒരു വക്കീലായിരുന്നു. ശരൽകാലംകഴിഞ്ഞപ്പോൾ ബഗ്ലാറിലേയ്ക്കു ചെല്ലുവാൻ ലാവണ്യം നരേന്ദ്രവി

നെ ക്ഷണിച്ചു. ആ ക്ഷണനം നവേന്ദുവിനെ അത്യന്തം സന്തോഷിപ്പിച്ചു, അദ്ദേഹം അതനുസരിച്ച് ഉടനെ ബല്ലാറിലേയ്ക്കു പോകുകയുംചെയ്തു.

പശ്ചിമജില്ലകളിൽ ഒന്നായ ബല്ലാറിലെ ഹേമന്തം ലാവണ്യലേഖയ്ക്ക് എത്രയും പററിയതായിരുന്നു. അനുരൂപമായ കാലാവസ്ഥ അവളുടെ രൂപലാവണ്യത്തെ ഒന്നുകൂടി വർദ്ധിപ്പിക്കുകയും അവളുടെ ഗ്ലാനമായിരുന്ന കവിൾത്തടം 'പാടലവേലവകോമള'മായി പൂർവ്വാധികം പ്രകാശിക്കുകയുംചെയ്തു. ഒരു ചെറുപുഴയുടെ ഏകാന്തമായ തീരത്തു പൂത്തുതളിർത്തുനില്ക്കുന്ന കാശാവിനെപ്പോലെ അവൾ മനോഹരയായിത്തീർന്നു. പ്രഭാതത്തിൽ സൂര്യരശ്മികൾ പ്രതിഫലിച്ചു തേജഃപുഞ്ജങ്ങളായ മഞ്ഞുനീർത്തുള്ളികളെ വികരണംചെയ്യുന്ന പുഷ്പിണിയായ മാലതീലതയെ എന്നപോലെ സ്വയം ആകർഷിക്കപ്പെട്ടവനായ നവേന്ദുശേഖരൻ, ലാവണ്യലേഖയെ കണ്ണുനിറയെക്കണ്ടു.

അന്നത്തേക്കാൾ അധികമായ ഒരു സുഖാനുഭൂതി തന്റെ ജീവകാലത്തൊന്നും നവേന്ദുവിനുണ്ടായിട്ടില്ല. തന്റെ ശരീരസ്ഥിതിയുടെ പൂർണ്ണസുഖാവസ്ഥയും, സുന്ദരഗാത്രിയായ ലാവണ്യലേഖയുടെ ഉന്മേഷജനകമായ സന്നിധാനവും കൂടിച്ചേർന്നപ്പോൾ നവേന്ദു എന്തെന്നില്ലാത്ത ഒരാഹ്ളാദത്താൽ തന്നെത്താൻ വിസ്മരിച്ചുപോയി. അവിടെ തോട്ടത്തിന്നരികിലൂടെ ഒഴുകുന്ന ഗംഗാനദി അനിശ്ചിതവും അജ്ഞാതവും ആയ ഏതോ ഒരു സ്ഥാനത്തെയ്ക്കു പോകുന്നതായും, തന്റെ മനസ്സിൽ വളർന്നുകൊണ്ടിരുന്ന അസംബന്ധങ്ങളായ വിചാരപരമ്പരകൾക്ക് അതിൽനിന്ന് എന്തോ ചിലരൂപങ്ങൾ ഉണ്ടായിത്തീരുന്നതായും മററും നവേന്ദുവിന്നുതോന്നി.

പ്രഭാതത്തിൽ അദ്ദേഹം ഗംഗാനദീതീരത്ത് ഉലാത്തുവാൻ പോയി മടങ്ങിവരുമ്പോഴ്, ഹേമന്തസൂര്യന്റെ മൃദുലകരസ്പർശത്താൽ കാമിനീകാമുകന്മാർക്ക് പരസ്പരാലിംഗനത്തിൽ തോന്നാറുള്ളതും അനുപമവുമായ, ഒരു അനുഭവവിശേഷം അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടാവുകയും, ശരീരമാസകലം ആ സുഖാവസ്ഥയിൽ കുറഞ്ഞൊന്നു തൃപ്തമായിത്തീരുകയും ചെയ്യാറുണ്ട്. വാസസ്ഥലത്തു മടങ്ങിയെത്തുമ്പോഴ് ലാവണ്യലേഖ എന്തെങ്കിലും വീട്ടുവേലകളിൽ ഏർപ്പെട്ടു തന്നെത്താൻ ആഹ്ളാദിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതു കാണാം. അപ്പോഴെല്ലാം അവരെ സഹായിക്കുവാൻ ശ്രമിക്കുകയും തന്റെ അപടുത്വത്തെയും അജ്ഞതയെയും പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്യും. എന്നാൽ ആ വക വേലകളിൽ പരിജ്ഞാനമോ പരിചയമോ സമ്പാദിക്കുവാൻ നരേന്ദ്ര തീരെ ശ്രമിച്ചില്ല. താൻ ചെയ്യുന്ന തെറ്റുകൾക്ക ലാവണ്യലേഖയിൽനിന്നു ക്ഷാമംകൂടാതെ കിട്ടിവരാറുള്ള ശാസനകളെയും ശകാരങ്ങളെയും സസന്തോഷം സ്വീകരിച്ചുവന്നു. കറിക്കൂട്ടുകൾ യഥാക്രമംകൂട്ടുന്നതിലും, വറക്കുന്നതിലും പൊരിക്കുന്നതിലും, അഗ്നിയെ ശരിപ്പെടുത്തുന്നതിലും എല്ലാം താൻ ഒരു കുട്ടിയെക്കാൾ അപടുവും നിസ്സഹായനുമാണെന്നു വളരെ പ്രയാസപ്പെട്ടു നരേന്ദ്ര ദിനംപ്രതി ഉദാഹരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. പ്രതിഫലമായി, ലാവണ്യലേഖയിൽനിന്നു സുലഭമായി ലഭിക്കാറുള്ള ശകാരങ്ങളെയും ഹാസ്യസൂചകമായ പുഞ്ചിരിയെയും സമ്മാനംപോലെ സ്വീകരിച്ചുകൊണ്ടും ഇരുന്നു.

സഹോദരിയുടെ കൊള്ളിവാക്കുകളും, കള്ളസ്തുതികളും കേട്ടു നരേന്ദ്ര ഉച്ചയ്ക്കു സുഖമായി രസിച്ചുകൊണ്ടു ഭക്ഷണംകഴിക്കും. പിന്നീടു കുറെ നേരം ശീട്ടുകളിക്കും. കളിയിലും അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാര്യം നന്നെ പരുങ്ങലാണ്.

കള്ളക്കളി കളിക്കുക, എതിരാളിയുടെ കയ്യു നോക്കുക, തക്കിച്ചു ലഹളകൂട്ടുക മുതലായതിനെല്ലാം ബഹു സമർത്ഥനായിരുന്നു എങ്കിലും, ഒരു കളത്തുങ്കിലും വിളിച്ചു ജയിക്കാറില്ല. എന്നുമാത്രമല്ല, തോററാൽ തോൽവി ഒരിക്കലും സമ്മതിക്കയുമില്ല. തന്നിമിത്തം, കൂട്ടുകാർ അദ്ദേഹത്തെ എപ്പോഴും ശകാരിച്ചു. എന്നിട്ടും ഒരു ഭേദവും ഉണ്ടായില്ല; നന്നാകുവാനുള്ള മാറ്റം തീരെ ഇല്ലായിരുന്നു.

ഒരു കാര്യത്തിൽ മാത്രം അവിടത്തെ താമസത്താൽ നവേന്ദുശേഖരനിൽ പൂർണ്ണമായി പരിഷ്കാരം കാണപ്പെട്ടു. ഓരമാരുടെ പ്രീതി സമ്പാദിക്കലാണ് തന്റെ ജീവിതത്തിലെ ഏകോദ്ദേശമെന്നുള്ള അഭിപ്രായത്തെ തൽക്കാലത്തെയ്ക്കുമാത്രമാണെങ്കിലും അദ്ദേഹം തീരെ വിസ്മരിച്ചു. നമുക്ക് അത്യന്തം പ്രിയപ്പെട്ടവരും, അടുത്തവരും, ആയ ആളുകളുടെ സ്നേഹാദരങ്ങൾ സമ്പാദിക്കുന്നത് എത്ര അത്യാവശ്യവും സുഖപ്രദവും ആണെന്ന് അദ്ദേഹം അനുഭവംകൊണ്ട് അറിയുവാൻതുടങ്ങി.

വിശേഷിച്ച്, നവേന്ദുവിന്റെ ഇപ്പോഴത്തെ താമസസ്ഥലവും അവിടത്തെ ജീവിതസമ്പ്രദായവും മുമ്പത്തേതിൽനിന്നു വളരെ വ്യത്യാസപ്പെട്ടതാണ്. 'ലാവണ്യലേഖ'യുടെ ഭർത്തൃവായ "നീലരതൻ"—ബെല്ലാറിലുള്ള വക്കീലന്മാരിൽ പ്രഥമഗണനീയനായിരുന്നു. അദ്ദേഹം "സായ്പുപൂജ"ക്കാരനല്ലാ. ഓരമാരുടെ നേരെ അദ്ദേഹം പ്രദർശിപ്പിച്ചിരുന്ന മനഃപൂർവ്വമായ അലക്ഷ്യഭാവം ആവശ്യത്തിൽ കവിഞ്ഞതാണെന്ന് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹിതന്മാർ അദ്ദേഹത്തെ ശാസിക്കാറുണ്ട്. അവരോട് അദ്ദേഹം പറയാറുള്ള മറുവടി, ഇപ്രകാരമായിരുന്നു: "ആട്ടെ—തരക്കേടില്ല— ഞാൻ സന്ദർശിച്ചതിന്നു ശേഷംകൂടി എന്നെ വന്നുകാണുവാൻ മനസ്സില്ലാത്തവരെ അങ്ങോട്ടു ചെന്നു

കാണുന്നു വിലപിടിച്ച നമ്മുടെ മസ്ത്രാദിയെ വ്യയംചെയ്യുന്നതാണ്. കടൽതീരത്തിലെ മണൽ നല്ല ശുഭ്രവർണ്ണവും പ്രകാശവും ഉള്ളതാണെന്നതിന്നു സംശയമില്ല. എന്നാൽ ഞാൻ എന്റെ വിത്തുകളെ കറുത്ത ചളിനിറഞ്ഞ വയലുകളിൽ വിതക്കുവാനാണ് ഇഷ്ടപ്പെടുന്നത്. അവിടെയല്ലാതെ വിളവുണ്ടാവുകയില്ല." ഭാവിയെക്കുറിച്ച് അശേഷം ആലോചിക്കാതെ, നരേന്ദ്രനും ഈ ഉദ്ദേശങ്ങളായ നൂതനാശയങ്ങളെ ക്രമേണ അല്പാല്പമായി അനുകരിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. കഴിഞ്ഞ കാലങ്ങളിൽ, പരേതനായ സ്വപിതാവിന്റെയും, തന്റെയും അശ്രാന്തശുശ്രൂഷകളാൽ ഫലപ്രദമായിതീൎന്നിട്ടുള്ള വയലിൽ, നരേന്ദ്ര ആശിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന "റായിബഹദൂർ" സ്ഥാനലബ്ധിയുടെ ബീജം ക്രമേണ വളൎന്നുകൊണ്ടുവന്നു. ഇനി അതിന്നു നനയ്ക്കുകയോ വളം ചേൎക്കുകയോ ചെയ്യേണ്ട ആവശ്യമില്ല. അദ്ദേഹം അനവധി ദ്രവ്യം വ്യയംചെയ്തു പട്ടണമദ്ധ്യത്തിൽ യൂറോപ്യൻമാരുടെ പ്രത്യേകാവശ്യത്തിലേക്ക്* ഒരു കളിസ്ഥലവും കെട്ടിടവും ഏൎപ്പാടുചെയ്തിട്ടുള്ളതു വെറുതെയാണോ? വിശ്രമാവസരങ്ങളിൽ പരിഷ്കാരികളായ ദൊരമാരെല്ലാം അവിടെ ചെന്നുചേൎന്നു വിനോദിക്കുന്നതു സാധാരണമായിതീൎന്നിട്ടില്ലേ? അതുകൊണ്ടൊന്നും ഫലമില്ലെന്നു വരുമോ?

"ഇന്ത്യൻ നാഷണൽ കോൺഗ്രസ്സി"ന്റെ സമ്മേളനകാലം സമീപിച്ചു. ബങ്കാറിൽനിന്നും അതിലേക്കു വേണ്ടി പണം പിരിച്ചയക്കുന്നതിന്നു തലസ്ഥാനത്തു നിന്നു ബാബുനീലരത്നനെ നിയമിച്ചു. നരേന്ദ്രശേഖരൻ മനസ്സമാധാനത്തോടുകൂടി മതിമറന്നു ലാവണ്യലേഖയൊന്നിച്ചു ശീട്ടുകളിച്ചു രസിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ ഒരു ദിവസം ബാബുനീലരത്നൻ അവിടെ കടന്നുചെന്നു പണംപിരിവുപുസ്തകം നരേന്ദ്ര

വിന്റെ മുമ്പിൽ നിവർത്തിവെച്ച് "ഇതിൽ ഒരു ഒപ്പിട്ടുതരൂ" എന്ന് അപേക്ഷിച്ചു.

പൂർവ്വസ്മരണയാൽ നരേന്ദ്ര ആദ്യത്തിൽ ഒന്ന് അമ്പരന്നു: ലാവണ്യം വളരെ ഗൌരവഭാവത്തിൽ പരിഭ്രമത്തോടുകൂടി, "അയ്യോ! അതുചെയ്യരുത്. യൂറോപ്യന്മാർക്കുവേണ്ടി നിങ്ങൾ ഏർപ്പെടുത്തിക്കൊടുത്തിട്ടുള്ള വിനോദസ്ഥലത്തിന്റെ കാര്യം വളരെകഷ്ടത്തിലാവും", എന്നു നരേന്ദ്രുവിനെ ഉപദേശിച്ചു.

നരേന്ദ്രുവിനു ശുണ്ഠിവന്നു. "ഞാൻ അതുതന്നെ വിചാരിച്ചു പേടിച്ചിരിക്കയാണെന്നാണോ നിങ്ങളുടെയൊക്കെ ധാരണ?"

"ഞങ്ങൾ എന്തായാലും നിങ്ങളുടെ പേർ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുകയില്ല. അതുകൊണ്ടു പേടിക്കേണ്ടാ. ഒപ്പിട്ടേക്കൂ." എന്നു നീലരത്നൻ ആശ്വാസിപ്പിക്കുവാൻ എന്നപോലെ പറഞ്ഞു.

ലാവണ്യലേഖ ഫലിതഭാവത്തിൽ വീണ്ടും, "എന്നാലുംവേണ്ട. ഒരൊന്നും അത്രവിശ്വസിച്ചുകൂടാ. കാര്യങ്ങൾ കേട്ടുകേൾപ്പിച്ചു നാട്ടൊക്കെ പരക്കാതിരിക്കില്ല—"

നരേന്ദ്രുവിന്റെ ഭാവം മാറി, "എന്റെ പേർ വർത്തമാനക്കടലാസ്സുകളിൽ കാണുന്നതുകൊണ്ടു എനിക്കൊരാപത്തും വരാനില്ല" എന്നു വളരെ ഉച്ചത്തിൽ ഉറപ്പിച്ചു പറഞ്ഞു. അതോടുകൂടി നീലരത്നന്റെ കയ്യിൽനിന്നു പുസ്തകം വലിച്ചെടുത്തു അതിൽ പേരെഴുതി ഒപ്പിട്ടു, എതിരെ "ഒരായിരം ഉറുപ്പിക" എന്നു ചേർത്തു. വർത്തമാനക്കടലാസ്സുകൾ ഒന്നും ആ സംഭാവം പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുകയില്ലെന്നു ആന്തരമായി ആശിച്ച് അദ്ദേഹം സമാധാനപ്പെട്ടു.

ലാവണ്യം കൈപ്പത്തി തന്നെത്താൻ നെറ്റിയിൽ

അടിച്ചുംകൊണ്ടു, "എന്ത്! എന്താ! നിങ്ങളീകാണിച്ചത്" എന്ന് ആക്ഷേപിച്ചു. "തെററൊന്നുമില്ലേ"ന്ന് നവേന്ദു അഭിമാനത്തോടെ വീരവാദം പുറപ്പെടുവിച്ചു.

"പക്ഷെ- എന്നാൽ—സാൽഡാസ്റ്റേഷ്യനിലെ സ്റ്റേഷൻ്റെ, വൈററവേകമ്പനിയിലെ മാനേജരും, അവരുടെ ഭാര്യമാരും, ഇവരുടെ എജണ്ടും, ടിക്കററുകലക്ടറും, ബാൻഡുമാസ്റ്റരും മററു ഓരോരുത്തരും, നിങ്ങളോടു വളരെ മുഷിഞ്ഞേയ്ക്കും, നിങ്ങൾ കഴിക്കാറുള്ള "പുജസ്സൽക്കാരം"നിങ്ങൾകൊടുക്കുന്ന "ഷാമ്പെയിൻ" കുടിക്കാൻ ഇനി അവരാരും വരാതിരിക്കാനും മതി. അവർ ഇനി നിങ്ങളെക്കാണുമ്പോൾ കൈതന്നു പുറത്തുതട്ടി ലോക്യം പറയാതിരിക്കാനുംമതി." എന്നിങ്ങനെ ലാവണ്യം വിടാതെ തുടർന്നുപറഞ്ഞു.

"എന്നാൽ തീർന്നു! അതുകൊണ്ടൊന്നും ഞാൻ കുലുങ്ങില്ല". നവേന്ദുവിൻെറ അഭിമാനമാണ് ഈ മറുവടി കല്പിച്ചത്.

കുറെ ദിവസം കഴിഞ്ഞു. ഒരുദിവസം രാവിലെ നവേന്ദു കാപ്പി കുറേശ്ശയായി കുടിച്ചുംകൊണ്ടു ഒരു വർത്തമാനക്കടലാസ്സു നോക്കുകയായിരുന്നു. 'X'എന്ന അജ്ഞാതനാമാവായ ഒരു ലേഖകൻ എഴുതിയിരുന്ന കുറിപ്പു നവേന്ദുവിൻെറ ദൃഷ്ടിപഥത്തിൽപെട്ടു. ആ ലേഖനത്തിൽ അതിൻെറ കർത്താവു നവേന്ദുശേഖരൻെറ ആദരണീയമായ ഔദാര്യത്തെ പ്രശംസിക്കുകയും അദ്ദേഹത്തെ ഹാർദ്ദമായിഅനുമോദിക്കുകയും അദ്ദേഹത്തെപ്പോലുള്ള മഹാന്മാരുടെ സഹായസഹകരണങ്ങൾ ലഭിച്ചതുകൊണ്ട് കോൺഗ്രസ്സിനുണ്ടായിട്ടുള്ള കൂടുതൽ ശക്തിയെകുറിച്ചു പ്രസ്താവിക്കുകയും മററും ചെയ്തിരുന്നു.

കഷ്ടം! പരേതനായ പൂർണ്ണേന്ദുശേഖരൻെറ— നവേന്ദുവിൻെറ പ്രിയപിതാവിൻെറ—കാര്യം ആലോചിക്ക

ന്നോളം വളരെ വ്യസനം തോന്നുന്നു! പൂർണ്ണേന്ദുശേഖരാ! കോൺഗ്രസ്സിന്റെ ശക്തിവർദ്ധനയെ ഉദ്ദേശിച്ചാണോ ഭവാൻ ഈ നികൃഷ്ടസന്തതിയെ ഉൽപാദിപ്പിച്ചത്!

എന്നാൽ, അസന്തോഷകരമായ ആ പ്രസിദ്ധീകരണത്തിൽ ആശ്വാസജനകമായ സംഗതിയൊന്നും ഇല്ലാതിരുന്നില്ല. ദൗർഭാഗ്യമാകുന്ന മേഘപടലത്തിന്റെ അടിയിലൂടെ ഭാഗ്യരേഖകളും തെളിഞ്ഞു കണ്ടിരുന്നു. നവേന്ദുശേഖരനെ അവരവരുടെ ഭാഗത്തേയ്ക്കു ലഭിക്കണമെന്ന് ആംഗ്ലോഇന്ത്യക്കാർക്കും— ഭാരതീയർക്കും— കോൺഗ്രസ്സുകാർക്കും ഒരുപോലെ ആഗ്രഹമുണ്ടെന്നും, ഇരുകക്ഷികളും ഉദ്ദേശസിദ്ധിക്കു വേണ്ട വഴികളെ ക്ഷമയോടുകൂടി ആലോചിക്കുന്നുണ്ടെന്നും ഉള്ള സംഗതിതന്നെ അദ്ദേഹം ഒരു നിലയും വിലയുമില്ലാത്ത സാധാരണനല്ലെന്നു പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തി. അതുകൊണ്ടു നവേന്ദു സന്തോഷിച്ച് അഭിമാനപ്പെട്ട് ആ ലേഖനത്തെ ലാവണ്യലേഖയ്ക്കു കാണിച്ചുകൊടുത്തു. കാര്യം ഒന്നും മനസ്സിലായിട്ടില്ലാത്ത ഭാവത്തിൽ അവൾ, "കഷ്ടംതന്നെ! കൈ പുറത്തായല്ലോ. ആർക്കാ, നിങ്ങളോടിത്ര വൈരം? എന്തു ധിക്കാരം! എന്തു ക്രൂരത!" എന്നിങ്ങനെ വളരെ വ്യസനത്തോടുകൂടി അഭിപ്രായപ്പെട്ടു.

"സാരമില്ല. ലാവണ്യം അയാളെ വെറുതെ ദ്വേഷിക്കേണ്ടാ. ഞാൻ അയാൾക്ക് മുഴുവനും മാപ്പുകൊടുത്തിരിക്കുന്നു. അയാളെ അനുമോദിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു." എന്നു നവേന്ദു പുഞ്ചിരിതൂകിയുംകൊണ്ടു മറുവടി പറഞ്ഞു.

രണ്ടു ദിവസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ കോൺഗ്രസ്സിന്റെ വിരോധിയായ വർത്തമാനക്കടലാസ്സ്-- ആംഗ്ലോഇന്ത്യക്കാരുടെ ഒരു കടലാസ്സ്— നവേന്ദുവിനു തപാൽ വഴിക്കു കിട്ടി. ആ കടലാസ്സിൽ മുൻ പ്രസ്താവിച്ച റിപ്പോർട്ടിനെ– "X"ന്റെ ലേഖനത്തെ—ഖണ്ഡിച്ചുംകൊണ്ട് "സൂക്ഷ്മഗ്രാഹി"എന്നു പേർവെച്ച്, ഒരാൾ ഒരു കുറി

പ്പ് എഴുതിയിരുന്നു. "നരേന്ദ്രശേഖരനുമായി നേരിട്ടു പരിചയപ്പെടുവാൻ ഭാഗ്യമുണ്ടായിട്ടുള്ള യാതൊരാളും അപകീർത്തികരവും അസംബന്ധവുമായ ഈ വർത്തമാനത്തെ ലവലേശം വിശ്വസിക്കുകയില്ല. നരേന്ദ്ര 'കോൺഗ്രസ്സുവാല'യാകുന്ന കാര്യം പുള്ളിപ്പുലിയുടെ പുള്ളികൾ മായുന്നകാലത്തല്ലാതെ സംഭവിക്കാവുന്നതല്ല. അദ്ദേഹം നല്ല കാര്യബോധമുള്ള ഉറച്ച പുള്ളിയാണ്. അദ്ദേഹം സർക്കാരുദ്യോഗം കിട്ടാതെ നിരാശനായിരിക്കുന്നവനോ കാശുകിട്ടാത്ത വക്കീലോ അല്ല്. കുറെകാലം ശീമയിൽ താമസിച്ചു നമ്മുടെ ഉടുപ്പും നടപ്പും മാത്രം കണ്ണടച്ചനുകരിച്ച് ഇന്ത്യയിലേക്കു മടങ്ങിവന്ന് ഇംഗ്ലീഷുകാരുടെ സമുദായത്തിൽ പ്രവേശം ലഭിപ്പാൻ ധാർഷ്ട്യത്തോടുകൂടി പലവുരു പലവിധത്തിൽ ശ്രമിച്ചു സാധിക്കാഞ്ഞ ഇച്ഛാഭംഗത്തോടെ പിന്തിരിച്ചിട്ടുള്ളവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ പെട്ട ഒരാളല്ലാ അദ്ദേഹം. അതുകൊണ്ട്, ബാബു നരേന്ദ്രശേഖരനെ കുറിച്ചു കേൾക്കുന്ന വർത്തമാനം തീരെ അടിസ്ഥാനരഹിത............"എന്നിപ്രകാരമെല്ലാം "സൂക്ഷ്മഗ്രാഹി" വിസ്തരിച്ചെഴുതിയിരുന്നു.

ഭാഗ്യവാനായ പുണ്ണുന്ദ്രശേഖരാ! ഭവാൻ പരലോകമടയുന്നതിനുമുമ്പു യൂറോപ്യൻമാരുടെ ഇടയിൽ എത്ര സുസ്ഥിരമായ കീർത്തിസ്തൂപത്തെ പ്രതിഷ്ഠിച്ചിരിക്കുന്നു!

ഈ ലേഖനത്തെയും ലാവണ്യലേഖയെ കാണിക്കാതിരുന്നില്ല. അതിൽനിന്നും നരേന്ദ്ര ഒരു വിലയില്ലാത്ത നികൃഷ്ടനായ "പുറംപോററ"യല്ലെന്നും നേരെമറിച്ചു യോഗ്യനായ ഒരു മാന്യനാണെന്നും സ്പഷ്ടമായി അറിയാമല്ലോ.

ലാവണ്യലേഖ ഈ അവസരത്തിലും അത്ഭുതരസംതന്നെയാണ് നടിച്ചത്. "നിങ്ങളുടെ ഏതു സ്നേഹിതനാണ് ഇപ്പോൾ ഇതെഴുതീട്ടുള്ളത്? പറയൂ, കേൾക്കട്ടെ. സ്റ്റേഷനിലെ ടിക്കറ്റുകലക്ടരോ, തോൽക്കമ്പനിമാനേജ

രോ, കോട്ടയിലെ ബാൻഡുമാസ്റ്റരോ ആരാണ് ഇതു പ റഹിച്ചത്?

"തീർച്ചയായും നിങ്ങൾ ഇതിനെ ഖണ്ഡിച്ച് ഒരു മ റുവടി എഴുതണമെന്നാണ് എനിക്കു തോന്നുന്നത്" എന്നു, സമീപത്തു നിന്നിരുന്ന നീലരതൻ അഭിപ്രായ പ്പെട്ടു.

"അതു വേണോ? എനിക്കെതിരായി ഓരോരുത്തർ പറയുന്ന നിസ്സാരസംഗതികൾക്കൊക്കെ ഞാൻ മറുവടി എഴുതേണ്ട ആവശ്യമുണ്ടോ?" എന്നായിരുന്നു നവേന്ദു വിന്റെ സംശയം.

ലാവണ്യലേഖ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു. മുറികളെല്ലാം അവളുടെ ചിരിയുടെ ശബ്ദംകൊണ്ടു നിറഞ്ഞു. നവേന്ദു അല്പം പരിഭവിച്ചുംകൊണ്ട്, "ഉം— എന്താ ചിരിച്ചത്?" എന്നു ചോദിച്ചു. അവർക്കു ചിരി അടക്കിയാൽ അട ങ്ങാതെയായി. ചിരിക്കുമ്പോൾ അവളുടെ കോമളവും കൃ ശവും ആയ ശരീരം ആടിയുലഞ്ഞു. അവളുടെ ചിരിയു ടെ അനസ്യൂതപ്രവാഹം നവേന്ദുവിനെ തീരെ അസ്വസ്ഥ നാക്കി. അദ്ദേഹം വളരെ ദീനസ്വരത്തിൽ, "മറുവടി എഴുതുവാൻ എനിക്കു ധൈര്യമില്ലെന്നാണോ വിചാരിക്കു ന്നത്?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"സത്യമായിട്ടുമല്ല. നിങ്ങൾ സായ്പന്മാർക്കുവേണ്ടി ഉ ണ്ടാക്കിക്കൊടുത്തതും ക്രമേണ അഭിവൃദ്ധിയെ പ്രാപിച്ചു വരുന്നതുമായ ആ കളിസ്ഥലത്തെ രക്ഷിക്കുന്ന കാര്യത്തിൽ ഇനിയും അശേഷം അജാഗ്രതയില്ലല്ലോ എന്നു വിചാരി ച്ചു മാത്രം ചിരിച്ചതാണ്. കാലം ഇനിയുമുണ്ടല്ലോ. ജീവനുള്ളേടത്തോളം ആശയുണ്ട്" എന്നായിരുന്നു സ ഹോദരിയുടെ പ്രത്യുത്തരം.

"അതാണെനിക്കു പേടിയെന്നാണ് നിങ്ങളുടെ വി

ചാരം. ആളെ കാണിച്ചുതരാം. അതില്ലെന്ന് ഇപ്പോൾ തന്നെ ബോധപ്പെടുത്താം" എന്നു പറഞ്ഞുംകൊണ്ടു നരേന്ദ്രശേഖരൻ ഉടൻതന്നെ കടലാസ്സും മഷിയും എടുത്ത് ഒരു മറുവടി എഴുതുവാൻ ആരംഭിച്ചു. എഴുതിക്കഴിഞ്ഞപ്പോൾ നീലരത്നവും ലാവണ്യലേഖയുംകൂടി അതു വായിച്ചുനോക്കി, "ഇതു പോരാ. ശക്തി മതിയായില്ല. അവർക്കു നല്ല കണക്കിൽ കൊടുക്കണം. വേണ്ടേ?" എന്ന് അവർ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. അവർ രണ്ടാളുംകൂടി ലേഖനം നോക്കിത്തിരുത്താൻ സമ്മതിച്ചു. നന്നാക്കിയെഴുതിയ ലേഖനം ഇപ്രകാരമായിരുന്നു:—

"രക്തബന്ധത്താൽ അടുത്തവനായ ഒരുവൻ നമ്മുടെ ശത്രുവായിത്തീരുന്നപക്ഷം, അവൻ പുറമെയുള്ള ശത്രുവിനെക്കാൾ വളരെ അധികം ആപൽക്കരനായിത്തീരുന്നു. ഇന്ത്യാഗവർമ്മെണ്ടിന്റെ വലിയ ശത്രുക്കൾ യഥാർത്ഥത്തിൽ റഷ്യയോ ഇക്കിയോ അല്ല. ഡംഭുനിറഞ്ഞവരായി ഇന്ത്യയിലുള്ള അവിവേകികളായ ഇംഗ്ലീഷുകാർതന്നെയാകുന്നു. ഇംഗ്ലീഷുകാരായ ഭരണകർത്താക്കന്മാരും ഇന്ത്യക്കാരായ ഭരണീയരും തമ്മിൽ പരസ്പര വിശ്വാസത്തോടുകൂടിയ സ്നേഹബന്ധം ബലപ്പെടുത്തുന്നതിലേയ്ക്കു് അലംഘനീയങ്ങളായ പ്രതിബന്ധങ്ങളായി നില്ക്കുന്നത് ആ വകക്കാരാകുന്നു. ഗവർമ്മെണ്ടും പ്രജകളും തമ്മിൽ അന്യോന്യം നല്ലപോലെ അറിഞ്ഞു പെരുമാറുന്നതിനുള്ള രാജമാർഗ്ഗത്തെ വെട്ടിത്തുറന്നിട്ടുള്ളത് ഇന്ത്യൻനാഷണൽകോൺഗ്രസ്സാണെന്നു നിസ്സംശയം പറയാം. ആംഗ്ലോഇന്ത്യക്കാരാൽ— ഗോരന്മാരാൽ— നടത്തപ്പെടുന്ന വർത്തമാനപത്രങ്ങൾ ആ രാജകീയമാർഗ്ഗത്തിൽ മുഴുവനും ഇടതൂർത്തുവെച്ചു പിടിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള മുൾച്ചെടികളാകുന്നു. അവയുടെ......"

ഈ എഴുത്തു പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയാൽ നിശ്ചയമായു

മുണ്ടാകാവുന്ന ആപത്തിനെക്കുറിച്ച് നരേന്ദ്രവിന് വാസ്തവത്തിൽ വളരെ ഭയമുണ്ടായിരുന്നു. എന്നിലും ഭാഷയുടെ ശക്തിയും രചനയുടെ വൈശിഷ്ട്യവും അദ്ദേഹത്തിന്നു വളരെ രുചിച്ചു. അതു തന്റെ സ്വന്തമാണെന്നു സാധു അഭിമാനപ്പെടുകയും ചെയ്തു. ആ ലേഖനം യഥാവസരം പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി. വളരെ ദിവസത്തേയ്ക്കു കടലാസ്സുകളിലെല്ലാം അതിനെ സംബന്ധിച്ചുള്ള നോട്ടുകളും, കുറിപ്പുകളും, പ്രശ്നങ്ങളും, ഉത്തരങ്ങളും, പ്രത്യുത്തരങ്ങളും തന്നെ. നരേന്ദ്രശേഖരൻ കോൺഗ്രസ്സിൽ ചേർന്നു എന്നും, ആയിരം ഉറുപ്പിക സംഭാവനകൊടുത്തു എന്നും മററും ഉള്ള സ്തുതിവാക്കുകളെക്കൊണ്ടു ആകാശമെല്ലാം മാറെറാലികൊണ്ടു.

ഗത്യന്തരമില്ലാതെ ബാബുനരേന്ദ്രശേഖരൻ ഒന്നാന്തരത്തിൽ മികച്ച "സ്വദേശി"യായി. ഉൽപതിഷ്ണുക്കളിൽ അഗ്രഗണ്യനായി. ലാവണ്യലേഖ ഇതെല്ലാംകണ്ടു് അന്തമമായി മന്ദഹസിച്ചു. "കൊള്ളാം കൊള്ളാം. ഇതുകൊണ്ടൊന്നുമായില്ല. പരീക്ഷകൾ ജയിക്കുവാൻ ഇനിയുമുണ്ടു്. അഗ്നികൊണ്ടുള്ള പരീക്ഷ വരാനേയുള്ളു" എന്നു തന്നെത്താൻ പറഞ്ഞു.

ഒരു ദിവസം രാവിലെ നരേന്ദ്ര തേച്ചുകളിക്കുവാൻ ഭാവിച്ചു മേലെല്ലാം എണ്ണപുരട്ടി, ഏതുവിധത്തിലും അപ്രാപ്യമായ തന്റെ പുറത്തു ചിലഭാഗത്തുകൂടി അല്പം എണ്ണ തേയ്ക്കുവാൻ ആഗ്രഹിച്ചു പഠിച്ചപണി പതിനെട്ടും പരീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ഒരാൾ അടുത്തുവന്നു ഡിസ്ട്രിക്ട് മജിസ്ത്രേട്ടദൊരയുടെ സ്വന്തം പേരെഴുതീട്ടുള്ള ഒരു "വിസിററിങ്ങ് കാർഡ്" അദ്ദേഹത്തിന്റെ കയ്യിൽ കൊടുത്തു. 'എന്റെ ഈശ്വര!, തൽക്കാലം എന്താ നിവൃത്തി! എണ്ണ തേച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ എങ്ങിനെയാ

ണ്ട പുറത്തേയ്ക്കു ചെന്നു ഡോറയെ എതിരേല്ക്കുക!' കിംകര്‍ത്തവ്യതാവിമൂഢനായി നരേന്ദ്ര കറെ ഞെളിയുകയും പിരിയുകയും ചെയ്തു. വളരെ ബദ്ധപ്പെട്ടു കളികഴിച്ചു; ഉടുപ്പുകഠം വാരിവലിച്ചു വെച്ചുകെട്ടി; ഓടിക്കിതച്ചു പുറത്തേയ്ക്കു ചെന്നു. പുറത്തുവന്നപ്പോഠം ഡോറയെക്കണ്ടില്ല. "വളരെ നേരം കാത്തുനിന്ന്, ഒടുവിൽ, സായ്പ് ഇതാ, ഇപ്പോഠംതന്നെ മടങ്ങിപ്പോയി." എന്ന് എഴുത്തു കൊണ്ടുവന്ന പരിചാരകൻ നരേന്ദ്രവിനെ അറിയിച്ചു. രസാവഹമായ ഈ നാടകത്തിലെ കൃത്രിമസംഭവങ്ങളെ സംക്രമത്തിന്നു ലാവണ്യലേഖയ്ക്കും ആ പരിചാരകന്നും വീതപ്രകാരമുള്ള ഓഹരി എത്രയെത്രയെന്നു നിശ്ചയിക്കുന്നത് "സദാചാരഗണിതശാസ്ത്രജ്ഞന്മാൎക്കു" ദുൎജ്ഞേയമായ ഒരു സംഗതിയായിരിക്കും.

നരേന്ദ്രവിന്റെ ഹൃദയം, പെട്ടെന്നു മുറിഞ്ഞുപോയ ഒരു പല്ലിയുടെ വാലുപോലെ വേദനപ്പെട്ടു പിടഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു. ഒരു മൂങ്ങയെപ്പോലെ അദ്ദേഹം പകൽ മുഴുവനും നേരെ നോക്കാതെ മൌനിയായി കഴിച്ചുകൂട്ടി.

ലാവണ്യലേഖ ആന്തരമായി അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന അപാരമായ ആഹ്ലാദം അശേഷം പുറത്തുകാണിക്കാതെ ഭയപരിഭ്രമങ്ങഠം നടിച്ച് നരേന്ദ്രവിനോട്, "എന്താ നിങ്ങഠം വല്ലാതിരിക്കുന്നത്? സുഖക്കേടൊന്നുമില്ലല്ലൊ?" എന്നെല്ലാം ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു അന്വേഷണംചെയ്തു.

ഒന്നുപുഞ്ചിരികൊണ്ടു ഫലിതമായി ഒരുമറുവടിപറയുന്നതിന്നു നരേന്ദ്രശേഖരൻ വളരെശ്രമിച്ചു. ഒടുവിൽ, "ആരോഗ്യാധിദേവതയായി സാക്ഷാൽ രതീദേവിയെപ്പോലുള്ള ഭവതിയുടെ അധികാരാതിൎത്തിക്കകത്തു താമസിക്കുന്നൊരുവന്ന് എങ്ങിനെയാണു സുഖക്കേടുണ്ടാകുന്നത്!" എന്ന് ഒരുവിധം പറഞ്ഞവസാനിപ്പിച്ചു.

എന്നാൽ കൃത്രിമമായ ആ പുഞ്ചിരി ഉടനേ മാഞ്ഞു. നരേന്ദ്ര വീണ്ടും ചിന്താനിമഗ്നനായി. "ഒന്നാമതായി ഞാൻ കോൺഗ്രസ്സിന്നു വലിയ ഒരു സംഭാവന കൊടുത്തു. പോരെങ്കിൽ കൊള്ളരുതാത്ത ആ ചെറുലേഖനം കടലാസ്സിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു. ഇതിന്നൊക്കെ പുറമെ ഡിസ്ട്രിക്ട് മജിസ്ട്രേട്ടതൊര നേരിട്ട് എന്നെ കാണുവാൻ ഞാൻ താമസിക്കുന്ന സ്ഥലം അന്വേഷിച്ചു വന്നപ്പോൾ, കാണുവാൻ സമയം കൊടുക്കാതെ ഞാൻ താമസിപ്പിച്ചു മടക്കിയയച്ചു. അദ്ദേഹം എന്നെപ്പറ്റി എന്താണ് വിചാരിക്കുക ആവോ," ഇപ്രകാരമായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആലോചനകൾ.

പിതാവായ പൂർണ്ണേന്ദുശേഖരാ,! വിധിവൈപരീത്യത്താൽ എനിക്കു യാഥാർത്ഥ്യത്തിന്നും മനസ്സാക്ഷിക്കും എതിരായ വേഷം കെട്ടേണ്ടിവന്നിരിക്കുന്നു. അവിടുന്ന് അതു പൊറുത്തരുളേണമേ!!

പിറ്റേദിവസം രാവിലെ നരേന്ദ്രശേഖരൻ വളരെ ധാടിയിലും മോടിയിലും വസ്ത്രധാരണം ചെയ്തു. തന്റെ കൈവശമുള്ള ഉടുപ്പുകളിൽവെച്ച് ഏറ്റവും വിശേഷപ്പെട്ട ഉടുപ്പുകളാണ് അദ്ദേഹം ഉപയോഗിച്ചത്. ഒരു സപ്തസ്വരവാച്ചും ചങ്ങലയും ധരിച്ച് വലിയ ഒരു കസവുതലപ്പാവുംകൊണ്ടു ശിരസ്സിനെ അലങ്കരിച്ചു, പുറത്തിറങ്ങുവാൻ ഒരുങ്ങിയപ്പോൾ "എവിടേയ്ക്കാണാവോ പുറപ്പാട്?" എന്നു ലാവണ്യലേഖ ചോദിച്ചു "ഒരടിയന്തരകാര്യമുണ്ട്" എന്നു അദ്ദേഹം മറുവടിപറഞ്ഞു. ലാവണ്യം പിന്നെ ഒന്നും ചോദിപ്പാൻ തുനിഞ്ഞില്ല.

അദ്ദേഹം ഡിസ്ട്രിക്ട് മജിസ്ട്രേട്ടു താമസിക്കുന്ന ബംഗ്ലാവിന്റെ പടിക്കൽചെന്നു കീശയിൽനിന്നു "വിസിററിങ്ങ് കാർഡ്" എടുത്തു ദ്വാരപാലകൻവശം കൊടുത്തു.

"നിങ്ങൾക്ക് ഇപ്പോൾ ദൊരയെ കാണ്മാൻ സാധിക്കയില്ല." എന്നു അയാൾ അനാദരഭാവത്തിൽ മറുവടി പറഞ്ഞു.

നവേന്ദ്ര ഉടനെ കീശയിൽ കൈ കടത്തി രണ്ടുറുപ്പ്യ കയെടുത്തു അയാൾക്കു കൊടുത്തു. ശിപായി തൽക്ഷണം അദ്ദേഹത്തെ വലിച്ചുനീട്ടി താണു തൊഴുതുകൊണ്ടു, "ഞങ്ങൾ അങ്ങയുടെ അടിയങ്ങൾ" എന്നു പറഞ്ഞു വിനീതനായി നിന്നു. ഉടനേതന്നെ നവേന്ദ്ര ഒരു ക്ലേശവും കൂടാതെ പത്തുറുപ്പികയുടെ ഒരു നോട്ട് വലിച്ചെടുത്തു അവനെ സമ്മാനിച്ചു.

മജിസ്ത്രേട്ടിനെ കാണുവാൻ പന്തിരണ്ടുറുപ്പികകൊടുത്തു ടിക്കററു പിടിപ്പിച്ചു. നവേന്ദു മജിസ്ത്രേട്ടിന്റെ സന്നിധിയിലേയ്ക്കു ആനയിക്കപ്പെട്ടു. ആ അധികാരി നിശാവസ്ത്രങ്ങൾ മാററാതെ എന്തോ ഒന്നു ധൃതിയിൽ എഴുതുകയായിരുന്നു. നവേന്ദു നീട്ടിവലിച്ച് ഒരു സലാം കൊടുത്തു. മജിസ്ത്രേട്ട ബാബുവിന്നിരിക്കുവാൻ അടുത്തു കിടക്കുന്ന ഒരു കസേരി ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചു താനെഴുതുന്ന കടലാസ്സിൽനിന്നു കണ്ണെടുക്കാതെ "എന്താ, ബാബൂ, എന്നെക്കൊണ്ടെന്താണ് ആവശ്യം?" എന്നു നവേന്ദുവിനോടു ചോദിച്ചു. നവേന്ദുശേഖരൻ ഭയപാരിഭ്രമങ്ങളോടുകൂടി തന്റെ വാച്ചിന്റെ ചങ്ങലയിന്മേൽ 'തിരുപ്പിടിപ്പും' കൊണ്ട് "അവിടുന്നു ഇന്നലെ വളരെ ദയവായി എന്റെ വസതിയിൽ വന്നപ്പോൾ—"

സായ്പ് പുരികം ചുളിച്ചു. അതിഥിയെ എറുകണ്ണിട്ടു നോക്കിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു:— "ഞാൻ നിങ്ങളുടെ വസതിയിൽ വരികയൊ? ബാബൂ എന്തു വിഡ്ഢിത്തമാണു ജല്പിക്കുന്നത്?"

"ഞാൻ മാപ്പുചോദിക്കുന്നു. എവിടെയോ ഒരു തെററു പററീട്ടുണ്ട്. ഞാൻ ഒന്ന് അന്ധാളിച്ചു-" എന്നു

ബാബു വിയൎത്തുവിറച്ച് ഇടറിയ സ്വരത്തിൽ ഒരു വിധം പറഞ്ഞവസാനിപ്പിച്ച്, എങ്ങിനെയോ തപ്പിത്തടഞ്ഞ് ഒന്നും പിണയാതെ ആ മുറിയിൽനിന്നു പുറത്തുകടന്നു. അന്നു രാത്രി അദ്ദേഹം ഉറക്കം വരാതെ കിടക്കയിൽ അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും കിടന്നുരുളുമ്പോൾ വളരെ ദൂരത്തുനിന്നു സ്വപ്നസമാനമായ ഒരു ശബ്ദം അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൎണ്ണരന്ധ്രങ്ങളിൽ "ബാബു, താനൊരു ഗജമണ്ടനാണ്" എന്നിപ്രകാരം ഇടവിടാതെ ഉച്ചരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

തന്റെ വസതിയിലേയ്ക്കു വന്ന കാൎയ്യത്തെ മജിസ്ത്രേട്ട് നിഷേധിച്ചു സംസാരിച്ചത്, അന്നു താൻ യഥോചിതം അദ്ദേഹത്തെ സ്വീകരിക്കാഞ്ഞതിലുള്ള വലുതായ പരിഭവം നിമിത്തമാണെന്നു ബാബുനവേന്ദുശേഖരൻ മടങ്ങിവന്നവഴിക്കുതന്നെ ആലോചിച്ചു തീൎച്ചപ്പെടുത്തി.

തിരിച്ചെത്തിയപ്പോൾ താൻ കുറെ നല്ല പനിനീർ വാങ്ങിക്കുവാനാണ് പുറത്തുപോയതെന്നു അദ്ദേഹം ലാവണ്യലേഖയെ പറഞ്ഞു ധരിപ്പിച്ചു. നവേന്ദുവിന്റെ വിവരണങ്ങളെല്ലാം അവസാനിച്ചപ്പോഴേയ്ക്കും കലക്ടരുടെ ആപ്പീസ്സുവക 'വില്ലകൾ' ധരിച്ചിട്ടുള്ള അഞ്ചാറു ശിപായിമാർ കയറിവന്നു നവേന്ദുവിനെ തൊഴുതു പല്ലിളിച്ചുംകൊണ്ടു കാത്തുനില്പായി.

"നിങ്ങൾ കോൺഗ്രസ്സിലേയ്ക്കു പണം കൊടുത്തതുകൊണ്ടു നിങ്ങളെ 'അറസ്റ്റ്' ചെയ്യാനായിരിക്കുമോ ഡിസ്ത്രിക്ട്മജിസ്ത്രേട്ടിന്റെ ഈ ശിപായിമാർ വന്നിരിക്കുന്നത്" എന്നു ലാവണ്യലേഖ ചിരിച്ചുംകൊണ്ടു ചോദിച്ചു.

ശിപായിമാർ ആറാളുംകൂടി ഇരാറുപന്ത്രണ്ടുവരി കവടിപ്പല്ലു നിരത്തിക്കാണിച്ചുംകൊണ്ടു കൈ മലൎത്തിപ്പിടിച്ച് ബാബുസാഹേബ്, "പ്രജണ്ട്" "പ്രജണ്ട്" (Present) (സമ്മാനം) എന്നു വീണ്ടും വീണ്ടുംപറഞ്ഞു.

ശബ്ദം കേട്ട "നീലരത്നൻ" അകത്തുനിന്ന വന്ന് "പ്രസന്റാ? എന്തിന്" എന്ന ചോദിച്ചു. "ബാബുസാഹിബ് മജിസ്ത്രേട്ട് ഒരാളെ കാണാൻ വന്നിരുന്നു. അതുകൊണ്ട ഞങ്ങളും പ്രസണ്ടു വാങ്ങിപ്പാൻ വന്നതാണ്." എന്ന ശിപായിമാർ സമാധാനം പറഞ്ഞു.

അതു കേട്ട ലാവണ്യലേഖ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചുകൊണ്ട് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു. "മജിസ്ത്രേട്ടിന്ന് ഇയ്യിടെ പനിനീർ വില്പലാണ് ജോലി എന്ന ഞാൻ ധരിച്ചിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ തൊഴിലിന്റെ പ്രത്യേക ഗുണം ഇതുവരെ "ശൈത്യ"മായിരുന്നില്ലെന്ന തീർച്ചയാണ്."

തന്റെ പനിനീർ വാങ്ങിക്കലും ഒരാളെ സന്ദർശിക്കലുംകൂടി കൂട്ടിയിണക്കി അതിലുള്ള പൂർവ്വാപരവൈരുദ്ധ്യത്തെ ഇല്ലാതാക്കുന്നതിന്ന നവേന്ദു വളരെ ശ്രമപ്പെട്ട് എന്തൊക്കെയോ അസംബന്ധങ്ങൾ വീണ്ടും വിളമ്പി. അദ്ദേഹം പറഞ്ഞതിന്റെ അർത്ഥം അദ്ദേഹത്തിനൊ മററാക്കെങ്കിലുമൊ മനസ്സിലായില്ല. "നിങ്ങൾക്ക സമ്മാനം തരുവാനുള്ള സന്ദർഭമൊന്നും ഇതുപ്പാറം ഉണ്ടായിട്ടില്ല. നിങ്ങൾക്ക കിട്ടുവാൻ അർഹതയുമില്ല. തരുവാൻ ഭാവവും ഇല്ല" എന്ന നീലരത്നൻ ആ ശിപായിമാരെ സഗൌരവം അറിയിച്ചു.

നവേന്ദുവിന്ന വലിയ ലജ്ജയായി. "പോട്ടെ. അവർ മഹാ സാധുക്കളാണ്. അവൎക്ക വല്ലതും കൊടുക്കുന്നതുകൊണ്ട് ഒരു ദോഷവുമില്ല" എന്ന ശഠിച്ച് അദ്ദേഹം കീശയിൽനിന്ന് ഒരു നോട്ടെടുത്ത് അവൎക്ക കാണിച്ചു. നീലരത്നൻ അതു തട്ടിപ്പറിച്ച് "ഇവരെക്കാൾ വളരെയധികം സാധുക്കളായവർ ലോകത്തിൽ അനവധിയുണ്ട്. ഞാൻ അതു നിങ്ങളുടെ പേൎക്ക് അവൎക്ക കൊടുത്തുകൊള്ളാം." എന്ന പിന്നേയും ശാസിച്ചു പറഞ്ഞു.

കോപിഷ്ഠനായ അന്തകന്റെ കിങ്കരന്മാരെപ്പോലെയുള്ള ആ ശിപായിമാരെ സമാധാനപ്പെടുത്തുവാൻ സാധിക്കാഞ്ഞതുകൊണ്ടു നവേന്ദു അത്യന്തം വിഷണ്ണനായി. രോഷം നിറഞ്ഞ നേത്രങ്ങൾ ഇളക്കിക്കൊണ്ടു പുറത്തുപോയ ആ ശിപായിമാരുടെ നേരെ, ''നിങ്ങൾക്കൊക്കെ അറിയാമല്ലോ. എന്റെ കുററമല്ല. ഞാൻ വിചാരിച്ചാൽ നിവൃത്തിയില്ല.'' എന്നിങ്ങനെ പറഞ്ഞ് പരാജയഭാവത്തിൽ അഭയമിരക്കുന്നതുപോലെ നവേന്ദു കണ്ണെടുക്കാതെ നോക്കി.

ആ കൊല്ലത്തിൽ കോൺഗ്രസ്സ് കല്ക്കത്തയിൽവെച്ചായിരുന്നു. നീലരത്നൻ സഭാര്യനായി കോൺഗ്രസ്സിൽ ചേരുവാൻ അങ്ങോട്ടുപോയി. നവേന്ദുവും കൂടെ ഉണ്ടായിരുന്നു.

നവേന്ദു കല്ക്കത്തയിൽ എത്തിയപ്പോഴേയ്ക്കും കോൺഗ്രസ്സുകക്ഷിക്കാർ അദ്ദേഹത്തെ വളഞ്ഞു. അവരുടെ സന്തോഷവും ഉത്സാഹവും അപരിമിതമായിരുന്നു. അവർ അദ്ദേഹത്തെ മാനിക്കുകയും, അനുമോദിക്കുകയും, ആകാശത്തോളം സ്തുതിച്ചുയർത്തുകയും ചെയ്തു. നവേന്ദുവിനെപ്പോലുള്ള പൌരപ്രമാണികൾ കോൺഗ്രസ്സിൽ ചേർന്നു പ്രയത്നിക്കാത്തപക്ഷം ഇന്ത്യയുടെ കാര്യം നന്നെ മോശമാണെന്നു സകലരും ഒരുപോലെ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. നവേന്ദുവിന് അവരുടെ ആ അഭിപ്രായത്തോടു യോജിക്കുവാൻ വിസമ്മതമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ആ ലഹളയും കുഴപ്പവും അദ്ദേഹത്തെ ഒരു നേതാവാക്കിത്തീർത്തു. അദ്ദേഹം ഒന്നാമത്തെ ദിവസം കോൺഗ്രസ്സുപന്തലിൽ പ്രവേശിച്ചപ്പോൾ സകലരും സബഹുമാനം എഴുന്നേററുനിന്ന് "ഹിപ്പ് ഹിപ്പ് ഹുറേ" എന്ന് അത്യുച്ചത്തിൽ നിലവിളിച്ചു. ആ ശബ്ദം കേട്ടു ലജ്ജിച്ചു നിസ്സഹായയായ നമ്മുടെ ഇന്ത്യാമാതാവു ക

ണ്ടാനത്തോളം വിവർണ്ണയായിട്ടുണ്ടായിരിക്കും. ഈ വിധം നേതൃത്വം നേടിയവരുടെ നേതൃത്വം ഭാരതമാതാവിന് എങ്ങിനെ അഭിമാനകരമായിരിക്കും!

ചക്രവർത്തിനിയുടെ തിരുനാളാഘോഷം യഥാവസരം കഴിഞ്ഞുകൂടി. സ്ഥാനമാനങ്ങളും കഴിഞ്ഞു. "റായി ബഹദൂർ"മാരുടെ പട്ടികയിൽ നരേന്ദ്രശേഖരന്റെ പേർ മാത്രം ഉൾപ്പെട്ടുകണ്ടില്ല.

അന്നു വൈകുന്നേരത്തേയ്ക്കു നരേന്ദ്രവിനു ലാവണ്യലേഖയുടെ ഒരു ക്ഷണനപത്രം കിട്ടി. നരേന്ദ്ര ക്ഷണനമനുസരിച്ച് അവിടെ ചെന്നപ്പോൾ, ലാവണ്യലേഖ അദ്ദേഹത്തെ വളരെ ധാടി മോടികളോടുകൂടി ആദരിച്ചു സ്വീകരിച്ച് ബഹുമാനസൂചകമായി ഒരു അംഗവസ്ത്രം കാഴ്ചവെയ്ക്കുകയും, സ്വന്തം കൈകൊണ്ടുതന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഫാലമദ്ധ്യത്തിൽ വിജയസൂചകമായി രക്തചന്ദനംകൊണ്ട് ഒരു തിലകം തൊട്ടുവിക്കുകയുംചെയ്തു അവളുടെ സഹോദരിമാർ ഓരോരുത്തരും അവരവർതന്നെ കെട്ടിയുണ്ടാക്കിയ ഓരോ പുഷ്പമാല്യത്തെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ഠത്തിൽ ചാർത്തി. പീതാംബരധാരിണിയായി, സർവാംഗവിഭൂഷിതയായി അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രിയപത്നി "അരുണലേഖ" തനിക്കുള്ള സന്തോഷസംതൃപ്തികളെ തന്റെ ആനനമുഖത്തു മാറി മാറി സ്ഫുരിച്ച കോമളമായ പുഞ്ചിരിയാലും, മോഹനമായ പാടലശ്രീയാലും പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടു സമീപത്ത് ഒരു അറയിൽ കാത്തുനില്പുണ്ടായിരുന്നു. അവളുടെ സഹോദരിമാർ, അവളും ആ ശുഭാവസരത്തെ ഉചിതമാംവണ്ണം അവരോടൊപ്പം പരസ്യമായി കൊണ്ടാടി നരേന്ദ്രവിന്റെ കണ്ഠത്തിൽ അവർ ചെയ്തതുപോലെ ഒരു പൂമാല ചാർത്താനവർ നിർബ്ബന്ധിച്ചു പറഞ്ഞ് ഒരു പൂമാല അവൾക്കു കൊടുത്തു. പക്ഷേ

അതങ്ങനെയല്ലൊ. അതിനെ വഴിപ്പെടുത്തില്ല. ആ പുരാതനങ്ങളെ ദേവാലയസംരക്ഷണത്തിനെന്നായിരുന്നു് അത്യാഗ്രഹത്തെ പ്രയോഗിച്ച നിർദ്ദയികളുടെ ആക്രമണകാരണമായോ അടക്കി കൊണ്ടുപോയിവന്നു.

ആ സഹോദരിമാർ അവരുടെ പിതാവിനോടു ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു, "ഇന്നു ഞങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ മഹാരാജാവിനെ കിരീടം ധരിപ്പിച്ചു. ഹിന്ദുസ്ഥാനത്തിൽ മറ്റാരും ഇത്ര ശ്രേഷ്ഠമായ കൃത്യം ചെയ്യപ്പെടുന്നതല്ല."

ഇതുകൊണ്ടെല്ലാം അവരുടെ വല്ല പരിതാപത്തിന്നോ അനുതാപമോ ഉണ്ടായോ ഇല്ലയോ എന്നുകാര്യം അദ്ദേഹത്തിനോടുതന്നെ ചോദിക്കണം; എനിക്ക് വല്ലതും സംശയം തോന്നുന്നുണ്ട്. എന്തായാലും അദ്ദേഹം അവിടെ ഒരു "റായിബഹദ്ദൂർ" ആയിത്തീരുമെന്നും, അദ്ദേഹം മരിക്കുമ്പോൾ "ഇംഗ്ലീഷുമാൻ" "പയനിയർ" മുതലായ ആംഗ്ലോഇന്ത്യൻ പത്രങ്ങൾ ആ സംഭവത്തെക്കുറിച്ചു വ്യസനത്തോടുകൂടി ചരമക്കുറിപ്പുകൾ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുമെന്നും ഞാൻ പൂർണ്ണമായി വിശ്വസിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ട്, ഇപ്പോൾ എന്തായാലും ബാബു നബേന്ദുശേഖരനെ "ചിയേഴ്സ്" കൊടുത്ത് അനുമോദിക്കുക നാം. "ഹിപ്പ്, ഹിപ്പ്, ഹുറെ! ഹിപ്പ്, ഹിപ്പ്, ഹുറെ!! ഹിപ്പ്, ഹിപ്പ്, ഹുറെ!!!"

ശുദ്ധിപത്രം.

[illegible]

ഭാഗം	വരി	അബദ്ധം	സുബദ്ധം
5	11	[illegible]	[illegible]
8	19	[illegible]	[illegible]
12	10	ഇവിടെവര	ഇവിടെവരെ
15	8	[illegible]	[illegible]
ടി	10	[illegible]	[illegible]
ടി	17	[illegible]	[illegible]

[illegible]

19	20	[illegible]	[illegible]
20	18	[illegible]	[illegible]
21	2	[illegible]	[illegible]
29	7	[illegible]	[illegible]
31	21	[illegible]	[illegible]
31	35	[illegible]	[illegible]

[illegible]

40	7	[illegible]	[illegible]
40	21	[illegible]	[illegible]
44	5	[illegible]	[illegible]
43	13	[illegible]	[illegible]
44	16	[illegible]	[illegible]
44	25	[illegible]	[illegible]
46	15	[illegible]	[illegible]
47	12	[illegible]	[illegible]
47	16	[illegible]	[illegible]
49	27	[illegible]	[illegible]
50	2	[illegible]	[illegible]

50	23	[illegible]	[illegible]
51	5	[illegible]	[illegible]
51	28	[illegible]	[illegible]
52	2	[illegible]	[illegible]
52	20	[illegible]	[illegible]
52	22	[illegible]	[illegible]
53	18	[illegible]	[illegible]
53	23	[illegible]	[illegible]
53	28	[illegible]	[illegible]
54	1	[illegible]	[illegible]
55	10	[illegible]	അസാധാരണമായ
56	19	[illegible]	[illegible]

[illegible]

57	16	[illegible]	[illegible]
58	8	[illegible]	[illegible]
58	23	[illegible]	[illegible]
66	9	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
69	24	Sent	—
73	27	[illegible]	[illegible]

[illegible]

71	25	[illegible]	[illegible]
80	25	[illegible]	[illegible]
82	6	[illegible]	[illegible]
94	1-2	[illegible]	[illegible]
94	22	[illegible]	[illegible]

[illegible]

101	23	[illegible]	[illegible]
102	16	[illegible]	[illegible]
103	23	[illegible]	[illegible]

116	5-6	വളും	വല്ലതും
			പിതാവും പുത്രിയും
126	6	മുതലപ്പെടുത്തിയ	മുതിർപ്പെടുത്തിയ
131	25-6	തെയ്യന്താവും	തീയ്യന്താവും
			തീപ്പ്‌ലീപ്പ്‌ റോഡ്
134	10	വിവാഹാദിദൈവത	വിവാഹാദിദേവത
134	20	ഒരുസ്ഥാനത്തെ	ഒരു "മാന്യ" സ്ഥാനത്തെ
136	7-8	വാരിധിയിൽ	പയോധിയിൽ
136	9	ബാള	ബാള്ള
138	1	ദ്വിപ്പുറത്താക്കുക	ഭിക്കാം
138	10	പാതാ	പിതാ
139	18	ഷാരാടി	ഷാരോടി
139	26	നാമവും	നരവും
140	3	ഓരരാശ	ഓരതാശ
140	6	തലപ്പടങ്ങളിൽ	തലവനങ്ങളിൽ
140	26	ലേഖര	ലേഖ
141	19	കരണ്ട്	കറ്റു
142	15	സഹോദരന്മാർ	സഹോദരിമാർ
142	21	മുക്തിപാദം	മുക്തിപദം
142	22	പടശായി	പടിശായി
143	24	ലംവണ്യ	ലാവണ്യ
143	24	ഷിര	ഞാര
144	8	പാടലവേലയ	പാടലവേലയ
144	12	വിക	വിത
155	9	സംഭവങ്ങളെ	സംഭവങ്ങളുടെ
155	19	അപാരമായ	അപാരമായ
156	21	വും	വു
161	28	കൊടുത്തു	കൊടുത്തു

ഗ്രന്ഥകർത്താവിന്റെ മറ്റു കൃതികൾ.

	ക	ണ	സ
1) ടാഗോർകഥകൾ—ഒന്നാംഭാഗം	1	0	0
2) ടാഗോർ കണ്ട ഇന്ത്യ (അച്ചടിച്ചു വരുന്നു.)			
3) മഹിളാമണ്ഡലം (തയ്യാറായിവരുന്നു)			
4) അപൂർണ്ണഗാനം (അടുത്തു പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തും)			
5) ദാമോദരൻനായരുടെ ഡയറി (തയ്യാറാക്കിവരുന്നു.)			

അപേക്ഷിക്കേണ്ടും മേൽവിലാസം,

മാനേജർ,

സരസ്വതീവിലാസം ബുക്ക്ഡിപ്പോ,

തൃശ്ശിവപേരൂർ.
